

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARK I FEST OG GLÆDE

DANMARK I FEST OG GLÆDE

*REDAKTION
JULIUS CLAUSEN
TORBEN KROGH*

CHR. ERICHSENS FORLAG
MCMXXXV

**DET HOFFENBERGSKE ETABLISSEMENT
KØBENHAVN**

II BIND

TIDEN 1648–1750

FORFATTERE:

HENRIK USSING – LOUIS BOBÉ
JULIUS CLAUSEN – TORBEN KROGH

HENRIK USSING

LAVSGILDER OG ARBEJDSGLÆDE PAA LANDET I SVUNDNE AARHUNDREDER

JORDFÆLLESSKAB OG BYLAV

DET gamle Landsbyfællesskab har sin Oprindelse overmaade langt tilbage i Tiden, i hine fjærne Dage, da vore Forfædre først tog fast Bopæl i Landsbyer for at drive Kvægavl og Kornavl. Disse to Erhverv i snæver Forening har steds siden været de bærende i vort Landbrug. Men der er i den Henseende sket en Forskydning: Mens Kvægavlen oprindeligt har været langt den vigtigste Side af Landbruget og krævet langt den største Del af Landsbyernes Jordtilliggende, har Agerbruget i Tidens Løb arbejdet sig frem, saa der stadig er indtaget mere og mere Jord til Kornavl og anden Agerafgrøde. —

Straks fra første Færd er Landsbyernes Beliggenhed valgt mere af Hensyn til Kvægavl end til Kornavl. Den danske Landsby ligger sjælden midt i sin Agerjord. Man vil næsten altid finde den anlagt i en Kant eller Side af Bymarken, hvor Jordsmonnet skræner ned mod en Sø eller et Aaløb. Paa saadanne Steder er der gerne naturlige Kilder. Og Kildens Vand, der rinder baade Vinter og Sommer, har været et af de første Krav, Nybyggerne stillede for at slaa sig varigt ned. Vand maatte man have nem Adgang til baade for Menneskers og for Dyrs Skyld. Derfor valgte man gerne denne kloge Beliggenhed: et Sted med Kilder til daglig Forsyning og en Aa eller Sø i Baghaanden, hvis Kildens Vand skulde slippe op. Hvor hyppigt et Syn er det ikke i vort Land, at to Landsbyer ligger lige over for hinanden noget til Vejs paa Bakkerne paa hver sin Side af en Aa; Vandløbet der nede i Dalen skiller Byernes Jorder, og Samfærdsel finder kun Sted ad en skrø-

belig, frønnet Spang; men i hver sin Landsby knejser Kirken med sit Taarn; om Aftenen kappes Kirkeklokkerne om Overtaget, naar Solen ringes ned, og naar Præsten om Søndagen i den ene Kirke har endt sin Bøn, kan man høre Degnen i den anden sige Amen.

Omkring en bred »FORTE« eller GADE med sit Kær laa Byens Gaarde i Rad og Række: Hver Gaard havde sit lille Raaderum, hvor Bygningerne stod, og hvor der kunde anlægges Kaalgaard, Humlehave og Abildgaard, Stakhave, Vedkast og andre nødvendige Indretninger; det var denne snævre Plads, der kaldtes TØFTEN, og som Ejermændene kunde benytte fuldstændig efter For-godtbefindende.

Det har til at begynde med kun været Smaastumper af Jord, der var taget ind til Kornavl af Landsbyens Beboere, og al Resten af det Tilliggende, der hørte dem til, udnyttede de i Fællesskab til Græsgang for Kvæget om Sommeren, til Høbjærgning, til Skovhugst, til Tørveskær, og hvad andet de kunde have Brug for. »Forten« eller »Gaden«, der tit var en lang og bred Plads, var Fællesgræsningens Begyndelse midt inde i Byen; her var Fællesskabets viede Plads, BYSTÆVNEN med dets Vartegn, Stævnestenen omkring Bytræet, og herfra førte Veje baade til Marker og Overdrev, — og ud til den vide Verden.

Kvægdrift lader sig for Sommerhalvaarets Vedkommende nemmest gennemføre i fuldstændigt Fællesskab. Nogle faa Hyrder driver med hele Landsbyens Kvægbestand fra Fællespladsen i Byen ad brede Fægange ud paa de store Strækninger, hvor der ingen Skel findes. Kvæget søger derhen eller drives derhen, hvor Græsset gror bedst paa vedkommende Tidspunkt; det kan drives til Vands paa de Steder, hvor det falder bekvemmest; det kan lægge sig til Hvile og tygge Drøv, hvor det passer sig bedst efter Vejr og Vind, i Skygge eller i Læ, som Forholdene kræver det. Med nogle faa Hunde og nogle faa væbnede Mænd kan det værnes mod Overfald af Vilddyr eller røverske Naboer, og i samlet Flok kan det drives til Bys igen, naar det ønskes. Naar det drejer sig om Kvægdrift i Sommertiden, er der altsaa alle mulige Fordele ved, at Jorden ligger hen i Fællesskab uden Grænser og Skel mellem mit og dit.

Ganske modsat stiller det sig, naar det drejer sig om for hver Gaard at skaffe Ernæring af Korn til Menneskene og Vinterfoder af Korn, Halm og Hø til Husdyrene. Da er det afgjort at fore-

trække, at hver Bonde har sine Stykker Agerjord til Kornavl og sine Engstrimler til Høbjærgning. Hver vil da faa Udbytte af egen Flid og Dygtighed og Omhu til Menneskenes Brød og til Kvægets Vinterfodring hjemme i Gaardens Stald.

Det er dette Dobbeltforhold med de to sammenknyttede Næringsvejes forskellige Krav, der fører til den sindrige Deling af Jorden i den gamle danske Landsby, en Deling, der hvilede paa Hensigtsmæssighed og Retfærdighed, — men som ganske vist i Tidens Løb kom til at staa som en Hindring for nyere Tidens Krav og Fremskridt. — Men man skal jo altid lade ethvert Kar staa paa sin Bund. Og ser man paa Indretningen af Jordens Drift i den gamle Landsby, saadan som den var i sin Oprindelse og i sin første Hensigt, kan man kun beundre den Smidighed i Ejendomsforhold og Jordens Benyttelse tillige med den Retsindighed, hvorom det hele bærer Vidne.

I Tidens Løb optoges større og større Strækninger til Agerdyrkning. Hver Gang der nu toges et nyt Stykke ind til Kornavl, blev dette taget fra den fælles Græsgang. Det var derfor en Selvfølge, at hver af Byens Gaarde maatte have sin lige store og lige gode Strimmel eller »AGER« deraf, — forudsat at Landsbyens Gaarde var lige store og havde Ret til at have det samme Antal Kvæg paa Græsgangen. Hvert nyt Stykke, der toges ind til Pløjning og Saaning, skulde derfor helst være af samme Beskaffenhed, og det skulde helst ligge saa nær ved det tidligere opdyrkede som muligt. Det kaldtes en AAS, og saaledes kom der til at ligge Aas ved Aas i en Krans om Byens Tofter, og i hver Aas havde hver Bonde sin AGER. Dette var den naturligste, hensigtsmæssigste og retfærdigste Maade at skille Agerjord ud fra den fælles Græsningssjord paa.

Mens Inddelingen i Aase og Agre tog Sigte paa en ligelig og retfærdig Fordeling af Brugsretten til den dyrkede Jord, fandt der en anden Inddeling af Bymarken Sted af Hensyn til Dyrkningsmaaden; det var Inddelingen i VANGE. Hele det dyrkede Omraade deltes i to, tre, maaske fire Vange. Det almindeligste var at bruge TREVANGSDRIFTEN. Med denne brugtes den ene Vang til Vintersæd (særlig Rug), den anden til Vaarsæd (særlig Byg), den tredje Vang laa da hen som Fællede sammen med Overdrevet. Og meget betegnende for Ejendomsforholdene er det, at i samme Øjeblik et Omraade med Agerjord ikke udnyttedes til dyrket Af-

grøde, regnedes der ikke med Agerskellene mellem de forskellige Gaardes Tilliggende; men hele Vangen faldt tilbage til Græsningsfællesskabet. — Det samme var Tilfældet med Kornvangene, saa snart Afgrøden var ført bort derfra. — Den Vang, der saa et Aar havde ligget i Græs, brugtes næste Aar til Rug, mens Rugvangen blev Bygvang.

Tildelingen af særlige Jordstykker til en Gaard i Byfællesskabet fandt altsaa kun Sted som en Brugsret til at dyrke Korn (eller anden dyrket Afgrøde), altsaa alene for Kornavlens Vedkommende, mens fuldkomment Fællesskab uden Grænser og Skel gjaldt for Kvægavlens Vedkommende, og dette fuldkomne Fællesskab kunde en Tid af Aaret, fra Kornets Indhøstning, til den ny Rug skulde fredes, omfatte hele Byens Jordtilliggende (med Undtagelse af Tofterne).

Kvægdriftens Fællesskab og Kornets Fredning krævede saaledes en stadig Udvidelse og Indskrækning af Brugsretten over de Agre, der var tildelt hver enkelt Gaard. Og det var navnlig denne Bølgen frem og tilbage, foraarsaget af Landbrugets to Hovedgrene,

Høstfest.

Træsnit fra 18. Aarh.

der fremkaldte de mange Forhandlinger paa Bystævnet, hvor Tidspunkterne for hvert enkelt Skridt i Udvidelsen og Indskrænkningen skulde fastsættes, alt efter Aarstidernes og Vejrligets Skiften, og i Sammenhæng dermed Jordens Bekvemhed til Pløjning og Tilsaaning samt Kornets Tjenlighed til Afmejning og Indbjærgning.

For at værne de tilsaaede Vange mod Kvægets Lyster, skulde der gærdes om dem, og hver Bymand skulde besørge sit Stykke af GÆRDETS »LUKNING«, som det kaldtes. For at den ene GRANDE (Nabo) ikke skulde gøre Skade paa den andens tilsaaede Agre eller paa hans modne Korn, fastsattes de Tidspunkter, da man skulde begynde de forskellige Arbejder i Marken: Pløjning, Saaning og Høst. Og for at ikke en enkelt ved Smøleri skulde sinke eller forhindre, at Agerjorden efter Høst igen indgik i den fælles Græsning, sattes der Frist for Indhøstningens Tilendebringelse. Om alle disse Forhold og om adskillige flere, der havde Betydning for Byens Ve og Vel, blev der truffet Afgørelse paa Bystævnet under OLDERMANDENS Ledelse. Og da Menneskene jo ikke er — og ej heller den Gang var — saa gode, som de burde være, skete der jævnlig Overtrædelse af Vedtægterne, og det var nødvendigt at straffe Overtræderne med Bøder. Men da man jo fremdeles skulde være Grander, Naboer og gode Venner med dem, bestod Boden (VIDEN) tit i en Tønde Øl, hvorfra den straffede ingenlunde var udelukket, saa Ærgrelsen kunde skylles ned og maa-ske endog forvandles til munter Feststemning.

Hele denne Inddeling af Landsbyens Tilliggende med den fælles Gadejord som Kernen, med Toften og dens Bygninger i Særeje, med Agerjorden i Vangene (der er udskiftet til hver enkelt Gaard til Brug for Kornavl, men ellers er fælles) og med den øvrige Jord til Kvægavl i Fællesdrift samt med Mose og Skov, hvoraf hver enkelt Bonde ogsaa kan faa tildelt sit Skifte, — hele denne fint ud-tænkte Indretning forudsættes allerede i de gamle danske Love fra Valdemarernes Tid, omkring 1200, og er sikkert meget ældre. I Lovene nævnes selvfølgelig kun Hovedtrækkene i Ordningen, og der fastsættes Bøder for Overtrædelse deraf; men allerede dér forudsættes det, at Granderne ikke møder op paa Herredstinget med enhver Trætte i den Anledning, men at de som gode Naboer og forstandige Mænd ordner deres Mellemværender paa Grandestævnet.

Langt mere indgaaende Besked om Fællesskabet og Landsby-

livet i det hele taget faar man gennem de »VIDER OG VEDTÆGTER«, som fra omkr. 1500 mange Steder nedtegnedes, — for en stor Del dog hvilende paa meget ældre Sæd og Vane.

Mens Lovene kun indeholder Bestemmelser om Fællesskabets Ordning og Arbejdsbrug og Forseelserne derimod, indeholder »Vider og Vedtægter« ogsaa en stor Mængde Bestemmelser om selskabelige Sammenkomster, saa vi deraf kan se, at Byfællesskabet ikke blot omfattede Ejendomsforhold og Jordbrugsforhold, men ogsaa et selskabeligt Samliv i Gilder og festlig Glæde. Denne sidste Side af Landsbyfællesskabet falder sammen med den Selskabelighed, der var saa fremtrædende i Købstædernes Gilder og Lav i Middelalderen, og som i sin Oprindelse rækker tilbage baade til Knud den Stores og andre ældre Kongers Hirdordning og til Fællesgilderne ved Aarshøjtiderne i Hedenskabets Dage.

BYLAVSGILDER

Trangen til at danne Lav, væsentlig med selskabelige Formaal, ses bedst et Sted som Bornholm. Her var der i Almindelighed ikke samlede Bebyggelser i Landsbyer; hver Gaard havde sin Jord for sig; det var derfor, at Kirkesognene ikke fik Navn efter en Kirkeby som i det øvrige Land, men derimod tit efter den Helgen, til hvem Kirken var viet (KNUDSKER, POULSKER, KLEMENSKER o. s. v. Stavelsen -KER betyder KIRKE).

Naar nu hver Gaard laa for sig og havde sin Jord, blev der paa Bornholm kun forholdsvis lidt praktisk Fællesskab at samle sig om; men dette var ingen Hindring for en rig Udfoldelse af selskabelige Lav. Havde Bornholmerne ikke andet at samles om, saa havde de deres gode Humør og Trang til at slaa sig løs i lystigt Samlag. — Dette var Grund nok for dem til at oprette Gildeslav. De bornholmske KØBSTÆDER som Rønne og Neksø havde derimod deres fælles Bymarker, idet deres Befolkning for en stor Del var Avlsbrugere. De havde derfor Vedtægter om Vedligeholdelse af Gærder og Hegn, om Vogtning af Kvæg i Vang og Løkker, om Vangegemmeren, der skal fange Heste, der gør Skade i Korn, om Tørveskæring og Brændehugst, om ulovlige Veje og Stier, om Ledlukning o. s. v.

De bornholmske LANDSOGNES Gildeslav har kun ganske faa Bestemmelser om Gærder mellem Gaardenes Marker, om ulovlige

Veje eller om Kvæg, der gør Skade i andres Korn o. lign. — Vedtægterne handler der til Tider om gensidig Hjælp i Sygdom, Trang og Havsnød, ligesom i Middelalderens Gildeskraaer, men mest om selskabeligt Samkvem. Hvert Sogn havde et GILDESBO eller en GILDESGAARD. Gildelavet bortfæstede saa Gildesgaarden til en Mand, der i Indfæstning f. Eks. gav 1 Tønde og 1 Fjerdings godt Øl, 24 Potter Brændevin, 2 Pund Tobak og 2 Sletdaler, endvidere holdt Gaardens Bygninger og Grund i forsvarlig Stand samt opbevarede 2 Borde, 1 Bænk og 8 Kan-der, som tilhørte Sognefolket. Disse Afgifter

taler jo for sig selv. — I saadan en Gildesgaard holdt de bornholmske Sognefolk deres Lavsgilder, — til Dels paa Fæsterens Afgift, men lykkeligvis ogsaa paa en Mængde Bøder til Lavet.

Vi tager et enkelt Eksempel; men derfra kan der sluttes til almindelig Skik og Brug.

Omkring 1600 mødtes NYLARSKER — oprindelig SKT. NICOLAI — Sognefolk til ærbart og lystigt Samvær i saadan et Gildesbo.

Hvem der vilde være LAVSBRODER eller LAVSSØSTER skulde være ærlig og give Lavet 1 Mark og love at være »Sogneherren« (Præsten) og Oldemanden lydige. Medlemmerne kunde til Lavsgilderne medtage en Gæst; men denne skulde ogsaa være »ærlig«; der skulde betales 4 Skilling for hver Gæst, og Indbyderen skulde være ansvarlig for Gæstens Opførsel. Oldemandens Med-

Bonde ca. 1700.

Fra Loftsmaleri paa Rosenborg.

hjælpere, der kaldtes STOLSBRØDRENE, og som bl. a. passede Øltønden, saa vel til, hvem der var Snyltegæst, og hvem der var Godtfolks Børn. Hvem der ikke var lovlig indbudt vistes uden for Døren, — hvor han kunde staa og bede om Almisse, hvis det var en Tigger; »thi nærmer er Fryndt end Fremmed«.

Naar Gildesbrødrene og Gæsterne kom til Lavshuset, forvarede de deres Værge uden for Gildeshuset og tog det ikke igen, før de gik hjem. —

Gildehuset var holdt pænt og ordentligt ved Magt, idet alle Brødrene var pligtige til at holde Tag, Vægge, Bord og Bænke i god Stand; de, der havde Sæde sammen, hjalp hinanden dermed. Hver Broder med sin Husstand, voksne og Børn, havde sit bestemte Sæde, hvor de anbragte sig sammen med de Gæster, de muligvis havde med sig.

Naar hver var kommet til sit Sæde, »knabbede« (bankede) Oldermændene med en Stok, alle tog Hatten af, og ingen Lyd hørtes. Og nu tog »Sogneherren« Ordet og sagde:

Efterdi, gode Venner, Brødre og Søstre i Kristo Jesu! at vi ere nu i den hellige Trefoldigheds Navn, Faders, Søns og Helligaands, forsamlede i Dag at ville holde et ærligt Gilde og Lav, og ingen Samkvem kan lyksaligen begyndes eller endes uden Guds synderlig Hjælp og Bistand, som Historier nok temmelig beviser, da er det højlig og stortilgode fornøden, at vi udi Dag alle og endrægtig begynder denne vor Drik og Lystighed med Bøn og Formaning til den levende Gud, at det kan med Lyksalighed angaa og glædeligen endes. Og det ville vi alle af Hjerter med Munde til Gud inderligen sjuje og sige: »Nu er os Gud miskundelig.«

Alle Gildesbrødre og Søstre sang nu denne Salme eller andre som: »Var Gud ikke med os denne Tid« eller »Vi takke dig, o Gud, vor Fader kær«.

Naar nu Gildesfolkene havde lagt sig Sogneherrens og Salmens alvorlige og fromme Ord paa Sinde, rettedes deres Blik mod Øltønden, der var lagt frem. Her stod Ølskænkeren rede til paa givet Vink fra Oldermændene at lade den brune Drik skumme ned i Kanderne, og Stolsbrødrene havde travlt med at hjælpe ham med at bringe de fyldte Krus til hver Mands Sæde.

Som Øllet gled ned, steg Glæden og Lystigheden blandt Skt. Nikolais Sognefolk. Hvor der først herskede alvorlig Stilhed, var der nu munter Støj og kaad Tale og overgivne Raab. Tiden løb hastigt, — og saa var den første Tønde Øl »tappeden«.

Inden man nu tog fat paa den næste, var der god Grund til

paa ny at høre et Alvorsord og tænke en Alvorstanke. Oldermænden knabbede paa ny, og »Sogneherren« mindede igen Menigheden om Gudfrygtighed og takkede Gud for den forgangne Stund, idet han stemmede op med denne Takkesalme: »O, Gud! vi takke og love dig med din Søn Christ, vor Herre«. — Naar denne Salme var udsungen, ønskede han Guds Benedidelse og Velsignelse over dem, raadede dem, at enhver skikkede sig tilbørligt og vel og sluttede med et Amen.

Nu tog Oldermænden selv Ordet og nævnte en ærlig og tugtig Broder, som med Høviskhed skulde paatage sig FORDANSEN. I Gildeslavet var der i Almindelighed ingen anden Spillemand end en Trommeslager; vilde nogen anden spille, maatte det ske med Oldermændens Samtykke. Dansen gik vel da for det meste til Sang ligesom i Middelalderens Dage. — Alle Mænd og Dreng, Brødre og Gæster var pligtige til at være til Stede i Gildesladen, mens Fordansen varede; at Kvinderne var til Stede, regnedes for en Selvfølge. Ingen maatte springe frem i Fordansen og gøre Fordanseren nogen Hindring. Under Fordansen udskiftedes der KRANSE.

De ærlige Dannekvinder og høviske Møer havde nemlig medbragt Kranse, prydede med smukke Urter; med dem tog de sig MAJGREVER, sagtens ved at slynge Kranzen om Halsen paa et Karlfolk. Den, som første Gang blev taget til Majgreve, gav 1 Mark, anden Gang 2 Mark og tredje Gang fire Skilling, — alt til Lavets Kasse. For at undgaa denne dyrt betalte Ære, kunde en og anden finde paa at holde sig borte fra Danseladen; men det var ikke tilladt; var man en Karl, der var yndet af Pigerne, maatte man være rede til at betale for det. — Hvilken Broder eller Dreng (Karl), der bødes en Majgrevekrans af ærlige Folk og ikke vilde tage mod den, men stræbte imod og sønderrev Kranzen, maatte for sin Mutvillighed bøde 2 Mark eller en Fjerding Øl. — Det var heller ikke mere end rimeligt, at hvem der forulempede de dansende med Spot og Spe eller rakte noget i Vejen for dem eller stak sin Fod frem, saa en af dem faldt, — at en saadan uvorn Karl ikke slap gratis fra sine Utuskestreger.

Børn eller andre uforstandige Mennesker, der kunde bringe Forstyrrelse i Rækkerne, maatte ikke deltage i Dansen i Gildesladen. Men udenfor kunde de frit gøre deres bedste, — »dog saa, at de ikke fortørner nogen Broder eller Søster.« Var der nogen, der

gjorde herimod, skulde Forældrene straffe dem, naar de kom hjem, saa de en anden Tid kunde tage sig i Vare.

Der blev altsaa paa mange Maader draget Omsorg for, at alt skulde gaa skikkelig og ordentligt baade for Børn og voksne ved Lavsgilderne. Men det kunde jo desværre ikke undgaas, at der var en og anden, der forsaa sig mod god Sæd og Høviskhed. Og selv om man maatte misbillige deres Opførsel og med Rette idømte dem Bøder, kan det jo ikke nægtes, at det til Dels var saadanne Lovovertrædere, der satte Kulør paa al den megen Ærbarhed og Tugtighed og Høviskhed, foruden at de bidrog til Øltøndens Fylde. Lige fra Gildets Begyndelse var disse vanskelige og ubesindige Personer paa Spil. De tog Gæster med ind uden Forlov, tit endda Personer, der gjorde sig »unyttige« overfor Brødrene og Søstrene og fortørnede dem med Ord eller Uskikkelighed, ja overfaldt dem med Hug eller Slag. — Der var Brødre, som bar deres Værge med ind i Gildeshuset, Folk, som midt under Gildesglæden drog deres Værge eller Kniv eller greb til Økse, Sten, Vognkæp eller hvad andet de havde ved Haanden, naar de kom i Klammeri. Og havde de ikke noget at hugge, slaa eller stikke med, gav de Øreslag eller Haardrag. Blaa Mærker eller blodige Strimer vankede der fra Stang eller Knippel. — Naar saa en Lovovertræder førtes for Oldermannen, og der klagedes over ham, svarede han tit ikke skelligent til det, han anklagedes for, men svarede spottelig og vredeligen. —

Andre var alt for stærke i Munden; de tiltalte deres Broder eller Søster med Ukvemsord som Tyv og Hore; de bandede og svor og skændte med unyttige Ord. — Men var nogen saa balstyrig og oprørsk af sig, at han hverken vilde eller kunde lade sig sige, da tog fire Brødre og ledte ham ud af Lavet. Og naar han blev ædru eller viis igen, bødte han 1 Mark for Mutvillighed og Oprør og bad siden alle Lavsbrødre om Forladelse.

Men selvom saadanne grove og voldsomme Oprtrin hørte til Undtagelserne, saa var der Utilbørligheder nok, der fandt Sted i den overstadige, larmende Menneskesværme. Det var ikke hver Mands Sag at styre sin Tunge og holde sig i Ro, saa snart Oldermannen »knabbede«, eller huske at tage sin Hat af. Men glemte nogen det, kostede det fire Skilling, — og var han saa uformuende, at han ikke formaaede at lægge Pengene paa Bordet med det samme, skulde Stolsbrødrene »betale ham for Utugtighed som vedbør«, — det betyder formodentlig: give ham nogle gode bornholm-

ske Øretæver. — En stor og alvorlig Forseelse var det naturligvis at »gøre Sogneherren Ulyd, naar han paa sit Embeds Vegne begærer Audients og Lydighed«. Det Tidspunkt, der i saa Henseende var det vanskeligste, har nok ikke været ved den Bøn, Formaning og Salmesang, der fandt Sted ved Gildets Begyndelse; men Vanskeligheden for Sogneherren har nok særlig vist sig, naar den første Tønde var drukken, og han paa ny tog fat med Formaning og Salmesang, mens Ungdommens Ben sprællede af Lyst til at komme i Gang med Dansen. — Paa det Tidspunkt kunde det sikkert gøres nødigt, at den uanstændige havde Udsigt til at blive stillet for en højtidelig Domstol af fire Brødre, der kunde idømme ham en Bøde efter Forgodtbefindende, hvorefter Synderen oven i Købet skulde bede »Sogneherren« om Forladelse. — Det var nu ogsaa Sogneherren selv, Clemen Andersen Malmøe, der efter menige ærlige Brødres Bøn og Begæring havde »skreven og overset« denne »Skraa, Lov og Ret«. Det forklarere en og anden Bestemmelse i den.

Sogneherren er i det hele taget en meget vigtig og betydningsfuld Person i Gildeslavet; ikke blot havde han været med ved Affattelsen af Skraaen ved at føre den i Pennen og udstyre den med mange gudelige Tanker og Talemaader; men det forudsattes ogsaa, at han var nødvendig ved Oplæsningen af den. Naar Sogneherren af Oldermænden blev bedt om at oplæse Skraaen, skulde han være villig til at hjælpe til, paa det Guds Ære kunde fremmes og Brødrene kunde leve venligen og kristeligen sammen, hvilket skete, naar de hørte og lærte hvorledes hver Broder burde skikke sig imod Gud og sin Næste. — Det var da ikke mere end rimeligt, at Sogneherren saa vel som Oldermænden, Stolsbrødrene og Skænkerne, der havde meget at skaffe til Lavets Bedste, som kunde være gavnligt og nyttigt for de menige Brødre, — at disse alle havde fri Skænk. Men var der nogen, som knurrede derfor eller avindedes derved, da var det frit Spørgsmaal, om de ikke fortjente deres fri Drik, særlig fordi der ved dem skaffedes til Lavet, hvad andre fortærede. De, som knurrede herimod, bødede for Utaknemmelighed 2 Mark. — »Ulyd« og »Knurren« var noget, der ingenlunde tiltalte »Sogneherren«, og saadanne ubehagelige Misyde stoppedes derfor i Halsene paa Nylarskerboerne ved svare Bøder.

I Forhold til disse Forseelser mod Sogneherren var det næsten ikke værd at nævne de Smaatterier og Uregelmæssigheder, som

ogsaa kunde finde Sted, naar f. Eks. nogle tappede Øl uden Oldermændens eller Stolsbrødrenes Forlov. Var nogen Broder eller Søster syg, skulde de dog ikke vansmægte, mens alle Sognefolkene holdt deres glade Gilde; derfor kunde der tilstedes ham en Kande Øl af Oldermænden. Men der var ogsaa dem, der var saa skamløse at bære Øl ud af Gildeslavet uden Oldermændens Samtykke; andre fandt paa at gemme en Broders Kande, saa han maatte sidde med tør Mund. Nogle stillede sig ud paa Gulvet for at have en Kande helt for sig selv i Stedet for at dele den med deres Sidemænd. Der var ogsaa noget mistænkeligt ved, at en hel Flok under Drikningen stimlede sammen ude paa Gulvet i Stedet for at sidde pænt paa Bænkene; dog maatte en ærlig Broder godt gaa hen paa Gulvet og skænke for sine Børn og Folk, som stod og ikke kunde faa Siddeplads ved Bordene. Man forstaar, at i Gildesalen vrimlede det med alt, hvad krybe og gaa kunde, fra hele Sognet.

Men der kunde være flere forargelige Optrin: pludselig slog En af lutter Hoffærdighed og af vred Hu sit Drikkekar mod Jorden eller Bordet, en anden tog endog en Broders Drikkekar og splintrede det. Saa var der en, der plumpagtigen og med fri Vilje og af lutter Hovmod spildte det gode Øl. Ja, der var baade den og den »Omflot« og umættelige Person, der tog saa meget Øl til sig, at han spyede eller gjorde anden Uhøviskhed. Alt sligt maatte der selvfølgelig bødes for; — men det var kun for Ubetydeligheder at regne i Forhold til Ulyd eller Knurren over for Sogneherren. —

Men hvilke Mislyde, der end kunde skingre ved et saadant Gilde, havde det intet at sige over for al den festlige Gammen og Forvæntning Uger i Forvejen, utvungen Nydelse i Øjeblikket og brogede Minder bagefter, der var knyttet til Gildesdagene, — Gildet har bestaaet længe før den myndige, selvglade Sogneherre Clemens Andersen Malmø optegnede dets Vedtægter i sin »Skraa, Lov og Ret« Anno 1599. Det ser endda ud til, at et Sognelav som det i Nylarsker meget sandsynligt har sin Oprindelse helt tilbage i den hedenske Tid. Det kan jo næppe være Kristendommen i og for sig, der har fremkaldt en saadan Sammenslutning, der hovedsagelig gaar ud paa at holde sig lystig ved Øldrikning. Men til trods for det verdslige Formaal spiller Præsten — som vi har set — en særdeles fremtrædende Rolle ved Gildeshøjtidene. Han begynder med »Bøn og Formaning til den evige Gud om Lykke, Velsignelse

og Fremgang«, hvorefter Øldrikning af rundgaaende Skaale begynder; men det var netop en staaende Bestanddel af de gamle hedenske Aarshøjtider til Gudernes Ære, at Gildets Leder indviede Ølskaalene til Guderne og blandt andet bad om god Afgrøde og Fred. Paa vore gamle Runestene fra den hedenske Tid omtales flere Gange en Slags Præster, der kaldes GODER. Det var Høvdinger, der forestod de religiøse Fester for et stort Omraade paa dets fælles Helligdom. Men der var en anden Slags Præst, der kaldtes en THUL; for en saadan THUL, der hed Gunvald Hroaldssøn, er der rejst en Runesten i Snoldelev, Syd for Roskilde; om ham hedder det paa Stenen, at han var Thul i SALLØV, der er Naboby til Snoldelev. Ordet THUL betegner en Mand, der har til Opgave at fremsige eller opremse Formularer eller Vers. Saadanne Formularer eller Remser skulde Gunvald Hroaldssøn altsaa fremføre i SALLØV; dette Stednavn betyder SAL-HØJE — har altsaa Navn efter HØJE ved en almindelig kendt SAL. Mon denne »Sal« ikke er Stedets gamle hedenske »Sognekirke«, hvor Menigheden samledes til Højtidsdrik og Offerfest? Den kommer da til at svare ret nøje til den bornholmske Gildesgaard, hvor Sognefolkene samledes til deres Lavsøl, — og til »Sogneherren« svarer da den gamle hedenske THUL. Saa forstaar vi bedre, at Præsten i Nylarsker havde den fremtrædende Rolle ved Lavsgilderne. Med sine kristelige Bønner, Formaninger og Salmer er han traadt i Stedet for den hedenske Thul med hans Indvielse af Gildeskaalerne til Odin, Njord og Frøy eller andre Guder og Aander. Indvielsen af Øldrikningen og Hensigten dermed, nemlig »Lykke, Velsignelse og Fremgang« for Sognefolkene, er i kristen Tid blevet ved at være den samme som i Hedenold; Ordene er blot blevet ændret noget ved Overgangen fra Asadyrkelsen til den katolske Kristendom, og formodentlig igen ved Overgangen fra Katolicisme til Lutherdom.

Men den velærværdige Clemen Andersen Malmø nøjedes jo ikke med at indvi Drikningen ved Gildets Begyndelse. Naar den første Tønde Øl var taprunden, paamindede han paa ny Menigheden om Gudfrygtighed, sang en Takkesalme og »ønskede Guds Benedidelse og Velsignelse over dem«. Det kunde naturligvis være ud fra den Tankegang, at en ny Paamindelse om »at skikke sig tilbørlig og vel« var særlig paakrævet nu, da Hovederne begyndte at blive noget hede. Men snarere ser det ud, som det er

noget, der i Følge gammel Hævd sker ved Begyndelsen af et nyt Afsnit i Festen, og det et meget vigtigt Afsnit, idet det udtrykkelig paalægges alle at være til Stede. Det, som efter Skraaen nu tog sin Begyndelse, var Dansen. Men Dans, ved vi jo, er en Fornøjelse, som ikke brugtes her i Landet i den hedenske Oldtid, men først kom i Brug i Middelalderen.

Mens den hedenske Øldrikning ikke lod sig afskaffe, men vel lod sig kristne, var der en anden hedensk Højtidskik, som Kristendomsforkynderne satte al deres Kraft ind paa at faa udryddet til Bunds, — og det var Slagtning af Offerdyr og fælles Spisning af Offerdyrene. Det kunde se ud til, at Sogneherrens anden Andagt og Salmesang og Velsignelse af Gildedeltagerne svarer til den gamle hedenske Indvielse af OFFERMADEN. Men Offermaaltidet maatte i den kristne Tid nødvendigvis falde bort. Derved opstod der et Tomrum i Festen, som meget passende lod sig udfylde af Dansen, der holdt sit festlige Indtog ikke lang Tid efter — eller maaske samtidig med — at Bornholm blev helt kristnet.

Det er da paa en stor og ældgammel Baggrund, at Clemens Andersen Malmøe kræver, at hverken Broder, Søster eller Gæst gør nogen Ulyd, naar Sogneherren taler, og at Overtrædere straks stilles for en Domstol af fire Brødre og gør Sogneherren Undskyldning.

Saa forstaar vi ogsaa, at Præsten — lige saa vel som Lavets Embedsmænd — maa have fri Skænk, og at den, som knurrer herimod, maa bøde for Utaknemmelighed. — Og Præstens Bestilling med at oplæse Skraaen forstaar vi nu ogsaa med en anden Begrundelse end den, at han var den eneste tilstedeværende, der kunde læse; — længe før nogen tænkte paa at nedskrive Lavets Bestemmelser og Formularer, var Præsten den, der i det hele taget skulde føre Ordet i Gildets højtideligste Stunder og overvaage dets Tradition, — paa samme Maade som THULEN, eller hvad de gamle Bornholmere nu kaldte ham, gjorde det i den hedenske Tid.

Endnu een af Skikkene ved Lavsgildet kan have sin Oprindelse i gammel hedensk Festsik; det er Uddelingen af Kranse, hvorved alle skulde være til Stede, — disse Kranse, som man skulde betale for, hvis man modtog dem, og som man ogsaa skulde betale for, hvis man afslog dem. —

Kransen maa her opfattes som et Ærestegn og et Lykketegn, men allermest som et Frugtbarhedstegn. Det har været en vidt

udbredt Skik, at unge Piger overrakte unge Karle Kranse og derved kaarede dem til deres »Majgreve« eller »Gadelam«, d. e. deres Meddanser for Sommeren. — Ogsaa den Skik, at den bekransede skulde betale til den fælles Kasse, har haft Udbredelse andre Steder end paa Bornholm; saaledes har Skikken holdt sig ved Majfesten paa Skarø ved Fyns Sydkyst lige til Aaret 1857.

Det synes da rimeligt, at Nylarsker Gildeslav kan føre sin Oprindelse tilbage til den hedenske Tid, og at der endnu omkr. 1600 og længere ned i Tiden holdt sig Skikke og Fremgangsmaader, der bedst forstaas som kristelige Ændringer af hedensk Gudsdyrkelse. — Gildesboet stod Vest for Kirken. Den ny Religions Bygning anbragtes altsaa i Nærheden af den gamle Tros Festbygning, maaske paa Jord, der allerede i Hedenskabets Dage var viet til helligt Brug. —

I et Fæstebrev fra 1804 omtales Gildesboets Bygninger som faldefærdige. De har maattet staa for mangen Tørn og mangen Storm baade udvendig og indvendig. — I 1862 omdannedes Gildeslavet; det solgte sin Gaard for omkr. 14,000 Kr. Men Gildeslavet selv bestaar endnu og omfatter Ejerne af Sognets gamle Gaarde. Det har sin Gildesprotokol med en Afskrift af den gamle Gildesskraa. Renterne af den Sum, der var kommet ind ved Salget af Gildesboet, bruges til almennyttige Formaal i Sognet. Gildeslavet har saaledes indlagt Varmeapparat i Kirken, bygget en Kirkestald, givet Bidrag til Sognebiblioteket og Skyttekredsen. Aarlig anvendes en Del til Vejevæsenet og til at købe ny Testamenter til fattige Konfirmander, og naar en Gildesbroder dør, lægger Gildeslavet en Krans paa hans Baare. — Det er ejendommeligt, at man saaledes kan følge et Gildeslavs Udvikling fra Hedenskabets religiøse Aarsfester over Katolicismens og Lutherdommens præsteligt prægede Lavsgilder til Nutidens Indstilling paa det almennyttige. I Grunden er samme Tanke fastholdt hele Tiden: en Virken efter vekslende Tiders Tankegang for Almenvel og Trivsel for Jordens Dyrkere i Nylarsker Sogn. Vor Tids noget tungere Maade at tage Livet paa er kendetegnet ved, at den festlige Majgrevekrans er blevet til en Krans paa Gildesbroderens Baare.

I de Egne af Danmark, hvor Jordfællesskabet raadede, og som var langt den største Del af Landet, havde Bylavet en mere om-

fattende Virksomhed end i Bornholms Landsogne, og det var mangfoldige Gøremaal, der toges Beslutning om paa Stævnet, og som udførtes af Oldermændene eller i hvert Fald under hans Ledelse. Det var særlig tre Omraader, Landsbylavene tog sig af, Jordfællesskabets Forhold, gensidig Hjælp i Nøden og selskabelige Sammenkomster.

Paa en bestemt Tid i Aaret, f. Eks. Allehelgensdag, 1ste November, udpegedes en Oldermænd, og Bestillingen gik rundt fra den ene Nabo til den anden. Oldermænden lod tude i et Horn eller slaa paa Tromme for paa den Maade at kalde Granderne sammen til Bystævne paa det bestemte Sted paa Gaden. Paa Bystævnet drøftedes Byens Ve og Vel, og hvad de fleste enedes om til fælles Gavn og Nytte, skulde gennemføres.

I nogle Skraaer advares Bymændene mod at afbryde Oldermændens Tale og at bruge Skældsord eller Ukvemsord over for ham, — ligesom Oldermænden heller ikke med Had eller Avind maa tiltale sine Naboer; men han skal med Skikkelighed søge sit eget og sine Naboers Gavn og Bedste i alle Maader.

Saa snart Pløjning, Saaning eller Høst var bestemt paa Bystævnet, skulde enhver ufortøvet tage fat paa Arbejdet paa en saadan Maade, at ingen sinkede en anden i Arbejdets Udførelse. Og saa snart Markredskaberne var afbrugt, skulde Hjulplov og Harve og Tromle straks hænges paa Gaardens Bjælkehoveder eller anbringes paa deres bestemte Plads.

Ved Byen var der en Fold, hvor Dyr af Byens egne eller af Nabobyernes, som gjorde Skade paa Sæden i Vangene, blev lukket ind og holdt i Forvaring, til de med en Bøde blev udløst igen.

I Efterhøsten, naar Rugen var saaet, blev Rugvangens Gærder eftersete og »lukkede«, d. v. s. tættede og udbedrede, saa der ingen Huller fandtes. Dette Arbejde skulde senest være færdigt til Mortensdag, 11te November, eller en anden fastsat Dag.

Bygvangsgærderne skulde senest være »lukkede«, lad os sige: Valborgsdag (1ste Maj), og under Oldermændens Ledelse blev der taget Syn paa dem. Da samledes alle Granderne paa Bygaden en Søndag Eftermiddag, saa snart Oldermændshornets Toner havde lydt gennem Byen. De eftersaa da Gærder, Diger, Led og Stænger, hvormed Vangene var indhegnet. Overalt, hvor en Vej førte igennem en Vang, maatte der være Led baade ved Indkørselen og ved Udkørselen, og det var selvfølgelig forbudt at

hugge og bryde Leddet itu og at køre det i Stykker. Og Leddene skulde omhyggeligt lukkes af enhver, som aabnede dem for at køre igennem.

Det er saadant et Eftersyn af Gærderne om Vangen og af Leddet, der skal sættes i Ledgabet ind til Vangen, den gamle sjællandske Provst LAURIDS KOK har i Tankerne i sin VISE OM TYRE DANEBOD OG DANEVIRKE: Danmark er den dejligste Vang med tilhørende smaa Vænger, der paa alle Sider er »lukt«, d. e. indgærdet af de blaa Bølger. Kun een Ting har Bymændene ikke faaet i Orden endnu; Leddet er af Lave. Dronning Tyre er selv Oldermænden, der fører os rundt paa Gærdesyn i Vang og Vænge. Af Guds Forsyn hegner BÆLT, d. e. Farvandene fra Sønderjylland til Sjælland, om de danske Ølande. Blev blot Leddet hængt til Rette, var alt tættet omkring vor Vang:

Melfar Sund os Fyn beskytter
samt hin høje Klint.
Indtil Gedser ingen Rytter
ride skal for svindt.
Guldborg Sund for Laaland genner,
Øresund vort Sjælland tjener.
Hvert Land har sit eget Lukke, —
alt maa Jylland bukke.

Gennem Ledgabet mod Syd kan Ransmænd og Løbeskytter uhindret trænge ind i Vangen. De er blevet »vangvante«, som det hed om Dyr, der havde faaet den Vane at bryde ind i Vangen. Derfor maa der lægges en dygtig Grøftvold, saa der kun bliver en snæver Sti, der kan lukkes med et Led, — den Fremmede, der da vil igennem, maa bede om Forlov. — Tyres Forslag vinder Bifald hos alle:

Bud man over Riget sende;
hvo sig for en Dansk vil kende,
mødte der med Vogn og Heste
Volden at befæste.

Og saa flokkes de, Skaaning og Sjællandsfar, Fynbo, Lollok og Jyde — »ingen sig da glemte hjemme, som det Værk kund' fremme«. — Der bliver taget fat med Helligdagskræfter. Volden vokser efter Ønske. Og da Leddet er hængt, udtaler Dronning Tyre det Haab, at Gud vil hyrde (vogte) Vangen, saa ingen Fremmed bryder ind i den eller byder Hovbud over den (udbyder dens Ejere til Hoveriarbejde):

Dannemark vi nu kan ligne
ved en frugtbar Vang,
hegnet rundt omkring, — Gud signe
den i Nød og Trang!
Lad som Korn opvokse Knægte,
der kan frisk mod Fjenden fægte
og om Danebod end tale,
naar hun er i Dvale.

Det er et stort, omspændende Syn, der har meldt sig for den gamle Præsts Tanker en Foraarsdag, han har set sine Sognemænd i Færd med at grøfte og hegne om Bygvangen. —

DANMARK, vort Lands prægtige Navn, Digtets første Ord, der fører Tanken hen paa BYMARKENS Vang og Vænge, har været den Kraftkilde, der har sat hans Fantasi i Flugt til at overskue hele Landet og sammenfatte det i et Billede af en Landsbys Jordtilliggende. Intet Under, at denne Vise om at frede Vangen og hænge Leddet i Lave for et Bondefolk som det danske er blandt dets kaarne Nationalsange. —

Landets Navn træder En her lige saa roligt selvfølede i Møde som paa »den lille Jællingsten«, hvor Gorm den Gamle for første Gang har ladet det hugge i Sten for at nævne Thyre som Danmarks Bod, d. e.: DANMARKS OPREJSER.

I Fællesskab holdt Byen en Byhyrde, der drev Kvæget i Marken og vogtede det. Oldermænden førte flittigt Tilsyn med Hyrden, at han passede sin Bestilling. Hvis han ikke alene kunde overkomme Arbejdet, fik han paa Omgang Hjælpere fra Byens Gaarde.

Mangen Gang havde Hyrden Natteleje i Overdrevet eller en af Vangene. Derfor maatte ingen Bymænd huse Hyrden om Natten, med mindre Granderne gav deres Minde dertil.

Hyrden medbragte et Horn, hvormed han om fornødent kunde tude baade Nat og Dag, endvidere en HORSESKRERRE, et Træredskab, hvormed der kunde frembringes en snurrende eller knæbrende Lyd, saa han dermed kunde skræmme Heste og Kvæg fra Gærderne, og for at man deraf kunde høre, at han var vaagen om Natten og passede paa. Og endelig havde Hyrden en Spade og en Økse med, hvormed han kunde bøde smaa »GAB« paa Gærder og Diger. En Hund havde han som sin trofaste Hjælper.

En Foraarsdag, naar Vintersæden allerede buskede sig mørkegrønt i Rugvangen, og de spæde, lysegrønne Spirer slørede de

graa Agre i Bygvangen, naar Husdyrene og deres Afkom under Hyrdens Tilsyn spredte sig over den første saftige Græsning, havde man det Skue for Øje, som AMBROSIUS STUB afbilder i sine liflige Rytmer:

Ak se, hvor tegner Marken vel
for Bonden, hele Verdens Træll
Han ler, fordi
hans Slaveri
skal endes med sin Frugtbarhed
i Fred.

Hist gaar de kaade Lam i Flæng
og spøger i den grønne Eng.
De knæler med en Hjærtens Lyst
for Moders mælkefulde Bryst.
De kvægner ved den søde Taar,
de faar.

Hist vogter Hyrden Kvæg og Korn;
et Hundebjæld, en Lyd af Horn
er alt hans Spil;
men hører til,
hvor smukt den Skov ham svare maa
derpaa.

Selv den mest trælbundne Bonde følte Livets Lyst og Arbejdets Glæde, naar Korn og Kvæg trivedes om ham i Vaarsolens Lunhed.

Lad os se lidt nærmere paa, hvad Oldermændene i en fynsk Landsby havde at varetage baade af Dagens nyttige Gerning og af Pligter ved glade Gildeslag i det Herrens Aar 1598.

I Østrup, Lunde Herred, Odense Amt, indsattes Oldermændene hver Skt. Mikkelsdag; Pligten til at være det gik retsols om i Byen; men man kunde slippe for at blive Oldermænd efter sin Tur ved at give en halv Tønde Øl til Byen. Den ny Oldermænd gav den afgaaende en Mark Penge efter gammel Sædvane. Ligeledes indsattes der en Stolsbroder hver Mikkelsdag, og denne Bestilling gik ligeledes ret om i Byen; ogsaa dette Hverv kunde en Mand fritages for mod at give en halv Tønde Øl. Stolsbroderen varede Naboerne til Stævne efter Oldermændens Paabud; han havde Byens Kæp i Varetægt; paa denne Kæp var der en Fortegnelse, sagtens ved Hjælp af Bomærker, over hver Mand i Byen; Stolsbroderen medførte denne Kæp til Stævne, og efter Oldermændens Bud opskrev han her ved hver Mand Bomærke, hvad han skulde bøde. — Til Oldermændens vigtigste Pligter hørte at sørge for, at

Rugmarkens og Bygmarkens Gærder var i Orden i rette Tid; ligeledes maatte han sørge for, at FOLDEN var gærdet til Voldermisse (1ste Maj), saa man deri kunde indsætte skadegørende Kvæg. —

Naar nogen gravede Lergrave for at kline Væggene, skulde han fylde dem igen eller staa til Ansvar for den Skade, der kunde ske ved dem. Vogtningen af Kvæget paa Græsningen skete ved, at man i Sommerhalvaaret »stedte« en Hyrde, og ved at en Mand eller to paa Omgang stilledes til hans Hjælp fra hver Gaard i Byen. Led og Flager for Veje gennem Gærderne holdtes ved Magt af de nærmeste Naboer i Fællesskab. Efter fælles Beslutning slog de Kræet løs i Avred (d. e. Eftergræsningen efter Sæd). Havde en Mand pløjet eller slaaet en anden for nær, meldte den skadelidte Nabo Sagen for Oldermændene og de andre Naboer, for at de kunde forlige Sagen uden Trætte. Vilde Gerningsmanden ikke forliges, men vilde have Sagen til Tings og saa tabte den, da maatte han bøde en Tønde Øl, fordi han gik fra sine Naboers Raad og afstedkom Trætte. Denne Fremgangsmaade har sikkert hindret mangen unødigt Retssag paa Tinge. Undertiden nedsattes der ligefrem et Nævn paa fire Naboer som en Voldgiftsdomstol. For Skovtyveri og Tyveri af Korn og Hø skulde der dog ikke blot bødes en Tønde Øl, men Forbryderen straffes efter Loven.

Alle slige Spørgsmaal og Sager drøftedes og afgjordes paa Stævne, der holdtes om Søndagen, naar Messen var ude og Folk havde faaet Mad, og hver Mand var pligtig til at møde eller sende et Bud i Tilfælde af Forfald. — Paa Stævnet skulde der holdes Fred, ingen maatte løgte nogen (beskylde en anden for Løgn) eller sværge ved Herrens Vunde eller bande sin Nabo. Enhver skulde være Oldermændene lydige, og bød nogen Oldermændene at ville slaas med ham paa Stævne, naar han talte om Bysens Nytte og Gavn, maatte han bøde en Otting Øl.

Det var dog ikke blot Jordfællesskabet og de Foranstaltninger, der fulgte deraf, der drøftedes og afgjordes paa Stævne. Der var saa mange fælles Sager, der fremkom ved, at man boede i samme By, og som ligeledes hørte under Bylavets Virkefelt. I Tilfælde af Tyveri blev der foretaget Ransagning i Fællesskab; man hjalp hinanden med Opførelse af Ovne og førte Tilsyn med dem, da de kunde frembyde stor Fare for Ildebrand i den tætbyggede, straa-tækte By; opstod der Ildsvaade, ydede Sognemændene den skadelidte Brandhjælp. Man havde Pligt til gensidigt at hjælpe hinan-

den med at rejse Hus, lade Savblokke og lignende Arbejder, hvor den enkelte Gaards Arbejdskraft ikke slog til. Fodringsen af Byens Tyr gik paa aarlig Omgang, og alle Naboer deltog i Besigtigelse af den baade anden Juledag og Fastelavns Mandag. Gildebødrene ydede Hjælp til den, som laa syg i Høstens Tid; de holdt Vagt ved en Afdøds Lig, og de skulde følge det til Graven.

Men særlig tog Oldermændslavet sig ogsaa af Byens Fællesgilder. Hvilken Mand eller Kvinde, der først kom til Østrup By at bo, gav hver en Tønde Øl til IGANG, efter gammel Sædvane. — Hver Midfaste Søndag mødte Naboerne af sig selv — uden Tilsigelse — til Gildestævne for at aftale at skyde sammen til PINSEGILDET. Det »gik ret om« i Byen at samle Gildeskornet og afholde Gildet. Den, der vedkommende Aar havde denne Pligt, kaldtes GERDEBRODEREN. Hver Gildebroder ydede sit Bidrag af Byg; den, der var 18 Aar, »skød helt Skud« (ydede fuldt Bidrag) til Pinsegildet og alle de Gilder, hvor der skødes Korn til; den, som var 12 Aar, skød halvt Skud til Gildet. Og Smaabørn, som ikke var 12 Aar gamle, gav Gildesskud efter Gildebødrenes For-godtbefindende. — Man var tidligt med paa Øldrikningen i den gode fynske By Østrup!

Det skulde være godt stærkt Øl, der lagdes frem i Gildet; der regnedes med 5 Skæpper Byg til hver Tønde Øl, og med hver Skæppe fulgte der en dansk Skilling til Humlepenge. Der skødes paa den Maade saa meget Byg og saa mange Humlepenge sammen, at Gerdebroderen, som besørgede Ølbrygningen, deraf kunde brygge saa meget Øl, at »Ølstolen«, hvor Tønden laa, ikke blev tom for Øl de første to Aftener. —

Naar Øllet nu var brygget, mødte Oldermænden frem med tre andre Mænd af Naboerne for at smage Gildesøllet hos Gerdebroderen. Var det ikke saa godt, som det sig burde, maatte Gerdebroderen ikke lægge det paa Stolen; men han skulde i rette Tid fly andet godt Øl til Stolen. Nøjedes de fire Mænd derimod med Øllet, som det var, havde de Ansvaret for det ved Gildet, og det Ansvar var tungt. Fandtes der Brøst paa det ved Gildet, da skulde de fire Mænd »stande til Rette derfor«, og de maatte da »forliges med Gerdebroderen derom, som de kunde bedst«. Det var da nok ikke rart at være i nogen af de ansvarlige Parters Sted.

Anden Pinsedag var imidlertid oprunden. I god Tid havde Gerdebroderen »flyet Øllet til Stolen« (lagt Øltønden paa dens

Underlag i Gildesstuen), og Stolsbroderen havde indfundet sig betids for paa Gildebrødrenes Vegne at tilse, at Tønden var fyldt, før der tappedes af hende. Gerdebroderen stillede en Mand til at skænke Øllet.

Gildebrødrene begyndte nu at indfinde sig; de var i det pæne Tøj; i hvert Fald maatte ingen gaa til Gildes med Træsko. Der kom Oldermændene, Hans Rask, og satte sig til Gildes i »sit rette Gaardsæde« efter gammel Sædvane, og efterhaanden som alle de andre Gildebrødre og Gildesøstre kom, satte de sig ogsaa i deres rette Gaardsæde til Gilde. Stolsbroderen, Jens Nielsen, gjorde dog en Undtagelse for sin egen Person; hans Plads var ved Tønden. Der kom de saa efterhaanden: Sognepræsten, hæderlig og vellærd Mand Hr. Jesper Lauritzen, Niels Jørgensen, unge Niels Hansen, Niels Hansen, Jens Hansen den gamle, Jens Degn, Hans Lauritzen, Jens Hansen den unge, Oluf Rask, Knud Lauesen, Oluf Jørgensen og Mads Nielsen. De mødte med Kone, Børn og Tjenestefolk, og nogle af dem havde indbudt Gæster, som de havde »lyst Hus« for og betalt for; dog sørgedes der naturligvis for, at disse Gæster ikke var nogen »som var Naboerne imod, eller som gjorde Parlament i andre Byer«.

Det gjaldt for alle at komme til Gildet i god Tid; enhver blev modtaget med en Velkomstskaal, som de drak til Bunds. Men for Efternølerne var der udtænkt en ejendommelig Straf. Enhver Mand, der kom, efter at fire Mænd af Gildesbrødrene var kommet, fik en Tomands-Skaal til en »Pineskaal«, fordi han ikke kom før. Og saa fik Mand efter Mand samme Skaal, indtil alle Gildebrødrene var kommet. Naar den sidste Gildebroder var kommet smølende og havde sat sig paa »sit rette Gaardsæde«, fik han samme Pineskaal rakt og drak saa to Naboer til ret om paa Sædet.

Denne Skik med »Pineskaal« eller Straffeskaal er en af dem, der viser Gildeskikkens ældgamle Oprindelse. I Snorre Sturlesøns gammel-nordiske Gudelære er der en Fortælling om, at Thor en Gang kom til et Gilde hos Jætten Udgaardsloke og udæskede, hvem det skulde være af Gæsterne, til at drikke om Kap med sig. Udgaardsloke siger da, at det kunde godt lade sig gøre, og beder sin Tjener om at bringe det VIDES-HORN, det Straffe-Horn, som Hirdmændene var vant til at drikke af. Det gjaldt om at drikke dette ud, helst i eet Aandedrag. —

Naar nu alle de Østrupske Gildebrødre med deres Paarørende

var kommet godt til Sæde, og førend den første Tønde var af-drukken, klappede Oldermændene til Lyd og paamindede sine Gildesøskende om at takke Gud almægtigste for hans gode Gaver. Og naar de alle med Gudfrygtighed havde takket Gud, sang de efter gammel Sædvane en hellig Lovsang. Og naar den Lovsang var udsungen, meldte Oldermændene Knive og Sværd ud, som de kunde have ondt af, idet han efter gammel Sædvane tilføjede gode Formaninger, og derefter meldte han Gildeshus, Gildesgaard og Gildesvej i Fred, til hver Gildebroder og Gildesøster med deres Folk og Gæster kom hjem til sit eget. — Mens der nu herskede Stilhed, tog Stolsbroderen Ordet og sagde, at hvis der var enten nogen Gildesøskende eller Gæster, som havde Knive eller andre Vaaben, skulde de overlade ham dem at gemme.

Oldermændene meldte ogsaa til rette Tid Dansen ind paa Gulvet og overlod til Gerdebroderen at synge den første Vise. Dansen traadtes altsaa i 1598 endnu i de fynske Lavsgilder til Visesang paa samme Maade, som Middelalderens Dans havde gaaet til Folkevisesang. —

Løvrigt var det Stolsbroderen, der ledede Dansen, og enhver, som han bød det, maatte gaa med i Dansen. Man maatte ikke tappe Øl i Løndom og bære ud af Døren; men med Oldermændenes og Naboernes Vilje og Samtykke blev der rakt mangan god Skænkerkande med skummende Øl ud til den Flok Fattigfolk og Almissemænd, der stimedede udenfor og var hidløkket af Udsigten til at faa en Mundsmag af den glade Gildesgammens. Det var Guds Almisse, som Gildebrødrene gav i Jesu Navn, som det hed. Og var der nogen Gildebroder, der havde gyldigt Forfald, saa han ikke selv kunde møde i Gildesgaarden, kunde han ogsaa sende et Bud for at hente en Skænkerkandefuld klart Øl af Tønden.

Naturligvis kunde det ikke tillades nogen at kaste Tønden af Stolen, saa længe der var klart Øl i hende.

Og selvfølgelig gjaldt blandt de gamle Østrupper de almindelige Regler for god og fredelig Opførsel: man maatte ikke sværge ved Vorherres Vunder eller Saar; man maatte ikke fortørne sin Gildebroder eller Gildesøster med Ukvemsord i Gildeshus, i Gildesgaard eller paa Gildesvej, ej heller maatte nogen drage hinanden i Haaret, og langt mindre slaa hinanden blaa eller blodige. At spille Øl med fri Vilje eller at slaa Skaale sønder, medførte Bøder lige saa vel som de andre Forseelser.

Var nu en Tønde tømt, raadslog Oldermænden med Gildesbrødrene, om der skulde drikkes mere, og hvis Tørsten endnu ikke var slukket til fulde hos Flertallet, meldte han en ny Tønde til Stolen. Men var det Tidspunkt kommet, da yderligere Øldrikning efter den almindelige Mening ikke kunde være Gildebrødrene og Gildesøstrene til Gavn, meldte han Resten af Tønden i Fred, og derefter maatte ingen sidde og drikke længer. Stolsbroderen tog Maal paa, hvor meget der var tilbage, og tilsaa, at intet Øl gik til Spilde. Hvem der drak saadan 2den Pinsedag, at han forsømte Messen tredje Pinsedag, ifaldt Bøde, — dog var det en af Lavsgildets mindste Bøder: 2 Skilling. — Da Ølgildet jo skulde fortsættes tredje Pinsedags Eftermiddag, var det imidlertid klogest at opsætte det rigtig store Indhug paa Øltønden til den Dag; den følgende Dag var der ingen besværlig Messe, der ubelejligen kunde afbryde ens gode, maaske noget tunge Morgensøvn. —

Naar det fynske Øl i Tidens Løb opnaaede saa stor Berømmelse, kan man gaa ud fra, at det ikke mindst skyldes den skrappe Skole, som Gerdebroderens Kone gennemgik, naar hun maatte fremstille Øllet saadan, at det ret kunde kildre Ganen paa Oldermænden og hans tre Ledsagere, naar de før Gildet kom paa Smagebesøg. De fire Herrer har sikkert huset en ikke helt almindelig Sagkundskab, og de har udøvet den med en Ansvarsbevidsthed, der har lagt deres Ansigtstræk i højtidelige Folder i det Øjeblik, de satte Kanden for Munden. Hvilken Fryd for en fynsk Husmoder har det ikke været at se de stramme Miner løse sig op i et Spil af Velvilje og tilfreds Nydelse, mens Øllet i store Slurke sank gennem de bølgende Kværke. Den stærkeste Spænding for hende har jo hermed været udløst; men selve Gildedagene har kunnet grundlægge en almindelig Berømmelse for hende som dygtig Husmoder, hvis hun havde det Held, at hendes Øl faldt i alles Smag!

Men foruden det store 2-Dages Pinsegilde holdtes der jævnlig mindre Ølgilder i Bylavet. Hvad Vide (Bøde i Form af Øl) der blev forbrudt til noget Gilde, blev drukket ved Stævnet næste Søndag Eftermiddag. I Almindelighed kunde der vel jævnthen regnes med saa megen Forsømmelighed i det lille Samfund fra den ene Søndag til den anden, at der stadig kunde være noget at drikke paa Stævnet.

Det var tungt for Byens Mænd at komme sammen til et Møde, hvortil der ikke i Forvejen var forbrudt noget Øl, et fastende

Stævne, som det med et trist Udtryk hed; tilbage var der da blot et svagt Haab om, at Oldermænden kunde have forset sig, saa han blev en Otting Øl skyldig. Men det hændte, og saa var Dagen reddet.

Ligesom nu hver Gildebroder skulde gøre sit Igangsgilde, naar han optoges i Lavet ved sin Bosættelse i Byen, saaledes skulde der ogsaa gives Gilde ved hans Afgang. Var det dødelig Afgang, var Manden jo selv lovlig forhindret i at gøre Gildet. Paa den anden Side maatte Lavet have, hvad der tilkom det; — der blev derfor holdt ÆRVE-ØL: Naar nogen Gildebroder eller Gildesøster døde, gav deres ARVINGER en Tønde Øl til Naboerne efter gammel Skik og Sædvane.

Under disse højtidelige Former holdtes Lavsgilderne Aarhundrede efter Aarhundrede, og i Almindelighed vaagedes der strengt over, at man holdt sig nøje til Fædrenes Sæd. Saa længe Jordfællesskabet varede, stod Lavsgilderne i Blomst. Da Fællesskabet opløstes i Slutningen af 18. Aarhundrede, fik disse Sammenkomster deres Grundskud. Men endnu et godt Stykke ind i 19de Aarhundrede levede Lavsgilderne hist og her.

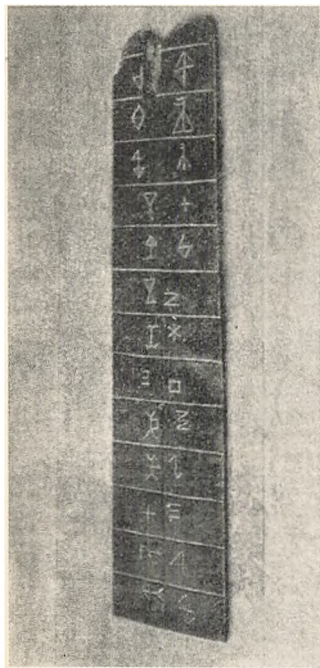
Paa den lille Ø DREJØ Syd for Fyn holdt Fællesskabet sig den første Tredjedel af det 19de Aarhundrede. Jorden blev udskiftet i 1832, og det gamle Bylav holdt sig endnu længe efter den Tid. Der skal derfor gives en Fremstilling af denne Ø's Lavsgilder, der viser, hvorledes de aartusindgamle Skikke kunde holde sig næsten helt ned til vore Dage.

Optagelse i Lavet skete ved et INDCANGSILDE. Hvert Par, som bosatte sig paa Øen, gav Bylavet, der omfattede baade Mænd og Koner, to Tønder Øl, saa snart de kunde overkomme det. Det blev til hele to Gilder, hvor der hver Gang blev drukket en Tønde Øl. Giverne opvartede ved disse Lejligheder ogsaa med Øens Musik. Mændene og Konerne dansede da tre—fire Timer, og naar Konerne gik hjem, medbragte de hver en Skive Brød med en Klump Smør paa den ene Ende og Kød og Pølseskiver paa den anden.

Hvide Tirsdag (i Fastelavnsugen) samledes Gaardmændene hos den afgaaende Oldermænd, der gjorde et Fratrædelsesgilde; den ny Oldermænd udpegedes, saa vidt muligt efter Omgang, og den ny Oldermænd varslede da til Gilde hos sig den følgende Dag, Askeonsdag. Allerede om Tirsdagen bragte Gaardmandskonerne

ned i Tiden Gildesmad til den ny Oldermands Gaard; men de var ikke med til Gildet. Byens Tromme bragtes hen i Forstuen i den ny Oldermands Gaard; naar den ikke var i Brug til at varsle til Stævne eller i anden Hensigt, stod den der som et Tegn paa Oldermændens Værdighed. Ogsaa Byens Bræt overgaves til den ny Oldermands Varetægt. Klokkeren mødtes Bymændene med frisk Appetit og god Tørst i den ny Oldermands Stue. Indbudte var Øens »Embedsmænd«, Præsten, Degnen, Smeden og senere i Tiden Mejeristen.

Naar der skulde holdes Lavforsamling, gik Trommen gennem hele Byen — det var vel som Regel Oldermændens Kari, der rørte den — og kaldte med sine vækkende, dybe Toner alle til Samlingsstedet. Enhver gav Møde inden et Kvarter, om han saa maatte rive sig ud af den søde Søvn; — ellers vankede der Bøde. — Et bevaret Byens Bræt, der paa Drejø var traadt i Stedet for Bysens Kæp, stammer fra Aaret 1776; det bærer alle de 26 Drejøgaardes Bomærker. Det havde Oldermændene altid med til Bystævnet. Naar nogen blev idømt en Bøde, fattede han om Fjælens øverste Ende med venstre Haand og stillede den nederste Ende paa højre Træsko (deraf er Sliddet paa Fjælens Underende kommet), og saa satte han med højre Haand en Kridtstreg ved Synderens Bomærke. Med visse Mellemlinjer blev Regnskabet med Kridtstregerne gjort op, og de skyldige betalte deres Bøder i Form af Øl, i Lighed med, hvad der andensteds brugtes.

»Byens Bræt« fra Drejø.

Stævnet holdtes — i hvert Fald om Sommeren — paa en Plads i Byen, hvor der stod et »Majtræ«; det var en høj Stang, der havde sit Navn af, at den hvert Foraar blev kranset med grønt og Blomster, naar de Unge holdt Majridning.

Valborgsdag (1ste Maj) eller der omkring havde Bymændene paa Drejø deres VALLERMOSEGILDE (Valborgmesse-gilde). Og i Maj Maaned gav Gaardmændene et Majgilde for Ungdommen.

Ude paa Græsmarken byggede Karlene hvert Aar et Hyrdehus ved at rejse nogle Stænger og tække dem med Tang; som Løn gav da Gaardmændene Karlene Øl, og Karlene bød saa Pigerne med til Gildet og til Dans.

En Arbejdsdag og Festdag tillige var den Dag, da Byggen blev saet. Den 21de Maj om Aftenen stilledes hver Mands Hjulpløv op ved et af hans Markstykker i Sommermarken; Ploven kiledes og gjordes rede til Brug. Den 22. Maj Kl. 4 om Morgenen slog Oldermannstrommen, saa det ramlede over hele Byen. Bønder, Karle og Dreng samledes til Hest uden for Oldermannens Dør, og alle Byens arbejdsføre Mandfolk drog i Optog ud til Sommermarken. Forrest red Oldermannens Dreng, og efter ham fulgte alle Byens Dreng, to og to. Saa kom Oldermannen selv med sin Tromme og med Bymændene og Karlene efter sig, alle til Hest, forstaar sig. Saa snart Optoget kom til Marken, skyndte hver Gaards Folk sig til sit Stykke og spændte alle Gaardens fire Heste for den ventende Plov. Paa ny lød Oldermannens Tromme, og paa een Gang lagde alle fire Heste sig frem i Selerne, og Muldfjælen væltede den fugtiggraa Fure. Ager op og Ager ned gik det, til Oldermannen igen rørte Trommen. Øjeblikkelig standsede Heste, Plov og Pløjekar, og hvem der ikke vilde udsætte sig for Straf paa sin Krop, turde ikke forrette en Haandsbred Arbejde mere. — Hen ad Aften tilsaaedes saa den Jord, som var pløjet om Dagen.

Ligesom ved Pløjningen og Saaningen kommanderede Oldermannen ogsaa ved Hjælp af sin Tromme Arbejdet i Høsttiden, og det gik paa den Maade utrolig hurtigt fra Haanden. Det var en stor Skam at blive den sidste, og et halvt Aar igennem spottede Piger og Børn den, der ved Arbejdet blev tilbage for andre. — Saadanne Drillerier havde endog udviklet sig til staaende Skikke. Den, der paa Drejø blev sidst færdig med at tilsaa Marken om Foraaret, skulde have »TÆVEN«; Drillepindene lavede en stor Kludedukke, »Tæven«, og anbragte den i Hemmelighed paa den sendrægtige Saamands Jord. Dette ræddelige Utsyke skulde forestille at være en Medhjælper, som Smøleper haardt kunde trænge til for at blive færdig med sit Arbejde. Andre Steder brugte man at sende saadan en Hjælper til den, der blev sidst færdig med Høsten. — At faa »Tæven« i Foraartiden blev paa Drejø anset som et daarligt Varsel for Høsten, og enhver søgte derfor af al Magt at undgaa at blive den sidste. Saadan var det for mange Herrens Aar

siden med »gamle Jens«. I sine unge Dage var han næsten altid den første, der var færdig om Foraaret. Da Jens blev gammel, kneb det med at følge med de unge. Et Foraar var alle klar over, at gamle Jens kom sidst. »Du faar Tæven i Aar, Jens!« raabte de Unge kaalhøgent til ham ude paa Marken, hvor han gik og asede i det med sine Heste. »Ja,« sagde Jens, »jeg ser det; det er forbi med mine Kræfter, derfor giver jeg mig ogsaa frivilligt, — nu tager jeg hjem og holder Middag.« Og dermed spændte Jens sine Heste fra og trak dem ned til Mejlkær for at vande dem. »Ja, naar den gamle gaar, gaar vi med,« foreslog en af de unge, og saa holdt alle Middag. Da de var vel ude af Syne, trak Jens sine Heste op fra Vandet og spændte dem for. Og da de andre havde faaet sig en god og velfortjent Middagssøvn og kom ud paa Marken igen, kan det nok være, de spilede Øjnene op: gamle Jens havde faaet et saa stort Forspring, at han ogsaa det Aar undgik at faa Tæven til Hjælper.

Paa lignende Vis gjaldt det om ikke at blive Sidstemand i Høsten; den, der paa Drejø bandt sidste Neg, kaldtes hele det følgende Aar »den Gamle«.

Peder Tommerup, der i 18 Aar havde været Præst paa Drejø, udgav i 1823 en Bog, hvori han giver en vakker Skildring af Livet paa den lille Ø, hvis Befolkning ikke havde fulgt med i den stærke Udvikling, der ellers fandt Sted med Bondereformerne i Slutningen af det 18de og i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede.

Udskiftning af Gaardenes Jord havde endnu ikke fundet Sted, Fællesskabet med Oldermændslav o. s. v. stod derfor endnu i fuldt Flor, og man holdt helt igennem paa gammel Sæd og Skik. I sin Skildring af Drejø faar Tommerup Lejlighed til at fremhæve saadanne Træk fra det gamle Landsbysamfund, som andet Steds var under Forvandling eller i fuld Opløsning. Ved at se paa Drejøboerne faar vi da Lejlighed til at forstaa, hvad der havde givet Danmarks Tusinder af smaa Landsbysamfund Evne til at bestaa og klare sig med godt Mod trods trange Livskaar og drøje Tider og strenge Herrers Tryk.

Der var først og fremmest den selvfølgelige gensidige Hjælp-somhed. Saaledes fik enhver, der trængte dertil, altid Mælk forærende af dem, der havde, og havde Gaardmandskonen ikke Mælk, gav hun Øl. Man havde derfor i Drejø Sogn, der ogsaa omfattede nogle andre Smaaøer, slet ikke Brug hverken for nogen offentlig

Fattigordning eller for noget Politi; der var i Drejø Sogn hverken Retsbetjente eller Tinghuse. Naar noget Uvæsen fandt Sted, klagedes der til Sognefogden, Trommen rørtes — Oldermannstrommen begribeligvis — Gaardmændene forsamledes, og Klageren fremførte sin Sag. Forbryderen stilledes for Forsamlingen. Vilde han ikke finde sig i Rimelighed og yde de idømte Bøder til de Fattige, da gik Sagen videre; — men i alle de Aar, Tommerup var paa Drejø, var der aldrig nogen, der appellerede. »Mine Brødre!« udbryder han, »dette bør saaledes være! Gid saa over al Kristenheden!« — Øboerne var høflige og tjenstagtige imod alle, hjælpsomme mod hverandre indbyrdes, kærlige mod Fattige, muntre og snaksomme i deres Sammenkomster, trofaste i Ord og Gerning mod den, der havde vundet deres Hjærter; men det modsatte kunde de ogsaa blive enige om, hvis nogen ikke søgte at gøre sig elsket af dem. De udmærkede sig frem for andre i Ædruelighed. I 20 Aar var der kun født 5 uden for Ægteskab. Kun eet ufordrageligt Ægteskab fandtes i Tommerups Embedstid. Med Velbehag dvælede han i Tanken ved Sognets Moro — Oldermannsgilderne og andre Gilder — og han nød i Mindet den Fryd og Gammen, som her vankede, saa tit det svære Bord bugnede under Potters Vægt, naar Øboerne bænkedes for med fælles Kraft at tømme Tønden lige til Bærmen. — Man forstaaer, at Begrebet »Ædruelighed« for den elskværdige Præst havde ret vide Grænser. — Til alle Gaardmændenes Ølgilder indbødes Kirkens Tjenere — Præst og Degn —, der ogsaa mødte et Par Timer, naar de havde Tid og Lyst. — Man faar det bestemte Indtryk, at det hverken har skortet paa Tid eller Lyst.

Noget af Idyllen kan naturligvis skyldes Forholdenes Lidenhed; men den jævne Hjærtelighed og villige Hjælpsomhed har sikkert i det hele og store været et fremtrædende Træk ved Landsbysamfundet, saa længe man levede inden for Fællesskabets snævre, men trygge Rammer.

Og Følelsen af nær Samhørighed, der ikke mindst sugede sin Kraft af Glæden i Gildestuerne, rakte ud over Livet, til de Hedenfarne. Paa Begravelsesdage var alle velkomne i Hjemmet og i Følget. Hvem der havde Sorg over Afdøde, klædte sig i sort og maatte et Aar igennem ikke lade sig se ved noget Gilde, men fik sig en Kande Øl baaret hjem fra Gilderne. I Slutningen af 18de Aarhundrede var det endnu Skik, at en Enke skulde vise sin Sorg

over sin Mands Død ved at løfte sit sorte Skørt op over Hovedet, naar hun gik til Kirke. En sørgende Kvinde maatte ikke sidde paa Bænken i Stolestadet i Kirken, men sad paa en Skammel, der satte ned i Stolestadet. Mændene maatte under ingen Omstændigheder rejse sig fra Stolebænken, men blev i Sørgetiden siddende fra Gudstjenesten begyndte, til den endte. — Disse Skikke overholdtes Sørgeaaret til Ende, selvom Enkemanden eller Enkekonen giftede sig imidlertid.

Omtrent Aarsdagen efter et Dødsfald gav de nærmeste Paarørende alt Byens Mandkøn en Tønde godt gammelt Øl (ÆREØL, d. e. Arvøl), der ikke berusede, men dog havde Kraft til at muntre Sindet og røre Tungen. Der vankede da ogsaa gerne en Snaps ved Mellemmadstid, og der var sat en Kardus Tobak paa Bordet; Tobakken stoppedes i Piben eller puttedes i Munden. Snakken gik om alskens Ting. Et Par sad her i alvorlig Samtale, imens man hist ret var lystig ved Tale om muntre Ungdomsbedrifter. Atter paa andre Steder i Gæstesalen falbødes og købsloges der. Den muntre Stemning, de forskellige Diskussioner gav en saa blandet Lyd, at det var, som var man henflyttet i Noahs Ark.

I Grunden dannede hele Drejø eet Gildelav; men det var dog kun til Indgangsgilder, naar en Mand havde giftet sig og var blevet bosat blandt Øens Folk og til ÆREGILDE eller ÆREØL, naar den sidste Højtid fejredes for den gamle Lavsbroder, at alle Mænd og senere ogsaa Koner nødvendigvis maatte indbydes. Og indtil Sørgetiden var endt, maatte de sortklædte Sørgende endnu i 19de Aarhundredes Slutning ikke rejse sig fra Bænkene i Kirken, saa længe Gudstjenesten varede.

I Overholdelsen af disse Skikke ved Død, Begravelse, Sørgeaar og Æreøl kunde der selvfølgelig være megen Udvorteshed. Men det er alligevel Udtryk for en særlig Følelse i den gamle Livsform. Man levede ikke saa meget med i Øjeblikkets Mangfoldighed. Men hvert enkelt Menneske betød saa meget i den Kæde, der danndes af Slægtled efter Slægtled. Og derfor blev det naturligt, at den enkelte mindedes længe, og at man længe gav Udtryk for Savnet af ham ved Sørgedragt, ved alvorsfuld Færd i Kirken, — og ved et glad Gilde, der holdtes i munter Samdrægtighed, som det vilde have tiltalt den Døde, om han havde været til Stede.

Naar Udskiftningen af en By fandt Sted, indskrænkedes Oldermandens og Lavets Virksomhed stærkt; men de blev tit ved

at bestaa, dels af gammel kær Vane, dels fordi der endnu kunde være Tilfælde, hvor disse gamle Indretninger kunde gøre en nyttig Gerning. Der kunde endnu være smaa Strækninger eller Omraader, hvor Fællesskabet vedblev til Trods for Udskiftningen. Drejø-Konerne havde saaledes fra gammel Tid en fælles Kaalhave ved en Engstrækning, der hed Søen, og som de efter Aftale passede paa visse Dage af Aaret. Denne Strækning blev ved at være fælles ved Udskiftningen, ja, blev endog ved at være det, efter at den fælles Kaalgaard var opgivet, og Jorden var nyttiggjort paa anden Maade; men her var der altsaa stadig et Stykke Fællesjord, som Oldermændene bestyrede og aflagde Regnskab for. Smedjen blev ved at være Gaardmændenes Fælleseje, og Smeden lejede sin Smedje og sit Embede ved det aarlige Oldermændsgilde Aske-Onsdag.

Et vigtigt Gødningsstof for Øen var den Tang, der drev i Land; efter hver Storm rørtes en skønne Dag Oldermændstrommen, og med Oldermændene i Spidsen begav Jordejerne sig til Stranden og delte den opskyllede Tang. Denne Gave fra Naturens Haand blev ogsaa efter Udskiftningen ved at være Fælleseje og blev ved at deles efter gammel Sæd.

Blandt de Ting, som Lavet tog sig af efter Fællesskabets Ophævelse, var at holde Faaresyn; to Mænd af Lavet gik hver Lørdag Morgen hele Øen rundt og saa efter, at ingen Faar eller Lam gik løse. Fandt de noget Faar uden Tøj, ikendte de Ejermanden en Bøde paa 4 Skilling, der blev inddrevet ved Oldermændsgildet.

Oldermændene samlede stadig Beboerne hos sig, for at de kunde tage Beslutninger i saadanne fælles Forhold og Anliggender, der ikke var overtaget af Kommunalvæsenet eller andre nyere lovordnede Indretninger. Hos ham samledes de saaledes for at sammenskyde Penge til deres Afgifter. Kom der Købmænd sejlene for at købe Korn, eller kom der politiske Udsendinge, skete Forhandlingerne hos ham. Derfor lød langt ned mod vor egen Tid den gamle Bytrommes Varselstemme jævnlige mellem de krogede Landsbygaders Bindingsværkslænger. — Jo vist var der stadig noget at holde Sammenkomst for og holde Gilde paa. Ja, Gilderne synes med nymodens Overdaadighed at have trængt sig saa stærkt i Forgrunden, at de maaske egentlig blev Hovedformalet med det gamle Lavs Opretholdelse; man nøjedes ikke længer med Øl,

og en Bid Brød til, naar det kom højt. Det blev til Bespisning, hvortil Konerne bragte Føring, og hvor der serveredes Steg, og hvor Øllet delvis fortrængtes af nymodens Drikke som Kaffe og Kaffe-punsj. —

Efterhaanden som kommunale Indretninger, ny Foreninger og Andelsselskaber Landet rundt overflødiggjorde de Rester af Oldermændens og Lavets Virksomhed, der var tilbage, og efterhaanden som den selskabelige Bue maaske blev spændt lovlig højt, mens andre Former for Samkvem og Forlystelse trængte sig frem, maatte det Tidspunkt ufravigeligt komme, da Oldermannstrommen eller Oldermannshornet blev smidt op paa et Loft og kun tjente til Morskab for Gaardens Mindreaarige, en Tid, da Bysens Fjæl kom paa Musæet, da Oldermændens Papirer blev lagt til Side i en Krog af et Skab, hvor de samlede Mug og Støv og kun var til Besvær ved Hovedrengøringen, idet knap nogen længer forstod at tyde den svære, gammeldags Skrift.

Da tog man sig sine Steder sammen til at holde et sidste dundrende Oldermannsgilde, der blev sat i Avisen som et Vidnesbyrd om, hvordan man i den og den Afkrog med en pudsigt, rørende Trofasthed havde holdt fast ved gammel Sæd og Skik, mens man nu — takket være Tidens høje Oplysning — endelig havde besluttet sig til at opløse Lavet og afskaffe Oldermannen.

Og Læserne — der hørte Fremskridtet gro — undrede sig maaske nok over, at man virkelig havde kunnet holde fast ved saadanne Narrestreger saa længe; men faa anede, at Lavet og Oldermannen i Tusinde Aar og mere havde været Bærere af Forfædrenes Økonomi og været lige saa nødvendige i Fortiden, som Andelsmejerier og Andelssvineslagterier og Brugsforeninger og Syge- og Begravelseskasser, Kvægavlforeninger, Landboforeninger og Kreaturforsikrings-selskaber o.s.v. er det nu om Dage, — foruden at de var Bærere af en selskabelig Tradition, der gik tilbage til Odins og Tors Dage.

Foruden det store Bylav kunde der inden for Landsbyen findes andre Lav, der omfattede en Del af Mændene eller dem alle. I sidste Fald holdtes dette Lavs og Bylavets Sager ikke strengt ude fra hinanden. Der kunde saaledes være et Ornelav, hvis Med-

lemmer i Forening holdt en Byorne. I »Gamle Minder« har Rasmus Hansen skildret et Ornegilde i en sydfynsk Landsby omkr. 1770: Gildet holdtes den første Søndag i det ny Aar. Saa samledes de 18 Bymænd, der skiftedes til at holde Ornen hver sit Aar, i den Gaard, hvor de havde holdt Ornen i det forløbne Aar. Først maalte de Manden en Skæppe Havre til, og det med Topmaal. Dernæst gik Gildet for sig. De havde brygget en halv Tønde Øl til Mændene; den var lagt ind i Stuen. De smagte paa Øllet, og som med een Mund kendte de det godt, og derpaa bænkedes de om det lange Bord i Storstuen. Oldermænden havde en Kande Brændevin med sig hjemme fra, og dette saa vel som Øllet gik paa Byens Regning. Derimod gav den Mand, hos hvem Gildet stod, et »Stykke Mad« (d. e. Smørrebrød med Paalæg) til hver Mand. Maden blev straks sat for dem, og da de havde sat den til Livs og faaet hver en Slurk Brændevin til og Øl, som hver lystede, tog Oldermænden Ordet og sagde: »Vi faar nu tage fat og faa den gamle Orne sat ud af Lavet og den ny indsat, mens vi har en Taar i vor Flaske. Jeg foreslaar Peer Nielsen til at føre Ordet ved dette Skifte. Hvad siger I derom? Kan vi være enige, eller skal vi have Folk paa Læg?» »Aa ja, lad det gaa,« lød det fra Forsamlingen. »Han kan være god nok til den Forretning.« Dermed var det vedtaget. — Nu rejste Peer Nielsen sig, tog sin Hat af og slog med Bagen af den højre Haand paa Loftet og sagde: »Giv Lyd i Huset!« Ved disse Ord tog Mændene deres Hatte af og lagde dem foran sig paa Bordet, og Peer Nielsen tog Ordet og sagde: »Kære Venner og Bymænd! Nu er dette Orneaar gaaet lykkelig og vel til Ende. Manden har passet Ornen vel, og Ornen har gjort, hvad vi forlanger af en Orne: vi har haft Grise, Guds Velsignelse; de lykkedes og trivedes vel, baade i By og i Skov. Gid nu Flæsket af denne maa smage os godt alle sammen. Nu er denne brave Mand fri for at holde Orne for os. Jeg skulde vel have sagt for vore Svin. Naa ja, en Præst kan sige fejl paa sin Prækestol, sagtens kan jeg sige fejl, der kun er en afsat Degn. Men for nu at komme tilbage til det, Talen her er om, saa er Manden nu fri for at holde Ornen. Dog, for at vi nu ikke skal gaa mod gammel Vedtægt, — men hver Mand mærke sig det og sige sine Husfolk det —, Ornen maa heller ikke længer kaldes eller hedde Byornen, den hører nu atter Manden til. Manden maa nu slagte ham eller gøre ved ham, hvad han kan for Gud og Her-

skabet, naar blot Bylavet ingen Skade har deraf. Gid nu Sværen paa Flæsket ikke maa være alt for tyk eller for slem at tygge. Dernæst skal vi efter Skik og Brug synge Ornen af Lavet. Fyld os Stobene, Oldermænd.« Naar nu alle Stobene var fyldte, tog hver sit i Haanden, rejste sig og sang:

Vor Orne, der gjorde god Tjenest og Gavn,
skal sættes af Lavet og miste sit Navn!
Vi, uden at skamme os, gør det ved Bord;
Vorherre gav Mennesket den Ret i sit Ord.
Og Herskabet aldrig sig satte imod,
vi holdt os den Orne, vi kaldte for god.

Derpaa tømtes alle Stobene, og Fortaleren tog atter Ordet: »For at vor gode By dog ikke skal være uden Orne, og Svinene af den Grund gaa til Grunde for os, maa alle Mand vide, at Poul Kristensen har lavet sig til at holde Byorne i det næste Aar. Det er efter Byens Omgang og Skik og Brug. Nogle af Lavet har jo været sendt ind at se den ny Orne, og faar de nu her for det samlede Bylav sige, om han er skikket til den Tjeneste, om han kan gøre Gavn og bære Navn som Byorne.« Taleren holdt inde, og de udsendte sagde: »Jo, efter vort Skøn er Grisen skikket til at gøre Gavn og bære Navn som Byorne.« — »Altsaa,« vedblev Taleren, »holder den omtalte Mand Byorne for os det kommende Aar. Gør han det tro og godt, faar han ved Aarets Ende en Skæppe Havre af hver Mand i Lavet, for saa vidt vi bliver ved Gaard og Grund. Ornen maa ikke komme i Mark eller By hos andre Svin. Men hver Mand i Bylavet maa til enhver Tid hente ham til sine Grisesøer. Men han skal dog staa til Ansvar for ham, til han har ført ham uskadt tilbage, eller i modsat Fald bøde, hvad gode Mænd lægger ham paa. Derom er vi jo alle enige.« Alle svarede ja. Stobene blev atter fyldt. Mændene rejste sig og sagde: »Og Gud give os Lykke med den ny Orne i det ny Aar!« Derpaa tømtes Stobene, og den højtidelige Del af Ornegildet var forbi. Det hele gik for sig med Ro og næsten Andagt. — Derefter muntrede man sig med Samtale, Drik og Historier. Først hen over Midnat krævede Oldermændene Lyd og sagde: »Ornegildet er nu forbi!« —

Der er over hele dette Optrin noget gammeldags ærværdigt, som om man bag Fortaleren kan skimte Oldtidens Thul ved en Fest, hvor Sonargalten skal ofres, — samtidig med, at der er lagt et vist fynsk Lune over det.

BONDENS STILLING OVERFOR MYNDIGHEDERNE

Inden for Landsbyfællesskabet levede altsaa den danske Bonde fra de ældste Tider, hvor vi ved nogen virkelig Besked om Samfundet, og indtil vore Oldeforældres Tid. Det var den Ramme, som omfattede Byfællernes indbyrdes Forhold i Arbejde og ved Fest. Men Landsbyens Liv var ikke blot denne jævne Færd med gensidig Hjælp og Støtte, med gensidig Kontrol og fælles Fornøjelse. Landsbyen havde ogsaa sine Berøringer med overordnede Myndigheder, som den stod i Afhængighedsforhold til, baade materielt og aandeligt. Landsbyens Jord var i Reglen ikke Selveje for Bønderne, men Fæstejord, hvis Ejer i den Tid, vi her omtaler, er Staten eller en Herremand. Og overfor denne Godsejer havde Bonden talrige Forpligtelser, og fik det mere og mere. Grevens Fejde og Storgodsers Samling og Storgaardes Oprettelse i det 16de Aarhundrede virkede til en mere og mere afhængig Stilling for Bonden. Men saa længe de gode Tider med de høje Landbrugspriser varede, var Byrderne alligevel taalelige, selvom den personlige Frihed mere og mere mistedes; men da det 17de Aarhundredes Krige og de synkende Landbrugspriser havde hærget og udmarvet Landet, blev Bondens Stilling i Almindelighed ringe og fortrykt, ja tit rent ussel, og Begyndelsen af 18de Aarhundrede blev paa ingen Maade bedre.

Det var Jeppe paa Bjærgets Tidsalder. Og dog, selv paa en Tid, da Bondens Forhold var værst, var der driftige og dygtige Folk, der kunde svare enhver sit. Holberg har jo ikke blot skildret den forhutlede Bonde, Jeppe paa Bjærget, men ogsaa den velstillede Jeppe Berg, der har Raad til at holde en Søn til Studeringerne, og i hvis Hus Degnen og Ridefogeden kommer som Gæster. —

Blandt de talrige Skillingsviser, der spredtes Landet over, Viser om lykkelig og ulykkelig Kærlighed, om Mord og Tyveri, om bibelske Historier og om Dagens opsigtsvækkende Tildragelser, var der ogsaa en Del, der anstillede Betragtninger over Bondens Stilling i Samfundet. Det var den Tids sociale Digtning, og herigenom faar vi et godt Billede af de Byrder, der af Samfundets Mægtige var lagt paa Bøndernes Skuldre, og af det Sind, hvormed Byrderne bares.

Under Titlen »RUSTICUS QUERIBUNDUS, det er: En meget lystig ny Vise om Bøndernes Klagemaal udi denne besværlige Tid« har

Niels Hansen H. i 1668 ladet trykke en Vise om en »klagende Bonde«, der selv fører Ordet:

Jeg er mig en Bondemand
udaf en foragtet Stand,
ringeste blandt alle;
Købsted-Manden spotter mig,
andre monne latterlig
Rusticus mig kalde.

Alle Stænder faar rundelig Føde og Klæder gennem Bonden, og dog foragter de ham. Han træller for andres Brød, han selv døjer Angest og Nød for at tilfredsstille dem, og dog er de paa Nakken af ham. — Gud velsigner hans Arbejde; men naar hver har faaet sit, bliver der kun lidet tilbage. Hans Husbond, Herremanden, tager sin Landgilde og Oldengæld af hans Svin. Han giver Præstetiende, Kongetiende og Kirketiende, — af det bedste, der avles, forstaar sig. Dertil giver han Degnen en Trave Korn. Skriveren skal have sin Skriverskæppe, og Herredsfogeden skal have een Skæppe for sit Embede. Fremdeles tiender han Føl, Lam og Kalve, og af alt sit Føde-Kvæg giver han Præst og Degn deres Rente til fastsat Tid. »De anvender deres Flid det hos mig at hente«.

Kongen betaler han Skat, og er den der ikke i rette Tid, sker der straks Eksekution. So og Ko maa han sælge for at skaffe Rytterskatten og Bidrag til Officerslønnen.

Ofte kommer Misvækst paa,
at jeg næppelig kan faa
det, jeg selver saaede; —
Tjenestfolk vil have Brød,
store Fade fuld af Grød; —
da maa Gud først raade!

Han maa borge Sædekorn, om nogen vil betro ham det; naar han saa skal betale det tilbage, maa han give tre Skæpper for een.

Ofte dør bort Hest og Ko,
ofte mistes Kalv og So,
det er stor Ulykke.
Pengene de ere væk,
saa jeg arme, usle Gæk
maa slet gaa i Stykke.

Dermed kommer jeg i Gæld,
og det faar et Fandens Held,
naar hver sit vil have:
noget gaar til Dommeren,
noget plukker Skriveren,
saa det er af Lave.

Saa vurderes Kornet ud; —
Bæster, Hest og bedste Stud
mon af Stalden jages.
Fogden kræver sin Restans,
indtil jeg gaar bag af Dans
og fast ilde rages.

I al sin klagende Bitterhed er denne Vise fuld af Saglighed; hver Byrde, hver Afgift og hver Plage svirper som Stokkeslag paa den usle Bondes tyndklædte, runde Ryg. Allerværst er den Behandling, der venter ham, naar Hovbudet fra Herremanden kommer:

Jeg er ikke een Dag fri
for min Husbonds Hoveri;
hver Dag han mig driver!
Naar jeg ser Post-Rideren,
heller ser jeg Djævelen, —
den jeg ham og giver.

Svarer jeg et enest Ord,
regnes mig det som et Mord;
straks de mig mon nappe; —
hen i Halsjærn maa jeg gaa,
Træhest maa jeg ride paa,
bære spanske Kappe.

Overfor alle maa Bonden ydmyge sig; i sin Nød ser han ingen anden Udvej end at »smøre« og bestikke til højre og venstre:

Mude maa jeg Fogeden,
bukke for Post-Rideren
og for Hundedrengene.
Faar de ringe Sag med mig,
ofre maa jeg hver for sig,
ellers de mig hænge.

Giver Gud ham en Søn, kan han vente den samme Løn for sit Slæb og den samme Skæbne. Naar han vokser til og vil forbedre sin Stilling, stævner de ham og dømmer ham til en Gaard, hvor der ikke staar Stik eller Stage. Den nøder de ham til at overtage; hvad han har tjent og sparet sammen, maa da anvendes paa Bygningerne, og dermed er han ødelagt. Vil han ikke overtage nogen Gaard, siger de: »Du, Bur-Kompan, du skal udskrives til Krig, du skal bære Musket og gøre Vagt og stille til Mønstring.« — Vil han engang med Tiden være Selvejer-Bonde for at være fri for alt saadant Plageri, da maa han købe sin Frihed i dyre Domme; ellers kan han sælges — til Spot og Spe — ligesom

Rusticus qveribundus,

Det er:

En meget lystig

Søye Vise,

Om

Bøndernes Klagemaal udi denne

befværlige Tiid,

Componeret af

Niels Hansen S.

Under den Melodie:

Broder, hvi est du saa mut, &c.

Trykt i dette Aar.

andre Hunde. Og selv naar han har vundet Friheden, er det ikke stort bevendt med ham. Selvejrbonden er usselt stillet til Trods for Friheden:

Naar han den omsider har faat, er det hartad lige godt nu i disse Tider. Fri og ufri ere eet, ingen Bonde er nu kvit, som vi alle vide. —

Denne Klagevise, der er fuldkommen haabløs, stammer da ogsaa fra en af Landets værste Trængselstider, lige efter Karl Gustav-krigen. — En anden Vise, der har et vist Komadiesnit, lægger mere Lune over sin Skildring af det forhadte Hoveri:

Bonden ligger i Sengen med sin Kone og sover, da han vaagner op ved en voldsom Buldren paa Porten:

Hvad er det? Hvem banker saa silde?
Hør Kvinde! Det dasker svar digt paa vor Port?

Hvad mon den Slubbert vil? Bonden maa op at se, hvad Fortræd der er gjort. Da opdager han til sin Forskrækkelse, at det er Ladefogeden. Han venter sig ikke noget godt Budskab. — Ko-

nen hvisker: »Min hjærte Mandlille, ti stille!« — Men Ladefogeden buldrer og raaber: »Luk op der! I Morgen skal du til Hove og møde præcis med Vogn og Heste. Saa skal jeg lære dig at sove og ikke gaa til Porten, naar jeg banker.

Lad se, du kommer, før Solen opstaar!
Bag Rumpen for længe ej lur!
Og tænk, jeg i Morgen i Skole dig faar,
saa vil jeg dig køre i Kurt!«

Bonden lusker slukøret ind til Konen og siger: »Gid Pokker regere det. Jeg havde tænkt mig i Morgen at faa mig et Par Læs Korn hjem. Den Ladefoged er da ogsaa være end Junkeren selv.«
Konen beder Manden saa mindelig:

Kom Niels! og læg dig! det dages ret nu;
thi Hanen gol anden Gang nys.
Vor Avelskar! sidder endnu i vor Kru, —
saa ligger alene vor Tøs.

Ægteparret lægger sig nu til Ro og falder i Søvn; de sover over sig, og Konen farer forskrækket op og vækker Manden:

Se hisset Mandlille! hvor Solen
staar højt over Rygaasen! Du vist faar Skam.

Bonden kommanderer — endnu liggende i Sengen — med Gaardens Folk: »Maren, gaa straks ud i Marken efter Øgene og skynd dig hjem med dem! Og Niels, gaa hen og smør Vognen og lav til! Og til Middag skal vor Per, hvor nødig han vil, komme med Madposen hen paa Hovmarken.« — Han er unægtelig noget treven til at frigøre sig fra den lune Seng.

Langt om længe møder Bonden hos Ladefogeden og siger:

»Go Moring, Kræn Krænsen, lidt silde jeg kom
jeg ber, I fortænker mig ej.«

Men Ladefogeden klør straks løs paa ham:

Skrup, Skrip, Skrap, hvor Bonden han vendte sig
der vanked i denne her Rej.

Og han brøler op paa sit Jydsk til den sjællandske Bonde:

A sa dig i Autes, du skulde
til rette Tid komme, din dovne Hund!
De Utak du selv dig forvoldte!
Og knurrer du, faar du vist Skam paa din Mund.

Min Tyrmie kjender du; — arbejd, du Burl!
Bag Øret ej længer dig klaa!
Lad se, du endnu en halv Time lur,
paa ny du af Pisken skal faa!

Bonden gør sig nu myg og beder Ladefogeden om ikke at »skænke ham mere Hasselmost«. Skønt han ved alt sit Slid næppe fortjener den daglige Kost, vil han til Vinter fodre en Fole for Ladefogeden med Havre og Hø, naar de blot kan blive gode Venner igen. — Nu bliver Ladefogeden naadig: de skal nok komme til Rette; hvis Bonden fodrer Plagen indtil næste Sommer, skal de drikke en Rus sammen i Øl i deres Kro; saa behøver Sagen slet ikke at komme Junkeren for Øre. Bonden lover, at Folen nok skal blive spækket; han har hjemme en flink Dreng, der ikke er ked af at strække Senerne, og som aldrig om Aftenen gaar i Seng, før Smaakvæget er godt røgtet; hvis Ladefogeden er naadig mod ham, naar han gaar i Bondens Ærinde til Hove, saa skal han nok være god ved Folen. — Dermed er Ladefogeden stillet tilfreds og vil gerne give Bonden en Fordel paa de andre Hovbønders Bekostning:

Naa kjære Niels Nielsen! gu Venner
vi begge skal blive. Og ser I jer Hold,
at Jeppe og Laus det ej kjender,
saa kjør I kun hjem, — a befal jer Guds Vold.
De ander, til Solen gaar under, skal bli; —
a ser gennem Finger med Jer;
I skal og i Vinter for Rejser vær fri,
naar Hjulnav i Dyndpytten skjær'.

Lettet og fornøjet tager Bonden Afsked med Ladefogeden:

»Farvel da, Kræn Krænsen! Vi sankes
paa Søndag ved Kirken, og værer ej vred!
Det forrig' ej mere paaanker!
I ved vel, det er udaf Misforstand sket.
Nu lasker jeg, saa marre, mig til mit Hjem.« —
— »Diø! Gaa nul« — »Kræn Krænsen, Farvell
Gid Kneflind far' i 'en! han er ej saa slem.«

Bonden kommer nu hjem og møder sin Kone:

God Auten! min kære Marnlille!
Konen:
Gud signe Jer! Niels! hvi kom I saa snart?
Ladfogden holdt visselig Gilde
i Dag paa Jer Ryg med en ynkelig Fart!

Ja, indrømmer Bonden, han fik jo lidt i Førstningen; men han sledskede for ham, til han slap; han lovede at fodre ham hans Plag til Vinter, — men det skal blive knap. Konen mener dog:

Har du ham rakt Haanden, da frygter
jeg, at du dit Løfte maa endelig bestaa;
han ellers din Stakkel saa røgter,
at du ej tør ræddes for Alderen graa.

Men, tilføjer hun, den Skindtmær kan de sagtens holde paa Foder; Bygavner skal spække dens Ribben, mens den Havre, som endnu gror paa Tofterne, skal fede deres graahjælmede Kip. —

Og til Slut anstiller Forfatteren nogle Betragtninger over Bondelivets Usseldom, — og undrer sig over, at Bonden endda er nogenlunde tilfreds med Tilværelsen:

Gud bedre den plagede Bonde,
som maa tribuleres, i hvordan det gaar!
Han slet maa udpines til Grunde,
foruden at alle ham støder og slaar.

Men endskønt han lever under disse Vilkaar, saa lever han dog allermest fornøjet, om ikke i herrelig Færd, saa dog med daglig Fornødenhed.

Bonden har under de nedværdigende Forhold næsten intet andet Værn end en vis dreven Snuhed, som vi jo ogsaa kender fra Jeppe paa Bjerget; men i Reglen opnaas derved kun, at Byrden forskubbes fra den mere snu til den mindre snu.

I en Vise, der hedder »Bondeplage«, og som stammer fra det 18de Aarhundrede, skildres endnu en Gang Bondens mest forhadte Plage, Hoveriet; — med omstændelig Nøjagtighed opregnes alle de mange forskellige Gøremaal paa Herregaarden, hvortil Bonden eller hans Husstand maatte indfinde sig:

Hvad har Hovbonden for al sin Møde,
for sin Trældom og sure Sved?
Intet til Klæder, lidt til Føde
og stundom ej det tørre Brød;
Valle og Vand hans Tørst maa slukke,
dog under Aaget sig villig maa bukke.

Kommer han hjem, hans trætte Lemmer
værker af Trældommens Hoveri;
Sengen for dennem sig bedst bekvemmer;
hvad haver han at hvile dem i?
Lidt Halm, lidt Vadmel, lidt halvraaden Fjeder,
to Blaargarns Lagen, som Usseldom hedder.

Det Usle, han til Føde skal æde,
 er Saaerne kun af andet Godt.
 Kærnen og Krummen, det Søde og Fede
 skal han alt yde til Herskabets Pot.
 Præstens og Degnens Gryder vel favre
 tør han ej byde det tørre og mavre.

Men lad endda gaa med alle de Ydelser, der skal klemmes ud af hans mavre Gaard, — Hoveriet er det værste. Længe før Davre kommer Ladefogeden og raaber og støjer: Bonden eller hans Bud skal op og hugge Torne, Gærdsel og Stavre, eller han skal lave sig til at pløje og saa og harve og tromle, eller han skal grøfte eller rense Enge. Paa Grandestævnet lyder det snart, at der skal skæres Tørv, og snart at der skal skoves, og at de siden skal skære Sav. — Saa skal Græsset slaas og oprives og sankes i Stakke og siden hjemføres.

Kornet hjemføres til Herskabets Lade,
 Kærnen da siden skal tærskes af Straa,
 Kornet skal renses paa Logulvets Flade,
 maales og stryges, paa Loft bæres maa.
 Foruden alt dette I Rejser skal køre,
 lange og korte, som Ordrer medføre.

Bonde og Herremand.

Satirisk Billede fra omkr. 1700.

Saa har Fruen saa meget at gøre, hvortil der maa stilles mange Hovfolk: Hørren skal ruskes og sænkes og tørres, knebles og brydes og skættes.

Siden at hegle og spinde og vinde,
dette udrette skal Hovbondens Kvinde.

Saa skal Kvæget røgttes, og Fæhusene skal klines, og den brøstfældige Lade skal tækkes. Nogle skal gaa med Skytten paa Klappjagt, og en Del skal hjælpe til med at fiske i fersk Vand. En skal af Sted og bære Breve, og der skal ogsaa være Hjælp til at slagte.

Hver Gang Bonden faar saadan et Budskab, river og klør han sig bag Øret. Men hans Kone faar travlt med at lave en Kage til Ladefogeden for at prøve, om han vil lave Hovningen noget lempelig for dem. Manden lover at fodre Ladefogedens Hest om Vinteren, og han vil gerne levere Hø til to Stude, hvis han kan opnaa Lindring i Hovningen:

Saa maa den Fattige Hovningen gøre,
alt for de Rige kan Ladfogden smøre.

Bonden, som daglig har Hoveris Plage,
hvorledes kan hans Avling gaa fort,
naar hans Gaards Gerning skal stande tilbage?
Dette forvolder, at de rømmer bort,
løber fra Gaarden, fra Godset, fra Sine,
kan ikke taale slig Hoveris Pine.

Dette er hen i det 18de Aarhundrede samme Jammerklage, som havde lydt i det 17de. Men der er i denne Klage en Kamp-tone, der varsler om, at man nu begynder at spejde efter en Vej ud af Uføret: det er ikke blot Hovbondens Ve og Vel, det gælder; men det har ogsaa sin store Betydning for Samfundet, for Godset, for hele Landets Velfærd.

BONDENS DAGSGERNING AARET OM

Plaget af Hoveriarbejde og Ægt, af Landgilde, Tiende, Skatter og andre Afgifter var Bonden mangan Gang tilbøjelig til kun at se Plagere og Udsugere i sine Overordnede, og for det meste blev det overset, at det med Datidens urolige og usikre Livskaar, hvor Krig, Pest, Misvækst, Ildsvaade og andre Ulykker hærgede og rasede, kunde yde en vis Betryggelse at høre til et Gods, der styredes af en driftig og velmenende Herremand.

Velhavende Bonde.

Men hele Bondens Liv forløb jo heller ikke paa Hovmarken; han havde ogsaa sin Gaard og Bedrift at passe. Og sikkert er der intet Arbejde, der i sig selv medfører saa stor og inderlig Glæde som Bondens, der veksler med Aars-tiderne, og som medfører den Tilfredsstillelse, det er at se Kvæg og Afgrøde formere sig og trives i Sol-skin og Regn under Guds frie Himmel, og den Be-vidsthed, at man derved sikrer sig et godt Forraad at tære paa, naar Vinte-rens Storm og Kulde og Mørke melder sig. — Disse Følelser og Tanker har faaet et smukt Udtryk i et Læredigt om Landbruget, som i Aaret 1670 blev ud-givet af HENRICH THO-MÆSON GERNER, »Guds og Meenighedens Tiener udi Birckerød«. Foruden at

være Præst i det nordsjællandske Sogn var Gerner en flit-tig Forfatter. Som en modig Fædrelandsven havde han vist sig under Svenskekrigen; sammen med andre havde han sammensvo-ret sig om at befri Kronborg, der var faldet i Svenskerne Hæn-der. Men Planen var blevet opdaget af Svenskerne. Henrik Ger-ner fik Tommelskruer paa Fingrene, men røbede intet; han skulde have været henrettet, men blev reddet ved, at Frederik den 3dje truede med at gøre Gengæld overfor en svensk Fange. Derefter holdtes han lænket i et haardt og pinefuldt Fængsel. — Ti Aar efter oversatte Gerner et Digt af den gamle græske Forfatter He-siodos, som han kalder HESIODI GERNINGER. Der findes ogsaa et

andet Digt af Hesiodos, som hedder »DAGE«; det er en Fremstilling af, hvilke Dage der er heldige til at udføre et Arbejde paa, og hvilke der er uheldige, — i Lighed med Troen paa Tyge Brahes Dage. I Stedet for nu at give os en Oversættelse af det gamle græske Digt om Dagene faar Gerner heldigvis det gode Indfald at fremstille, hvorledes Arbejdet formede sig og skred paa en nord-sjællandsk Bondegaard Aaret rundt, afbrudt af Aarets Hellig- og Højtidsdage. Dette er altsaa et fuldkommen oprindeligt dansk Digt om Bondens Aarsgerning. Han vil nemlig bekæmpe Overtro; thi Varseltagere, Manere, Troldmænd, Spaamænd, Dagvælgere, Sand-sigere og Tegnsudlæggere er stridende mod Guds rene Ord. Han vil derfor lade Hesiodos, Tyge Brahe og de andre have deres »Dage« for sig selv. — Og han vil i Stedet fremstille, hvad nytteligt og bekvemmeligt er at gøre i hver Maaned, Dagens raske og frejdige Dont i en driftig Bondes Gaard:

For Januar anfører Gerner da ogsaa:

Paa Rimstok Bonden nu Juletegnene skriver.

Men han advarer mod at stole paa disse Tegn; derimod paamin-der han om paa NYTAARSDAG at prise Gud af Hjærtet: »Tak ham for al Velstands Lykke udi det forgangne Aar!« — Og om Hel-lygtrekongers Dag hedder det: »Med de Vise udaf Østen skal du søge flittelig Jesum, som er bleven Trøsten for os alle naadelig.«

Og saa følger vi da Gerner paa hans Vandring Aaret rundt, uden Overtro, med kristelig Fromhed i Hjærtet og med et Arbejds-mod, der tager sin Tørn, men ogsaa venter sin Høst:

Naar vi nu vender Ryggen til det gamle Aar, stopper vi alle Glugger til for at holde Kulde og Sne ude. Hug da Gærdsel, mens den tilfrosne Mose kan bære, og før det til Stedet, saa du betids kan være færdig til at gøre dine Gærder i Stand. —

Den Bonde, som har langt til Skoven, henter sin Skovning. En Knub væltes let paa Slæden, naar de hvide Bier sværmér, en flittig Husbond maa sørge for varme Stuer. Og mens Frostføret varer, lader man Plejlen gaa, saa der kan blive kørt Korn bort til Salg. Den kloge Bonde samler nu noget paa Kistebunden for at have noget at staa imod med, naar der skal betaales Afgifter og Skatter. Han bringer Korn, Kul og Ved, Høns, Fedesvin og maa-ske de allerførste Spædlam til Torvs, men svirer ikke Pengene op i Købstaden. Derimod gør han Indkøb af Sild og anden Fisk, af

Salt og Humle og bringer det til sin gæve Kone »foruden rusig Tummel«.

Hønsene fodres med ristet Brød og stegte Ærter, for at de kan begynde tidligt at lægge Æg, og Søerne faar stegt og tør Havre, for at de kan løbe og faa »Fastegrise«.

Paa den Maade skrider vi frem med Dagens Syssel og Gøremaal fra Maaned til Maaned. »Nu kommer BLIDEL (Februar) med sine sludagtige Sæder; han Isen bryder, med frisk Luft Fiskene glæder«. — Gerner søger at levendegøre hver Maaned ved at skildre den som en Person, der kommer til Landsbyen og overtager Styret, hersker over Vejret og regerer i Naturen efter sit Sind og Væsen. I Begyndelsen af Maaneden holdtes KYNDELMISSEFEST til Minde om Jesu Fremstilling i Templet:

Kyndelmissedag vi holder
hellig i Guds Menighed;
det Jomfru Maria volder,
som i største Hellighed
sig og Barnet Jesum vilde
for Gud udi Kirken stille.

Det var 2den Februar; men kort Tid derefter faldt en Dag, den 11te Februar, der af den Tids Danske hvert Aar mindedes med Stolthed, og da ikke mindst af Fædrelandsvennen Gerner; det var den Dag, da Svenskerne Storm paa København var blevet slaet tilbage om Natten:

Stormens Dag vi ej forglemme;
thi den Vidne med sig bær,
at Gud med os selv var hjemme,
der vor Fjende var os nær;
vi fik Hjælpen, Fjenden Spotten.
Tak vær' Gud, som hjalp om Natten.

Fra gammel Tid til vore Dage har man talt om »KYNDELMISSE-KNUDE« som et af Aarets barskeste Punkter, hvor der rystedes Sækkefulde af Sne ud over Landet. Det var Vinterens Midte, og Bonden maatte have Halvdelen af sit Vinterfoder i Behold:

Naar Kyndelmisse Knude
sin Pose ryste vil,
skal du til Kvæg og Stude
halv Foder have stil;
det synes vel, at Sommer
med Lærken komme skal;
men det slar ofte Bommer, —
Maj gør paa Foret Val.

Bonden hugger Staver ned ved sin Vang og fletter Ris derimellem for at lukke Gærderne, for at Kvæget til Sommer ikke skal fordærve hans Sæd og nedtræde hans Høst, og for at han ikke skal erhverve sig Forbandelser af enhver Nabo, der gaar forbi. Hønse- og Duemøg spredes i tykke Lag i Haven. Nu lægges Fastegrisene til, som i Oldentiden det følgende Efteraar skal fedes til Salg. Gasen slippes ind til Gaasen, der snart skal lægge Æg og udruge sine Gæslinger:

Til Dyner Fjeren duer,
til Bordet Gaasens Kød,
til Kaal vi Ister (det fede) bruger
og Fedt deraf til Brød.

Vi maa hele Tiden huske, at alle Maaneder og Datoer falder lidt senere end nu om Stunder; thi den gregorianske Kalender indførtes her i Landet først i Aaret 1700. En halv Sned Dage drejede det sig om.

Fastelavnstiden med dens mange Løjer kommer. Og derefter er Fastetiden inde; fra katolsk Tid var det endnu Skik for en stor Del at leve ved Fisk i denne Tid; man havde vel saltet og tørret Fisk, men:

Hvo nu vil fersk Fisk æde,
han skal sig vel omsee,
han maa og Kloen væde
og Garn dertil beree.
Hvor Garnet ikke stander,
der fanges ingen Fisk. —
Herefter Fisken lander,
som ønskes paa vor Disk.

Man tilser sine Bier og hjælper dem med Føde, hvis de trænger dertil. — I hine Tider, da Sukker var noget dyrt og sjældent, hørte der Bistader til hver Gaard og hvert Hus. —

MARTS Maaned kaldtes i gammel Tid THORS Maaned; da begyndte Solen at faa Kraft, saa Børnene blev lokket ud fra de mørke Stuer til den sollune Husvæg; derom hedder det i et gammelt Rim: »Thor med sit hvide Skæg lokker Smaabørn til Væg«. Det er Tiden, da Hønen aabner Æggene for de første Kyllinger, da de første Blomster pranger i Haven, og Plovmanden gør sig rede til sit Arbejde:

Thor med Lyst til sig ved Væggen Børnene lokker,
og naar Æggene spraaes, Hønen for Kyllinger klukker.
Af tilkommende Vaar vi Paaskelillier haver;
men til Jordens Røgt med Flid vi Plovene laver. —

I Datidens Danmark fejredes en Helligdag i denne Maaned, som nu er afskaffet her i Landet, mens den endnu fejres i Sverrig. Om den 25de Marts, vor Frue Dag i Fasten, hedder det:

Udi denne Maaned falder
en glad Budskabs Frydedag;
for det var en Jomfru Sag;
hun en Engels Hilsen hørte,
som til Verden Glædskaab førte.

»Mariæ Bebudelse« kaldes denne Dag ogsaa.

Den travle Foraarstid indfinder sig nu med Pløjning, med Saa-ning, med »Lukning« af Vangene og med det første Havearbejde:

Nu laver vi vor gode Plov,
i Aaget Oksen spænder;
han maa nu lade til sin Bov,
han udi Furen render.

Grønjorden vendes, for at Planterne skal raadne og ikke sætte Rødder til Ukrudt. Fisken letter sig fra Bunden og gaar i Ruserne. Vi saar Kaalfrø i Byens Gadejord og i Haverne; vi flytter Træer og poder, sætter Valnødkerner, og vi graver Havejorden. — Skønt Gerner udtrykkelig ønsker at undgaa al Overtro, deler han sin Samtids Mening, at Maanens Aftagen og Tiltagen følges af særegne Kræfter i Naturen; derfor skal al Rodfrugt saaes i Næ, mens Korn skal saas i Ny:

I Næden saar vi Rødder-Frø,
Løg, Ræddiker og Roer; —
dog du det meget tyndt skal strø, —
des større de da groer.
De baade er en herlig Kost,
de stor Omkostning sparer,
de spare kan paa Sild og Torsk;—
de Vinteren udvarer.

Der er nok at tage fat paa ude i Marken, men ogsaa hjemme ved Gaarden:

Din Bygvang nu vel lukke til,
saa kan du Fred beholde;
thi vangvant Kvæg saa gerne vil
Fortræd og Skade volde.
Om du skal bygge, gør det straks, —
med Svalen skalt du kline;
saa staar din Bygning som et Aks
og alle Vægge fine.

Det er nu ogsaa Tid at stævne Pil og sætte ny Pileskud i en Pøl, saa de kan slaa Rod, inden de sættes paa deres Plads.

Hjorten fælder nu Takker, og Hanrejen (Kapun med Sporerne afhugget og fastgjort i Kammen) fælder Horn og gemmer dem omhyggeligt bort, saa de ikke ses. Ravnene bygger Rede og ud-ruger sine Unger, men forlader dem saa i Vrede. Har nogen fnat-tede Hænder, samler han Paddeæg og udkoger deraf en Vædske, som kan læge dette Udslet.

April er en letfærdig Kvinde, der snart ler og snart græder, og dog overgaar hun de dydige Kvinder, der af Hør spinder Traade til Husens Tarv; April skænker Jorden i den Tid, hun regerer, en grøn Klædning af Græs og Blade.

Efter Sorgens mørke Dage
skinner frem vor Paaskefest
mere sød end Honningkage, —
Christus er opstanden vist;
han med Sejer os betækker
og af Graven os opvækker.

Faarene har nu næsten læmmet, og Lammene skal gildes. Kreaturerne slippes allerede ud paa den første Græsning; man maa da give Agt paa, at Køer og Bæster ikke synker i Mosen.

De gaar ud efter Soppegræs,
med det sig vil forlyste;
de ej saa lette er som Gæs;
derfor de Livet miste.

Der gives endnu Arbejde med at lukke Gærderne med El og Torn. —

Din Jord lad blive møget,
saa giver hun dig meget Korn,
naar hun er saaet og pløjet.

Og nu saas der Vaarrug, Havre og Byg, og Gerner slaar et vældigt Slag for tidlig Saaning:

Du tykkes vel, det tidlig er;
men dobbelt Gavn det bliver,
stort, hammelt Korn dig Jorden bær;
en tør Høst det dig giver. — —
Nej, nej, er Jorden ikkun god,
hun af sig skal i Tide
det bedste Korn og Straa fra Rod
tillige snart opskyde.
Den første Sæd sin Vædske har,
den sidste kan den miste,
saa Akset tit i Holken staar
og ikke kan udbriste. —

Nu gaar det ogsaa rigtig løs med Arbejde i Haven, med at pode, sætte Frøstokke, grave, indrette Beddene og saa Urtefrø til Køkkensager. Bønner og Ærter skal sættes, naar Maanens Skin tager af (mærkværdigt nok, — ellers er det Rodfrugter, der saas i Næ!). Aprikos- og Ferskentræerne blomstrer nu, og Vinen skal beskæres. — Nu da Fisken leger, faar vi Skaller; Laksen vil nu bide paa Krogen, og samtidig med, at Elleskoven staar med sine utallige Rakler, vil Aalen skride. — Den Tid er kommen, da Gøgen galer og Pigerne skal tage sig i Vare, at de ikke fastende taler med ham, thi da vil han daare dem. Efter gammel sjællandsk Tro vilde den Pige, der fastende hørte Gøgen, blive lokket. Dog tilføjes der:

Men mærker: Gøgen er ej den,
som eder monne gække;
han varer eder om den Svend,
jert Brudeskrin vil brække.

For ikke at falde i denne Fare tog Pigerne altid en »Gøgebid« at spise, inden de gik i Marken for at malke.

Og med disse betimelige Formaninger gaar vi ind i den skønne, grønne Maj, hvor Skoven i hin Tid altid var udsprungen den 1ste, Valborgsdag:

Hej, nu rider vi Sommer i By! Vi sjungende kommer
med den herlige Maj og med den lystige Sommer. — —
Blomster og Urter er i vor Vang; vi Kransene fletter.
Til fersk Smør og Fløde vi Mælk af Køerne sætter.
Fuglene kvidrer i Skov og Mark med liflige Stemmer.
Sildig og aarle de frydelig er; Guds Ære de fremmer.

Efter Omtale af Kristi Himmelfart hedder det:

Pinsefest du ej forgætte!
Pryd dit Hjærte for din Gud,
og alting til Side sætte;
thi du est hans kære Brud;
thi den hellig Aand dig sendes,
at du skal til Gud omvendes.

Ploven er endnu i Gang og Øgene i Sele. Der er stadig Arbejde i Sommervangen med at saa Havre, Byg og Boghvede og med at harve Jorden.

Vor Hyrde gaar i Vangen hen
med Horn og Horseskræmme;
de vilde Dyr er ej hans Ven, —
de lar sig ikke tæmme.

De Harer, som paa Bladbyg gaar,
dem kyser han af Kornet,
naar han med Røst og Stemme klar
vil tude udi Hornet.

Hyrden agter vel paa Svinegabene, som de løsgaaende Svin har brudt gennem Gærdet; han sætter Stenten i Stand; han kender nøje Kvæg og Hors, og Kreaturer, der er brudt ind i Vangen, sætter han i Folden. — Saa kommer »Gærdegangen«, vi kender saa godt fra »Viderne og Vedtægterne«:

Vi Bønder nu om Gærde gaar,
og een den anden panter,
som i vor Skraa beskrevet staar,
paa Økse, Sko og Vanter.

Hver Bonde, der ved Gærdegangen ikke har sit Gærde i Orden, maa altsaa sætte en Del, han har hos sig, i Pant, og dette skal saa siden indløses med Pengebøder eller Ølvider.

Det Urtefrø, som ikke kan taale Kulde, saas nu, da det kan faa sin Varme fra Solens hidsige Straale. Ris og Kvas samles fra Engen, for at de ikke skal hindre Leen, naar Høslætten stunder til. Af Urter brændes kraftigt Vand til Lægemedel. Der opvartes med Steg af Stæreunger og med Krebs, Vanterne lægges, og Vinterveddet køres af Skoven og bringes hjem eller sælges paa Torvet. Sommerens Overflod (Valg) melder sig:

Nu har du Valg paa Smør og Æg,
nu faar du Fisk i Ruse,
nu skal du kline Gavl og Væg,
nu skal du tørre Huse.
Nu skal du bøde Hul paa Tag,
nu skal du nyt Hus tække; —
forsømmer du den rede Sag,
da vil det paa dig lække.

Tørvespaden har nu sin Gang i Mosen; Tørvene bredes godt ud, dernæst rejses de, og siden stakkes de, saa de kan gennemblæses. —

Junius har sin Kaabe besyet med dejlige Roser,
Benene klædte vi ser med jordbærfarvede Hoser,
Hatten er og med Kranse besat, med sribede Liller
virket iblandt; — med Flid sig mod os venligen stiller.
Med sig han altid en færdig Tjenere fører,
som for ham flittig med Leen i Engene kører.

Det er Høslættens Maaned. Af Helligdage nævnes særlig SKT. HANS.

Dagens Gerning fra Maj fortsættes, og Redskaberne gøres færdige til Høslætten:

Vi har vor River færdig gjort,
vor Leer, Ledrag og Ringe;
min Le er blank og ikke sort;
den stenet (slebet) brav kan klinge.

Den dygtige Bondekone, der i Datidens Digtning stadig kaldes LUCE (Lucia), er nu om sig for at samle Farveplanter. Alle de livlige Farver, der brugtes til den Tids Dragter, kunde man frembringe af Markens og Skovens Planter. Med Engskær farvedes pappegøjegrønt; med Skovabildbark farvedes gult; med Rørtop grønt; med Brendser (Bregner) brandgult. Til at farve sort brugte Bønderne Slibestenssand, Victril og Ellebark. Hør blot, hvor Luce er paa Færde for at samle ind, saa hun kan spare Penge til Farveren i København:

Hun Engeskær, Skovabildbark,
Rørtop og Brendser sanker,
hun leder om i Skov og Mark
og mangt et Fjed omvanker.
Deraf hun pappegøjegrøn
og brandgul Farve laver;
til gult og grønt hun meget skøn
alt i Beredskab haver;
hun ved og Raad til Vadmél sit
selv hjemme sort at gøre;
hun meen, det koster alt for fedt
til København at føre.

Imidlertid begynder Høslætten i Engen; Græsset falder bedst for Leen, naar det er vaadt. Høstvognen laves til med Høvævel, Reb og Suler, Høtyven ikke at forglemme.

Vi strøer, vi vender om vort Græs,
vi det i Stakken sætter,
vi før det hjem Læs efter Læs; —
det Faar og Kvæget mætter.

Der lægges Smør, og der trykkes Ost og samles oplagt Mælk af Kør og Faar og Geder. Der brændes Vand til Lægedom af Blomster og af Blade. Vi har nu modne Kirsebær og Ribs, og vi har Glæde af Rosentræer. Vi luger Haverne, hypper og omplanter Endiven, Silleri og Kaal og vander dem.

Forsæt nu hen din Timian,
desbedre kan den fremmes,
besku den dejlig Tulipan,
lad ej Guds Gerning glemmes.

Nu vokser Frugten tyk og stor;
paa Kornet Roden brister;
Altingest nu helt herligt gror,
som Mennesken forlyster.

JULI er den myndige Husfader, der tænker paa Vinteren; han ved, hvad Høstakkene duer til.

Engene høstes, Høstakkene staar; vi sætter i Hilde
Hestene, mens vi læsser vort Hø ved Vindene milde.
Tidlige Sæd vil laane sig Hus; hun Aksene bøjer.
Kornet i Laden vi føre; vor Heste vi sætter i Tøjer.

Høet staar i Engen Stak ved Stak, snart fyldes Hølade og Høstænge. Den tidligste Sæd modnes og er fuld af Kerner. Bonden gør Mejered og Segl rede til Høsten; Karlene mejer lystigt, og Bindekvinderne river godt op og binder Sæden med faste Baand. Rivningen sankes flittigt op, saa intet spildes. Kornet sættes i Traver, og det rettes godt op, naar det truer med Regn. — Gerner paalægger indtrængende at give Gud og Kongen, hvad der tilkommer dem, og give Præst og Kirke Tiende, før Kornet køres hjem.

Thi før du noget ind utalt,
hvoraf du ej vil tiende,
du nyder det ej ubetalt;
din Falskhed vil dig minde;
dit Fæste har du først forbrudt,
af alle Spot du haver;
din Øvrighed er paa dig mut,
du maat og give Gaver.

Man forstaar, at den arme Synder, der kører sit Korn ind uden at have tiendet af det, har lagt sig ud med alle himmelske og jordiske Magter, saa han maa gaa mangan Bodsgang og give de mægtige mange Gaver, inden Naadens Sol skinner paa ham igen. — Men har Bonden først ydet Gud og Konge og Præst og Kirke alt, hvad de kræver af ham, »da kan han frit køre Kornet ind fra sin Vang og behøver ikke at frygte for nogen Fjende«, hedder det til den redelige Bondes Trøst. — Det var dog ellers næsten mærkeligt! Skulde der virkelig ikke være endnu en »Fjende«, der kunde brandskatte ham? —

Høstvognen kører ud vel forsynet med Læsmed, Reb og Høtyve, med Mad og Øl i Lejle. — I Juli skæres Hanekyllinger til Kapuner. »Hvad lækker er blandt Fuglværk tam end en vel fed Capune? — En nydelig og lækker Ret af hannem kan beredes«. — Og endelig »er Tiden bedst bekvem for Tørven hjem at føre«.

Høstvogn i en Gaard.

Jorden in Augusto klædt er med dejlige Klæder,
med Rug, Byg, Ærter, som Aarets vanlige Sæd er.
Somt staar paa Roden, somt bunden sættes i Trave;
paa Skaar somt ligger, somt røglet sættes i Lave.
Kornrige Augustus, du fylder Lader og Huse
til vor Vinterkost, naar Vintervindene bruse.

Travlheden i Marken naar nu sit Højdepunkt; alt, hvad der elers kan optage Sindet — Tingmøder, Bystævner, Højtider og Fester — er som slettet ud af Bevidstheden:

Nu ophører Ting og Stævne
udi denne Maaneds Tid.
Ingen Fester kan man nævne,
som udi Høstmaaned blid
holdes skal. Augustus melder,
at det nu om Høsten gælder.

Nu høster alt, som høste vil,
nu tømmer Bonden Vange
langt faster, end han Laden pil
[langt hurtigere, end han piller Kornet ud af Laden]
om Vinteren den lange;
han før nu hjem i Læssetal,
tar ud igen i Neg'er,
han tømmer baade Bjærg og Dal,
sit Hjærte dermed kvæger.

Han fylder Ladehus og Lo og sætter store Hæsse; han strør Bakkesand blandt Havren, at Mus ikke skal skære den. — Nu giver Bonden Ævred op og slipper Kvæg i Vangen; Føl, Faar og Kalve stripper om over hele Bymarken. Hopper, der skal bære Føl, bliver skaanet. Og nu kærnes det bedste Smør, som kan hængemmes, det berømte Ævredsmør.

Hampen breder paa Jorden; med flittig Tilberedning giver den godt Lærred. Den driftige Bondekone rusker sit Hør og knebler den (kæmmer Frøhusene af). Hun sænker Hørren i Vand, for at Skæven kan skørne, eller hun rødner den paa Land. Den landrødede Hør er blødest og giver finest Traad, — saa siger vore Fædre. Studen sætter Tælle om Nyren; des bedre bliver den til Slagtning.

Nu giver vi Hyrden Forlov og benytter ham ikke længer; derfor betaler vi ham hans Sommerløn.

Saa kommer »Bertel Brydestraa«, »han har saa tyndt et Rygte«, d. e. Bartholemæus, den 24de August, da Hundedagene ender. — Jagten gaar ind:

Hørren brydes.

Fra Samsø.

Thi Skytten nu, paa Jagten viis,
sit Herskab ved at lede
did hen i Busk og tykke Ris,
hvor de kan Hjorten bede.

Bier maa nu betale Husly med Honning, og af Honningen blandes der Mjød. Løg tages op. Der sættes Doner med Rønnebær som Løkkemad til at fange Kramsfugle. Sildefiskeriet begynder, og vi faar Østers i Mængde.

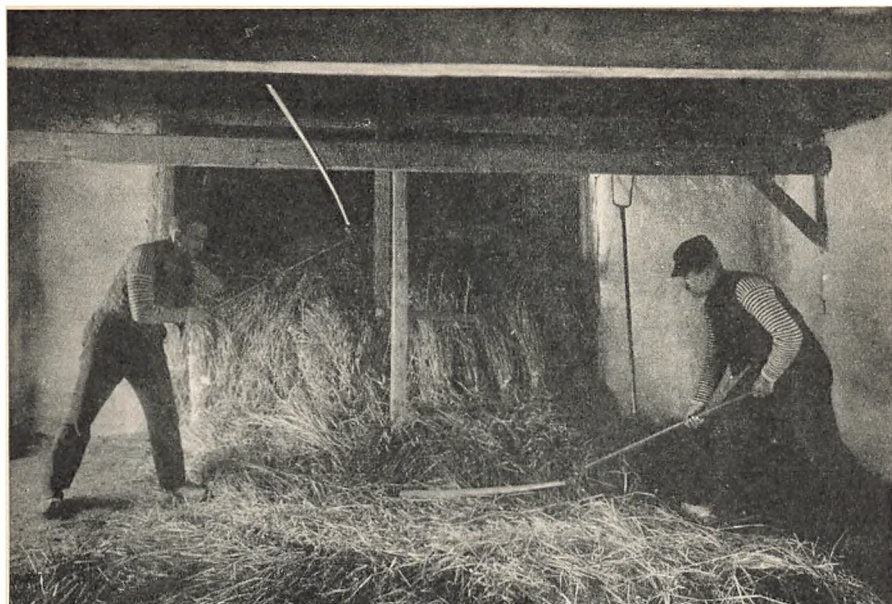
Vi oprisper og smaapløjer nu den Vang, der næste Aar skal tilsaas med Byg. — Og saa holdes der Nøddedag:

Hvem nu i Krattet lede vil,
han Nødslinger kan finde,
om han har ellers Lyst dertil
og faar det saa i Sinde.

Frugtmod September kommer:

Drengene kryber i Æbletræet, ned Æblerne ryster; —
for dem Penge de faar af dem, som Æblerne lyster.
Pærer og Æbler bevares i Hø, men Nødder i Sanden. —
Ploven nu driver sin Sæd til Sommeren anden.

Maanedens Fstedag, Mikkelsdag, kommer først ved dens Slut-

Tærskning.

ning (29de September); det er Høstfestens og Høstgildets Dag. Ærkeengelen Michaels Dag fejredes dengang som Helligdag:

Mikkelsdag skal Høsten mindes
 og Guds Engle-Varetægt;
 Gud skal midt iblandt os findes,
 loves uden Maal og Vægt.
 Han os hidtil haver sparet
 og herefter vil bevare.

Bonden tærsker i September sin Sæderug og driver sin Plov i Rugmarken. Vinterkornet saas i Ny, hvis Jorden falder højlænd; men er den sid, er det bedst at saa den i Næ. Rugen og Hveden harves, og Gødningen føres ud. Bonden sender Bud til sin Nabo om at hjælpe med Møgagningen, og han lover at gøre Gengæld. Saaledes kan begge hjælpes og have gode Dage. Det kaldes at holde MØGGILDE; da maa Møghakker og Grebe være til Rede, og der kommer Fart i baade Kost og Skovl for at faa Skarnet bort fra Dør og Gavl.

Bondekonen bryder sin Hør og sin Hamp, skætter og hegler dem og vrider dem op i Lokker. Af Hørren gør hun fint Lærred til Skjorter, Lagener og Særke. Af Hampen laver hun stærke Korn-

sække og Dynevaar til Folkesengene. Ogsaa Skætteblaarene ved den sparsommelige Kone at udnytte.

Bonden tærsker sin Havre, for at Musen ikke skal skære den, og sin Boghvede, for at den ikke skal mugne. — Faarenes Mælk er fed og god, og af Honning brygges der Mjød og Melske:

Nu smager Faaremælken bedst,
i den en Slev kan sættes;
den syltes kan og for vor Gæst
til Steg helt vel anrettes.
Nu kan du Mjøden blande brun,
dertil den skønne Melske.
Efter den danske Mands Fasun
den Drik de Gamle elske.

Brugt med Maade er Mjøden sund, navnlig for Rygværk; thi Honning, Mjødens Moder, sankes af mange prægtige Urter, som tjener til Medicin. Med Mjød spares store Udgifter, som ellers øses ud til fremmede Lande; vi har det i vort eget Land, der kunde afløse den indførte Vin. Den megen fremmede Drik, som vi elsker, fordærver vi kun os selv med. Det er ligesaa med vor Dragt af fremmed Stof og Snit; dermed erhverver vi ikke Rigdom; dersom vi ret vilde bruge, hvad vort eget Land formaar af Drik og Mad og Klædesæt, da var vi bedre farne.

Vi jo i Pung, i Krop og Dyd
langt riger blev og stærker;
i den Sted Dyden er forødt,
og Punge-Jærnet værker. —

Som man ser, er Selvforsyningstanken og Agitationen for dansk Arbejde ikke noget nyt. At den gamle Præst og Patriot mener, der er en inderlig Forbindelse mellem ægte danske Varer og Sundhed, kan ikke undre os. Det er en Lære, der er forkyndt baade af Starkad i Oldtiden og Sakse i Middelalderen, af Gerner i Merkantilismens Tid og af nationalistiske Profeter i Nutiden. Læren er altsaa gammel og stærkt brugt gennem Tiderne. Men derfor kan der jo godt være noget rigtigt i den. — I hvert Fald som en sund Modvægt mod det Jag efter at følge med i det nyeste fra fremmede Lande, der altid vil være hos et lille, men opvakt Folk som det danske. Der har saamænd aldrig været nogen egentlig Fare for, at vi ikke skulde »følge med«, men vel for, at vi skulde tabe vor naturlige Ligevægt.

Men vi gaar videre med Dagens Gerning i September: Lam-

mene toes og klippes; Roer, Rødder og Kaal tages op, og vilde Frugttræstammer flyttes ind i Haven. Humlen ribbes i rette Tid, og Humlekulerne passes.

Vor Frugt er mod; vi perser Most,
vi Sjællands Vin bereder, —
sæt hos hvert Glas et Stykke Ost,
en Franskvin den da hedder.

Af Most gøres der igen Eddike.

Gaasestien gøres i Stand, og Gæssene sættes ind og fodres med Havre:

Giv Havren tør, og Vand for sig,
desbedre kan de fedes.
det er et lækkert, nyttigt Kvæg,
af dem brav Retter redes. — —
Nu bedes Hjorten, Kramsfugl faas,
og Agerhøns er fede; —
til saadan Retters lækker Knas
hav en Drik Mjød til Rede!

Flenskaldet O k t o b e r! Dine Træer nu Løvene kaster;
vinterligt hist udser; med Sæden ilige haster.
Du dit Vintersul behændig skaffer i Kælder,
at du ej fattes, naar Dagen tidlige kvælder.
Du Vinter venter med Slud, Sne, frostige Nætter;
men du Skorstenen saa vel med Brænde besætter.

Den sidste Frugt plukkes af Træerne, før den faar Frost. Der graves om Æbletræets Rod, og der lægges Komøg derom; det er mere frugtbart end det Langhalm, som Gække fletter derom. Humlekulerne faar Svinemøg. Valnødder hænges op i Røg. Faarene klippes, og Bondekonen gør Vadmel af Ulden til Klæder og til Dyner. Der males Gryn, og gøres Malt til Husbehov.

Din Kælder skal du nu paa ny
med Vintervare fylde; —
om det ej var, du kunde fri
din brede Bag forgylde.

Til at pløje hører der mere end at raabe »hov!« Og til en Spisekælder hører der mere end tomme Older (Saltbaljer), Trug, Kar og Musefælder. Der hengemmes mægtige Forraad af Saltmad, Røget, Tørt og Vaadt. Madkammeret fyldes med Flæsk og Gaasekød, Lammekød og Tunger, saltet Oksekød, Pølser og Medister, røget Lammelaar, »langt Kød« og Svinefødder, Groffenbrad, Lammebryst og Lammerygge, Kallun og nedsaltede Fødder, Spe-

gemad af Gæs og Laks, Spegeskinker, Finker, Vildbrad af Fedegæs og Stude, »Lummer« og Sylte af Soens Snude.

Nok hør hertil Torsk, Aal og Sild,
Makrel, Graasej og Kuller,
ja Klipfisk, Nakker, Laksen gild,
ja Bergefisk og Skuller.
Du laged' Flynder købe maa
straks ved St. Hans Dags Tide; —
da kan du ogsaa Rokker faa
af Skagbo-Mand og Jyde.

Her maa endvidere anskaffes Ludflynder, røget Sild, tørre Sejer og tørre Aborrer og Gedder samt Titling (tørret Smaatorsk).

Nok skal du have Mel og Gryn
af Byg, af Rug og Havre.
Der vokser Boghved nok i Fyn,
som giver Gryn en favre.
Du skal og skaffe Ærter ind,
Smør, Ister, Ost og Tælle, —
saa har du rette Husbonds Sind
og noget i at vælge.

Som en Biret til Gæster kan man skaffe sig »rigsk Bøtte«, Rav og Rækling, Østers, Sprøt, Negenogen, Ansjos og engelske Bøkling. — Efter denne glade Bersærkerang i Spisekammerpoesi tilføjer Gerner med Rette:

Til saadan Sul hør Øl og Brød
og tidig Folke-Maver.

Man finder det næsten overflødigt, at han beskedent tilføjer denne Undskyldning:

Om jeg har noget her forgæet,
som skulde tegnet være,
en god Huholdersk ved det net
sin Datter ret at lære.

Det berømte danske Frokostbord har en lang Tradition bag sig! Vore lutherske Præster har ingenlunde forkyndt Kødets Spægelse for deres Menighed. Og Menigheden har sikkert efter Evne lagt sig Formaning om en velforsynet Madkælder paa Sinde, selvom det vel kun er de største Gaardmænd og Mølleren, der har kunnet naa Idealet: Præstens Spisekammer. —

Kvæget slagtes i Ny. Oksehuderne bringes til Garveren for at bakes. Nu da Dagen tager stærkt af, tænker man paa Tællen.

Man tørrer den og hakker den og smelter den for at støbe Lys deraf; men det maa gøres omhyggeligt.

Det lader slemt, at Lyset staar
knortvurren, krumt og knager
og ikke lyse kan i Vraar,
dog sat paa smukke Stager.

Fiskedammene tilses. I Skoven indrettes der Svinestier til Oldensvinene. Og hjemme kartes der Lodd og Uld, der spindes Øv og Varp (Islæt og Rendegarn), som skal væves for at modstaa Vinterkulden, og der bindes Hoser. I Laden tærskes der Dagen lang:

Med Plejelen hav god Opsigt,
at Kornet rent aftærskes;
lad Tærskeren kun slide digt,
hans Krop deraf forferskes.

Man fik i de Tider sin Gymnastik ved Arbejdet, og der kendtes ingen »sportstrænede Kroppe«, der ikke kunde bekvemme sig til nyttigt Arbejde. Det var Husbondens Sag at sørge for, at hans Tyende og Arbejdsfolk lagde Kræfterne godt i.

Om November hedder det:

Is er Fiskens Loft; til Broer Bække begynder
sig at lave med Hast; vi Stuer varme vel ynder.
Skoven er uden Kniv afraget og ilde medhandlet,
og den Sommerdragt til Vinterkjortlerne vandlet.

Maanedens første Dag er Alle Helgens Dag:

Alle Helgens Dag fremskinner
med en overflødig Trøst,
saa den Hjerte-Smerte linner
efter Jesu egen Røst.

Slagtingen fortsættes i denne Maaned; men altid maa man agte paa at slagte i Ny, for saa bovner Flæsket ud; men stikkes Grisen i Næ, da krympes Flæsket, naar det koges. Maanen med dens Tiltagen og Aftagen angav jo efter Tidens Opfattelse en Udvidelse og Indskrumpning, der som en Naturlov beherskede hele Tilværelsen.

Skærekisten kommer i Gang igen for at skære Hakkelse til Hestene. De fodres med Hakkelse, Empter og Hø, og de skal have lidt og ofte. De vandes og strigles og læres til Ridt, nu da de er sat i Stald.

Det lakker ad, at Kvæget skal
indtages og indbindes;
derfor fly Baas til Ko og Kalv,
og vid, hvor Bindsel findes! —
Hold Røgteren i stadig Skik,
lad ham vel Foret svøbe, —
han maa ej sætte sig til Drik
og ej ad Kroen løbe. —

Naar Frosten kommer, vækkes der i Gadekæret for Svin og Kvæg. Plejlen skal stadig have sit Sving, og Kornet skal kørnes (befries for Stag), saa Købmanden bliver tilfreds dermed. Hvem der har Søer at fiske paa, gør sig rede til at gøre Jagt paa Fisken, saa snart Isen lægger sig. — Rökken snurrer fremdeles i Stuen, og St. Karens Dag, 25de November, lægges Kaalen ned.

Hvem nu ej faar en Mortensgaas,
han ved ej Tidens Maade;
paa Gaasens Brystben er en Aas,
den spaar om Vinters Naade:
Ved brunt betydes Frost og Kuld,
men Sneslud ved det hvide.
Et kødfuldt Bryst gør Nadver huld;
derpaa kan Bonden lide.

Frydelig er December, iklædt sin hvide Graa-Vampe;
broddede er hans Heste; de kan paa Benene stampe.
Han sig tillaver med Piger i Ringen at age,
hvormed han dennem saa kærlig monne behage.

Juletanker skal du have
in Decembri gudelig;
først skal du dig vel tillave
at antage værdelig
Jesum den nyfødte Herre,
som er Verdens Frelser kære.

Nu da Mosen er tillagt med Is, og Kærene kan bære Vognen, hugger man Ris og Tjørne til Gærder, for at man dermed kan gærde og lukke Vangen det kommende Foraar. Man henter ogsaa Tagrør paa de tillagte Søer.

Den lade Lucia (13de December) bringer den længste Nat om Aaret. Saadan var det altsaa den Gang, med den julianske Kalender.

Det er ogsaa nu Tiden til at binde Fisker-Garn, Vodd, Telner, Togger, Ruser; de laves af god Hamp. —

Forbavsende lidt har Gerner at fortælle om Forberedelserne til Jul; har han anet for megen Overtro og Hedenskab deri? Han ender sit Digt med en skælmsk Hentydning til den Tids Julegaver:

Vor Moder med sin Terne gild
begynder Fjer at rive;
for hendes Flid jeg hende vil
en Julekage give.

Vi har hermed fulgt den driftige Bondemand og Bondekones travle, afvekslende Virksomhed Aaret rundt og følt det Arbejdsmod og den Arbejdsglæde, som er det bedste Middel mod alle Fortrædeligheder og Genvordigheder. —

Trods Undertrykkelse og Foragt har der kunnet trives en viss Frimodighed og Selvfølelse hos Bonden. Midt i sine tarvelige Kaar føler han endog Ringeagt overfor dem, hvis Glæde og Stolthed stikker i at følge med i alle nymodens Paafund, der strømmer ind fra Udlandet. Et Sind, der er tilfreds med jævne Livsforhold og med de Goder, som frembringes ved eget Slid, ytrer sig i en Vise fra Tiden omkring 1700, der hedder En Vise om den formuende Bondes Lyksalighed. Det er den Bonde, som Gerner har villet belære, der her selv tager Ordet:

Jeg er en fattig Bondemand,
enfoldig, slet og ret;
naar Vadmel mig kun skjule kan,
da gaar jeg meget net.
Jeg mætter mig med Fisk og Grød,
Flæsk, røget Kød og Æg
og mangen Gang med Vand og Brød
og stryger dog mit Skæg.

Af og til tager han sig en Rus i godt Humleøl; Mjød og Most af eget Bryg har han ogsaa i Huset. Han pløjer sit Land og har god Forstand paa at pakke sine Lader fulde. I sin Dam har han Karudser, og han har Øksne i sin Stald. I hans Gaard vrimler det af Gæs, Høns og Pattegrise; ved Hjælp af dem skaffer han sig Penge til sine Afgifter og til de faa Fornødenheder, han maa købe, som Bergefisk og Salt. Og er der ikke Afsætning for dem, har han Rug, Hvede, Gryn og Malt at sælge.

Jeg yder min Kvartaleskat.
Naar Grøden ej slaar fejl,
da bruges baade Dag og Nat
min Rive, Skuf og Plejl.
Jeg røgter selv mit unge Kræ; —
naar Kalve, Kid og Lam
gør Luftspring, maa jeg yndig le;
dog er de husvant tam.

I Selskab med gode Venner spiller han Femkort; han elsker

sin Bondedragt, og paa Bondevis bærer han sit eget Haar og sit Fuldskæg midt i den glatragede Paryktid.

Hvad skøtter jeg om Sobelsfor,
om Ilder, Loss og Maar?
Saa længe jeg paa Landet bor
og bag ved Ploven gaar,
et blødt og kruset Lammeskind
tæt snøret om min Barm
kan noksom for en Nordenvind
mit Legem holde varm.

Han bærer ikke Kaarde, men en knortet Kæp følger ham, hvor han gaar; den giver drøje Skræp, naar han i Vrede slaar til. Og ager han ud, har han sin gode Kurvevogn at færdes i.

Min Kone gaar som andre fler
i Vadmel og Borat.
Ak, naar jeg hende pyntet ser,
hvor er hun meget glat.
Hun bær et broget Kildebaand,
blaa Strømper, sorte Sko,
dertil en Sølvring paa sin Haand;
hun er mig huld og tro.

Hun kender ikke til at bruge de fine Parfumer, der købes.

Hun lugter mest af Hvideløg,
af Lage, Sild og Fisk,
af Humle, Praas og Køllerøg
og Sved, — for hun er frisk, —
af Ister, Talg og gammelt Smør,
af Bukkeskind og Lud,
af kartet Uld, af Hamp og Hør,
naar den skal blødes ud.

Dette nøjsomme og flittige Bondepar har mange Glæder Aaret rundt; hver Aarstid skænker dem sine: Om Vaaren hører de Lærkens Sang og glæder sig ved Nattergalen og de andre vilde Fugle, der holder Koncert i Skove, paa Bakke og i Dal. I Sommertiden er det deres største Lyst at gaa ud og sanke Bær. Og hver Gang han giver sin Ludse et, faar han et Kys for det. — I Høstens Tid er Faaremælk en lækker Spise; eller de henter Ærter hjem fra Marken, hvor Kornet staar i al sin Herlighed, og laver deraf en Aftensmad, godt tilberedt med Smør. »Et godt optopt Saltmadsfad er og en herlig Sag«. Og saa kommer Julen med sine Glæder og Fornøjelser; de leger Blindebuk og andre Julelege den ganske Nat; eller de har de ledige Stunder, hvor den ene Datter leger med »Kiskispus«, mens den anden synger glade Sange.

Og stundom drikker Rasmus Jæn og hans gode Nabo sig en Rus.
Han ved ogsaa at hygge sig i Sengen de lange Vinternætter, hvor
Dagen næsten intet Arbejde kræver.

Her ser enhver min Lejlighed,
jeg ved af ingen Gæld.
Jeg har vel mer, end Præsten ved,
paa Kistebundens Fjæl.
Naar andre sørger, er jeg fri; —
dog har hver nok med sig.
Min Ludse staar mig ærlig bi;
hun ved at kræse mig.

ARBEJDSLAV OG SMAALAVSGILDER

DET var et travlt og virksomt Liv, vore Forfædre i svundne Aarhundreder førte; fra Morgen tidlig til Aften sent var de paa Færde for at bjærge og tilvirke deres Livsfornödenheder, som de for største Delen selv frembragte i Hjemmet. Men det var langt fra, at dette daglange Arbejde blev til sløvt Trælleslid. Der var en Afveksling og Mangfoldighed i det, som vi kun sjældent kender, og man tilstræbte ikke som nu om Stunder en forholdsvis kort Arbejdstid paa et bestemt Antal Timer, for at man derefter kunde »holde fri«. Arbejdet var, f. Eks. paa en Bondegaard, den nødvendige Gerning, der Dagen igennem og Aaret rundt skulde udføres, og som skulde overkommes til den af Naturen bestemte Tid. Der blev Tidsrum med haarde Tag som Høsttiden; men der var ogsaa Dage, ja Uger, hvor man kunde puste ud, f. Eks. i Juletiden, da kun helt nødvendige Ting som Kreaturerens Pasning blev besørgt, mens man ellers slog Gækken løs. — Naar man morede sig, var det i Reglen ikke over Forestillinger, som man betalte Adgang til; man havde den Morskab, som man selv lavede sig. Og tit var Forberedelserne til Festen lige saa morsomme som Festen selv.

Arbejdet Dagen igennem afbrødes af hyppige Maaltider, og naar det ikke var de rigtig travle Tider, kunde et Arbejdshvil i det fri med en Mellemmad og en Slurk Øl blive en hel lille Fest. — Hvor Gaardens Folk og lejet Arbejdskraft eller Hjælpere fra Nabogaardene arbejdede sammen, blev der gerne Skæmt og fornøjelig Kappelstrid ud af det.

Og det var ikke blot Sommertidens Arbejde i det fri, der kunde

medføre festlige Timer. Ogsaa Vintertiden kunde have sine hyggelige Stunder. — I en Tid, da Tranlamper og Tællelys var de eneste Belysningsmidler for Almuesfolk, og de endda regnedes for dyre Sager, som der maatte spares paa, var det almindeligt om Vinteren at holde en MØRKNINGSTIME. I denne tog Kvinderne Strikkestrømpen i Stedet for Rokken, og Karlfolkene kom ind og satte sig efter at have syslet til Nat for Kvæget i Stalden, og Børnene flokkedes fra deres Arbejde eller Leg.

En Timestid sad man da i det tætnende Mørke, og saa aabnede der sig gennem Fortællingernes, Sagnenes og Æventyrenes Ord eller gennem Folkevisernes og Almuesangenes Toner en Verden vidt forskellig fra Dagens travle Gøremaal. De ældre fortalte om egne Oplevelser eller gengav, hvad de selv havde hørt fortælle eller synge langt tilbage. De yngre lyttede til. Det var en Billedbog om Fortidens Liv — tit med Strejflys ind over Samtidens — der blev bladet igennem atter og atter. Der var grufulde Billeder; der var kække og rørende Billeder, og der var Skæmtebilleder, hvor

Bindestue.

Tegning af Carl Thomsen.

man selv og ens gode Naboer kunde se Fejl og Skavanker i Spejl, — livagtige Narrebilleder, hvor ikke mindst de Personer, man i det daglige nødtes til at beundre eller højagte — Herremand, Foged, Præst og Degn — smagte det salte Ris og skar fæle Grimasser derved.

I Herregaardenes Folkestue og i Bøndergaardenes Dagligstue — naar man f. Eks. havde Skrædder paa Bordet — var Fortælling af Sagn og Æventyr afvekslende med Sang en yndet Underholdning. I Strækninger af Jylland holdtes der BINDESTUER, hvor Mænd og Koner, Karle og Piger kom sammen med deres Strikkearbejde og ved den fælles Tranlampe, ophængt over det fælles Bord, lod Strikkepindene løbe deres muntre Fart — et Arbejde, der saa at sige passedes af Fingrene paa egen Haand — mens Tunge og Ører var optaget af Sang og Fortællinger. Et Billede deraf har Blicher jo givet i »Æ Bindstouw«.

I Jyllands Østeregn og paa Øerne havde Landsbyerne tit fælles MALTKØLLE, hvor hver Gaardmand og Husmand efter Tur fik Malten til næste Aars Ølbrygning tilberedt. Saa samledes Ungdommen i Efteraarsaftenerne, naar det begyndte at blive koldt og mørkt, ude i det lille Hus om Maltkøllen. Den spirede Malt var lagt paa Flager, flettet af Hasselkæppe og anbragt til Vejrs over et Fyrsted, saa Ild og Røg kunde varme ind under Malten. Det lyste ud fra Ildstedets Luer, det knitrede og spragede i Malten, som tørredes, og en sødlig Duft bredte sig ud over den muntre Karle- og Pigeflok, hvortil der ogsaa sluttede sig Husmænd og Koner, der vilde opfriske Ungdomsminder. Der blev fortalt Æventyr og der blev sunget, eller Snakken faldt paa Hekse og deres Ondskab, paa Spøgelse og Genfærd.

Der var Egne i Jylland, hvor Folk selv lavede deres MURSTEN, Leret æltes og formedes til Sten og lufttørredes. Derefter stabledes de op med Aabninger og Tørv ind imellem og et Par Indfyrringshuller, og det hele dækkedes af Græstørv, hvormed man kunde regulere Trækket. Om Aftenen samledes Egnens Folk ved Teglovn og morede sig ved at se paa Brændingen og lune sig i de kølige Aftener, og tit blev der Fortælling, Sang og Løjer ud af det. Det var det, man kaldte TEGLOVNSSJØV.

Saaledes blendedes Skæmt og munter Tidsfordriv ind i Dagliglivets Syssel og forskellige Gøremaal, hvor Byens Folk samvirkede om et Arbejdes Udførelse, eller hvor der herskede Fælles-

skab om et eller andet Foretagende. Man kan kalde saadanne festlige Sammenkomster ARBEJDSGILDER og SMAALAVSGILDER; af den Slags var der en Mangfoldighed Landet over. HESTEBOJEL (Hestebudøl) gjordes af den, som holdt Hingst, for hans Kunder blandt Bønderne. PLOVGILDE holdtes af en Husmand for de Bønder, der pløjede og gjorde andet Markarbejde med Heste for ham. Ved Vestkysten holdtes HVÆLVBOJEL (Hvælvbudøl) den Dag, da Baaden om Vinteren blev trukket i Land og h v æ l v e t, d. v. s. vendt med Bunden i Vejret. Der var GRÆSGILDE eller ENGGILDE efter Høsletten. Der holdtes REJSEGILDE, naar det Stolpe- og Sparreværk, der dannede »Benraden« i et Bindingsværkshus, var sat op, og KLINEGILDE, naar Lervæggene var klinede.

TYREGILDE holdtes af den, som husede Bytyren, der gik paa aarlig Omgang. Mange Steder holdt man Byorne, og Ornelavet holdt selvfølgelig Ornegilde. PUMPEGILDE gjordes efter Tur af dem, der var fælles om en Pumpe o. s. v. Der forsømtes saaledes ingen Anledning eller Lejlighed til at holde Gilde. Ved saadanne Lejligheder beværtedes der i Reglen med Smørrebrød, Brændevin, Øl, senere ogsaa med Kaffe og Tobak. —

Hvis der var noget Arbejde paa en Gaard, der i Vigtighed eller Omfang gik ud over det sædvanlige, søgte man straks at belønne Gaardens Husstand med en lille Festlighed, der i Reglen bestod i noget bedre Mad og Drikke end sædvanlig og i lidt Morskab i Form af Leg og Dans. Det var navnlig Tilfældet, naar der indbødes Sønner, Døtre eller Tjenestefolk fra Nabogaardene, med hvem man dannede en Slags Lav til gensidig Hjælp med Arbejde, der ikke kunde overkommes af den enkelte Gaards Husstand, eller som gik flinkere og fornøjeligere fra Haanden, naar man udførte Arbejdet i Fællesskab. Og den Slags mindre Arbejdslav holdt sig det 19de Aarhundrede igennem, længe efter at Bylavene var blevet afskaffet som Følge af Byjordens Udskiftning.

Fornøjelige Stunder og Smaagilder fulgte da med forskellige aarligt tilbagevendende Arbejder baade indendørs og udendørs. Nogle Eksempler paa saadanne Arbejdsgilder, der ledsagede det travle Slid, skal hermed gives fra en Tid, da man forstod at blande Alvor og Skæmt paa en Maade, saa man virkelig — i hvert Fald til Tider — kunde tale om »ARBEJDETS GLÆDE«.

Øllets Tilberedning.

ØLBRYGNING hørte med til enhver Husmoders Færdigheder. Af ædle og kraftige Bestanddele blev denne Drik tilvirket, og adskillige vanskelige og underfulde Foregange skulde finde Sted, før den, samtidig sød og besk, fyldig og læskende, sval og ildnende, kunde sættes paa Bord.

Intet af vort Korn er saa skønt som Byggen, naar den gulner i Høstens Modning; dens Straa er saa mygt, dens Aks bøjer sig med fulde Kerner og lange Duske af Stag. Naar Sommervinden gaar hen over Bygagrene, vugger de og skifter Farveskær som bølgende Silkestoffer. Og mens Byggen mejes, slynger Humlen sig med Ranker og brusende Bladfylde til Stængernes Top i Humlehaverne og danner smaa, runde, bløde Kogler — Humlens bly, kryddermættede Blomsterstande. Det er Byggens Kerner og Humlens Kopper, der skal forvandles til det søde, stærke Øl.

En skøn Solskinsdag i Oktober med høj Himmel og flyvende Sommer blev der Travlhed i Humlehaven. Rankerne blev skaaret over og Stængerne taget ned, og Humlerankerne, hvor Kopperne nu skinnede gulligbrune mod de mørknede Blade, bares i store Favndulde ind i Øverstestuen; den indelukkede Luft fornyedes gennem aabne Døre, og Humlens bittersøde Krydderluft fyldte Rummet. En stor Balje sattes ind, og ved Aftenstid tændtes Tællelyset eller Tranlampen paa en høj Træstage, der stod paa Gulvet. Hele Husstanden og nogle af Naboernes Karle og Piger med satte sig i Kreds omkring Baljen, og mens nu Hænderne havde travlt med at ribbe Humlekopperne af Rankerne og kaste dem i Karret, vekslede Tiden med Æventyr og Skæmt og Sang.

En saadan Aften har Chr. Winther skildret i »Hjortens Flugt«:

Storken, den kloge Fugl, forlængst var draget væk,
og gule Blade sejled ned med den klare Bæk;
de skrigende Kragør forfulgte Bondens Plov,
Smaafuglene sad stumme i den brogede Skov.

Nu Tiden og var kommet, da Humlen skulde ind;
den stod endnu i Haven, bedækt med Høstens Spind.
De yppige Ranker havde flettet sig til Net,
de lysegule Knopper hang bag dunkle Blade tæt.

Rask H j o r t nu afklædte hver Sime og hver Stang,
den Møller og hans Datter bar gennem Døren trang
de brusende Stængler med deres Rigdom paa;
af bittersøde Krydder da dufted hver en Vraa.

I Øverstestuen hele Høsten blev slængt;
i Midten blev paa Træstagen Tranlampen hængt;
da blev det muntre Arbejd dem til en lille Fæst;
hid kom der for at hjælpe hel manganen venlig Gæst.

Der sad de, gamle, unge, rundtom paa Stol og Bænk;
dem bar da liden Anna til Velkomst en Skænk.
Saa plukked de med Iver, ej Tiden blev dem lang,
der hørtes manganen Krønnik og manganen gammel Sang.

Naar Humlen saa var plukket og tørret, pressedes den ned i Humlekuben, en Slags Kurv, dannet af Halm, hvor den laa til den Dag, Øllet skulde brygges.

Naar Byggen var tærsket og rensed, blev et Par Tønder af den s a t i S t ø b i et Kar med Vand. Naar Byggen saaledes et Par Dage havde mættet sig med Vand, blev den bredt ud i en flad Dyngge paa Loftet i Nærheden af en Skorsten og overdækket med Sække og Dækkener. Som Følge af Væden og Varmen gav Byggen sig nu til at spire, hvorved noget af Melstoffet omdannedes til Sukker. Naar tre Dage var gaaet, saa man til den og passede paa, at den ikke »spirede i begge Ender«, som det hed. Saasart Dyngen havde spiret sig sammen i en stor Kage, tog man Dækkenerne af og brød og gned den itu. Og det, man nu havde mellem Hænderne, var ikke længer Byg, men MALT.

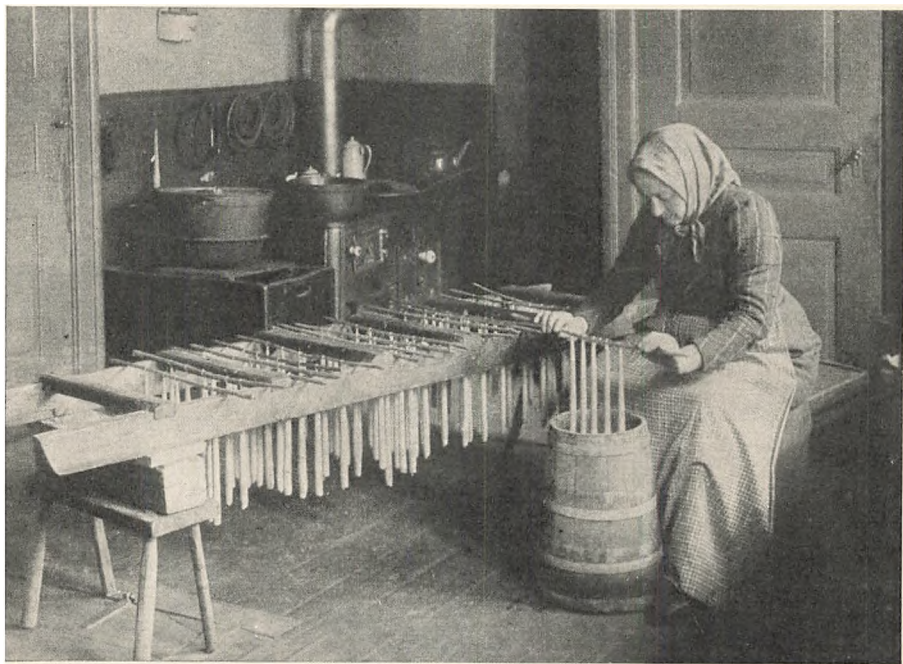
Ved en stærk Tørring afbrød man nu Spiringen og gjorde Malten skikket til at males. Tørringen kunde foregaa i en særlig lille Bygning, en Maltkølle, men i den gamle, aabne Skorsten i Bryggerstet var der gerne en Indretning med Laager, saa den kunde omdannes til Maltkølle; her lagdes den fugtige Malt paa Flager af flettede Hasselkæppe, og fra en Nabostue kunde der saa fyres ind under Flagerne i Frammersets Skorsten. Helst skulde der fyres med El, saa fik Malten en smuk rødlig Farve, der afsatte sig i Øllet.

En Efteraarsaften samledes da hele Husstanden, unge og gamle, foran det blussende Ellebaal. Det var saa morsomt og hyggeligt, naar man tørrede Malt; man maatte være varsom og ikke fyre for stærkt, for ellers svedes Malten, eller der gik Ild i Flagerne. Mens nu Vedstykke efter Vedstykke blev stukket ind i Baalet og sydede og knitrede, og mens Malten tørredes under smaa Smeld og fyldte Huset med sin søde Duft, tog »vor Moder« eller en anden Ordet og fortalte Æventyr eller et Sagn.

Naar Malten var malet, kunde Brygningen finde Sted. Det før-

ste Bryg, der fremkom ved at hælde kogende Vand paa den søde Malt, var VOR FAARS ØL, og ved den Brygning, der foretoges i Marts Maaned, var det dette, der blev gemt hen til Gammeløl. — Det var ogsaa af disse hede Førstedraaber Husmoderen rakte sin Mand en Øsefuld ud af Bryggersdøren — som en lille Kærligheds-erklæring. Af den varme Malturt satte hun gavmildt et Krus fuldt paa Bordet i Dagligstuen; alle Gaardens Folk og enhver Fremmed, der kom denne Dag, skulde have en Mundsmag af denne ugærede Maltsaft, — »bagefter kommer tyndt Øl«.

De Gamle havde store Tanker om Øllets Dyder. »Hvor man lægger en Tønde Malt (d. v. s. Øllet af en Tønde Malt), der kan man spare en Tønde Rug«, var den almindelige Mening; det var ikke dyrere at drikke sig sin Næring til i Øl end at spise sig den til i Rugbrød. — Aldrig kom der nogen Fremmed i det gamle Bondehjem, uden at der blev budt ham en Bid Brød og en Drik Øl. Ølkanden var et stadigt Tilbehør paa det skurede Langbord i Dagligstuen. Enhver af Husets Folk tog sig en Slurk af Kanden, naar som helst han følte Trang dertil.

Der støbes Lys.

Navnlig var GAMMELØLLET en Drik, som Befolkningen i store Egne af Landet ikke har kunnet give Afkald paa, men stadig tilvirker ved Hjemmebrygning. Gammeløllet brygges i Marts Maanedes Næ, og saa gemmes det hen til Brug i Slæt og Høst, i Juli og August Maaneder. Naar Solen brænder og Sveden driver under Arbejdet med Hø og Korn, da er det Livets Lyst at hale Ølbimplen op af en kølig Grøft og sætte den for sin smægtende Mund. —

Det var en Begivenhed i Gaarden den Aften, da der toges Hul paa Gammelølstønden. Den, der var mest spændt paa, hvorledes Øllet var faldet ud, var vel nok Husmoderen; til en vis Grad stod selve hendes gode Navn og Rygte paa Spil. Men hvilken Stoltthed ogsaa for hende, naar hun saa det dybt tilfredse Minespil, der tegnede sig i Ansigterne, efterhaanden som den første Kande Gammeløl vandrede fra Husbond til Forkarl og videre ned i Rangsforordningen. Saadan en lun Sommeraften kunde man da bænkes om Langbordet med samme Velbehag, som var det en Vinteraften. Den lyse Skumring kastede sit Skær fra Vinduerne og den aabne Dør ind over Stuens Beboere, og det gode Øl bragte Munden paa Gled.

Hør og Uld.

I den sollyse Sommertid, naar der arbejdedes udendørs med Pløjning og Saaning, med Kvægrøgt og Malkning, med Græsslæt og Kornhøst, holdt Sagn og Æventyr sig skjult i Mindets dunkle Gemme, som Nisse og Trolde, der fjæler sig ved Dag. Men naar Lyset svandt, og Nætterne blev lange, smøg de sig frem af Krogene og tittede paa Bondestuens Beboere med Øjne, der glimtede af Gru eller spillede af Skælmeri.

Naar HØRRENS blaa Blomster var visne og Frøhovederne brunedes, begyndte dens Trængselstid. Den ruskedes op med Rode, den blev bundet i Knipper, og Frøene ribbedes af den, og nu skulde Stængelens fine, sejge Taver skilles fra de bløde, ubrugelige Dele. Derfor sænkedes Hørren først i en Tørvegrav, Kvas og Græstørv lagdes oven paa, for at det skøre af Stænglen kunde raadne. Saa bredtes Hørren paa Græsmarken, for at Sol og Vind ogsaa kunde virke paa den. Under stor Lystighed af Karle og Piger, af Mænd og Koner brankedes den over et Baal, brødes og knækkedes derefter med et tungt Redskab, en Hørbrag eller Hørbrøde, der ikke

skaanede en Tomme af den ranke Krop. Taverne holdt; men de bløde Dele af Stænglen var nu hærdede og sønderdelte til det, der hedder Skæver. Disse Skæver skulde fjernes ved den Behandling, der kaldes SKÆTNING eller SKAGNING. Naar en Gaards Hør var færdig til at skættes eller skages, bødes Nabolagets Piger til SKAGEGILDE (Skættegilde). Hver Pige mødte i vedkommende Gaard med sin Skagehaand og sin Skagefod om Morgenens tidligt og blev straks opvartet med Kager af egen Bagning og med Mjød af eget Bryg. Og derefter fik de Skagefødderne, nogle Opstandere til at holde Hørtotterne paa, stillet op paa Loen i to Rader mod hinanden. Hørren blev lagt i store Bunker, lige saa mange, som der var Piger. En af Pigerne vendte Ryggen til, og en anden pegede paa en Bunke og spurgte: »Hvem tager denne?« Hun, der vendte Ryggen til, nævnede en af de tilstedeværende. Naar hver havde faaet tildelt sin Bunke, greb de dem om Kap, og saa gik det lystigt med Arbejdet. Tot efter Tot af Hørren grebes; den holdtes med venstre Haand i et Hak i Skagefoden, og i højre Haand svang de Skagehaanden, der var formet som et bredt Træsværd; dermed bearbejdedes Hørlok efter Hørlok, til Skæverne mestendels var banket af.

Der stod en Damp i Loen af den bankede Hør, og Skagehænderne hvinede under de hidsige Hug. Skæmt og Drilleri fløj som Bolde frem og tilbage i Pigeflokken, til det hele kvaltes i Hosteanfald og Latter. Af og til rensedes og skylledes Halsen med god Mad og Drikke, og naar en dygtig Dags-Gerning var gjort, gik Flokken hjem hver til sin Gaard og hængede sig, fik Støv og Skæver vasket af Hoved og Haar og fik Arbejdstøjet ombyttet med Søndagstøjet. Saa mødtes Pigerne igen i Skagegaarden, og Husmoderen satte Gaardens lækreste Retter for dem. Karlene fra Nabogaardene havde faaet et Vink om, at de ogsaa var velkomne, og naar Maven var mæt af den gode Mad, og Sindet let efter Dagens Slid, saa var Flokken stemt til endnu to—tre Timers Lystighed. Spillemanden var bestilt til at komme, og mens man ventede paa ham, forslog man Tiden med Fortælling og Sang. Der var ikke andet for, — Lillepigen, der kunde saa mange Viser, som der var Dage i et Aar, maatte synge den sørgelige Klagesang om den forskudte Pige. Jo, — for netop i den glade, forventningsfulde Stemning havde Sindet Raad til at vide sig ud til Medfølelse med den ensomme, forladte Pige:

Jeg gaar i tusind Tanker;
jeg elsker den, jeg ej kan faa.
Mens han i Glæden vanker,
jeg ene sørge maa.
Stor Sorg er det, jeg dig ej fik,
som jeg nu har saa kær;
saa mange falske Mennesker
Aarsagen dertil er.

For denne sunde, rødmussede Flok af Karle og Piger var det en mærkelig Hjertens Trang at dvæle ved Livets Falskhed og Svig; det var som at sidde inde i en lun og lys Stue en Vinteraften, mens Snefoget farer af Sted derude i Mulmet, pisker mod Ruderne og tuder om Hjørnerne, eller det var som at se ned i en dyb, dunkel Brønd, hvor man langt nede øjner en Skikkelse, som man ved er et Spejlbillede af en selv. Derfor maatte hun fortsætte med en ny, vemodig Vise.

En enlig Fugl udi sit Bur,
sin Frihed grumt berøvet,
den synger vel af sin Natur,
skönt Hjertet er bedrøvet.
Langt bedre fri omkring at vandre
end bo med Sorg i Bur af Guld
og tage Brød af andre.

Den alvorlige Stemning, som de sorgfyldte Kærlighedsviser havde fremkaldt, stak dog ikke dybt hos den rødkindede Ungdom; saa snart Spillemanden var kommet og havde stemt sin Fiol, var de alle paa Gulvet ved dens første Toner. Henad Midnat var Dansen og Skagegildet forbi for denne Dag; men næste Dag eller en af de følgende Dage fortsattes Arbejde og Lystighed i en af Nabogaardene. —

En Dag i Foraaret havde Faareflokken maattet afgive Vinterpelsen, hvad der jo kun kunde være en Lettelse under den stigende Varme, og en Oktoberdag toges det Uldlag, der var vokset ud i Sommerens Løb, i Tillid til, at Vorherre mildner Luften for de klippede Faar. Under Efteraarets klare Sol og høje Himmel blev Faarene trukket og drevet hjem fra de spindelvævssvøbte Agre. Under megen Kamp og ynkelig Brægen blev de puttet i store Kar og vasket ordentlig igennem, for at Ulden kunde blive ren. Næste Dag blev Benene bundet paa dem, og de blev — eet for eet — smidt op paa Bunden af et hvælvet Kar, og snart faldt Ulden for Saksens skarpe Bid i store, bløde Kager ned fra de gispende Sider.

Snart efter blev Byens Piger budt sammen til KARTEGILDE. Al-

lerede om Eftermiddagen mødte hver med sit Par Karter. Det store Bord i Dagligstuen flyttedes til Side, og en Rad Piger tog Plads paa Langbænken ved Vinduerne. Paa Langbordets Plads sattes et rummeligt Kar, og midt i Stuen, inden for Karret, bænkedes en anden Rad Piger. Hver fik sin Bunke Uld af Husmoderen, og saa lød Karternes — et Par jernpiggede Børsters — ivrige Skratten mod hinanden, mens den ene Tot Uld efter den anden bearbejdedes med raske Tag. Naar saadan en lille Uldtot var blevet rigtig blød og filtet, blev den med behændige Bevægelser formet paa Karteren til en Pølse, en TØJE, som den kaldtes.

Tøje efter Tøje dalede fra Pigernes Hænder lydløst ned i Karret, hvor de efterhaanden højnede sig som blødt bølgende Snedriver. Ingen af Pigerne vilde staa tilbage for de andre, og derfor gik Arbejdet rask fra Haanden; men de maatte dog passe paa, at Ulden blev kartet ordentlig igennem, for i Aftenens Løb kunde Husmoderen komme og prøve, om hendes kære Uld var kartet, saa den

Vadskescene i Stalden.

Maleri af Jørgen Roed.

var god at spinde. Hver Pige maatte give hende en Tøje, som hun prøvede — een for een — ved at svinge den tre Gange rundt. Tøjen maatte da ikke briste, hvis man vilde have Navn af at være en dygtig Kartepige.

I Aftenens Løb drøftedes alle Byens Nyheder om Kærestefolk og Giftermaal, om Levemaaden og Maden hos Byens Folk; det var ikke blot Ulden, der fik at føle de skarpe Pigge under Kartepiger-nes Behandling: Det vidste alle og enhver, at hos Jens Hansens fik man den fedeste Syltemælk, men hos Hans Nielsens det tyndeste Øl, og omme hos Per Mikkelsens var det nok paa høje Tid at sørge for Datterens Brudeudstyr. Og der blev fortalt Historier om Varsler, Varulve og Genfærd, om hovedløse Hunde og trebenede Heste, saa Haarene rejste sig under de pyntelige Pige-huer, og kolde Strømme rislede dem over de myge Rygge.

Stuen laa hen i et dunkelt Halvmørke med store, urolige Skygger, da den kun var oplyst af et Par Tællelys, der var sat i store Træstager paa Gulvet mellem de kartende Piger. Og Kartekvin-derne sang; for baade gamle Viser og de nyeste, der var bragt til Byen af Kludekræmmeren, forkortede mangan Time under det ensformige Arbejde.

Det er ogsaa hændt, at en lille Dreng, betaget og henrykt, har siddet og lyttet til, mens Pigerne under Arbejdet sang de gamle Kæmpeviser.

Vidste man ikke andet at underholde sig med — det kunde jo hænde, at en Engel gik gennem Stuen —, stemte en Pige pludselig op med en gammel sjællandsk Karteviser.

Saa hop jeg over det Gærde,
saa højt det var;
der mødte mig en Pige;
saa smuk hun var.
»Sikken en Trøje har du paa dig,«
sa'e Pigen til mig.
Og Pigen tog fat i min Trøje og drog,
og jeg drog med.
Pigen hun vandt mig min Trøje fra,
— gjorde hun ikke ded?
Men al den Sommer og al den Høst
maatte jeg danse trøjeløs.

Denne Vise kunde fortsættes i det uendelige; kun blev der hver Gang nævnt et andet Klædningsstykke: Hue, Bukser, Vest o. s. v.

Paa Als tilsang Pigerne eller de tilstedeværende Karle hverandre Smaavers, der kaldtes KARTELAM. Disse »Lam« indeholdt Drillerier mod den Person, som de var rettet til, i Regelen Hentydninger til en Karl eller Pige, som Bysnakken havde knyttet vedkommende sammen med. Mangen hemmelig Forlovelse er pludselig bleven bragt for Dagens Lys i saadan et Rim. Det kunde for Eksempel lyde:

Her er Lam i Have,
 ringle — dangle — du!
 Hvem skal vel de Lam vare?
 Ringle — rangle — du!
 Og dem skal lille Peder vare,
 ringle — rangle — du!
 Og hvem skal hjælpe at jage dem ind?
 Ringle — rangle — du!
 Og det skal lille Anna gøre,
 ringle — rangle — du!

Husets mandlige Beboere var saadan en Aften trængt hen i Stuens Kroge; der kunde de sidde paa Gaasebænken eller i Flødebøttekrogen. Men ret længe kunde de naturligvis ikke holde sig i Skindet. Pludselig røg en sølvknappet Vest fra den dunkle Baggrund midt ned i Karret med Tøjerne; der lød først et Hvin og saa en skraldende Latter. Eller Karlene fra Nabolaget fik Lyst til at være med ved Kartegildet. Besøget anmeldtes ved, at en af dem — sværet i Ansigtet — kom listende ind ad Døren og saa med et Sæt stod oppe i Karret. Pigerne hvinede — af Forskrækkelse og Henrykkelse paa samme Tid —, og de andre Karle myldrede ind ad Døren. Pigerne fo'r til og kæmpede for at faa fat i Forbryderens Tophue, og lykkedes det, fik han den ikke tilbage uden at løse den ind med en Gave.

Under Arbejdet blev der gjort Holdt, og da vankede der god Mad og Drikke i Overflod, mest lækre og søde Sager, som Piger sætter Pris paa: Pandekager, Æbleskiver eller Vafler med Honning paa og et Glas Mjød til, eller det kunde være Boghvedegrød med Æblemost til.

Hen paa Aftenen kom Spillemanden med sin Fiol. Drillerierne blev tilgivet ved de første Toner, og Dansen gik til Klokken elleve, maaske til Midnat. Sveden randt, og de unge Pigers stivede Hovedtøj med Kniplingerne blev blødt og faldt ned om de blussende Kinder.

Til Afsked takkede Husmoderen Pigerne og bad dem sige deres Madmoder, at hun kunde sende Bud, naar hendes Pige skulde

komme og hjælpe dem en Aftenstid. Saa trippede og trampede Piger og Karle ud igennem Gaardsrummet. Men inde i Stuen tog Husmoderen et sidste Skøn over den mægtige Bunke af Tøjer, der nu hævede sig med Toppen over Karrets Rand. Med varsomme Fingre løftede hun endnu en Gang et Par Tøjer for at kigge paa dem ved Skæret fra de nedbrændte Lys.

Naar Ulden var karket, kunde SPINDINGEN gaa for sig. Rokken, der havde holdt Hvil paa Loftet Sommeren igennem, blev taget ned og støvet af. Hjul og Trædelad og Ten blev smurt i Lejerne, saa Værket kunde gaa let og lydløst. En ny Rokkesnor blev

sat paa og strammet godt til Rette, og drevet af taktfaste Fodvip snurrede Tenens Vinger snart lystigt, mens Tøjens tynde, trinede Pølse, forvandlet til glat og fast Garn, smuttede ind gennem Tenbøsningens lille Hul, slog et Svinke op om Vingernes Kroge og vandt sig i tætte Lag om Tenpinden.

Nu havde Husets Kvindfolk »faaet Klaptræerne paa« og kom ind at spinde, saa saare de daglige Sysler var endt. Naar Malkepigen blev færdig med Malkningen, før det blev Dag, kom hun ind at spinde, til det blev lyst. Om Aftenen spandt alle Husets Kvinder, lige fra den 14-aarige Tøs til gamle Oldemor, og vandt Garn, til Klokken var 10. Hver en Traad, der bares paa Kroppen

Kone ved Spinderok.

af gamle og unge, af Mandfolk og Kvinder, maatte jo snoes og glattes mellem Kvindernes Fingre. — De lange Vinteraftener samledes hele Husstanden i Dagligstuen. Karlfolkene kunde da sidde og binde Riskoste til Brug i Lo og Stald eller sno Halmsimer til Brug ved Tækningen af Husene, eller de kunde sysle med at snitte Hjerter og andre Figurer og Kruseduller paa Trææsker, Banke-tærskler og Manglefjæl, Gaver til den udvalgte Hjærtenskær.

Før Jul var det Ulden, der blev spundet. I Juletiden var Rokken sat til Side; for da maatte intet gaa rundt; men naar Julehøjtid og Juleselskabelighed var ovre, var det som at møde en god Ven igen at lægge den fine HØRLOK om Rokkehovedet, sætte Snoren paa Hjulet og træde Traaddet paa ny for at spinde Hørren paa Rokken til en jævn og stærk Hørgarnstraad. Og der sad de saa og spandt, Jomfruen med den spæde Fod, Ægteviven med de brede Hofter, og Enken med det rystende, hvide Hoved. Tusinder af Alen spandt de i hver en ledig Stund, mens Karlenes Plejle slog Takt paa Loen, og om Aftenen, naar alle samledes i Stuen om Tællelyset. For der skulde spindes til Brug i Øjeblikket og til Børnene, naar de fløj ud af Reden.

Naar Stormen hylede og Sneen piskede ude i Mørket, var det godt at samles i Dagligstuens Varme, der straaledede ud fra Bilæggerovnen. Mens Tranlampens rødlige Skin tryllede underlige Skygger frem paa den kalkede Væg og paa Himmelsengens Omhæng, og mens Spinderokken snurrede, fik Sagn og Æventyr Mæle fra Bedstemors Stol i Ovnkrogen, eller en frisk Pigestemme sang gammelkendte eller nye Sange.

Viser og Spinderok har hørt sammen fra ældgammel Tid. Naar Sjællands første protestantiske Bisp for 400 Aar siden kom paa Besøg rundt om i Sjællands Sognekirker, talte han til Menigheden derom; han kunde dog ikke lide, at de sang Kærlighedsviser eller »Boleviser«, som han kaldte dem, han vilde have dem til at synge Salmer. Den gæve Guds Mand — Peder Palladius var hans Navn — siger derom: »I skal ikke alene synge i Kirken, men ogsaa hjemme, i Skov og Mark, paa Ager og Enge, hvor Lejlighed kan give sig, en Dannekvinde ved hendes Væv, en god Pige ved hendes Rok. Hun faar en Ten Garn langt før, end hun selv ved af, naar hun sidder og synger en hellig Vise derhos, det er jo bedre end at sidde og kvæde Boleviser eller bagtale hverandre, naar I er to eller tre sammen.«

Præsterne havde nu vanskeligt ved at faa de unge Piger til at høre op med Kærlighedsviserne ved Rokken og faa dem til at synge gudelige Sange i Stedet for. Om noget Sted gjaldt det her, at hvad Hjertet var fuldt af, løb Munden over med. — Senere har der været gjort Forsøg fra anden Side paa at give Spindepigerne en bedre Smag og faa dem til at synge Viser, der ved deres Indhold kunde virke belærende og være egnede til at stive Sangerskens Dyd af. I Oplysningstiden — for en halvandet Hundrede Aar siden — udgav Digteren BUNKEFLOD Spindeviser, der indeholdt sandfærdige, advarende Eksempler for dem, der glemte Gud og Pligt og Dyd og Ære:

I Tugthus sidder Ane nu og græder,
for sin gode Husbond utro var.
Hun tænker paa de forud hafte Glæder,
og at hun nu kun Sorg og Kummer har.

Gud fri os fra, at vi skal ligne disse,
og styrtes saa i Last og Uheld ned.
Nej, Troskab vil vi mod vor Husbond vise,
saa byder Gud, saa byder Kærlighed.

Den unge, kaade Oehlenschläger gør i »Sankt-Hansaftens Spil« Løjer med denne Art af Digtning, naar han lader sin Trædukke af en Elskerinde gribe sin Rok, mens hun udbryder: »Et Menneske bør være flittigt,« hvorefter hun spytter paa Fingeren og nynner en moralsk Spindevise.

Hvem har ellers digtet disse Almueviser, der blev sunget ved Skættegilde og Kartegilde, paa Markeder og ved Bryllupper og mangen Gang ved Malkespand og ved Spinderok? For det meste ved vi det ikke, lige saa lidt som vi ved, hvem der har digtet Middelalderens Folkeviser. Almueviserne er dog af langt yngre Oprindelse end Folkeviserne. Disse har deres Herkomst fra Middelalderens Ridderverden; men Almueviserne er vel tit digtede i den Kreds, hvor de blev sunget, af Bønderkarle og Bønderpiger, der i troskyldige og kejtede Ord, ofte med literære Forbilleder, har søgt at tolke deres Følelser, navnlig deres Kærlighedssorg eller grufulde, skæbnesvangre Tildragelser. Til andre Tider er Almueviserne frembragt af en Slags professionelle Rimsmæde — ofte navngivne Studenter eller theologiske Kandidater —, der forsynede Bogtrykkerne med Tekst til yndede Melodier. Kom Kludekræmmeren til Bys med en trykt Vise uden Melodi, var der straks en eller anden blandt Kartekonerne eller Spindepigerne, der var i Stand til —

Der vindes Garn.

Billede fra Als.

paa Grundlag af Dansemelodier el. lign. — at sætte Tone til Ordene. — Undertiden forvildede en eller anden Sang af en af de store og anerkendte Digtere sig ind i Spinderskernes Viseforraad, — naar Digteren havde behandlet et Emne og brugt et Sprog, der faldt i Almuens Smag. Til andre Tider kan man bag Almuevisens Tankegang og Udtryk skimte en af de kendte Digteres Rytme og Ordvalg. — Af Kingo foreligger der baade Salmer og verdslige Viser som Skillingstryk.

En yndet Digter i Slutningen af 1700'erne var THOMAS THAARUP, der skrev smaa idylliske Skuespil om Landlivet, f. Eks. »Høstgildet«. Deri er der Sange, der blev almindeligt Folkeeje, som »Nys fyldte skøn Sired det attende Aar«. Og i en og anden Kartekonevise ser vi et Genskær af Thomas Thaarups Viser; det er saaledes Tilfældet med Visen »Elise var dejlig som Rosen i Vaar«, om Pigen, der blev forført af en Yngling, der sveg hende, saa hun ikke saa anden Udvej end at dræbe sit Barn og selv at dø.

Saa længe Rokkehjulet snurrede sin Bas til Spindepigernes Viser, lykkedes det nu i Almindelighed hverken Præster, Moralister eller Æstetikere at hæve disse Sange op over et nødtørftigt

Lavmaal. Og dog har ogsaa disse Poesier deres Literaturhistorie, i mange Tilfælde kan vi — som nævnt — høre, at Spindeviserne er blevet til som en Efterklang af de store Digteres Frembringelser. Og dette Forhold fortsættes i vor Dignings Guldaldertid, langt ned i det 19de Aarhundrede. Naar vi f. Eks. lytter til Visen om den skævenede Pers uheldige Frieri til Hans Nielsens poliske Sidse, — saa er vi ikke i Tvivl om, at dette skælmske Landsbybillede har Chr. Winthers »Træsnit« til Forudsætning:

Ved Væven.

Fra Samsø.

Jeg lukte op min Kiste, hvor mine Klæder laa,
tog mine nye Bukser med Stiklommer paa,
min grønne Modefrakke, min pæne Fløjelsvest,
saa havde jeg mig pyntet, alt som jeg kunde bedst.

Saa saa jeg mig i Spejlet; jeg syntes, jeg var pæn;
saa gik jeg hen at bejle til min allerbedste Ven.
Det var Hans Nielsens Sidse, for hun var køn og rig,
saa syntes jeg, det passede ret godt, om hun fik mig.

Falder Spinderskens Viser igennem baade for Præstens og Moralistens og Æstetikerens Domstol, kan det godt være, at hun selv kan bestaa for en endnu højere Ret; hendes eget Liv og Virke var jo baade Skønhed og Godhed og Gudsfrøgt.

Rokkens og Kvindernes Historie var i gamle Dage slet ikke til at skille ad. Naar den unge Tøs havde lært at mage sin Traad tynd og glat, tog hun fat paa at spinde sine Brudelagener af det fineste Hør; de blev syet med Traad, hun selv spandt, og hvert Sting var som støbt. De Lagener blev brugt i Brudesengen og saa gemt hen. Det første Spindearbejde, den nygifte Kone tog fat paa, var til Jordeklæder til hendes Mand og sig selv, — saa laa de rede — Jordetøj og et Brudelagen til hver — indtil de klædtes i det og lagdes i Kisten.

Et saadant Virke staar i Samklang med selve Livets store Rytme. Spinderskens Viser er skrøbeligt Tøj, hun selv staar Maal med sit eget Hørgarn. »Uld kan ligge, til det bliver til Muld; men Hør kan ligge, til det bliver til Silke«.

Høslæt.

En smuk Julidag oprandt den skønneste Tid i Moseengen, hvor hver Gaard havde sit Skifte. Den foregaaende Aften var Leen blevet slebet og sat paa Skaftet. Den halvvoksne Knøs havde lært at sætte det paa i den rette Vinkel og at føre Strygespaanen med det rette Sving. I den allertidligste Morgenstund, før Solen var staaet op, skridtede Slaakarlene allerede ud i det dugvaade Græs, Mand bag Mand, og lagde Skaar paa Skaar hen over Engbunden; op paa Formiddagen kom Piger og Smaadrenge for at hjælpe med at »græsse ud«, sprede de tykke Skaar, saa Solen bedre kunde bage igennem; senere igen skulde Høet vendes, for at det kunde faa lige meget paa begge Sider; de arbejdede i raske Sæt med Riven for at vende det soltørrede graa nedad og det friske grønne ovenpaa.

Men den egentlige Højtidsdag kom dog først, naar Høet skulde rives og sættes i Stak. Den Dag var det altid godt Vejr; thi ellers var Høet jo ikke tjenligt. Hele Gaardens Mandskab var med, store og smaa. Til Vogns styrede man med frydefuldt Sind hen mod Mosen. Langs Vejen blomstrede Hyld og Hybenroser. Kaprifolien satte et Bundt af smaa, bleggyldne Lurer for Munden og blæste sin søde Duft ind mellem Hyldens og Rosens. Rugagrenerne blegedes allerede, og Rugvipperne tyngedes i en yndefuld Bue; Hveden stod strunk, saa jævn foroven, som var den klippet, dens kraftige Grønhed havde et svagt rødtligt Skær, som fin Hud, der er let

solbrændt. Havren, den grønligblonde Krøltop, frydede sig i Varmen; men den nyskredne Byg bølgede for den mindste Brise med sin brunlige Stag, der var som et farveskiftende Silkeflor over de jomfruelige Aks.

Fra Banken ned mod Mosen havde man Udsigt over hele Engstrøget. Nogle Steder var Græsset endnu ikke slaaet; det stod der højt og tæt i grønlige og brunlige og rødlige Farver, aldrig een Plet helt som en anden. De hundrede Slags havde hver sit Farvestrøg, hver sine Linjer. Gruppe vekslede med Gruppe, Flage med Flage, det stride og det fløjelsbløde, det duskede og det kvastede, det ranke og det duvende, Hjertegræs og Hundegræs i rig Vekslen og bløde Overgange. — Og saa var der Steder, hvor Folkene var i Færd med at slaa det, hvor Leerne klang under Strygespaanen, og hvor Græsset svimlede om under de taktfaste Hug. Mændene arbejdede i hvide Skjortæærmer, og Kvinderne havde lyse Hovedklæder og hvide Forklæder paa. Travlhed, saa vidt Øjet naaede, og muntre Raab fra Arbejdsklynge til Arbejdsklynge. Smaadrenge dristede sig forvovent ned i halvt tilgroede Tørvegrave efter Dunhamre, der straks vakte deres Krigerinstinkt, og Smaapigerne faldt i Henrykkelse over Flægenes grønne Klinger og gule, fantastiske Blomster.

Med Høtyve og River samlede Høet i Stakke; en af de unge Piger maatte op i Stakken for at træde den sammen, efterhaanden som der dyngedes nyt Hø op i den. Hun var ved at kvæles af Latter og Duft og af Ansvar for at faa Stakken rank og spids og fast og rund, indtil hun samlede Skørterne om sine Ankler og lod sig glide ned fra dens Top. —

Der er ingen, der aner, hvilken Himlens Gave Mad og Drikke er, naar han ikke efter et dygtigt Arbejde har ligget i Skyggesiden af en Høstak og spist Rugbrødsmellemader og drikket hjemmebrygget Gammeløl dertil.

Fra Engstykker, hvor man var tidligt paa Færde, begyndte man allerede at køre svingende høje Læs hjem til Høstænget. Det var ikke frit for, at de Folk var lidt kry og lod ynksomme Ord falde til dem, der ikke var saa langt fremme; men det var dog kun de mest mundlamme, der ikke havde noget at give igen med, — fra tidligere Aars Høst eller Slæt.

Som Dagen hældede, tømtes Engen for Menneskenes Færden; til Fods og til Vogns forsvandt de op over Bankerne. — Og saa

laa Engen forladt igen i Mosekonens Bryg, med sælsomme Lyde fra Horsegøg og Rørdrum, fra Frøer og Aaens hvirvlende Dyb.

Der er Egne af Landet, hvor Høslætten er af større Vigtighed end Kornhøsten; der skal derfor gives en Skildring af Høstslætdagene paa Harboøre, den smalle Tange mellem Limfjorden og Vesterhavet.

Om Morgenen tidligt, før de tog af Sted til Engene, spiste Slætkarle og Rivepiger FROKOST: det var stegt Flæsk i Panden eller speget Aal og stuede Kartoffler og bagefter kold Risengrød med varm rødskoldet Mælk (det var Mælk, der var sat over Ilden om Aftenen og havde staaet og kogt en lang Del af Natten og derved var blevet rød og tyk).

Kl. 3 om Morgenen blev Slætkarle og Rivepiger fra Gaarden kørt ud paa Engene. De skulde hver Dag leve, som de var til Gilde; derfor medførtes paa Vognen en stor Kurv med Fødevarer, baade ferskt og salt og røget, — kogt Kød, et stort Stykke kogt Flæsk, en stor Rullepølse og andre Pølser, et røget Faarelaar, en Sød-mælksost, en Mængde kogte Æg, store, stegte Rødspætter, store, kogte Salt-Aal, en hel Mængde Pandekager med Sirup, et Sigtebrød, et Grovbrød og en Krukke Smør. Alt dette medbragtes til Engene den første Slætdag tillige med et Anker Øl og $\frac{1}{4}$ Anker Brændevin. Dette havde de saa til Mellemmad Formiddag og Eftermiddag de Dage, de skulde slaa Græsset.

Med vældigt Mod og fuld Kraft tog de fat paa Arbejdet; Slætkarlene tog deres Skaar med Leen, og Rivepigerne samlede Græsset i Dynger; derefter kørte de Græsset op til det højere liggende Holmsted, og Pigerne jævnedes det ud; det skulde ligge der en otte Dages Tid for at vejres og tørres, inden det kunde lægges i Stak.

Om Middagen spistes DAVRE; det var varm Mad, som blev bragt fra Hjemmet ud til Slætfolkene. Den bestod gerne af Risengrød, kogt i sød Mælk, og med en Klump Smør i Bunden. Straks naar Grøden var kogt, sattes Gryden i en Kurv, en »Havkube«, med Hø, og saa blev der bagt en vældig stor Flæskepandekage, som der strøedes Kanel og Sukker paa, og som blev lagt paa en Tintallerken; denne sattes oven paa Grødgryden, og øverst blev lagt en Tintallerken, og det hele blev saa godt tilpakketh, at det kunde holde sig rigtig dejligt varmt. En Mand var rede til at »go hen mæ æ Dower te wo Folk«; han fik Havkuben paa Ryggen og maatte skridte af, saa han var ude i Engene paa Slaget 12.

En af Rivepigerne bredte en hvid Dug paa Engen og lagde lidt Græs midt paa Dugen, hvor Grødgryden skulde staa. Alle satte sig eller lagde sig ned rundt om Gryden, som de bedst kunde: hver fik en Skaal med sødt Øl og en Hornske i Hænderne. En Pige strøede Kanel paa Grøden og lavede et Kors i Midten, som hun hældte Sirup og Smør i, og saa langede de til Gryden. Derefter delte Pigen Flæskepandekagen ud, saaledes at hver fik et Stykke Flæsk i sit Stykke.

Baade Arbejdet og Maaltiderne gik med Løjer og Kunster; bedst som en af de spisende var ved at føre Skeen til Munden, stak en anden sin Ske ind derunder og vippede baade Ske og Mad til Vejrs. »Fuglene skal have noget,« blev der raabt, mens det fløj langt ud paa Græsset.

Midt paa Dagen var der gerne en 4—5 Timer saadan Solhede og Tørke, at de helt holdt op med at slaa. De samlede da en Dynge Græs og dannede den saaledes, at de kunde ligge i Skygge, og saa var det egentlig Meningen, at de skulde sove og hvile ud. Men Søvn og Hvile blev der i Regelen kun lidt af; det kunde være vanskeligt nok for alle Medlemmerne i en Flok at holde sig rolige, saa stor var Lystigheden ved dette Ophold ude i Engene. Men der var jo ogsaa Naboer; vilde man have Ro eet Sted, var der en anden Flok, som netop vilde drive Løjer med dem. Og snart var Engen igen eet Liv: de hoppede og sprang Buk, og slog Kolbøtter og »trimlede To« (væltede sig over Hovedet, mens de holdt i Tærne); de stod paa Hovedet, trillede Vejrmølle og gik paa Hænder, de red Akselsaddel (d. v. s. red paa Skuldrene af hinanden), og de »færgede sig over Sundet« (en lagde sig paa Ryggen med Hænderne bagud, en anden traadte op paa Hænderne og hældede sig over den liggendes opstrakte Fødder, og med et Sæt kastedes han forover); ja, til Tider gik Dansen lystigt over Grønsværen.

Efter Middagshvilet arbejdede de igen, saa Sveden randt, og tit pressede de hinanden, saa de var ved at segne. Om Aftenen holdt de ud, til de ikke længer kunde se at slaa Græs, og saa kørte de hjem. Vogn efter Vogn kom rullede hjem efter hinanden, mens Karle og Piger sang, saa det skingrede gennem hele Byen.

Naar det glade Selskab kom ind i Gaarden, blev de modtaget med en Skaal Gammeløl med en Dram i. Snart stod »æ Nætter« eller »æ Onden«, som det kaldtes, paa Bordet; det var Festretter: Lammekødsuppe med Steg, eller Hønsekødsuppe med Steg,

eller Kalvesteg og Sødsuppe, og saa fremdeles hver Aften. Naar Maden var spist, blev der danset, til Kaffen blev færdig. Derefter kan det nok være, at Slætfolkene var tjenlige til Sengen.

Raps-Høsten.

Ved Midten af det 19de Aarhundrede blev der avlet RAPS. En god Rapsmark var Ejerens Stolthed og Glæde, og det var en stor Forlystelse for Ungdommen at blive bedt med til at tærse Raps; foruden Sliddet gav det et godt Gilde. Rapsen holdt sig i de gode Aar i en Pris omkring 16—18 Rigsdaler Tønden, og naar saa Bonden kunde sælge en 50 Tdr., gav det en god Skilling til at afbetale Gæld med, og det skyldtes ikke mindst Rapsen, at mange Landmænd i 1840—60'erne blev ret velhavende.

Rapsen saaedes i August Maaned, og den skulde saaes saa tyndt som muligt, »saa tyndt, at Faarene uhindret kunde løbe mellem Rækkerne«. Inden Saaningen maatte Jorden — ligesom til Vintersæd — brakkes og gødes godt, og da Raps ikke tærer meget paa Jorden, og da den sædvanlig var høstefærdig i Juli Maaned, kunde der efter den saaes Vintersæd uden Gødning.

Naar Rapsen var moden, blev den skaaren med store, krumme Segl og lagt i Haandfulde, og derefter blev den opstillet i STYGER til Eftermodning. En egnet Plads i selve Rapsmarken blev pløjet og finharvet; derover blev der ved Hjælp af »Rapspæle« udstrammet et stort Lærredssejl, der var anskaffet af en Del Landmænd i Fællesskab, og rundt om Sejlet blev der rejst en Kant paa omtrent en Alens Højde, saaledes at Rapskornene ikke kunde flyve over paa den bare Jord.

Fra hver Bondegaard sendtes der nu en dygtig Karl med Plejl, Rive og Trægaffel til at vende Rapsen med, hen til det Sted, hvor Rapstærskningen skulde foregaa. Karlene besørgede Tærskningen, og til det øvrige Arbejde var der bestilt Daglejere. Paa to forspændte Slæder, der var belagte med Lærredssejl, kørtes Rapsen sammen paa Tærskesejlet. Karlene var delte i flere Hold til Tærskningen. Saasnart det ene Hold havde tærsket Udlægget rundt, var straks et andet Hold rede til at vende det, og Tærskningen fortsattes. Andre var i travl Virksomhed med River og tynde Birkekoste, og atter andre forkede den aftærskede Rapshalm bort og kastede det sammen i store Hobe. To—tre af de ældste Mænd var hele Da-

gen sysselsatte med Afrivning og Rensning, og der var enkelte, som var særlig kendte for deres Dygtighed i dette Arbejde. Der var tit en 30—40 Mennesker i Virksomhed. — Selve Tærskningen foregik under Opsang, ja, tit var der bestilt Musikanter til at spille for Tærskerne, for at det kunde gaa i Takt; Tobakspiberne dinglede dampende i Mundvigene, og Piger fra Byen kom med Smørrebrød, Øl og store Potter med Kaffepuns. Der blev ikke spist Middagsmad midt paa Dagen; men der var hele Dagen ligesom et helt Marketenteri i Marken.

Hen paa Eftermiddagen var Arbejdet tilendebragt, og Rapsen var rengjort og i Sække bragt hjem paa Bondens Loft.

Imidlertid var Gaardens Kvinder tilligemed en hel Del indbudte Hjælpersker travlt optagne af Tillavning af Mad og Drikke. Okse- og Hønssekødsuppe maatte staa dampende paa Bordet, til Mandskabet kom hjem fra Marken. I Stuen var der dækket til de ældre og i Loen til de unge Karle. Byens Piger var indbudte til Kaffe og Puns. Med Løjer og Morskab gik Tiden til ud paa Natten, hvor man brød af for at faa nogle Timers Ro, før Arbejdet skulde fortsættes i Nabogaarden. Der var Karle, som var ude at tærske 14 Dage paa den Vis; de fik megen god Mad og Drikke og havde stor Morskab, men fik meget lidt Søvn.

Paa Høstageren.

Ingen Aarstid var betydningsfuldere i Bondens Aar end Kornhøsten; derfor har ingen Tid et fastere Ceremoniel end Høsten, — en hel Række af ledsagende Handlinger, der omfattedes med religiøs Ærbødighed.

Naar Bonden vilde prøve, om hans RUG var tjenlig til at mejes, gik han ud i sin Rugmark og slog sin Hat ind mellem Vipperne, og hvis der da faldt tre Kerner i Hatten, kunde han meje den. Han maatte dog ikke begynde en Mandag. Men hvis Mandag egentlig var den bekvemmeste Dag, mejedes der et Skaar om Lørdagen; thi det er en heldig Dag at begynde paa.

Den første Dag, der høstedes Rug, var en Højtidsdag; Høstfolkene var pyntede med Blomster i Hattene; det havde Pigerne sørget for. — Med Letøjet over Skulderen og Odden nedad vandrede Mejerne derud; deres Skjorteærmer var skinnende hvide, og Binderskerne var ogsaa iført nyvadsket, lyst Tøj. — Høstfolkene

stillede sig op ved Kornet. En bestemt Rangforordning fulgtes i Opstillingen af de mejende og bindende Par. Husbonden tog sin Kasket af og sagde: »Stryg saa Leen og begynd Høsten i Guds Navn«. —

HVEDEN var en Kornsort, der var omgivet med en særlig Ærbødighed, af den lavedes jo det fineste og fornemste Brød; det var derfor naturligt, at man gav sig i Kast med den styrket med særlig god Mad og Drikke, til Tider ogsaa iført særlig fine Klæder, hvide Benklæder, hvid Skjorte og sort Slips. Et Lam maatte ofre Livet til Hvedens Ære, og Lammekødsuppe var Hvedehøstens festlige Middagsret.

Høsten var saaledes ikke blot Slid og Slæb af karsken Bælg, Høstarbejdet var ogsaa Skæmt og Løjer, og Høsten var Højtid tilige. Dens Liv var omgærdet af Skik og Brug, som rimeligt var i de Skæbnedage, da det gjaldt at bjærge Udbyttet af saa mange Varsler og Bønner, af saa meget Arbejde og af saa mange Kultushandlinger uskadt i Hus; thi dertil sigtede jo ikke blot det praktiske Arbejde Aaret igennem, men ogsaa alle Højtidernes Tanker og Ønsker og hemmelighedsfulde Færd lige fra Julens glade Dage.

Høsttiden igennem vankede der jævnlig fersk Kødsuppe til Middag og varmt Gammeløl om Aftenen; thi til Højtid hører god Mad. — Drilleri og Latter krydrede hvert Ophold under Arbejdet, — ved Agerens Ende, naar Leen blev strøget, — og i Skyggen af en Kornhob, mens Rundtenommerne skylledes ned med det stærke Gammeløl. —

Kom en Fremmed ind paa Høstageren, stillede alle Høstkarlene sig op paa Rad, hængte Huen paa Knagen, Forkarlen slog tre Slag med sin Strygespaan paa Lebladet, og alle Høsterne strøg derefter Leen; det var en Ære uden Ord, der blev vist den Fremmede, og han maatte betale for den ved at give en Flaske Brændevin. Hvor mange Mennesker arbejdede sammen om vigtigt Arbejde, maatte alle, der tilfældigt kom til Stede, yde deres Bidrag til Udførelsen, enten i Form af en Haandsrækning eller ved en Skærv til Opmuntring af Arbejdet; kun paa den Maade kunde han lægge sin Lykke og Velsignelse til Arbejdet og vise, at han ikke var en vrangvillig eller ondsindet Person, der tog Arbejdslykken bort.

For de yngre Høstkarle var Høstarbejdet ligesom en Optagelse i de voksnes Rækker; det gjaldt om ikke at lade sig gaa paa af HØSTKALVEN, d. e. den Mødighed i Kroppen og Værk over Læn-

derne, som den uøvede vanskeligt undgaar. Det var voksne Karles Kendemærke at kunne gaa sit Skaar. —

Men endnu muntre Stemning end den, der hvilede over Høsten, lige fra Lebladet skærpedes og sloges paa Skaftet, var der over OPHØSTNINGEN med alle de Forestillinger, der var knyttet til Bindingen af det sidste Neg og til Hjemkørselen af det sidste Læs. Der var noget skæbnesvangert ved at afhugge de sidste Straa af Agerens rige Grøde og endnu mere ved at binde dem i Neg. Det var spændende at se, om der ud af den sidste umejede Rest af et Kornstykke kom farende et Dyr, der var blevet trængt længere og længere ud af de blanke Jerns Hug. »Nu kommer Ræven snart«, var der altid en af Høstfolkene, der bemærkede, naar de nærmede sig Slutningen af Kornstykket. I enkelte Egne kunde det være Haren, man ventede at faa at se. Børnene veg ikke med Øjnene fra det svindende Kornhjørne. — Da det var skæbnesvangert at meje og navnlig at binde det sidste Neg, søgte Deltagerne at undgaa det eller paa forskellig Maade at afværge den truende Fare. Man kunde hædre Neget, der i sig havde midtsamlet al Agerens guddommelige Grødekraft, og man kunde paa forskellig Vis ytre sin Uvilje og Ringeagt overfor Mejeren og Bindersken.

Naar man efter det anstrengende Mejearbejde vendte hjem til Gaarden, var det rimeligt, at det skete i højt Humør; det meldte sig af sig selv efter vel forrettet haardt Slid. Det var ogsaa rimeligt, at man ønskede at se en Paaskønnelse af sit Arbejde i Form af god Mad og Drikke og Løfte om et godt Gilde senere hen, naar Høsttravlheden helt var til Side. Det kunde ikke lade sig gøre paa morsommere Maade end ved at lade, som om Høstiveren i den Grad var gaaet En i Blodet, at man var rede til hensynsløst at meje al Afgrøde ned — ogsaa Grønkaalen i »vor Mors Have«. Deraf kom over hele Landet Skikken »at stryge Leen for Kaalen«, hvad der dog i Reglen kun førte til Forhandlinger om Fred og god Forstaaelse og et Forlig, hvori Truselen om Blodbad vendte sig fra den uskyldige Grønkaal mod den gamle Vædder.

Var den Dag, Høsten begyndte, en Højtids- og Skæbnedag, gjaldt det samme ogsaa den Stund, da det første Læs kørttes ind i Laden. Og var Mejning og Binding af det sidste Neg at ligne ved en religiøs Forsoningshandling, var det Øjeblik ikke mindre betydningsfuldt, da det sidste Læs kørttes i Gaarde. Og naar den ny Rug var lagt og begyndt at spire paa Marken, var det Grund til

at takke for Afgrøden, man fik, og signe den nye Sæd; — det skete ved det s t o r e Høstgilde.

Ind i dette faste Tremmeværk af Højtidsstunder fra Høstens Begyndelse til dens Afslutning slyngede hver Egn sit Ranke- og Blomsternet af særlige Paafund og Løjer, udnyttende enhver Kombination, som Sprinkelværkets Aabninger tillod. Fra Skagen til Gedser, fra Vesterhav til Østersø var Hovedtrækkene ens; men i Enkeltheder var der Forskel for hvert Sogn, tit for hver Gaard. Det er det fortryllende ved Folkeskik som ved Folketro, ved Sagn som ved Vise og Æventyr, at der er en indre fast Bygning i hver eneste Foregang og Forekomst, og dog er der Livets Uensartethed og Særpræg paa hvert eneste Sted, i hvert eneste Eksemplar.

Paa Sjælland kaldtes sidste Neg i Almindelighed KÆLLINGEN, og her som andetsteds var der en ivrig Kappestrid mellem Binderne om at undgaa at binde dette Neg, for saa blev man selv »Kælling«. Sjællænderne havde en »Kælling« for hver Slags Korn, og hver havde sin særlige Spot eller Straf at bære. Rugkællingen slap bedst fra det; hun opnaaede jo ogsaa sin Værdighed i Høstens Begyndelse, naar der endnu var langt til det allersidste Neg; det hed sig om hende, at hun skulde sidde øverst til Bords ved Høstgildet Mikkelsaften, og at hun da skulde tage Skindet af Faaremælken, naar Gildesgrøden blev sat paa Bordet; — den Straf var jo endda til at bære, den havde jo nærmest Præg af en Udmærkelse; der var egentlig kun selve Kællinge-Navnet, der kunde drille og ærgre, — ja, sine Steder skulde Rugkællingen endog have to Julekager, naar den Tid kom. Bygkællingen skulde sidde ved Døren under Høstgildet; det var ikke mere end rimeligt, da det var hende, der rendte Byen rundt med Sladder, efter hvad det hed sig. Værst var det at være Havrekælling, altsaa at have bundet Markens allersidste Neg; hende tiltænkte man forskellige ret udspekulerede Straffe, saasom ved Høstgildet at blive hængt op i den aabne røgfyldte Skorsten, at sidde nederst til Bords med en Karklud om Halsen o. s. v. Nedværdigelsen kunde ikke godt være dybere end at blive Havrekælling. — Men Sjællænderne havde i den Grad forelsket sig i Kællinge-Begrebet, at ogsaa den, der slæbte det sidste Neg hen til Kornhoben, blev Kælling, — Slæbekælling naturligvis.

Kællingeneget gjordes større og længere end de andre Neg, det pyntedes med Bynke eller andre Blomster; man gav det saa vidt muligt en kvindelig Skikkelse, saa det nogenlunde svarede til sit

Navn, og man ombandt det med tre-fire-fem Baand; ja, for at hindre, at kun en enkelt vanæredes ved at binde det, var det sine Steder Skik, at alle Deltagerne i Opbindingen bandt hver sit Baand om det, saa havde den ene ikke noget at lade den anden høre.

Naar man saa under Sang og Dans havde anbragt Havre-Kællingen (Neget) højt oppe i en Kornhob, var det glade Øjeblik kommet, da man drog hjem og strøg Leen for Kaalen, men lod sig formilde af »vor Mors« søde Ord og gyldne Løfter om Høstgilde; som en Forsmag fik man, endnu inden man lagde Leen fra sig, baade Æbleskiver og Snaps rakt af Husmoderens egen Haand. — Var der paa Gaarden en Pige, der ikke havde været med til at høste, havde Høstfolkene Baand med hjem til at binde hende med, og hun kunde kun slippe ved straks at love en Dans til Høstgildet.

I Jylland opfattedes sidste Neg de fleste Steder som et mandligt Væsen, »GAMMELMANDEN«, mens det de fleste Steder paa Øerne opfattedes som et kvindeligt Væsen, »Høstkællingen«. I Jylland morede man sig med at bringe »Gammelmanden« hen til en Nabo, der endnu ikke var færdig med at »høste«, d. e. meje og binde. Man forsynede »Gammelmanden« med et Brev, hvor der paa meget haarde Betingelser lovedes den sendrægtige Nabo, at

Der saves Brænde.

»Gammelmanden« skulde hjælpe ham til at blive færdig med Høstarbejdet, som han øjensynlig ikke kunde overkomme paa egen Haand. Anbringelsen af »Gammelmanden« skete i Høstnattens dybeste Stilhed. — Der var dem, som tog denne »Hjælper« meget ilde op og hævnede sig paa Overbringeren, hvis man fangede ham, ved at stikke en Stok gennem hans Ærmer og binde ham »Gammelmanden« paa Ryggen og føre ham hjem i »festligt« Optog.

Naar Rugen var tør og tjenlig til at køres ind, sagde Husbonden: »Saa i Guds Navn, nu skal vi til at køre Rug ind, lad mig se, I tier alle sammen.« Stiltiende kørte man ud i Marken, og i dyb Tavshed læssede man Læsset og kørte det hjem; var man nødt til at meddele sig til hinanden, brugte man Tegn i Stedet for Tale. Som ved saa mange hellige Handlinger kunde et uforsigtigt eller urigtigt Ord gøre Skade. Det hed sig, det var for at der ikke skulde komme Mus og Rotter i Laden. — Denne Pligt til Tavshed gjaldt dog kun det første Læs. — I samme Hensigt sagde Bonden, naar han satte de første Kærver (sammenbundne Neg) paa Korngulvet i Laden:

Her stegler jeg tre Kærver ned
og forbyder Rotter og Mus herved,
at de gør det ingen Mén
mere end en jordfast Sten.
I Navnet Faders, Søns og Helligaands.

Eller han kunde sige:

Mus, Mus graa,
under Jorden skal du gaa,
Sand og Grus skal du fortære;
men mit Korn skal du la være.

Men hvem kunde i Virkeligheden holde Mus og Rotter helt borte fra sin Lade? Og havde de ikke ogsaa Ret til deres Part af Høstens Rigdom? Der skal være Ret og Skel ikke blot Mand og Mand imellem, men ogsaa mellem Mennesker og Utøj. Til Musene blev der sine Steder i Laden sat en Trave, 20 Neg, som Husbonden overlod »de smaa graa« med de Ord:

Mus, Mus, der har du dit,
lad mig saa beholde mit;
disse Neg maa du fortære;
alt det andet skal du la være.

Og Dag for Dag tømtes Stubmarkerne, og Laderne fyldtes, og Hæssene højnede sig i Stakhaven. I Ods Herred satte de en rund Stak inde i Gaarden, og der holdtes Gilde, baade naar den sattes, og

naar den toges. Ogsaa andre Steder, f. Eks. paa Strynø, holdtes STAKKEGILDE. — Og endelig kom Høstens sidste Dag, da det sidste Læs kørtes i Gaarde. Det hed AGELÆSSET, fordi saa mange som muligt skulde op at age paa det; det kaldtes ogsaa KÆLLINGELÆSSET, da den allervigtigste Person paa det var Havrekællingen; for det forstaar sig, det sidste Neg maatte køres hjem paa det sidste Læs, og hun maatte være omgivet af alle, der havde taget Del i Høstarbejdet; det glade Selskab raabte Hurra, naar det kørte fra Marken, og hjemme kørte Læsset tre Gange rundt i Gaarden, og der blev raabt Hurra tre Gange. Ja, paa Slagelseegnen var »den gamle«, altsaa Kællingen, pyntet med Hat og Forklæde og stod ret op paa Læsset, naar dette i Trav svingede op for Gangdøren. — Paa Als og i Dele af det sønderjydske Fastland kaldtes sidste Læs FOKLÆSSET. En af Kærvene blev pyntet med hvide Klæder, mest Kvindeklæder, og med Blomster. Ligeledes pyntedes Hestene for Læsset med Blomster. Høstfolkene og Børnene satte sig paa Læsset omkring Fokken, og under Sang og Løjer kørtes Læsset hjem, og hvor de mødte Mennesker, raabte de: »Fok, Fok, Hurra!«. Tit kørte Foklæsset til Nabogaarde, og der blev skænket med Mad og Drikke.

Hvis man nu ønskede, at der skulde fødes lige mange Væderlam og Gimmerlam til næste Foraar, gik Mand og Kone i Forening hen og lukkede Portene efter sidste Læs. Men da man i Reglen ønskede flere Hundyr end Handy, gik de fleste Steder Konen alene hen og lukkede Porten; det fejlede da ikke, at der fødtes baade flest Gimmerlam og flest Kviekalve og flest Horsføl. Langs Sjællands Kyster hørte det sig til, at man tog sig et Bad ved Høstens Afslutning; dels kunde det jo i og for sig være godt at faa Sveden og Støvet skyllet af sig, dels kunde det vel være en Renselse i videre Betydning; derpaa tyder det, at det ikke blot var Indhøstningsdagen, man sine Steder tog dette Bad; men andre Steder, f. Eks. Sokkelunds Herred ved København, var det Skik, at man Mikkelsdag, naar Høstgildet — det rigtige, store Høstgilde — holdtes, kørte ned til Stranden og vaskede sig.

Paa Vejen hjem med sidste Læs og ved Gildet samme Aften blev der sunget Viser, dels saadanne, som var digtede af Adolf Recke, Mads Hansen og andre anerkendte og professionelle Digtere, dels hjemmegjorte Viser til yndede Melodier. Her skal anføres første Vers af et Par forskellige:

a.

Nu har vi høstet og sanket i Lade,
 sidste Læs vi kører hjem, mens Kornet dufter frisk,
 og Hestene springer og danser saa glade,
 Husbond gnider Aksene og griner saa polisk;
 rask det hjemad gaar,
 Høsten for i Aar
 er nu under Tag, derfor en munter Dag vi faar.

b.

Det gaar saa flinkt og saa kraftigt
 med den Høst, som Vorherre os gav;
 vi har stræbt, vi har mejet standhaftigt;
 Kornet bølgede stolt som et Hav.
 Men i Laden det hele ligger klart;
 jeg skal tro, at det nu er vel forvart.
 Og nu skal vi ha' Gilde og Dans,
 vi skal svinge os i Høstsolens Glans.

Det sidste Læs med alle de syngende Høstarbejdere kaldtes ogsaa KVÆDELÆSSET. Efter gammelt Udsagn tilhører dette Høstfolkene; men de er saa naadige at tilbyde Husbonden Læsset til Købs, — ikke for Guld, men derimod for Steg og Kage og Dans efter gammel Skik. — Samme Aften holdes »Opskør«, det »lille Høstgilde«, med god Mad og en ekstra SAABEN. Og en af de første Dage faar de Unge deres NØDDEDAG, hvor de efter Behag kan plukke Nødder eller mere sig paa anden Vis.

Naar nu Agrenes Rigdomme var samlet i Lade eller Hæs, var der dog endnu en Høst at gøre paa Markerne for Fugle og Fattigfolk. Fuglene, der havde levet Familievis, Han og Hun med deres Unger, i Sommerens Tid, samledes nu i Flokke og fraadsede i de spildte Kerner. Og fra de fattige Hytter kom Flokke af Kvinder med deres Børn, alle forsynede med en lille Pose, og spredte sig ud over Stubmarkerne. Med skarpe Blikke øjnede de hvert Aks, der var faldet af under Høstarbejdet, og som var undgaaet Rivernes Tænder, og med rappe Hænder fyldte de Poserne. Knægtene, der hoppede med bare Ben i Stubbene, ømmede sig et Øjeblik, naar Fødderne fik en ny, blodig Rift; men snart var Fingrene travlt i Virksomhed paa ny. Og Kvinderne maatte af og til rette de bøjedede Rygge, mens Haanden bagvendt lagdes dulmende paa den værkende Lænd. Men fik de blot Poserne fulde, saa der kunde blive lidt rigeligt Foder til Julegrisen, delte de ogsaa Glæden over den tilendebragte Høst og godtede sig ved Tanken om det Gilde, de havde i Vente:

Marken er mejet, og Høet er høstet,
 Kornet staar i Laderne og Høet staar i Hæs.
 Se, Frugten er plukket og Træet er rystet,
 og nu gaar det hjemad med det allersidste Læs.
 Riv saa Marken let,
 riv den ej for tæt,
 Fuglen og den fattige skal ogsaa være mæt!

Det er god gammel Bonde-Tankegang fra Fællesskabets Tider.

Men den Grødekraft, der ligesom var fortættet i de forskellige Kornsorters »Kælling«, i »Fokken« eller hvad man nu kaldte det sidste Neg, den opbevarede somme Tider, og derfor gjordes der mange Steder Stads af disse »Kællinger«; de var med til Høstgildet i friskpyntet Tilstand, og de fik deres Dans. I denne Opfattelse af den løndomsfyldte Kraft, som man former i en Slags Menneskeskikkelse, og som man stundom benævner og behandler som en Slags Menneske, kan man se det Grundlag, hvoraf Gudebilleder og Billeddyrkelse har sin Oprindelse; saa primitiv, saa »hedensk« kunde danske Bønders Tankegang være i Mands Minde. Her kan anføres nogle Eksempler paa Behandling af sidste Neg efter Hjemkørselen i festligt Optog: I Klipleve Sogn, Sønderjylland, havde Røgterten det i sin Varetægt; naar et Kreatur blev sygt, gav han det et Par Haandfulde af Straa og Kerne fra »Fokken«, og saa mente man, at det syge Dyr kom sig. Til Julen klædtes Fokken af og stillede ud til Fuglene. — I Grarup ved Haderslev tog de sidste Neg med ind for at tage Del i det Gilde, der holdtes sidste Indkørselsdag. Ved Kolding blev sidste Neg gemt til Fuglene Juleaften. I Mellemslesvig var Fokken et Havreneg, der lagdes til Side til Juleaften og gaves til Hestene.

Helt forskellig fra denne Opfattelse af sidste Neg som en kraftfuld Legemliggørelse af Afgrødens Livsmagt, som man opbevarer, gør Stads af og anvender til Helbredelse og Højtidsbrug, er den drilagtige Spøgefuldhed, der ytrer sig i, at man udklæder en »Høstmand« for at sende ham til en Nabo, der er kommet bagefter.

Blandt de mangfoldige vekslende Former og Skikke ved Høstens Afslutning kan fra Højbjærg i Lysgaard Herred anføres:

1) Den, der bandt sidste Neg, kaldtes »DEN GAMLE«; sidste Rugneg kaldtes RUGRIP, sidste Bygneg BYGGONNIS, sidste Havreneg HAVREHVÆS. Det var altsaa de Benævnelser, der hørte Op-høstningen, Afmejningen, til. Den, der væltede med et Hølæs eller et Kornlæs, skulde danse første Dans med et Høbaand eller et Halmbaand om Benene.

2) Naar en Mand havde faaet i n d h ø s t e t, d. v. s. faaet Sæden kørt ind, pyntedes der en HØSTMAND, stoppet med Halm og iført Bukser, Hat og Frakke samt udstyret med et Stykke Baandjern til Le, og i Haanden en Seddel om, at han vilde hjælpe med at faa Høsten gjort færdig, men vilde daglig have en Ost, et Faarelaar, tre Snese Æg o.s.v. En saadan »Hjælper« sendtes videre til andre Gaarde og anbragtes i Smug paa Tagryg, i Lade, i Storstue, i Klædekiste, i en Seng eller et lignende Sted. —

Der var Steder, hvor Ungdommen selv iværksatte et Gilde ved Høstens Afslutning. Naar de havde faaet Stubbene revet, holdtes der STUBTØNDE; det fandt Sted, naar alt Kornet var indhøstet i Lo og Lade. Naar Tiden var fastsat til at holde Stubtønne, gik Byens Karle under Gadebassens Ledelse om og fik en Skæppe Malt i hver Gaard; deraf bryggedes Øl til Stubtønne. Hver Bonde gav en Pot Brændevin. Det gik paa Omgang i Gaardene at give Rum til at holde STUBTØNDE. —

Naar første Bagning fandt Sted efter en ny Høst, bagtes sine Steder en stor rund Sigtekage, der kaldtes en HØSTKAGE, til hver, som havde hjulpet med Gaardens Høst. Det var altsaa Kager, der mindede om Julens Brød. Tjenestefolkene kunde bære den hjem til deres Forældre. —

Høsttiden var en streng Tid, men med gamle Dages Evne til at blande Alvor med Gammen kom man igennem den paa en munter og fornøjelig Maade. — Nu regner man med saa og saa mange Timers daglig Arbejdstid, for at man bagefter kan have fri og more sig ved Forlystelser, der iværksættes af andre. Dengang havde man — som alt nævnt — ikke anden Morskab end den, man selv satte i Værk; derfor benyttede man hver Mulighed, der gaves, til at forvandle Slid og Slæb til morsom Kappelstrid. Maaltiderne i det fri blev til Oplevelser, hvor det vrimlede med Skæmt og Vid og kaade Indfald. Ingen Lejlighed lod man gaa fra sig til at gøre sig til Gode med en »Opstrammer« eller en særlig Lækkerbid. Man saa paa Arbejdet som et samlet Stykke Gerning, der skulde gøres, og jo haardere man gjorde sig Pinen, des snarere Ende fik den. Men baade Høstfolkene og Husbondsfolkene forstod, at strengt Arbejde gøres bedst i godt Humør. Og derfor forsoedede de mange Smaagilder, der holdtes, den sure Svie, saa den, der havde været med i det hele, havde en Række Minder om godt gjort Arbejde og muntre Timer, selv om Arbejdsdagen gik ud over

Solnedgang. — Og forude lyste endda Udsigten til det store MIK-
KELSDAGSGILDE. —

Men Høstens rige Gaver udløste ogsaa hos mange fromme
Stemninger og Tanker, der har faaet Udtryk i Ingemanns Høst-
salmе, hvor det hedder:

Og over Aksehavet der jubler Lærkesang,
i Kløveren muntert Leen klinger;
med Riverne Høstpiger flokkes paa Vang,
glad Høstkarlen Mejeredet svinger.

Tung ruller lange Høstvogn til By med Markens Skat;
men let og rask paa Stænge gemmes Skatten.
Paa Marken er Færdsel fra Daggry til Nat,
om Liv sjunger Dagen fro til Natten.

Guds Engle kan sig glæde ved Menneskenes Høst,
naar fromme Sjæle frydes ved Guds Gaver.
Selv Dyret sig glæder ved Høstlivets Lyst,
Smaaafugle holder Gilde mellem Traver.

Frit Fugl og Dyr har Klæder, om Føden maa de gaa,
de søge glad, og lystelig de finde;
som Fugl høster Fattigmand uden at saa;
som Ruth gaar til Høsten fattig Kvinde.

Nu fryder sig hver Bonde, det ganske Land er glad;
hos Gavl paa Toft staar Markens gyldne Stakke;
dog størst bliver Glæden i Frelserens Stad,
naar evigt vi Høstens Herre takke.

Skibbojel.

Som Bønderne holdt Gilder i Glæde over Høstens Afslutning,
holdtes der hos Vestkystens Fiskere Fest, naar Aarets Fangst var
sluttet.

Fjerde Juledags Aften gjordes et stort Gilde, SKIBBUDØL, af
Skibsejerne. — En saadan havde f. Eks. tre Havskibe, hvert med
ti Mand, og et med seks. Alle disse Fiskere med Koner og Børn
og gamle Folk skulde med til »Skibbojel«. Og alle mødte, om og-
saa der var Sne og Issjap til Knæene. Man tog tørre Strømper
og Sko med; hvem der ikke havde Sko, kunde bruge Galosjer fra
strandede Skibe til Balsko. Det var et almindeligt Syn at se
unge Piger komme vadende til Gilde i deres Faders eller Brødres
store Træskostøvler; Smaa børn blev baaret hele Vejen af deres
Forældre.

Alle var indbudt til Middagsmad Kl. 3—4. Naar Gæsterne traadte ind, sagde de: »Godaften og en glædelig Jul!« Og der blev svaret: »Tak, og dig selv det samme.« Værten og hans Kone stod tæt inden for Døren, hver med en Bakke i Haanden; paa den ene var der Smaakager, og paa den anden var der Glas og Flasker med sød Drik til Kvinderne og Brændevin til Mændene. Hver skulde drikke en Snaps straks »for ikke at blive forkølet«, som det hed. Først derefter gik alle ind i en anden Stue for at tage Tøjet af. Det skyndte de sig med, da de vidste, at der stod Tallerkener fulde af Hvedekavringer med Smør paa og Kander med varmt, sødt Øl paa Bordene og ventede paa dem. Man behøvede ikke at byde hver enkelt til Bords.

En Times Tid senere blev Middagsmaden sat paa Bordene; først kom der kogt grønsaltet Torsk og Hvilling med Sennepssovs og Kartoffler, saa kom der Risengrød, kogt i nymalket Mælk og Æg, overhældt med Sirup og Kanel, og med en stor Klump Smør i et Kors, som var dannet midt i Grødfadet. Derefter blev der fremsat Okse- og Flæskesteg, stegte Høns, Ænder og Gæs, med forskellige Slags Sovs, Peberrodssovs og Sødsovs, og dertil Rødbeder, og endelig hvid Langkaal, kogt i sød Mælk og Smør, med Sirup og Kanel paa, eller i Stedet for Langkaal: Sødsuppe med Bol-ler, Svesker og Rosiner i.

Naar der var læst og sunget til Bords, begyndte Spisningen. Naar alle havde spist efter Behag af Fisk og Grød, sattes Stegen frem. Vel vidste alle fra det ene Aar til det andet, hvem der skulde skære for ved de forskellige Borde. Og de Koner, der sad paa de dertil bestemte Pladser, vidste nok, at det var den højeste Ære, der kunde vises dem; men alligevel skubbede de Stegefadene fra sig med en forstilt Mine; efter gammel Skik vilde de nødes til at skære for, og derfor blev der en Skubben frem og tilbage med Fadene, indtil de udsete bekvemmede sig til at udføre deres Hverv.

Spisningen gik med Liv og Lystighed. Musikanterne spillede mellem Retterne, og der blev sunget.

Naar Spisningen var endt, blev der læst og sunget fra Borde.

Imens der blev sunget og takket for Mad, blev der i Hast ryddet ud af Dansestuen, som ogsaa havde været i Brug til Spisningen. Og saa begyndte Dansen. I andre Stuer blev tre lange Borde besat med fire dybe Tallerkener, topfulde af smaa og store Pebernødder, og øverst paa hver Tallerken laa fire Æbler med røde Kin-

der. Disse Godter var beregnede til Gamle og Børn, som ikke dansede, men spillede Kort; de slog sig sammen fire og fire om hver Tallerken og spillede »Hundrede og een«; det var det sædvanlige Kortspil i Julen.

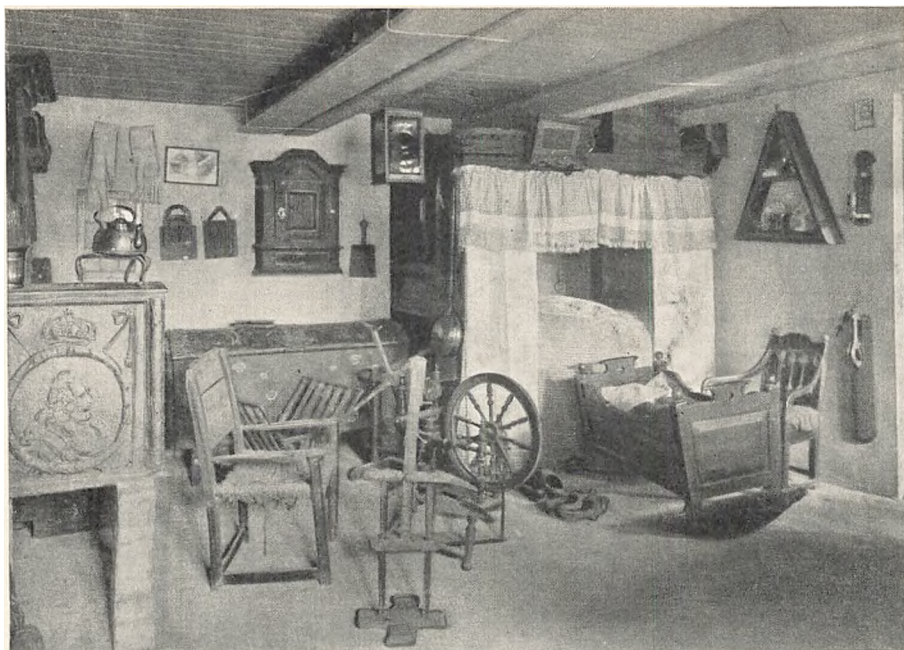
Omtrent for hver Time gik et Par Opvartningsfolk omkring i Dansesalen og trakterede med hjemmebagte Smaakager og Vin. Det var dem strengt forbudt at gaa forbi nogen uden at byde.

Paa hvert Bord i Stuerne stod der altid en Bakke med afskaaret Smørrebrød og Kavringer med Paalæg, tillige med en Flaske Brændevin, og et stort Krus fuldt af Øl stod paa hver Bordende. — Musikanterne havde altid en Flaske Brændevin og Smaakager staaende paa en Bakke i deres Nærhed. Saa snart der kom en hen til dem og gav Spillemandspenge, maatte han ikke gaa, før han fik »Kvitteringen med«; det var en Snaps og en Kage.

Kl. 9—10 sattes Kaffen frem paa to Borde; men da kun en Del af Gæsterne kunde faa Plads der paa een Gang, indtoges den i flere Hold. Til Kaffen var der Julekage, Søsterkage, Sandkage, Lagkage, Butterdejskringler og forskellige Slags Smaakager. Bagefter fik Mandfolkene en Bolle afbrændt Punsj, saa meget de vilde drikke. Mænd, der ellers ikke drak Spiritus, blev presset til at drikke Punsj denne Aften. Ved Punsjebollen blev der »sunget Skaaler«.

Enkelte fik en lille »Snisser« paa, men dog ikke mere, end at de blev morsommere derved, og saa var de først rigtig oplagt til at danse og til at presse Dansen, saa det ene Par dansede forbi det andet. Det almindelige var at danse østenom; men naar det gik rigtig løs med Dansen, dansedes der vestenom; man kunde ogsaa først danse østenom og saa dreje og danse indenom. Dansen tog da mere paa Kræfterne end sædvanlig, og Pigerne var nødte til en Gang imellem at stjæle sig ud af Dansestuen for at hvile lidt.

Naar de Gamle havde faaet deres Kaffe, og de Unge skulde til Kaffebordene, skulde de Gamle ind i Dansestuen og »have deres Fødder varmet«. Gamle Mænd og Kvinder kunde endnu danse smukt, i Førstningen blev de lidt svimle og kunde ikke rigtig tumle Benene; men Svimmelheden forsvandt lige saa hurtigt, som den kom, saa snart der rigtig kom Trit i de gamle Ben, og saa kunde de endnu tage en gammeldags Syvspring og en Tremandsril og en Svejtrit vestenom, næsten smukkere end de Unge; men de blev

Sjællandsk Bondestue.

jo snarere trætte. Polonæse var ogsaa en meget yndet Dans, især vestenom.

Kl. 12—1 blev Sulefadene sat frem tillige med Ost, afskaaret Brød og Smør; Kander fulde af varmt, sødt Øl og en Bakke med Kopper stilledes paa Bordet, saa alle kunde forsyne sig, som de havde Lyst. Gamle Folk og Børn, som ikke dansede ret meget, men sad og spillede Kort, satte især Pris paa det varme Øl; Folk gik jo stadig ud og ind og glemte at lukke Dørene efter sig, saa de, der sad stille, kunde nok trænge til noget varmende.

Kl. 3—4 spistes FRØKOST; den bestod af Resterne af Høns, Ænder og Gæs, der var opvarmede i den tiloversblevne Sovs; dertil spistes Kartofler, opkogte i sød Mælk og Smør, og derefter sattes Ost og afskaaret Paalæg tillige med The paa Bordet.

Henad Morgenstunden begyndte de Gamle at snakke om at gaa hjem; men de maatte ikke gaa, før de havde spist deres DAVRE, opstuvet Fisk og Kartofler, samt kold Risengrød med sødt Øl. Naar Børnene skulde hjem, fik de Lommerne fulde af Nødder og Smaakager og et Æble i deres Haand; saa kyssede de Værtinden

og Kogekonen, og Smaabørn kyssede ogsaa Værten og sagde pænt Farvel og mange Tak.

De ugifte og unge Mænd og Koner holdt endnu ud en Tid; det sidste Traktement til dem var Kaffe og Julekage, og derefter tog de den allersidste Dans.

Om Morgen, naar de drak de sidste Punsjer, sang de — og Spillemandene spillede dertil:

»Vort Gilde er til Ende,
og vi er vores Selskab kvit.
Vi os hos dem indfinde,
naar de tilbyder os.

Vi takker dem kærlig og glemmer dem ej,
de laante os Hus, da de andre sagde nej.
Gud, lad dem længe leve og gaa paa Dydens Vej.«

LOUIS BOBÉ

HOFFESTER OG BORGERLIV

1. KONG FREDERIK DEN TREDIES TID

HOFFETS Historie under de enevældige Fyrster, og særlig i Baroktiden, har Krav paa en fyldig Skildring. Dets Liv, Væsen og Moder finder sin Genspejling i Folket.

Den første enevældige Monark i Danmark, KONG FREDERIK III var næsten i alle Retninger en afgjort Modsætning til sin Forgænger paa Tronen, den levendegjorte Renæssance i dens alsidige og frodige Appetit paa Livet. Hans Ansigtstræk maatte virke som en Forvrængning af Faderens med den flade vigende Pande, en lang, kødfuld Selvherskernæse mellem to intetsigende Øjne, en bred Mund mellem to svære Hængekinder. Var Kong Christian IV hidsig og opfarende, stærkt nydende og et udpræget Friluftsmenneske, var Sønnen tilbageholdende, mistænksom og aandelig drøvtyggende, en Mand, der gemte, og sjælden og ikke gerne glemte. Lidet meddelsom i Tale og Skrift, bogelskende og videnskabelig interesseret, en Ynder af lærde Samtaler, grublende over Tilværelsens Gaader og optaget af Problemet om de Visers Sten. Altsammen Egenskaber, der ikke netop gør en Konge populær blandt sine Undersaatter. Alligevel var Frederik III afholdt af Folket og i stærk Føling med Menigmand fra den Tid, han frygtløs førte an i den afgørende Kamp, der reddede Landet og Hovedstaden fra Undergang. Dertil kom naturlig Retsfølelse og Mildhed som Hovedtræk i hans Karakter.

Under Paavirkning af sin meget yngre Gemalinde Dronning SOFIE AMALIE udløstes Kongens tunge Natur ved at blive draget ind i de mangeartede Fornøjelser og Adspredelser, hendes livstørstende Indstilling uafladelig krævede. Ødsel, forlystelsessyg og

Kong Frederik III.

Maleri paa Kg. Bibliotek.

forfængelig som ingen anden dansk Dronning, Ætling af det stolte welfiske Hus og stærkt politisk interesseret indførte hun, uanset hendes tyske Tale og Tone, fransk Mode og Væsen ved Hoffet, og dette fulgtes nedad til. Hendes mest fremtrædende Lidenskab

SOFIE AMALIE SOM BONDEPIGE
MALERI PAA ROSENBORG

var Jagten; hun jagede til Hest og nedskød én Dag 30 Harer. Mærkelig er hendes Hang til at agere snart som Gudinde og helst som Diana eller Amazone, snart som Bondepige, saaledes som hun er fremstillet i det kendte Maleri i Vierländerindernes Dragt med en Kurv Æg paa Armen. Efter dette og et andet Ungdomsbillede at dømme synes hun oprindelig at have ejet en vis kvindelig Ynde og Friskhed, der i mange Aar betog Kongen, men Portræterne fra hendes senere Aar, deriblandt flere forbløffende ærlige, viser fedladne vulgære Træk, hærgede af Aar, stærke Lidenskaber og overmættet Livsnydelse. Hun hadede blindt og uforsonligt, hvad hun noksom viste i sit Forhold til Leonora Christina. I det som Helhed utiltalende Billede, der er overleveret os af Dronningen, bør dog ikke glemmes et forsonende Træk. Hun var ikke alene en Amazone paa Jagten, men ogsaa »en Soldat af Hjertet«. Under Københavns Belejring saa man hende uforfærdet ved Kongens Side. Dag og Nat til Hest paa Voldene for at sætte Mod i Borgerne og Soldaterne.

Kroning.

Med Kong Frederik III's Kroning i 1648 faldt denne højtidelige Handling bort. I det Tidsrum, der laa mellem den forrige Konges Død og Kroningen af hans Efterfølger, indehavde denne endnu ikke den kongelige Værdighed og Myndighed. Enevældens Konger modtog Kronen umiddelbart fra Gud, og den kunde ikke tildeles dem af nogen Undersaat. Monarkernes Salving er kun at opfatte som en Andagtshandling.

Den sidste danske Valgkonges Kroningsakt havde følgende Forløb.

Paa den til Kroningen bestemte Søndag red den udvalgte Konge, kun iført en almindelig adelig Dragt, til Kirke. Kun Tronhimlen, der bares over ham, tilkendegav »Hans Naades« Værdighed.

Det prægtige Optog aabnedes af de fire ældste Rigsraader til Hest, hver bærende et af Rigets Regalier. Ved Togets Ankomst til Kirken modtoges det i Døren af Ordinator, der førte Kongen op i Kirken. Rigsraaderne nedlagde en for en Regalierne paa Alterbordet, hvorefter Ordinator bad en kort Bøn og holdt en Oration, der gjorde rede for Betydningen af Kroningshandlingen. Efter at Hymnen »Veni sancte spiritus« var afsunget, blev Kongen af

Rigsraaderne ført til Alteret, foran hvilket han knælede og forrettede sin Andagt. Saa traadte Kansleren frem for Ordinator og paalagde denne at foretage Salvingen af den udvalgte Konge og at overgive ham Regalierne, der var nedlagte paa Alteret som Tegn paa Kongedømmets guddommelige Indstiftelse, og skulde han nedbede Guds Velsignelse til, at Kongen maatte styre Riget Gud til Ære og Undersaatterne til Bedste. Ordinator svarede, at han var villig til at udføre Handlingen, og vendte sig saa til Kongen med Formaning om at være ved frit Mod i Troen paa at Gud vilde staa ham bi i Naade og tage ham i sin Varetægt. Paa Rigsraadets Vegne afæskede han Kongen Eden paa, at han vilde regere efter Guds Love og holde Rigsraadet og de øvrige Undersaatter i tilbørlig Agt og Ære, hvorefter Kongen højtidelig aflagde Eden paa Evangeliet.

Ordinator traadte derefter hen til Kongen, der knælede ned og blev salvet af ham korsvis paa den højre Arm, først mellem Haanden og Albuen, dernæst mellem Skuldrene og fik fortolket Betydningen af Salvingsakten. Paa Ordinators Begæring førte saa Rigsraadet »Hans Naade« til et i Nærheden opsat Telt, for her, under Messe og Sang, at ikklæde ham Kroningsdragten og lede ham til Tronstolen. Da Kongen havde indtaget Sædet, tog Ordinator det paa Alteret henlagte Sværd, drog det af Skeden, som han overrakte en hosstaaende Præst, og lagde det i den knælende Konges højre Haand. Kongen gav atter Sværdet til Rigmarskallen, der stak det i Skeden og holdt det frem, medens denne symbolske Handling fortolkedes af Ordinator, som derefter omgjordede Kongen med Sværdet, idet han paamindede »Hans Naade« om at bære det for dermed at straffe de Onde og beskytte de Gode. Kongen drog Sværdet af Skeden og tilkendegav ved at strække den flade Klinge ud over Folket og ved at true til alle fire Verdenshjørner, at han vilde efterkomme denne Forpligtelse. Efter at have stukket Sværdet i Skeden knælede »Hans Naade« atter for at modtage Kronen. Ordinator bad de nærmest staaende Rigsraader om at hjælpe sig med at sætte den paa Kongens Hoved, og idet Kronen rørte Issen, tituleredes »Hans Naade« første Gang som »Deres Majestæt«. Derpaa overrakte ham de øvrige Regalier, hvis Betydning blev udlagt af Ordinator, der sluttelig gav Kongen Haanden, og en Trompetfanfare forkyndte, at selve Ceremonien var til Ende.

Efter at Messerne »Te deum laudamus« og »Salvum fac populum tuum Domine« var sungne, modtog Kongen knælende Ordinators Velsignelse og traadte saa hen for Alteret med det dragne Sværd i højre Haand og læste med lydelig Stemme Søndagens Evangelium som Bekræftelse paa at han vilde tjene Evangeliet og sine svorne Undersaatter med Sværdet. Kongen tog atter Plads, medens Højtideligheden blev sluttet med Bøn og Velsignelse og Messen: »Da pacem Domine in diebus nostris« (Giv os, Herre, Fred i vore Dage).

Inden Kongen forlod Kirken, gav han ifølge gammel Skik en Række af Landets fremtrædende Mænd Ridderslaget.

Paa Vejen fra Kirken til Slottet passerede Kongen en paa Amagertorv rejst Æresport, hvor han modtoges af tolv unge adelige Piger klædte i Hvidt og med Palmegrene i Hænderne og Kranse paa Hovederne.

Hoffets Ophold paa FLENSBORGHUS, som strakte sig over mere end et Aar, nemlig fra April 1654 til Midsommer 1655, var nærmest foranlediget af Frygten for den i Hovedstaden grasserende Pest. Med Forlæggelsen af Residensen fra selve Riget kom Kongeparret Rigsraadet paa Afstand, og Dronningen fik i Flensborg sine Brødre, navnlig den urolige, efter enevældig Herskermagt stræbende Hertug Johan Frederik af Hannover, paa nærmere Hold og kunde gaa paa Raad med ham i sine ærgerrige Planer, hvilket var ilde set i Hovedstaden. Her sad hun fjernt fra den hende forhadte gamle danske Adelsaarvaagne Mistillid og Uvilje og kunde frit hengive sig til sin umættelige Forlystelseshunger. Opholdet i Flensborg blev da ogsaa en uafbrudt Række af Fester og Adspredelser, Jagter og Maskerader. Betegnende er nogle Ytringer fra denne Tid i Oluf Parsbergs Leveregler for sine Sønner, hvori han spotter over Hoffets Forlystelser og glæder sig over, at hans Sønner ikke som andre Hofjunkere har maattet lade sig sværte til Morianer. »Jeg tænker, at hvo der kan stille sig galest an, han faar snarest Løn.« Forgæves opfordrede Rigsraadet ved sit Møde i Ribe i Forsommeren 1655 Kongen til at vende tilbage til Riget, og Oversekretæren Erik Krag bemærker samtidigt bittert, at en »Paamindelse i samme Retning ikke fik Virkning, fordi Tankerne til den forehavende Ballet ikke kunde afværges«.

Af største Betydning for Kongeparrets maalbevidste absolutistiske Stræben blev dog Opholdet i Flensborg ved den Tilknyt-

ning, der her skabtes mellem Hoffet og Adelen i Hertugdømmerne, fremfor alt med Ahlefeldternes blodrige Landjunker- og Krigerslæggt, der kom i høj Gunst hos Majestæterne. Dette skyldtes, efter en Samtidigs vistnok rammende Udtryk, Dronningens »Passion for bastante Mandfolk«, Mænd som Frederik Ahlefeldt, den senere Storkansler, der netop i Maj 1654, vel i Flensborg, udnævntes til Overskænk og omtales som en statelig Person, og de med ham fjernbeslægtede, fra Københavns Forsvar hæderligt bekendte Generaler Hans og Frederik Ahlefeldt, Føreren af den røde Garde. Saa stærk blev deres Indflydelse paa Kongeparrets Beslutninger, at deres Magtudfoldelse betegnedes som det Ahlefeldtske Tidsrum. Med deres tyske Tale og Skriftsprog fik tysk Væsen Indgang ved Hoffet.

Flensborg Hus genlød af Lystighed af alskens Art. Man dansede »en Cinquepas, en Galliard, hvo der har lært at træde«; der hørtes Cither- og Luthspil og klappende Kastagnetter; Transparenterne lyste og Fyrværkeriet knitrede og knaldede. Den, der kunde finde paa noget nyt og sansepirrende, var sikker paa Dronningens Yndest. I Februar 1655 skriver Henrik von der Wisch til Hamborg om at forskaffe Dronningen otte Flitsbuer med tilhørende Pile, fire til hver, snarest at lade forfærdige og afpasset, saa de kan benyttes af Damer. En anden Gang forskrives en Dukke, klædt paa brabantisk Façon, paa Hovedet en sort Kalot, »bag til med et langt Slør, der plejer at hænge fra Hovedet ned paa Jorden.« —

Den spanske Gesandt, Grev de Rebolledo, har efterladt en Skildring af en Fest, som Dronningen i 1655 gav paa Ibstrup (Jægersborg) til Ære for Kongen, sin Moder, sin Broder og for de tilstedeværende af Landets fornemste Adel.

Man samledes om Eftermiddagen i Skoven paa en Lysning, omgivet af høje Træer. Overalt var der rejst Telte, »saa at man troede at se en Lejr for en hel Krigshær«. Efter at Adelen havde taget Sæde, kom Kongen til Stede, klædt i Rødt med en sort Fløjls Jagthue paa Hovedet i Form af en Pikkelhue, udstyret med vajende Fjer, og en lignende Dragt bar Dronningen og Hertugen. Efter de kongelige fulgte Hofdamerne og Rigets øvrige fornemste Damer i Jagtdragt med samme Udstyr.

Paa højre Side af den improviserede Scene havde man ved Hjælp af et grøntmalet Rækværk afsondret en Skranke, hundrede

Fod i Længden og Bredden, paa hvis ene Side stod en Buffet med sirligt forarbejdet forgyldt Sølvtøj, bestemt til Gevinster for de Sejrende i de forestaaende Øvelser. For Enden af Skranken var mellem to Træer ophængt et grønt Tæppe, og ligeoverfor anbragt en Mængde Græsbenke til Sæde for de høje Herskaber og deres Damer. Medlemmerne af det tilfældigt tilstedeværende tartariske Gesandtskab og Kavalererne maatte derimod staa op. Tæppet gik op under Lyd af Trompeter, og en Træhjort viste sig, der gjorde Spring fra et Træ til det andet, som var den levende. Fra et Maal tæt ved affyrede Kongen, Dronningen, Hertugen og nogle Damer og alle Kavalererne deres Pistol paa den. En af Tartarerne skulde vise sin Bues Sikkerhed, men hans Pile skød kun et Hul i Luften. Kongen som den behændigste i Norden, vandt den første Gevinst. De øvrige Præmier tilfaldt nogle af Hofkavalererne, der saa at sige fik dem skænket, fordi Dronningen med Flid betvang sin Behændighed.

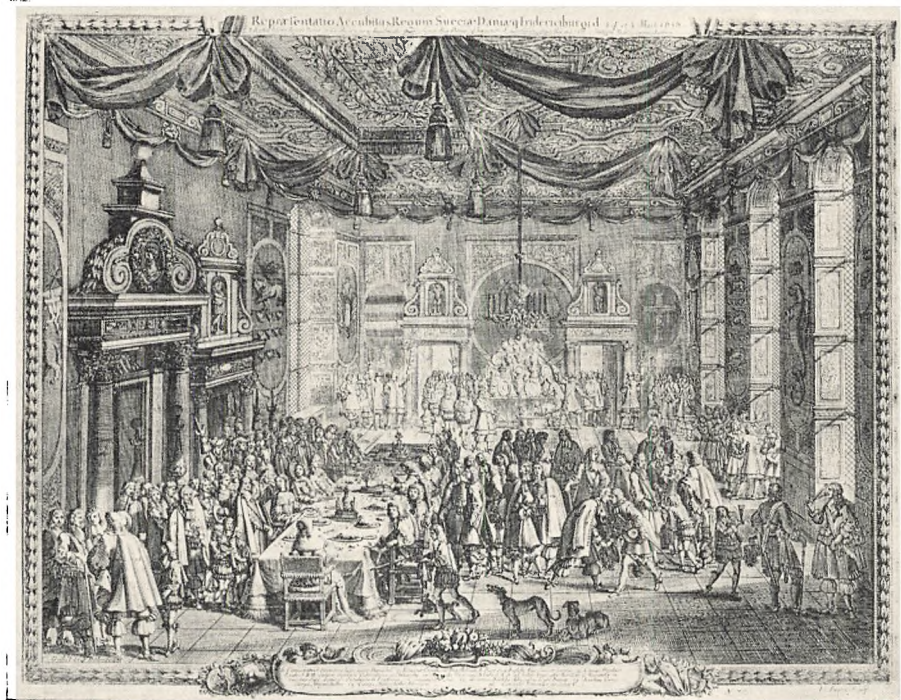
Paa den anden Side af dette Naturteater var rejst en Banke, omgivet af Buegange, hvis Søjler forestillede Citron- og Pommeranstræer med Løv og Frugter, hist og her med de kongeliges Navnetræk, som alle var forbundne med en Tronhimmel, dekoreret paa samme Maade. Opgangen var en rummelig Trappe af Grønsvær. Midt i Toppen af Højen var anbragt en Dam med Fisk, vilde og tamme Ænder, og op af Bankens Midte ragede en Klippe, fra hvis Tag et Springvand med fire Straaler hævede sig op til en Højde af omtrent et halvt Spyd, som udsendte sine Straaler i Dammen rundt om den. Under Jorden havde man fra Kanten af Bakken anbragt et Rør, som førte ind i Midten af den, og oven paa den, bag Løvhytten med Tronhimlen, usynligt for Tilskuerne, en hul Træstamme, i hvilken man vedblev med store Kander at hælde Vand, der presseses op i den hule Klippe.

Omkring Dammen var anbragt et højt og bredt Bord af Græstørv, rigt og sirligt dækket, og omgivet af Taburetter, saaledes at de Kongelige sad under Tronhimlen, og Hoffets Kavalerer og Damer lige overfor hinanden i den øvrige Runddel. Rigets fornemste Damer og Herrer spiste tilligemed Tartarerne ved et stort Bord nede paa Pladsen. Ved Kongens Bord serverede man henved 200 Retter Mad og med næsten lige saa mange forskellige Slags Syltøjer og Frugter i forgyldte Bakker og Kar.

Det skyldtes Kongens Maadehold som ogsaa Hertugens, der

knap nok smagte Vin, at der ved dette Gæstebud »næppe var Spor af Uordener, som ellers let finder Sted ved slige Lejligheder, hvor der kan nydes megen Vin«. Hertil bidrog ogsaa Dronningens Ønske, at denne Fest ikke maatte have mindste Præg af »Nordens Raahed«. Straks efter Desserten kom Damerne og Tartarerne op og dels satte sig ned, dels lænede sig paa nogle mellem Søjlerne anbragte Græsbenke med Rygstød.

Først ved Solens Nedgang hævedes Taflet. Man kastede saa nogle smaa Hunde ned i Dammen, som gjorde en »komisk« Jagt paa de deri svømmende Fugle. Alle gik derpaa tilbage til Slottet, og man samledes i Balsalen. Imidlertid klædte Dronningen og hendes Damer sig i Sort til Dansen. Over de mange Stole i den store Sal hang paa alle Væggene store Spejle, og midt i Loftet Lysekroner til 40 Lys, sammensatte af Krystalkugler. I disse straaled Glansen af hvert Lys og funkled fra hver Kugle i Spejlene, saa at Salen ligesom stod i Lue.

Festmaaltid paa Frederiksborg 1658 for Carl Gustaf.

Samt. Træsnit.

Da Dronningen og hendes Damer indtog deres Pladser, overgik Diamanternes Straaler den øvrige Glans, men, tilføjer Rebolledo galant, Majestætens og de øvrige Damers Skønhed fordunklede dem begge.

Arvehyldingen.

Arvehyldingen paa Slotspladsen den 18. Oktober 1660 med dens mægtige Opbud af Mennesker af alle Stænder er fæstnet i Eftertidens Bevidsthed gennem det store, velkendte Maleri paa Rosenborg, udført 1666 af W. Heimbach og stukket i Kobber af J. M. Preisler. Dette Billede i Forbindelse med en samtidig udførlig Beskrivelse af Handlingen gør det muligt at danne sig en Forestilling af dette pompøse Skue.

Dagen oprandt med mildt Vejr og høj Efteraarshimmel. Med spændt Opmærksomhed havde hele Hovedstaden fulgt Forberedelserne, navnlig Opførelsen af Tribunen foran Børsen. Op til

Optog ved Arvehyldingsakten 1660. Den kgl. Trone foran Børsens Facade. Tilh. Københavns Slot.

Samt. Træsnit.

den første Platform førte ti Trin, atter fire til den øverste, hvor der var rejst en Baldakin med fløjlsbetrukne Stole, ellers var alt overtrukket med rødt Klæde, og et rødt Tæppe var lagt over Pladsen til Slottets Salsdør, hvorfra Majestæterne skulde træde ud. Tidligt om Morgenen tog tre Kompagnier af Oberst Gyldenløves Rytteri og syv Kompagnier Stilling og lod deres Spil kaldende lyde ud over Byen. Endvidere troppede Borgervæbningens Kompagnier op og dannede sammen med 7 andre Kompagnier Fodfolk Espalier fra Børsen over til Slottet. Imidlertid havde Adelen samlet sig i Holmens Kirke, Gejstligheden og Borgerstanden i Nikolai Kirke. Begge Steder uddeltes Pladsbilletter i Processionen, som derefter drog op til Slottet og stillede sig i Riddersalen, hvorfra Toget bevægede sig op i Slottet. Mellem 12 og 1 drog den mægtige Procession ud fra Slottet. Foran gik Trompetere og Hærpaukere. Derefter fulgte Ridderskabet og Adelen, anførte af to Landmarskaller, Jørgen Kruse og Henrik Lindenov, og efter dem Hofmarskallen Jørgen Christopher v. Körbitz og Overskænken Christopher Sehested med lange Stave, og efter dem Hofjunkerne. Dernæst kom to Herolder i røde Klæder, i hvilke var broderet Rigsvaabenet. Saa fulgte Rigets Regalier. Generalmajor Hr. Iver Krabbe førte Blodfanen; Henrik Rantzau bar Rigsæblet paa et rødt Silkehynde; Statholderen i Norge bar Sværdet; Oluf Parsberg Rigssceptret, og Rigens Kansler, Christopher Urne, Kronen paa en rød Silkepude. Nu kom Kongen, Dronningen med Prins Christian og Prins Jørgen med Prinsesse Anna Sofie og de tre andre Kongedøtre, henholdsvis ledede af Rigsraad Otto Krag, Jørgen Rosenkrantz og Axel Urup under en rød Silkehimmel besat med Sølvfrynser og baaret af 16 Adelige. Herefter fulgte de øvrige Rigsraader: Peder Reedtz, Henrik Bielke, Sivert Urne og Feltmarskal Hans Schack, dernæst Dronningens Hofdamer og tilsidst Deputerede for Gejstligheden og Borgerskabet. Rigshofmesteren og Rigsadmiralen var ilde tilpas og kunde ikke følge, den første maatte bæres paa en Stol. Ankomne til Festtribunen tog Majestæterne med deres Børn Plads paa den øverste Platform, og Regalierne blev anbragt paa et Bord ved Kongens højre Haand, tilvenstre sad Hofdamerne. Næst under den højeste Afsats satte Rigens Raad sig paa Knæ under aaben Himmel paa nogle lange, lave Skamler, paa den lavere Afsats tog de Deputerede for Stænderne Plads. Handlingen begyndte med, at den fungerende Rigskansler Peder Reedtz holdt en Tale, hvis Ind-

ARVEHYLDINGEN PAA SLOTSPLADSEN 1660
KOBBERSTIK AF WOLFG. HEIMBACH

hold i Korthed var, at det havde behaget Gud formedelst alle Stændernes enige Erklæring og Samtykke at overdrage Kongeriget til Kong Frederik III, hans Arvinger, Mands- og Kvindelinier, som et frit Arverige. Herfor takkede Kongen Stænderne og lovede alle og enhver af sine tro Undersaatter, at han vilde regere som en kristelig Arvekonge og naadig Herre, men tilsagde ogsaa, at han vilde lade med det allerførste »oprette og forfærdige saadan en Regeringsform og Maade, at alle hans Arveundersaatter skulde hos ham, hans Arvinger og Efterkommere have en kristelig og mild Regering at forvente og derpaa være fuldkomment forsikrede.« I Henhold til den indtraadte Forandring løstes Stænderne fra deres gamle Ed, og Peder Reedtz læste derefter den nye Ed højt, som Rigsraaderne hver og en gentog i hele dens Ordlyd med oprakte Fingre, og gik de derefter op til Kongen og Dronningen og gav dem deres Haand derpaa. Derefter fulgte Stænderne efter deres Rang, og stedtes til Haandtryk og Haandkys for Majestæterne. Til sidst kom Bønderne, 300 i Tallet. Særlig lagde man Mærke til Amagerbønderne, af hvilke den kendteste, Svend Gønge, traadte frem for Kongen og med høj Røst udtalte: »Gud give han nu faa Skam, der ikke holder Ord, Frederik.« Det hedder i Beretningen: »Og saa var det ret en Hjertens Lyst at høre og se. Her holdt ved den ene Side det ganske Rytteri, som var her udi Byen med deres Trompeter og Hærpauker, og den hele Formiddag, indtil Majestæten kom neder af Slottet, blæsedes og spillede. Her var saadan en Mængde Folk som Tilskuere, at alle Huse, Døre, Vinduer og Lofter op og neder vare oven fulde, ja endog op i Masterne og Mærserne paa Skibe og Skuder, som laa udi Stranden den Uge for Paladset, at vi maatte undre, hvor saadan et Stykke Folk var i denne By og de kunde opholdes saa rundelig. Man fornam, hørte eller spurgte ikke, at nogen lod sig mærke med ringeste Viderværdighed mod det allerringeste Barn eller den ringeste Bonde.«

Da hele Handlingen var til Ende, drog Processionen tilbage til Slottet, under Salut af Kanoner og Geværer. Som det var Skik ved Hyldinger, blev Tribunen og det udlagte Klæde givet til Pris for den nu fremstyrtende Folkemængde, der sloges om Byttet.

Den betydningsfulde Dag endte med et Taffel paa Slottet. Hver Gang en Skaal var drukket, affyredes en Salve af de paa Slotspladsen opstillede Kanoner. Da Taflet var hævet, tog først Gejstligheden Afsked med Majestæterne, hvorefter Dronningen trak sig

tilbage. Kongen blev i Salen og lod sig af Overskænken række et Bæger og gik med dette hen til det Bord, hvor de Deputerede for Borgerstanden stod, drak Borgmester Hans Nansen til som Tegn paa sin Erkendtlighed for, hvad han skyldte ham for Dagens Resultat, trykkede hans Haand og indlod sig med ham i en lang og venlig Samtale. De øvrige Stadens Borgmestre og Deputerede for de 32 Mand fik Foretræde for Kongen og Kronprinsen, som stod ved hans Side. Der blev drukket stærkt af den gode Vin i hele tre Timer, og i al den Tid talte Kongen med Hans Nansen og Hannibal Sehested. Omsider blev den gæve Borgmester paavirket af Vinen og fjernede sig stille, ledsaget til sin Vogn af en Byfoged fra Stubbekøbing og en Officer af Borgervæbningen, derefter i stort Optog fulgt af en Afdeling af Borgervæbningen, dirigeret af hans Svigersøn Finn Nielsen, som lirkede ham op ad Trapperne i hans Hjem i Snaregade. Kongen kunde være tilfreds med Dagen, Deltagerne sikkert ogsaa. En af dem skriver: »Klokken tolv om Natten kom jeg til mit Logement, og endte, Gud være lovet, dette Værk saaledes med Glæde og uden al Klammeri og Mytteri.«

Et vigtigt Skridt til Betyggelsen af Kongens enevældige Magt var Aftakningen af Stadens Borgervæbning.

Vel havde de brave Borgere indlagt sig den største Hæder i Københavns haarde Trængselstid og støttet Kongen i at bekæmpe Adelsvælden, men man vidste aldrig, om de kunde rotte sig sammen og rejse deres Hoved. Hjemsendelsen skulde dog foregaa i en værdig og hædrende Form.

»Alt Borgerskabet,« hedder det, »ligesom det var brugt i denne Tid, med Trommer og flyvende Faner, med Feltskærere og alt tilhørende, stillede sig paa Volden, hver paa sin Post, saa og paa Torvet og Raadhuset. Derfra marcherede de, et Kompagni efter et andet, ned over Gammeltorv, om ad Raadhuset, ned ad Vimelskiftet, over Amagertorv, hen paa Slotspladsen, om ad den Løngang fra Kongens Gemak ned ad Provianthuset. Det sidste Kompagni og den sidste Fane var Brandmestrene og deres Svende, med alle de Instrumenter, de kunde bære, som de havde brugt i denne Belejring. De kom ordentlig frem med Hakker, Økser, Læderspande, Baadshager, Hamre og Tænger, de havde til de gloende Kugler at trække ud, saa og med Sprøjter og andre Instrumenter, med flyvende Faner og Trommer.

Da de nu alle vare stillede i Geled, hver for sin Fane, kom

Majestæten ud fra Stalden, ridende paa sin Hest, og Feltmarskallen fulgte ham, og red de rundt om alt Folket. Siden red de tilbage igen hen for Provianthuset; dér havde Feltherren Taksigelse til Borgerskabet paa Kongens Vegne for tro Hjælp i denne Tid.

Da den Taksigelse var endt, nejede Hs. Majestæt med blottet Hoved for Borgerskabet, og dermed red fra dem, men Feltherren mønstrede til Hest hvert Kompagni med blottet Hoved og takkede dem alle og red hen til Stadsporten. Imedens blev Trommen rørt og Borgerskabet gav tre Gange Salve. Saa tog Fændrikken for hvert Kompagni Flaget af sin Fane, vandt det om Stangen og gik hver til sin Kaptajn, begge Officerer fulgtes ad efter Trommen hen for Kaptajnens Dør. Siden, om Aftenen, gav hver Fændrik et Kollats og Gæstebud for sine Officerer.«

Hvor vidt Borgerne blev beværtede efter denne sidste Parade, meldes der intet om, men man fejler vel næppe i at antage, at Stemningen ved denne Aftakning ikke har ytret sig i ublandet Glæde.

Prins Christians Hylding.

Højtidelighederne ved Prins Christians Hylding i 1665 indledes med en Ballet eller Pantomime, der blev givet i en stor Sal paa Slottet, af hvilken en Del var optaget af en Forhøjning med Stole til Kongen og enkelte højfornemme Tilskuere samt mange Kavalerer og Damer. Paa amfiteatralisk anbragte Bænke sad »en stor Mængde af Folket«. Kl. ni om Aftenen begyndte Forestillingen med Musik af Hofkapellet. Tæppet gik op paa den til Festspillet indrettede Scene, der paa begge Sider viste et Buskads, saa naturligt malet, at selv det skarpeste Blik maatte skuffes. Lige for saa man i Baggrunden Sybilles Hule, hvor Repræsentanter for de forskellige Nationer, Kunster og Haandteringer, var forsamlede for at lytte til Præstindens Orakelsprog. Gennem den skuffende naturlige, med rødlige og gennemsigtige Skyer dækkede Himmel straaede Lyset af mange smaa Lamper. Den franske Sangerinde Mds. la Barre, der fremstillede Sybille, bladede først tavs i en Bog og traadte derefter frem og sang en Arie. Dronningen agerede i første Parti Fama, bevinget og holdende en Basun i den ene Haand. I hendes Klædning var indvirket et Utal af Øjne, Øren og Tunger. Hun fulgtes af to Damer, der forestillede Vide-

begærligheden og Sandheden. I det andet Parti forestillede Dronningen med stor Ynde en Bondepige, i det tredje Krigens Muse, svingende, dansende efter Takten, en Fane. I den fjerde Rolle fremstillede Majestæten en spansk Dame med sit Følge, hvilke alle med deres Pocher og Kastagnetter udførte en Dans, saaledes at man troede at se en Danserindetrup fra Madrid. I det sidste Parti var Majestæten udklædt som en Amazone, omgivet af tolv andre Stridsmøer, pansrede og med Hjelme paa Hovedet, besatte med vajende Fjer og iførte Sværde og Skjolde. Der udspilledes en Kamp, hvori Grumhed og Skønhed kappedes i Anstand og Ynde. Prinsen udførte en Jægers Rolle, og Prinsesserne, den ældste otte, den yngste fire Aar, forestillede fromme Uskyldigheder. Ialt saa man 35 Tableauer, blandt hvilke et, hvori Mds. la Barre dansede som Nymfe med en af Instrumentisterne som Satyr og afsang et italiensk Hyrdedigt.

Til Slut foregik der et pludseligt Scenskifte paa Teatret, og man saa to fjendtlige Lejre overfor hinanden. Ud af den ene traadte Hertugen frem, fulgt af tolv Riddere med Harnisk og

Hyrdescene fra »Astræa«.

Hjelme, prydede med Fjerbuske, og iførte Skarlagens og med Sølv indvirkede Strømper og Skørter. Fra den anden Side af Scenen traadte Dronningen frem, fulgt af ligesaa mange Amazoner. De fyldte Scenen og dansede længe til alles Beundring og Moro. Om-sider maatte Lampernes Lys vige for Solen, der ligesom for ogsaa at være Tilskuere ved denne herlige Fest, tittede gennem Vin-duerne. Dermed var Forestillingen til Ende, Kongen rejste sig, takkede Dronningen, og alle de agerende aflagde Maskeringen.

Efter nogen Hvil begav Kongen og Dronningen, Hertugen og Hertuginde sig til Salholm paa Svanejagt.

Kurfyrstinde Magdalene Sibylles og Kronprins Johan Georg af Sachsens Indtog i 1663.

En Hoffest, der mere end nogen anden i Frederik III's Tid findes beskrevet, og som giver et virkeligt Udtryk for Datidens Pragt-udfoldelse, er Kurfyrstinde Magdalene Sibylles Indtog i København sammen med sin Søn, Kurprins Johan Georg, der var udset som Brudgom for Prinsesse Anna Sofie (1663).

Kronprins Christian kørte Herskaberne i Møde til Valby Bakke. I Spidsen red to Kompagnier Ryttere med Pauker og Trompeter, derefter hele Livgarden med dens Chef i Gala med Kapper og Kjortler af rødt Skarlaget foret med Guld; paa den venstre Skulder var broderet det kongelige Vaaben, rigt broderet med Guld og Sølv. Saa fulgte to kongelige Trompetere, Staldmesteren og Vice-staldmesteren med Beridere og Rideknægte, der førte 13 Haand-hestene med Sadler og Dækkener, broderede med Guld og Perler; dernæst 7 kongelige Pager og Staldknægte. Efter dem kom Rigsmarskallen og Hofmarskallen, Ministre og Raader og et stort Antal Adelige i 42 Karosser og to kongelige, forgyldte Vogne, fulgte af en Hofpauke, 12 Trompetere, en kongelig, forgyldt Vogn og seks beredne Pager med Lakajer. Nu kom den kongelige Karosse, hel forgyldt, ind- og udvendig draget med rødt Fløjlgarneret med Guld-frynser, og i den sad Kronprinsen og Statholderen, Greve Rantzau. Ved Siderne gik 12 Drabanter, fulgte af Kammerherrer til Hest. Efter tre kongelige, tomme Karosser sluttede to Kompagnier Rytteri med Karabiner i Hænderne.

Imidlertid havde Viceadmiralen med en Flotille af 50 Smaaskibe og Jagter, alle forsynede med Kanoner, lagt sig i en Linje tæt

op imod Valby for med Glædesskud at ledsage Kurfyrstinden helt ind til Byen.

Ved Modtagelsen paa Valby Bakke mødtes det festlige Tog med Kurfyrstindens og Kurprinsens imponerende Følge, der bestod af 112 Personer, 319 Heste og 5 Muldyr. De fornemste Personer var virkelig Geheimeraad, Friherre von Friesen, Geheime- og Krigsraad Grev von der Nath, to Hofmestere og Kammerherrer, Overhofpræsten, Staldmesteren, henved 10 Kammerjunkere, Livmedikus, Pager, Kammerjomfruer, Paukere, Trompetere, Rideknægte og Jægere.

Ved Indtoget i Byen paraderede hele Fodfolket og Borgerskabet med deres nye Fane; Stadshauptmanden og alle Kaptajner bar om Halsen de gyldne Æreskæder med Kongens Billede, de havde faaet for udvist Tapperhed under Belejringen.

Majestæterne og de 4 Arveprinsesser modtog de sachsiske Herskaber ved den store Trappe i den indre Slotsgaard, og der holdtes aabent Taffel i Slottets gyldne Gemak.

I de følgende Dage foretoges Udflugter i Omegnen. Den første Dag spiste man til Middag paa Dronningens Lystgaard i Frederiksdal og dansede og sprang derefter lystig om med de kongelige Damer, som havde klædt sig i Bondedragt, til en sædvanlig landlig Musik med Sækkepiber, Giger og Skalmeyer. Samme Aften naaede man Frederiksborg, hvor der paa en aaben Plads i Dyrehaven spillede en Komædie om Kadmus, der af sin Fader, Kongen af Fønicien, sendes ud for at besøge sin Søster Evropa, der er bleven bortført af Jupiter og forvandlet til en Tyr. Teksten var forfattet af Hofpoeten A. F. Werner, og Musiken paa italiensk Vis.

I første Optrin saa man Flora i Blomsterpragt, i næste Kadmus, opsøgende sine Tjenere, der er udsendte for at hente Vand, men finder kun deres afgnavede Ben og spredte Vaaben. Derefter fulgte Kadmus' Kamp med den ildsprudende Drage, et Pragtstykke af Fyrværkerikunst. I fjerde saas et stort Teater, prydet med kostelige Statuer, og levende Mænd vokse op af Jorden og dræbe hverandre med Undtagelse af fem, der i næste Scene kommer til Kadmus; Statuerne bliver levende og danner en Ballet, der afsluttes med et Fyrværkeri, der kostede mange tusinde Rdl.

Den følgende Aften opførtes sammesteds en Ballet, »Skovlyst«, i 15 Tableauer. I det første fremkom en Gartnerske, der priste Himlens Velsignelse, i det andet en Jæger, forestillende Jagtglæ-

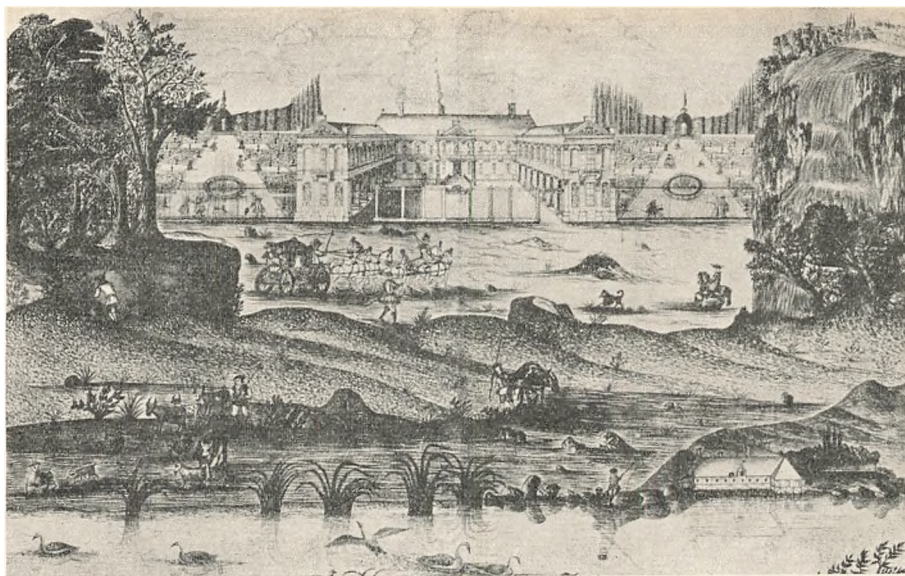
den, i de to følgende saas først de tre Arveprinsesser spadserer i det Grønne og prise Foraaret, derefter to Dreng og en Pige lege i Skoven. Næste Scene viste Borgerfolk kommende ud af en lille By, glade ved deres gode Samvittighed, endvidere to gamle Koner, forelskede i en Bondeknøs; derefter dansede Prinsesse Anna Sofie en Dans som Skovgudinde med Pil og Bue. I ottende Scene sang »Hans og Grethe« om deres Kærlighed, derpaa mødte 4 Officerer, der tilbød Kongen deres Tjeneste, hvorefter man saa to Bondekarle gøre sig lystige i Skoven efter Kermessen; saa kom en Gartnerdreng, der plukkede Roser, og en Poet, der priste sine Digte. Endelig opførte 6 Hofkavalere en »underfuld« Musik til Fløjte, Cither, Lyre, Violin, Mundharpe og Rumlepotte, fulgt af en Dans af elleve Hyrdinder og nogle franske Ture. Hele Balletten sluttede med herligt Fyrværkeri.

Hver Dag havde de fremmede Herskaber besat med Adspredelser og Besøg af Seværdigheder, et endeløst Program, der kostede Arrangørerne Hovedbrud og Staten syndige Penge.

Efter Frederiksborgfesterne fulgte en nedenfor beskrevet Sæl-hundejagt. Dagen efter blev der holdt Ringriden paa Rosenborg til Hest, Damerne i udskaarne og forgyldte Triumfvogne, forede med Fløjl. Den første Pris, en Guldpokal, vandt Dronningen med fem Træffere. Et Par Dage senere var der atter Ringrenden paa Slotspladsen inden for hertil opsatte Skranker, offentlig og i mange Tusinde Menneskers Nærværelse. Atter vandt Dronningen med 6 Træffere. Derefter fulgte en Maskerade med mange lystige Maskeringer, som de ialt 200 Deltagere efter forudgaaende Lodtrækning havde forberedt sig paa at anlægge. Dagen derpaa var der atter Ringrenden.

Omsider deklareredes Forlovelsen mellem Kurprins Johan Georg og Prinsesse Anna Sofie med vidtløftige Ceremonier (10. Oktober). Dagen efter foregik med stor Højtidelighed de nordborgske og sønderborgske hertugelige Afsendinges Aflæggelse af Lenseden paa deres Herrers Vegne. Ceremonien afsluttedes med, at Kongen tildelte seks Herrer, der havde udmærket sig i den sidste Svenskekrig, Elefantordenen. Feltherren Hans Schack som en af disse knælede for Kongen, der gav ham Ridderslaget paa begge Skuldre og paa Hovedet og lagde ham den gyldne Elefant om Halsen, hvorefter Statholderen og Rigsadmiralen hængte ham en Kappe om Skuldrene, paa hvilken var broderet Elefantordenens

Idealbillede af et fyrsteligt Slot m. Omgivelser ca. 1700.

Frederik V's Atlas.

Sølvstjerne. Herolden forkyndte Dekoreringen ud af Slottets Vindue med mægtig Røst.

Atter den næste Dag var der stor Maskerade paa Slottet, hvor Kongen forestillede en Perser, General Claus Ahlefeldts Frue en Perserinde, Dronningen en tartarisk Fystinde, Kurfyrstinden en Morinde, Kronprinsen en Indianer, Prinsesse Anna Sofie en Hyrdinde og hendes Brudgom en Hyrde, Prinsesse Frederikke Amalie en Spanierinde.

En følgende Dag var optaget af at se Amagerne opføre deres Fastelavnsløjer.

Ved Afskedstaflet uddeltes Gaver, Guldkæder, Pokaler af Guld og Sølv, Drikkekar og Fade, hver op til 1500 Rdl.s Værdi. Om Aftenen drak man af det berømte Guldhorn.

Endelig, den 15. Oktober, forlod de fremmede Herskaber og deres Følge Hovedstaden efter en Maanedes Ophold, der sikkert har kostet det efter Krigen udpinte Land en Tønde Guld eller 100,000 Rdlr.

Modtagelse af fremmede Sendebud.

Den højtidelige Modtagelse af fremmede Magters Ambassadører og overordentlige Gesandter gav Anledning til, at der indførtes et fra Udlandet hentet vidtløftigt Ceremoniel, hvis mindste Enkeltheder maatte overholdes strengt.

Borgerskabets Skuelyst og Nyfigenhed samlede sig omkring Ambassadøren i hans pompøse Skrud, siddende i den kongelige Karosse.

Kongens fornemste Vogn var en mægtig, fransk Karosse, rigt dekoreret med Billedskærerarbejde og Ornamenter i drevet, forgyldt Metal. Udvendig og i det Indre var den overtrukket med rødt Fløjl, rigt besat med Guldgaloner, Frynser, Kniplinger og Hængedupper; de røde Damaskes Gardiner var ophæftede i Guldsnore. Selve Karmen vuggede i svære Remme. Kuskebukken var ikke som nu anbragt foran paa Karetten, men balancerede fire Alen i Vejret, saa at Kusken maatte spændes til Sædet bagtil. Indvendig saa man Rigsvaabenet midt i Vognhimmelen, og i hvert af Hjørnerne var fæstnet en gennembrudt Plade af forgyldt Metal. Omkring Himlen hang en Fløjlskappe, prydet med Guld kroner og bræmmede med Guld kniplinger. Armbøjlerne var vævede i Guld og Silke, Vindusgardinerne af svært, rødt Damask, Hynderne af Fløjl, omsat med Guld frynser. Udvendig var den røde Fløjls-himmel over Vognen prydet med gyldne Knapper og Kroner. Paa Siderne af Vognen var anbragt i Stedet for det senere brugelige Læder Fløjlsplader med gyldne Hjerter, bræmmede med Guld og Silkelidser. For og bag Vognen hang Fløjls gardiner med store drevne, forgyldte Vaabener. Fadingen var af rigt forgyldt Billedskærerarbejde med otte store Skjolde med samtlige Rigens Provinsers Vaabenmærker, og ned fra den hang Udslag af guldbroderet Fløjl. Ogsaa Bukkene var rigt udskaarne og forgyldte. Seletøjet og de vaabenprydede Hovedtøjer, ialt 12, var af Læder, besat med Guld pukler; Tøjler og Jageliner var af rødt, hvidt og gult slynget Silke, og Hestedækkenerne af rødt Fløjl med Guld frynser og Galoner.

Ved den af Stadens Porte, som Gesandten skulde køre igennem, fordobledes Vagten, og han hilstes fra de nærmeste Bastioners 27 Stykker med Salutskud. Skete Indtoget ad Vesterport, henlagde man i Kalvebodstrand et eller flere Krigsskibe, som ligeledes

afgav Salut. Et Regiment Soldater med klingende Spil var opstillet paa hvert af Stadens Torve. Paa Pladsen mellem Slottet og Tøjhuset ordnede Fodermarskallen det store Vogntog, der skulde køre Ambassadøren i Møde, først Kongens egen Livkarosse, dernæst Dronningens, Prinsernes, og indtil 16 Karosser med Ministrene og andre fornemme Rigens Mænd. Alle Vogne var forspændt med seks Heste.

Saasnart Toget var opstillet, kørte Ceremonimesteren ud til Ambassadøren for at melde, at Kongens Udsending kunde ventes. Umiddelbart efter at Ceremonimesteren havde forladt Slotsholmen, tog den høje Rangsperson, ofte en Geheimeraad eller Etatsraad, som skulde afhente Ambassadøren, Plads i Kongens Vogn, og anført af Fodermarskallen til Hest satte Toget sig i Bevægelse.

Udenfor det Hus, som var anvist Ambassadøren, holdt hans Vogn og ridende Følge, parat til at gøre Kongen sin Opvartning. Ankommen her modtoges Geheimeraaaden i Døren af Gesandten, der førte ham ind i Salen, hvor han stillede sig op ved den højre af de to fremsatte Lænestole uden at sidde ned for ikke at forhale Tiden. Saasnart Ceremonimesteren havde ordnet hele Toget, meldtes Ambassadøren, naar den forreste Vogn kørte frem. De fremmede Kavalerer, der havde været opstillet i Modtagelsesværrelset, gik først ud, derefter Ceremonimesteren, fulgt af Ambassadøren og Geheimeraaaden, paa dennes højre Side, for hvem Gesandten var Vært, saalænge han befandt sig indenfor Tærskelen til sin Boplig. Nu steg Ambassadøren ind i Kongens Vogn som Gæst og Hædersperson med Geheimeraaaden paa venstre Side og Ceremonimesteren paa Bagsædet. Toget drog saa til Byen, i Spidsen den ridende Fodermarskal, saa Kongens Livkarosse, Dronningens og de andre kongelige Vogne, dernæst Ambassadørens Staldmester og Pager til Hest, hans Haandheste, Lakajer og Vogne, og sluttelig Kongens Ministre i deres Vogne.

Baade Ambassadøren og hans Kavalerer kappedes ved denne Lejlighed i Pragtkostumer, straalende i Silke og Fløj, guldbaldyrede og besatte med Ædelstene. Intet Under, at der overalt stod Tilskuere længe i Forvejen opstillet i tætte Rækker.

Særlig højtideligt maatte det Indtog foregaa, der fandt Sted i Maj 1670, da den engelske Ambassadør, Grev Arthur af Essex, kom hertil for at lykønske Kong Christian V til hans Tronbestigelse.

Geheimeraad Erik Rosenkrantz og Kongens Ceremonimester afhentede Greven fra Prinsessernes Gaard paa Frederiksberg. To flagsmykkede Galejer og to Fregatter affyrede fra Kalvebodstrand 27 Salutskud. Paa begge Sider af Vejen til Byen var opstillet Militær indtil Vesterport, hvis fordoblede Vagt traadte i Gevær, medens de her ventende kongelige Pager og Lakajer omringede Vognen og sluttede sig til Toget, der under drønende Salut fra Bastionerne ad Vestergade kørte ind til Gammeltorv. Her stod Feltherrens Regiment med vajende Faner, der sænkedes, og Geværrerne præsenteredes, Trommerne rørtes, saalænge den kongelige Vogn var at se. Paa Amagertorv stod opstillet Kongens Livregiment og gjorde Honnør paa lignende Maade. Herfra drog Toget til Carl von Manders Gaard paa Østergade, som paa den Tid havde Forgaard og Æresvagt.

Til Audiensen, som fandt Sted tre Dage efter Ambassadørens Ankomst, blev han afhentet af en kongelig Raad og Ceremonimesteren og kørte over Kongens Nytorv, hvor Feltherrens Regiment var opstillet i to Brigader, til Slottet. Idet Vognen kørte ind paa Holmens Bro, hilstes den af Regimentsmusik med Trompeter og Hærpauker. Paa Slotsholmen stod Kongens Livregiment, der gjorde Honnør. Videre gik det under klingende Spil gennem den nederste Slotsport, hvor en dobbelt Vagt af Fodgarden var opstillet, over Slotsbroen, hvor Musketerer af Livregimentet dannede Espalier, og endelig gennem den øverste Port ind i Slotsgaarden, hilset af Livgarden, der dannede Æresvagt, og hen for Døren til Kongens Trappe. Hofmarskallen med en Suite af Kavalerer modtog Ambassadøren og førte ham ad den brede Vindeltrappe op i Beletagen. Ved Indgangen til Drabantsalen stod Drabanterne opstillet i Rad med opplantede Hellebarder. Toget gik nu ind i de kongelige Sale, og Ambassadøren fik i et Sidegemak anvist Plads paa en Lænestol, hvor han skulde afvente Tilkendegivelsen af, at Kongen var rede til at modtage ham, tilmeldt af Ceremonimesteren som ordnede Toget, der aabnedes af ham i Spidsen for Ambassadørens Kavalerer og Hofjunkere, hvorefter gik Grev Essex mellem en Geheimeraad og Ceremonimesteren til venstre, Rigsmarskallen og Hofmarskallen til højre.

Gennem to Forgemakker kom man til Kongens Audiensgemak. I Baggrunden stod Tronen, hvis Himmel og Ryg var beklædt med rødt Fløjl, bræmmet af Sølvfrynser, medens Lænesto-

len kun var overtrukket med rødt Damask. Foran Gemakket stod to Drabanter Vagt; Døren aabnedes af Hoffurieren, og Ambassadøren, kun fulgt af sine Kavalerer af højere Rang, traadte over Tærskelen og gjorde sin første Reverens, saasnt han fik Øje paa Kongen, der stod foran sin Lænestol. Omkring Tronen stod Hertugerne af Sønderborg, Feltherren Hans Schack, Kansler Peder Reedtz, Rigsadmiral Henrik Bjelke, Statholder Gyldenløve, Henrik Rantzau, Axel Urup og Overkammerherre Skinkel.

Idet Ambassadøren naaede midtvejs i Salen, gjorde han sin anden Forbøjning, og staaende foran Tronen den tredie. Begge Gange tog Kongen Hatten af og opfordrede Grev Essex til at gøre ligesaa. Den samme Ceremoni gentoges hver Gang Gesandten nævnede Majestætens Navn. Ambassadøren komplementerede Kongen i sin Suveræens Navn og overrakte sit Kreditiv. Kongens Svar paa Dansk blev overrakt Ambassadøren skriftlig i Oversættelse paa Latin. Greven udbad sig Tilladelse til, at hans fornemste Kavalerer maatte gøre Kongen deres Reverens, hvorefter han med et dybt Buk traadte nogle Skridt baglæns, bukkede saa atter, vendte sig om og forlod Gemakket, fulgt af de samme Herrer, der havde ført ham ind til Kongen. Ad en Sidedør blev Ambassadøren af Ceremonimesteren og Geheimeraaden ledet ind i Dronningens store Audiensgemak, hvor der ogsaa var en Trone med Himmel og Rygstød beklædt med grønt Fløjl, kantet med Frynser af Guld og Sølv og med en Lænestol paa en Forhøjning. Paa Dronningens højre Side stod hendes Damer, paa venstre Side Kavalererne. Audiensen gik for sig med næsten de samme Ceremonier som hos Kongen.

I Christian V.s senere Regeringsaar blev det Skik, at Ambassadøren førtes rundt til de forskellige Prinsers og Prinsessers Gemakker. Ved en Audiens hos Kronprinsens ældste Søn, der kun blev 13 Maaneder gammel, stod Hofmesterinden med det lille Barn paa Armen foran en Lænestol under en Himmel. Prinsen var smykket med Elefantordenen og bar paa Hovedet en Kasket, udyntet med Fjer. Ambassadøren afleverede sine Komplimenter til Barnet, der forhaabentlig har tiet stille saa længe, hvorefter den hos Prinsen opvartende Geheimeraad svarede paa Fransk i Prinsens Navn.

Hjemvendt fra Audiensen blev der givet Ambassadøren et sidste Traktement, hvorpaa han flyttede ind i den af ham lejede

Gaard, snart monteret med hans egne Møbler, snart ogsaa med Bohave fra det kongelige Slot.

Hvor prægtigt de engelske og franske Ambassadørers Indtog i Hovedstaden end formede sig, maatte dog det langt sjældnere og mere brogede Sceneri, Udsendinge fra fjerne Lande som Polen, Rusland, Krim og Tyrkiet sætte Fantasien i Bevægelse. Om et af de mærkeligste Gesandtskaber, det tartariske, i 1663, er der i Carl von Manders Maleri af samme bevaret et synligt Minde. I 1662, sidst i November, holdt moskovitiske Afsendinge deres Indtog i Byen. I denne Anledning udgik Befaling til Stadshauptmanden om at lade Borgerskabet »udi deres behørigte Gevær med tilbørlige Faner besætte Gaderne i tvende Rader fra de russiske Gesandters Logement i Corfitz Ulfelds Hus til Porten ved Klædeboderne her for Slotspladsen, saa at det gemene Folk derfra holdes.« Gesandtskabets Hovedpersoner var to af Czarens Kammerherrer »af den nassokiniske Slægt« og hans Kansler. De fra Czaren medbragte Foræringer til Kongen blev af 150 Mand af Garden baaret op foran dem i lang Række. Gaverne bestod i 30 Skok Sobelskind, meget andet Pelsværk, saasom sorte Ræve, Hermelin og Tiger, to udstoppede sjældne og brogede Fugle, Saffianslæder og Gyldenstykkets Stoffer, nogle Skaaler, den ene større end den anden, anbragte inden i hverandre, en levende Sobel i Bur med en Søvlænke, to skønne hvide Heste og 4 Dromedarer samt 5000 Bundter Hamp.

Gesandterne modtoges paa Slottet af Kongen, siddende paa en forgyldt Trone med alle Ministre om sig.

Fem Aar senere blev den polske Gesandt Gninsky modtaget i Audiens hos Kongen, og i Processionen deltog to kongelige Karosser tilligemed de herværende franske Sendebuds Vogne og Ledsagere. Gesandten havde meget Hastværk og anmodede kort efter om en Afskedsaudiens, der tilstodes ham med korteste Varsel om Aftenen, da han netop havde budet de danske Raader og den franske Minister til Gæst hos sig, og stærkt forsviret afhentedes med Ceremonier til Rosenborg Slot.

Mærkeligt, og i Stil med Köpenicker Affæren, er det tyrkiske diplomatiske Gæstespil, som det undrende København blev Vidne til i Aaret 1669. I hele Hoffets og de fornemste Ministres Overvær modtog Kongen paa Rosenborg den sig saa kaldende tyrkiske Pascha Johan Michael Cigala Ottoman, Pascha af Jerusalem og

den hellige Gravs Vogter, og Fætter til Stortyrken. Han indlogeredes med al Honnør for kongelig Regning i Byens fornemste Herberg »Store Lækkerbidsken«. Ved Indgangen til Haven dannede Hestgarden Æresvagt, og Livregimentet paraderede ved Indtoget over Broen til selve Slottet. Ved Audiensen berettede »Paschaen« Kongen vidtløftig paa Italiensk, hvorledes han som tidligere Kommandant over hele Distriktet Jerusalem havde opsagt Sultanen Huldskab og Troskab, var gaaet over til Kristendommen og havde løskøbt over 300 kristne Slaver fra Tyrkernes Vold. Nu rejste han rundt til de forskellige Hoffer for at styrkes i sin Tro og glædes ved Kristendommens Velsignelser. Kansleren Peder Reedtz ønskede ham til Svar til Lykke med hans Omvendelse, og Majestæten fandt saa megen Behag i hans besnærende Væsen, at han bad ham om ikke at ville forsmaa en Gave, bestaaende i den prægtige, halvtredje Alen høje Sølvfontæne, der havde tilhørt Kong Christian IV.s Dronning.

Man forstaar, at en saa aarvaagen Journalist som Bording ikke kunde lade Lejligheden gaa forbi til at lovsynge den ædle Renegat i sin »Merkurius«:

Den Fader Otthoman, som kunde vel højt bramme,
at han er kommen frem af Tyrkens Kejserstamme,
men mere roser sig i Gud, sin Frelsermand,
som hannem haver ført til Saligheds Forstand —
han hid til København ankom i disse Dage,
men hvad han handler om, og haver an at drage,
det er mig ubekendt, thi jeg ej kan forstaa,
det Tungemaal, som han til Kongen talte paa.

Man kan tænke sig, hvor pinlig Kongen og hele Hoffet maa være bleven berørt, da det umiddelbart efter Audiensen viste sig, at den ædle tyrkiske Prins, der i »Store Lækkerbidsken« havde givet overdaadige Gilder, i hvilke bl. a. ogsaa den italienske Guld-
mager Borrhi havde deltaget, var en forløben jødisk Bedrager. Han blev øjeblikkelig udvist og siden arresteret i Tyskland. Til alt Held beholdt Rosenborg sin kostbare Sølvfontæne, som endnu hører til dets Pragtstykker. At Bordings Muse forholdt sig tavs overfor Blamagen, var ikke andet end man kunde vente.

Det latterlige Skær, der omgav denne Begivenhed med uundgaaelig Skumlen i Krogene, minder meget om en senere Tids »Prins af Marokko, der vil gæste vort Land og vort Rige«, Jøden Samuel Sumbel, som P. A. Heiberg kostelig og nærgaaende i Satiren

Anders Bording.

Maleri paa Gaune.

har levedegjort i »Indtoget«, og som atter er det litterære Forbilledet for hans Søn J. L. Heibergs Vaudeville »Kong Salomon og Jørgen Hattemager«.

Samme Aar og kun to Maaneder før sin Død havde Kongen et Sendebud fra de krimiske Tartarer i Audiens paa Rosenborg. Belært af Erfaringen udviste man megen Forsigtighed overfor den noget tvivlsomme Herre. Selv mælte denne kun faa Ord, der, som det fremgik af Tolkenes Forklaring,

kun bestod i Hilsener fra Tartarkhanen. Da man tillige mente, saavel i Stilen og i Sproget som ogsaa i Khanens Underskrift, at kunne paapege Uoverensstemmelser med de tidligere tartariske Sendebuds Kreditiver, blev Gesandten hurtigt affærdiget. Som en Naadesbevisning gav Kongen Befaling til Skræderlavet om straks at skaffe saamange Skrædersvende til Veje, som var fornødne til at sy de Klæder, han havde bevilget den tartariske Gesandt og hans Følge. Om det noget mysteriøse Besøg rimer den altid aktuelle Anders Bording:

Den Crimske Tartarkhan, hvis Riges Grænser række fra den hyrkanske Strand, og sig til Polen strække, hans Sendebud med Brev- og Fuldmagt, som det bör, hos Kongen nyligen har været til Forhør.

Med sælsom Adfærd han ærbydelig aflagde
sin Herres Bud og Hverv og Venskabspligt tilsagde.
Fik derpaa nøjsom Svar, og blev tilbørligen
trakteret, og sig dermed hjem begav igen.

Den hyppige Optræden af fremmede Magters Sendebud voksede, som naturligt er, efter Enevældens Indførelse, og i Tidsrummet 1648—70 indfandt der sig ialt mere end 50, af hvilke ikke faa forblev nogen Tid i Hovedstaden. For disse og andre fremmede Tilrejsende krævedes komfortabelt indrettede Herberger eller med en moderne Betegnelse Hoteller.

Den ældste af disse Gæstgivergaarde, kaldet »STORE LÆKKERBIDSKEN«, blev indrettet i 1613 i Huset paa Hjørnet af Østergade og Store Kirkestræde og søgtes af notable Gæster, ogsaa af fremmede Sendebud, der kom hertil. Af endnu bevarede Regninger, udstedte af Værtinden i Frederik III's Tid, som Kongen har maattet betale for et russisk Gesandtskabs Spise og Drikke i ni Uger, ialt for 1860 Rdlr., faar man et overvældende Indtryk af, hvad disse ubudne Gæster har sat til Livs af vaade Varer, nemlig 720 Potter Rhinskvin, 162 Potter Akvavit af de mest fristende Sorter, 48 Tdr. Brændevin, 32 Tdr. Øl, desuden flere Oksehoveder Franskvin, Bittervin, Kirsebærvin, Mjød og Vineddike. En moderne Afholdsmand gruer sikkert ved Tanken om, hvorledes saa store Kvanta Spiritus maa have virket paa disse tørstige Sjæle.

Hovedstadens fornemste Gæster, deriblandt de fremmede Ambassadører, tog ind i Maleren CARL VON MANDERS GAARD paa Østergade 15, hvor »Danmarks sindrige Apelles« holdt Logis og Gæstgiveri, der særlig synes at have sorteret under hans Hustru. I den herskabelige Gaard med de mange Rum residerede han som en nordisk Rubens i sit Atelier og omgivet af sine store Samlinger af Kunstsager og Rariteter, næst efter det berømte hertugelige Kunstkammer paa Gottorp og den danske Konges tilsvarende Samling vistnok det mærkeligste paa hin Tid. Den rummede historiske Relikvier saasom et Hjul af Gustav Adolfs Sporer, udstoppede exotiske Dyr, tørrede Fisk og Muslinger, Vaaben og Husgeraad fra fjerne Folkelag, særlig stammende fra de danske Besiddelser i Grønland og Ostindien, udskaarne kunstfærdige Ting i Rav, Jaspis, Agat og Elfenben, sjældne Mineralier, fysiske og matematiske Instrumenter. Hertil kom en Samling af henved 100 Malerier, mest af ham selv, som prydede og oplivede Væggene

i alle Stuer. Den gamle Gaard paa Østergade var herved alene i Stand til at udøve en stærk Tiltrækning paa fremmede Rejsende. For udenlandske Diplomater, der her kunde nyde god Forplejning, maatte det være belærende og nyttigt at samtale med den kundskabsrige og sprogfærdige Vært, der ved sit nære Forhold til Kongehuset, Hoffets og Stadens fornemste Mænd paa en let og behagelig Maade kunde sætte dem ind i Sagerne.

Carl von Manders Hus var som næppe noget andet i Byen Brændpunktet for de forskelligste Interesser. Den frembød for alle Skuelystne i Gaden et broget Sceneri med indrykkende og bortdragende Gæster fra al Verdens Riger og Lande i skinnende prægtige og farverige Klæder.

Lang er Listen over de mange mærkelige fremmede, der har boet under Carl von Manders Tag.

I 1661 beretter den svenske Resident, der havde boet her Aaret før, at von Mander nu var bleven træt af at modtage Gæster, muligt fordi han havde huset en Svensker paa en Tid, da der endnu herskede Uvilje her i Byen mod Folk fra hinsides Sundet. 1664 boede den franske Ambassadør Terlon her. I 1665 lod den hollandske Resident i Anledning af sine Landsmænds Sejr over Englænderne i Kampen paa Bergens Vaag foranstalte en Fest i Huset ved at tænde Begkranse og affyre smaa Kanoner, ligesom han trakterede de kongelige Betjente og lod uddele Vin og Øl blandt Folk. Samme Aar tog den sachsiske Ambassadør med Suite, ialt 16 Herrer og 10 Tjenere, ind hos von Mander, og Husets Frue oppebar for deres Traktement ikke mindre end 1312 Rdl.

At der blev drukket tæt efter Tidens Skik, viser Udgifterne for Drikkevarer: 2 Tdr. Rummeldeus (stærkt Øl), 2 Tdr. Rostocker Øl à 5 Rdl. Tønden samt 16 Potter spansk Vin, blandet med Rostocker Øl, Rummeldeus og 2½ Pot fransk Vin, Frontignac. Sukker til varm Vin og Koldskaal kostede 6 Rdl. 4 Mk.

Om det maa tilskrives ubehændig Servering, Opvartningspigernes Skødesløshed eller Hærværk, øvet i Drukkenskab, vides ikke, men der opføres paa Regningen en Erstatning paa 11 Rdl. for ituslagne høje Spidsglas, Vin- og Ølglas.

I Anledning af den engelske Ambassadørs Indlogering i Oktober 1669, et halvt Aar før Carl von Manders Død, blev der for Kongens Regning indkøbt rødt Klæde til at fæstne under Vinduerne ud mod Gaden.

Carl von Manders frodige og lykkelige Skaberevne skyldtes hans alsidige Intelligens og sunde Naturlighed. Som Hvile efter det ustandselige Rykind af Gæster nød han de stille, hyggelige Aftener i sin Stue, naar hans Vennekreds sad pratende om Bordet dampende paa de lange Kridtpiber, han selv ikke mindst, der med bredt flamsk Lune paa sit Modersmaal har prist Tobakkens »høje Herkomst«, eller han paa sin Luth foredrog en af ham selv digtet Vise. Til hans nære Kreds hørte den prægtige, glade Anders Bording, Kongens tyske Hofpoet A. F. Werner og Generalauditør P. A. Tscherning.

Den Sorg, hans Enke sikkert har følt ved sin Mands Død, maatte træde tilbage for de fremmede Gæster, der et Par Dage efter hans Død holdt deres Indtog i Huset. Den nederlandske Ambassadør blev indhentet til Gaarden paa sædvanlig Maade og traktered her, hvor det gav noget »Desmeslée« (Haandgribeligheder). Sorgen over Kong Frederiks Død faa Uger før betingede, at Gesandtsens fire Logementer udvendigt og indvendigt blev dragne med Sort, hvortil krævedes ialt 931 Alen bredt Hamborger Baj, 376 Alen fint engelsk Baj, 104 Alen sort Rask og lige saa mange Alen smalt Floretbaand, der alt i alt kostede 466 Rdl.

Landlige Fester.

Dronning Sofie Amalie maatte med sin Trang til at følge Modens Krav i alle Retninger ogsaa efterligne Hyrdetidens Sværmeri for den landlige Idyl med Lystigheder og tilhørende »Skæferi« og Dueslag. I Aaret før Enevældens Indførelse købte hun en lille Halvø, Tange, som den oprindelig hed, der springer frem fra Furesøens østlige Bred. Paa denne laa to Bøndergaarde, som hun forenede, og opførte Aaret efter her mellem to Ferskvandssøer en straaetækt Bindingsværksbygning i Smag med et holstensk Bondehus. Efterhaanden forøgedes hendes beskedne Lyststed med to andre Huse, det ene »Residenshuset«, i hvilket der fandtes en stor Sal, og »Sommerhuset«. Anlæggets Tilliggende udvidedes og omdannedes til en prægtig Park. I dette sit Sommerly viste hun sig som den elskværdige og fornøjelige Værtinde og gav til Ære for sine Gæster Sommerfester, hvor hun og hendes Hofdamer var udklædte som Skovnymfer eller Bondepiger, der dansede Bondedanse til Giger og Fløjter, Sækkepiber og Skalmeyer. I stille Som-

meraftener sejlede man paa den lunefulde Furesø, og endte Festen med et Fyrværkeri.

Opmuntret af Dronningens Forbillede vilde ogsaa Kongen indrette sig et »Lysthus« i hendes Nærhed. I Foraaret 1668 tilkøbte han sig de under den gamle Hovedgaard Hjortholm hørende Jorder med Ladegaard og en Kobberrmølle.

Herom rimer A. Bording i sin Merkurius:

Dan-Kongen nyligen fik Hjortholm Gods i Volde,
hvor han vil stundom Jagt og Lystspadsering holde:
vil og, at samme Sted sit Navn forandre skal,
og kaldes efterdags af hannem Frederiksdal.

Straks efter paabegyndtes Arbejderne for at bringe alt i en Kongen værdig og beboelig Stand. De gamle Grave opfyldtes, der tilkørtes et stort Parti Mursten, og fra Kronborg Amts Skove skaffedes Egeplanker. Der foretoges Opbud af Soldater til Byggearbejdet, som paaskyndtes af al Magt, for at Huset og dets nærmeste Omgivelser kunde være i Stand endnu i samme Sommer.

Kongefamilien tilsaa den travle Virksomhed paa dens første Foraarsudflugt og indtog i Ladegaarden Forfriskninger, der bestod i norske Østers, Pommeranser og Lemoner.

Bording undlod ikke at fejre denne Begivenhed, da Kongen:

Paa første Dag i Maj, med sin højtelskte Dronning
og Scepter værdig Børn, samt Statens bedste Tal
forlyste lod hen til den skønne Frederiksdal.
Et herligt Gæstebud med Kongestads og Ære
han dennem gjorde der, lod ingen Mangel være
paa Kost af tamt og vildt, Konfekt og ædel Drik.

Enhver, som der hos var, sin Lyst og Nøje fik.
En Sal, som syntes bedst til Sommerlyst at tjene,
var gjort i Rosenlund af nysudsprungne Grene:
Der inde pralede med høj Sirat og Glans
Citron og Pomerans og mangan Blomsterkrans.

Arbejderne fortsattes, der opførtes et Par nye Broer, og den nys beskrevne store Festsal, som fik Navnet Løvsalen, stod færdig. Den var firkantet, i italiensk Stil, et halvhundrede Fod i Kvadrat, opført af Træ og Tagsten og baaret af 20 firkantede Piller. Paa Taget var anbragt ni forgyldte Knapper, en forgyldt Blikkugle og en Del Figurer, der hentedes fra Kongens Have. Langs med Trapperne var opstillet Urtepotter med Blomster. Hele Huset stod, ligesom ogsaa Broerne, med hvide, blaa og grønne Farver. I det Indre var Salen udstyret med Guld og Fløjl og Væggene betrukne

med Taft. I Kuplen og under Loftet var ophængt ikke mindre end 800 kunstige Lemoner og Pommeranser. Salen belystes af Lysekroner og 80 Trælysestager. Dørene var egetræspanelerede med Karmer, og Gulvene dækkede med flettede Maatter.

I det saakaldte Judiceerhus (Gullænderhuset) var indrettet et Sovekammer til Kongen, og i dette og Løvsalen var Inventaret holdt i Bondestil, med 12 brogede Træfade og 36 Trætallerkener.

Den sidste større Festlighed ved Furesøens Bredder var sikkert den, Kongeparret gav herude for deres Svigersøn, Hertug Christian Albrecht af Gottorp og hans Gemalinde, deres Datter, Prinsesse Frederikke Amalie. Adel og Diplomati var indbudt, og de franske Mundkokke og Sukkerbagere fra Hovedstaden ydede deres bedste. »Saa kostelige Banketter og andre lystige Optog skal ikke have været nylig set i Danmark som disse,« skriver den herværende svenske Resident.

Den straalende Fest i »Løvsalen«, der varede til Daggry, skulde imidlertid faa et alvorligt Efterspil. Kongeparret gik i Morgenstunden derefter til Hirschholm, hvor Dronningen havde anlagt et Schæferi. Tilbage blev Generalen Claus Ahlefeldts Frue, som med sine Piger skulde til København. Forinden spiste hun en Hønseskødsuppe, der var tiltænkt de kongelige Herskaber, men som de i Opbrudets Skynding ikke havde faaet Tid til at nyde. Paa Vejen hjem følte Generalinden og hendes Følge sig heftigt syge, og det samme blev Tilfældet med Kammerherre Rathlou og Bygningsinspektøren, der et Par Dage senere kom herud og blev beværtet med en Ret, hvortil var anvendt samme Mel som til den tidligere Anretning. Der blev nu anstillet en Undersøgelse, der bragte for Dagen, at en af de franske Kokke havde medført en svensk Haandlang, der sigtedes for at have blandet lidt Kalk i Suppen. Livlægerne og Laboranterne, der prøvede Pulveret, erklærede det for at være Arsenik.

Sagen, der i Virkeligheden næppe havde noget paa sig, skal dog have gjort et stærkt Indtryk paa Kongen, der allerede da antagelig har anet sin snare Død.

I deres Glæde over Landlivets Tillokkelser lod Kongen og Dronningen i 1663 opføre en Lystgaard til deres fire unge Døtre, af hvilke Vilhelmine Ernestine senere blev Kurfyrstinde af Pfalz og Ulrikke Eleonore siden efter Dronning af Sverige og Moder til Kong Carl XII. Denne Lystgaard paa Ny-Amager, senere Frede-

riksberg, der blev Spiren til de senere Slotsanlæg, var næppe syndeligt mere end en firelænget Bondegaard, hvorhen Prinsesserne nu og da tog ud, ledsagede af deres lille Hofstat, for at se til alskens Fugle i Volièrer og et Stutteri af Kaniner, hvorfor Gaarden ogsaa kaldtes Kaningaarden. Af denne med to tilstødende Haver ud mod den store Runddel for Enden af den nuværende Frederiksberg Allé staar endnu, bortset fra Forandringer i Tidens Løb, de to Sidefløje, Laurierhuset og Haveinspektørens Bolig.

Om Sommeren var Prinsessernes Gaard et yndet Maal for Kongefamiliens Udflugter og benyttedes tillige som Modtagelsessted for høje Herskaber, der langvejs fra gæstede Hovedstaden.

Gaarden var næppe nok færdig, da de før omtalte kurfyrstelige sachsiske Herskaber i 1663 tog ind her, hvorfra de af Kronprins Christian med al Pragt blev ført til Christiansborg Slot. Noget lignende var Tilfældet i Juli 1668, da Dronningen, Kronprinsen og Prinsesserne Vilhelmine Ernestine og Ulrikke Eleonore under Kanonsalut fra Stadens Volde her modtog Hertugen af Gottorp og hans Gemalinde, den næstældste af Kongedøtrene, der Aaret før havde holdt Bryllup. Om Aftenen var der stor Kollation paa Amagergaarden for begge de høje Familier, som til Glæde for de brave Hollænderbønder diverterede sig til ud paa Natten.

Dronning Sofie Amalies mærkelige Hang til Forklædning i Bondedragt og Sans for Bøndernes Færden skabte en længe vedholdende Glans over Folkelivet, Dragterne og Forlystelserne saavel paa Amager som i Hollænderbyen paa Frederiksberg. »Amager-Spillene«, som de kaldtes, blev i mere end et Aarhundrede et Led i Kongehusets og Hoffets Divertissementer, naar de overværede Fastelavnsløjerne med Tønderidning og Æggedans. Ved en Hofmaskerade paa Rosenborg i 1681 forlystede hele Hoffet sig i Amagerdragter. I Anledning af det kurfyrstelige Besøg fra Sachsen blev Amagerbønderne befalet at møde paa Pladsen foran Slottet for at vise deres Fastelavnsløjer. Folkene kom til Hest med Faner, Forker og Stager; de stak til en mellem to Stænger hængende Tønde, i hvilken to levende Katte var indespærrede, indtil Karlene med deres Stager havde slaaet Bunden ud. Sejrherreren blev bekranset ført bort, som efter en Ridderdaad. Da denne Leg var til Ende, red Amagerne efter en levende, ophængt Gaas, og kneb Hovedet af den. Æggedansen, der udførtes af selve Schouten (Sognefogeden), bestod i, at et Æg var opstillet i et Bæger midt i en med Sand

bestrøet Rundkreds, inden for hvilken Dansen gik for sig. Det gjaldt om at løfte Ægget ud af Bægeret med Foden og atter at anbringe det i samme uden at det gik itu.

Fra Slottets Vinduer fulgte de kongelige Herskaber disse Forlystelser med stor Opmærksomhed.

Livsnydelser.

Kong Frederik III var i Modsætning til Faderen og Broderen ikke stærkt hengiven til Bordets Glæder, mindst i Henseende til Nydelsen af stærke Drikke. Man tør tro Anders Bording, naar han Aaret før Kongens Død i sin Maanedsrevue priser ham for denne Dyd:

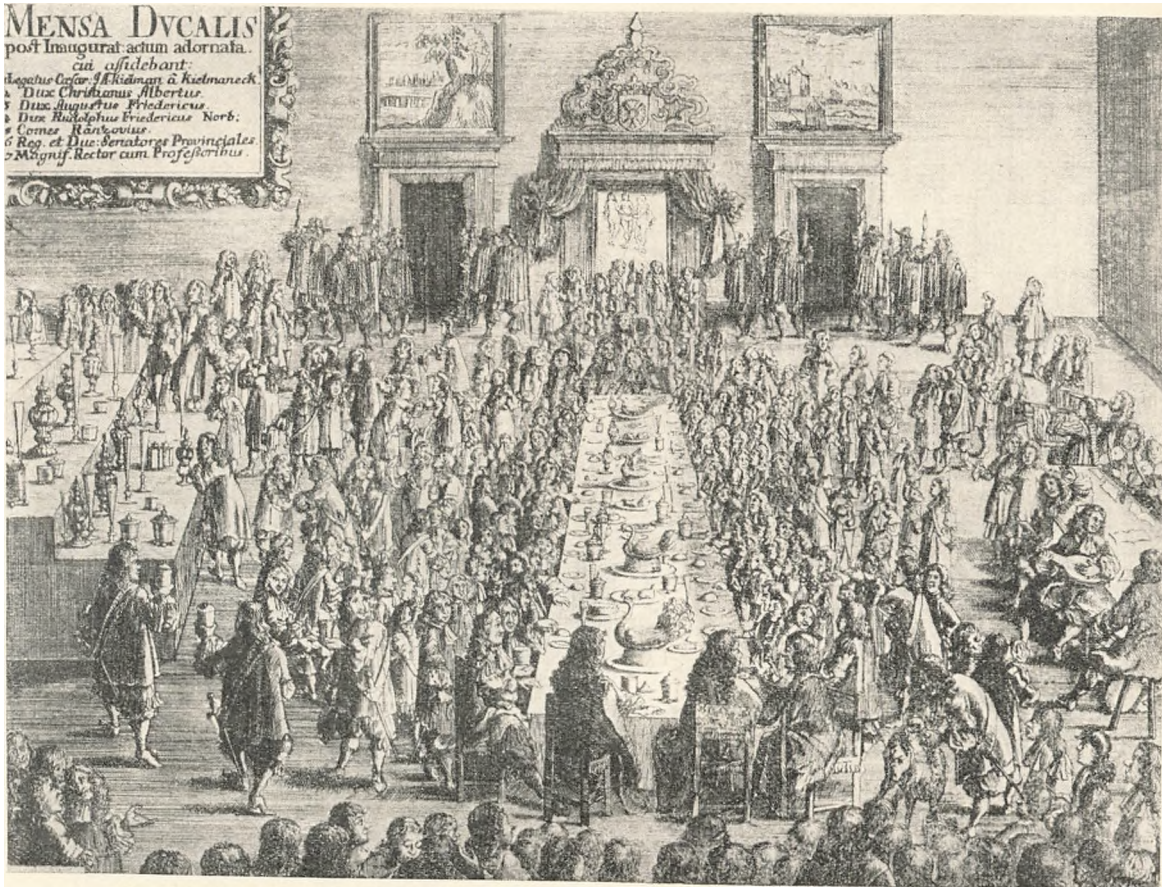
Hans Naade maadelig i Mad og Drikke lever:
Gør ej Naturen Vold, som mangen ellers gør.
Det volder og, at hand er end saa frisk og føer.

Kongens gode Exempel fulgtes hverken af hans Omgivelser eller af Befolkningen. Der er næppe bleven spist eller drukket mere i nogen anden Tid end i hans Regeringsperiode. Hoffets Vinregning udgjorde en Tredjedel af Udgifterne ved dets Bespising. Franskmanden La Salle fandt, at man her hjemme spiste paa Fransk og drak paa Tysk. Ogsaa hjemlige dadler Drikkeriet ved Hove og Rapseriet af den rigt forsynede Vinbeholdning. Henimod Spisetid, fortæller Gunde Rosenkrantz, »gik der saa mange op med store Flasker at hente af kgl. Majestæts Kælder saameget, som hver Familie behøver til et Maaltid,« foruden hvad der indførtes i Hofregnskabet. Som Følge af dette Misbrug udstedte Kongen Befaling til Overskænken om at paasé, at ingen uvedkommende gik ned i Kælderen, fordrev Dagen dér »med Legen og Drikken« og hentede sig Vin eller Øl, eftersom Kongen daglig maatte fornemme, at Øl og Vin i temmelig store Kvantiteter unddroges af hans Slotte. Et Begreb om Vinforbruget ved Hoffet giver en Ordre til de kongelige Hofleverandører om at skaffe ikke mindre end 800 Amer Rhinskvin i Anledning af det kurfyrstelige sachsiske Besøg ved Hoffet i 1663. Blandt de indforskrevne Vinsorter dominerede Rhinskvin, spansk Vin fra Alicante, Malvasier og franske Vine fra Frontignac, Cahors og Pontac.

Om Oprindelsen til den berømte ROSENBORG RHINSKVIN ved man ret god Besked. Under den anden Svenskekrig i 1659 opbragte en af københavnske Borgere udrustet Kaper et fjendtligt Skib paa Vej til Sverige. Om Bord var Kong Carl X Gustavs Mund-

MENSA DVCALIS
post Inaugurat. actum adornata.

cu[m] assistebant:
Regibus Cesar. & Reginan. à Kielmaneck
& Duce Christianus Albertus.
& Dux Augustus Fredericus
& Dux Rudolphus Fredericus Norb.
& Comes Rantzovius.
& Reg. et Duc. venator et Provinciales
& Magnif. Rector cum Professoribus.

Hertug Chr. Albrechts Festmaaltid for Frederik III i Kiel,

skænk, og blandt Krigsbyttet tre Stykfade gammel Rhinskvind (hvert paa 1300 Flasker). Da Fadene var taget fra Nykøbing Slot, har de sikkert tilhørt den danske Konge. De bar Aarstallene 1598, 1599 og 1610 med Tilføjeelse af deres Alder paa den Tid, 61, 60 og 49 Aar. Fadene henlagdes i Kælderrummet i det sekskantede Taarn paa Københavns Slot og nævnes fra 1679 som hørende til Kongens Vinkælder. Ved Slottets Nedbrydning i 1732 blev Fadene henflyttet til Rosenborg som dets ældste og værdifuldeste Vinbeholdning. Ved en i 1869 foretaget Prøve viste det sig, at man ved Paafyldningen i Tidernes Løb ikke havde anvendt Rhinskvind, men Franskvind, især Jurançon eller en anden Hvidvind. Til Trods herfor har Rosenborgvinden hævdet sit gamle, fornemme Ry ved de kongelige Tafler, og i Befolkningens Bevidsthed har den en god Klang, eftersom der i lange Tider blev tappet af den til Styrkning for de Syge.

2. KONG CHRISTIAN DEN FEMTES TID

Christian V.

Engelsk Stik efter Maleri af D. Logen.

Kong Christian V, der i 1670 i en Alder af 34 Aar besteg Tronen, havde ikke Faderens Lærdom og aandelige Interesser, men ejede et godt Hjertelag og en sund Sans, der kendes stærkt personlig i de mange egenhændige Vedtegninger til de ham forelagte Indstillinger og hans egne, af andre upaavirkede Bestemmelser. En af disse er karakteristisk for hans Tænkemaade. Da han udnævnte den for sin Tapperhed under Belejringen af København hæderligt bekendte Niels Ro-

senkrantz til Generalmajor, skønt han ikke af Feltherren var indstillet dertil, motiverer Kongen hans Forfremmelse ved Bemærkningen om, at det sker »paa det, at han kan se, at man ogsaa kan komme frem med Modesti.« Som denne og mangfoldige andre skriftlige Udtalelser vidner om, var han dansk i det skrevne Ord som i mundtlig Samvær. Han var gavmild og i høj Grad folkelig, og han var daglig at faa i Tale for Menigmand, selv den ringeste, hvad der vandt ham Hjerterne.

Kongens efterladte Dagbøger viser den Interesse, hvormed han fulgte alle Grene af Statsforvaltningen; men altfor meget af sin Tid ødede han paa sin Yndlingspassion, Jagten, som ogsaa paa Fester og Forlystelser.

Hans Forbindelse med Prinsesse Charlotte Amalie af Hessen-Cassel (1667) blev lidet lykkelig, ikke alene paa Grund af Ægtefællernes Uoverensstemmelse i Karakter og Livssyn, men især ved det Forhold, Kongen vistnok kort før sin Tronbestigelse indgik med sin Barndoms Legesøster Sofie Amalie Moth, hvem han lige til sin Død omfattede med sjælden Trofasthed.

Dronning Charlotte Amalies hele Færd var præget af en streng Moral og Religiositet, og navnlig af hendes nidkære og maalbevidste Bestræbelser for at skaffe sine i Frankrig forfulgte Trosfæller af den reformerte Bekendelse Nærings- og Trosfrihed her i Landet. Af Samtidiges Omtale af Dronningen faar man Indtryk af, at hun i nogen Grad savnede den personlige Ynde og Frigjorthed, der vinder Hjerterne, og var mærket af Resignationens Stramhed og Isolérthed. Et overbevi-

Charlotte Amalie.

Stik efter Maleri af J. Gole.

sende og talende Vidnesbyrd om hendes dybe og rene Natur og hendes moderlige Æmhed er bevaret for Eftertiden i de Breve, hun skrev til sin Søn Prins Carls Mentor, under begges Udenlandsrejse.

Salving.

Den første officielle Højtidelighed i Christian V's Regeringstid, KONGENS SALVING, maatte nødvendigvis saavel i Hovedhandlingen som i alle dens Enkeltheder forme sig anderledes end de tidligere Kroningsfester, idet Kongen var den første, der som enevældig Monark besteg Danmarks Trone. Efter sine egne Ord opfattede han Salvingen »alene som en Devotionsakt, hvorved han nærmere forenede og forbandt sig med den alregerende Gud i Himlen,« og hvorfor ingen overflødige Ceremonier »eller stor Vidtløftighed« burde finde Sted.

Handlingen frembød til at begynde med den Vanskelighed, at Dronningen, som tilhørende den reformerte Trosbekendelse, ikke kunde gaa til Herrens Bord sammen med Kongen. Biskoppen mente derfor, at Salvingen af Dronningen ikke lod sig forsvare. Denne Akt faldt da ogsaa bort, idet Kongen i Samraad med Peder Schumacher, der havde stor Andel i Udformningen af Salvingsceremonierne, kom til det Resultat, at Indvielsen var upaakrævet, eftersom Dronningen ikke skulde have Del i Regeringen. Salvingen var bestemt til at skulle foregaa den 7. Juni 1671.

Mange travle Hænder havde Uger før under den kyndigste Ledelse været beskæftiget med at ordne og indrette alt til Festen.

Først opførte man en Forhøjning, der naaede fra Alteret til Midten af Kirken, hvor Tronen skulde staa, og som var overtrukket med rødt Klæde, medens de tre Trin, der førte op til den, var dækket af et rødt Fløjlstæppe. Tronstolen, som Kongens Fader havde ladet gøre, men ikke selv naaede at se fuldført, er den samme, som har været benyttet ved alle senere Kongers saakaldte Kroning og nu er opstillet i Riddersalen paa Rosenborg. Den blev forsynet med folderigt Omhæng af purpurfarvet Silketøj med broderede Guldblomster, opheftede Sløjfer af Guldsnøre og bræmmede med Guldfrynsler. Foran Tronen opstilledes første Gang de tre Sølvløver, der ligeledes kendes fra Rosenborg.

Tidlig om Morgenen paa selve Dagen ankom Kongen for at skrifte i Slottets Kirke for sin Konfessionarius, der tog ham til Al-

ters, hvorefter han begav sig op i sit Værelse. Her iførtes han af Overkammerherren, Ulrik Frederik Gyldenløve, og to Kammerherre en guldbræmmed Sølvsstykkets Dragt, der endnu opbevares paa Rosenborg. Dens Tilbehør, Livbælte, Knæbaand og Sko-Rosetter, var rigt isyet med Diamanter. Kongen bar over venstre Skulder Elefantordenens himmelblaa Baand. Ordensstjernen, baldyret med Perler og i Midten et Kors af Diamanter, var heftet paa en høj-rød Fløjskaabe, besat med over 1400 Guld kroner og foret med Hermelin.

Iført denne pragtfulde Dragt satte Kongen Kronen paa sit Hoved, og de øvrige Kronregalier, Sceptret og Rigsæblet, alle af purt Guld, bares efter ham ud i Forgemakket, som var betrukket med vævede Tapeter, forestillende Romulus' og Remus' Historie, baldyret i Guld, Sølv og Silke. Siddende i en rød Fløjs Tronstol gav Kongen her Cour.

Klokkerne begyndte at ringe. Paa Kirkens Alter var imidlertid bleven anbragt den diamantprydede Guldæske med Salvingsolien samt den i Gyldenstykke indbundne og med Sølvfederal forsynede Kongelov. De indbudne fornemme Herrer og Fruer havde indtaget de for dem bestemte Pladser i Stolestaderne. Dronningen sad i Kongelogen tilligemed Prins Jørgen paa sin sædvanlige Plads. Enkedronningen og hendes Døtre var paa Grund af Sørgeaaret udelukket fra at tage Del i Festen.

I Slottets Gaard, der var dækket med rødt Klæde, stod den kongelige Livgarde og Drabantgarden i Gevær, iført røde Uniformer.

Da Klokken slog ti, ordnedes i Riddersalen Processionen, som under Klokkeringning begav sig til Kirken. Rangfølgen bestemtes første Gang efter den kort før udarbejdede Forordning. Næst efter Kongens naturlige Sønner, paa den Tid kun repræsenteret af U. F. Gyldenløve, fulgte Indehaverne af de højeste Rigsembeder, Feltherren Hans Schack, Kansleren Peder Reedtz, Rigsadmiralen Henrik Bjelke og Vicekansleren Christopher Parsberg samt den norske Statholder. Efter dem kom de andre Geheimeraadere, Viceskatmester, Statholder og Vicesatholder i Hertugdømmerne, Feltmarskaller og Generaladmiraler, alle tillagt Titlen Excellence. Derefter kom den nye Herrestand, Greverne og Friherreerne, Generalleutnanter, Overhofmarskallen, Oversekretæren i Kancelliet, Overjægermesteren, Etatsraadere o. s. v. Først derefter den menige Adel, der rantes haardt af den nye Rangfølge.

Ved Togets Ankomst i Gaarden, anført af Obersten over Livgarden og Chefen for Drabantgarden, blev der overgivet de fire ovennævnte høje Herrer en Gyldenstykkets Himmel at bære over Kongen. Tilforordnet som Afløsning for dem, naar de blev trætte, var Feltmarskallen Claus Ahlefeldt, Rentemesteren Grev Mogens Frijs og to Kammerherrer, som gik ved Siden af de første Bærere.

Foran Kongen skred Overhofmarskallen Friherre von Winterfeldt med Marskalstaven i Haanden, medens Kongekaabens Slæb bares af Overkammerherren og to Kammerherrer. Paa hver Side af Tronhimlen gik seks Drabanter. Derefter fulgte de kongelige Kammerjunkere, Hofjunkere og andre Hoffunktionærer, og Pager og Lakajer i røde Livreer sluttede Toget.

Indenfor Kirkedøren stod Biskopperne over Sjællands, Stavangers og Aarhus Stifter, ikklædte sorte Kaaber af Fløjl og Silke og Korakaaber af Gylden- og Sølvstykke.

Idet Kongen traadte ind i Kirken, istemte Korsangerne en Motet, og Biskopperne bukkede dybt, ligesaa, da de atter tog Opstilling ved Forhøjningen, idet Kongen gik forbi dem. Da Majestæten havde indtaget sin Plads paa Tronen, gik Biskopperne baglæns op til Alteret, medens Kongens Følge satte sig ved Tronens Fod. Efter at Korsangen var forstummet, holdt Sjællands Biskop, Wandall, sin Tale. Herefter nejede Stavangers Biskop dybt for Kongeloven, der, som nævnt, laa paa Alteret, tog den ud af Foderalet, hvorefter han tilligemed Bispen af Aarhus holdt den for Biskop Wandall, der oplæste hele dens Ordlyd fra først til sidst. Da Bogen igen var lagt paa Alteret med en dyb Forbøjning, og Sjællands Biskop havde holdt en kort Tale, knælede alle tre Biskopper ned og læste Fader- vor. Derefter stod de atter op og messede sammen med Koret de latinske Bønner: Veni sancte spiritus — Emitte spiritum tuum, Domine-Kyrie eleison og tilsidst Gloria in excelsis deo. Endelig lyste de Velsignelsen over Kongen og læste Kollekten og Epistlen.

Idet Messen begyndte, tog Kongen sin Krone af Hovedet, lagde den sammen med de øvrige Kronregalier paa et lille Bord, der var opstillet ved Tronen, og sad, afført Insignierne paa sin Værdighed, i stille Andagt, indtil Messen var forbi. Koret istemte derefter den anden Motet, og Kongen fik atter Regalierne overgivet.

Nu kom selve Salvingsakten. Biskoppen af Stavanger tog knælende Salvingsbuddiken fra Alteret, lukkede den op og rakte sin Embedsbroder fra Aarhus Laaget. Kongen rejste sig nu fra Tro-

nen og gik op til Alteret og lagde Regalierne ned for Alterets Fod som Symbol paa, at han havde faaet dem tildelt af Gud. »Det er ej vel at beskrive« — hedder det i den samtidige trykte Beretning — »hvor højlig alle gode Mennesker, som der i Kirken tilstede vare, blev med Andagt og Glæde betagne.«

Overkammerherren aabnede Kongens Trøje, hvorefter alle tre Bisper med dybt Buk traadte frem for Kongen, og Sjællands Biskop dyppede Fingrene i Buddiken og foretog Salvingen paa Kongens Hoved og Bryst, ligesaa paa hans højre Haand, alle Steder korsvis.

Da Salvingen saaledes var endt, tog Kongen atter Kronregalierne og satte sig paa Tronen. Biskop Wandall talte derefter om Betydningen af Salvingen, og Koret sang en Motet af Davids 45. Salme, hvorpaa han velsignede Regalierne, fortolkede deres Betydning og sluttede med en Bøn, idet han med lydelig Stemme udraabte: »Længe leve og lyksalig vorde Kongen! Kongen leve længe og blive lyksalig evindeligt!« Alle i Kirken svarede med at istemme »Amen«, og endelig afsluttede Biskoppen med »Amen, i Jesu Navn, Amen.«

Alle tre Biskopper vendte sig om mod Alteret og messede i Forning med Koret »Te Deum laudamus«, vendte sig atter mod Kongen, som afførte sig Kronen, hvorpaa Biskoppen af Aarhus lyste Herrens Velsignelse. Efter at Kollekten var læst, og Koret istemte den tredje Motet, rejste Kongen sig og gik ud af Kirken, fulgt af hele Processionen.

Nu blæste Trompeterne til Bords. Kongen betraadte Ridder salen fra Forgemakket, og Dronningen med Prins Jørgen sluttede sig til ham.

Dronningen bar en lille, med Diamanter prydet Guldkrone, fæstnet paa den rigt lokkede Frisure, og kostelige Perler i Ørene og om Halsen. Sømmen paa hendes Kjole af Sølvmor var bræmmet med Juveler. Hendes Robe var forsynet med brede, baldyrede Borter og tæt besat med Guldkroner; den lange Fløjskaabe, der ligesom Kongens havde Hermelinsfoder, var fæstet sammen med en prægtig Agraf af Ædelstene og Perler.

I Riddersalen var der dækket et Bord paa tre Kuverter. Til venstre for Kongen for Bredsidens sad Dronningen, Prins Jørgen til højre for Bordenden. Kavalererne havde taget Opstilling til højre for Kongen, Damerne til venstre for Dronningen. Den kongelige Konfessionarius læste Bordbønnen, og vel at mærke paa

Dansk, efter Kongens udtrykkelige Befaling. U. F. Gyldenløve og Grev Anthon Günther præsenterede Kongen og Dronningen Servietterne, Vinen og Retterne, som de modtog af Hofjunkernes Hænder. Den musikalske Underholdning ydedes af Hofsangere og Hofvioloner, Trompeter og Paukister.

Da man var naaet midt i Taflet, ledede Hofmarskallen Kavalererne og Damerne hver til sit Gemak, hvor de nød et herligt Traktement.

»Og saaledes blev da,« som det hedder, »Resten af denne højtidelige Dag udi al sømmelig Lyst og Glæde tilbragt.«

Ridderfest.

Kroningsfesten havde under den tidligere Statsform steds været ledsaget af og afsluttet med, at Kongen tildelte nogle af Rigets bedste Mænd Ridderslaget. For at forøge det suveræne Kongedømmes Glans indstiftede Kong Christian V en ny Orden med Anvendelse af Dannebrogstegnet. Den første Uddeling af den ny Orden til ialt 23 Herrer fandt Sted paa Rosenborg den 12. Oktober 1671 i Overvær af Ministrene, Geheimeraaderne, Elefantridderne og Medlemmerne af den nye Herrestand, Greverne og Friherreerne. Disse høje Herrer fulgte Kongen ind i det saakaldte Marmorværrelse, hvor Majestæten tog Plads paa en Trone omgivet af sin Broder, Prins Jørgen, U. F. Gyldenløve som Overkammerherre, der i sin Haand holdt alle til den nye Orden hørende Prydelser, Feltherren Hans Schack, Kansleren Peder Reedtz og Rigsmarskallen. I det tilstødende Gemak (Kongens) stod opstillet ved Indgangen to Herolder, hver med et Scepter i Haanden, og her havde Ceremonimesteren og den nys beskikkede Ordenssekretær indfundet sig. Ved et andet Gemak (Dronningens) stod de kongelige Drabanter med opplantede Hellebarder. Herhen indkaldtes de, der skulde udmærkes, af Herolderne for at undervises af Ceremonimesteren og Ordenssekretæren om Ordenen og dens Indstiftelse. De blev derefter ført ind til Kongen, hvem de nærmede sig med tre dybe Reverenser, og knælede ned paa det nederste Trin af Tronen. Gyldenløve overrakte Dannebrogordenens Insignier til Kongen, der hængte dem om hver enkelt, hvorefter den nye Ridder kyssede Kongens udstrakte Haand og trykkede Prinsens Haand.

Efter at dette var sket, stillede hver efter sin Rang sig paa Plads, hvor Elefantridderne ønskede de nye Dannebrogssiddere til Lykke, som derefter af Herolderne med høj Røst blev proklamerede, saavel de nærværende som de fraværende. »Hvorpaa begyndte straks Trompeterne og Herpukkerne med største Skraal og Glædesskrig at istemme i Republicvens Navn for at give dennes Lykønskninger tilkende«. En stor Folkemængde havde samlet sig paa Slotspladsen, udelukket fra at faa al Herligheden at se, men Borgerne dernede har ved deres pligtskyldige Bifaldsraab for hver ny udnævnt Ridder nok tænkt deres ved, at to af disse, Peder Griffenfeld, forhen Schumacher eller Skomager, og Kort Adeler var borgerlig fødte; og en og anden har vel ogsaa i Stolthed over sin Pøde drømt om, at slig Ære og Naade ogsaa kunde blive hans ringe Hus til Del.

Med samme Ceremonier udnævnte Kongen i 1684 i Marmorværelset paa Rosenborg »ved Hærpaukers og Trompeters Lyd« 29 Herrer til Riddere af Dannebrogordenen; i Modsætning til Elefantridderne, Indehaverne af det blaa Baand, kaldet slet og ret hvide Riddere. Efter den højtidelige Handling blev de, som det hedder, »værdige« at spise ved Kongens eget Taffel, hvorpaa fulgte Skiveskydning, i hvilken Kongen, den utrættelige Enkedronning, Geheimeraad Wibe og Grev Otto Rantzau fik Gevinsterne. Der spistes saa til Aften, opførtes en Ballet, og til Slut afbrændtes et Fyrværkeri.

Bryllup.

Hvorledes et Bryllup fejredes i Kongehuset paa hin Tid melder Ceremoniellet og de officielle Beretninger om, der knytter sig til Kronprins Frederik (IV) og Prinsesse Louise af Meklenborg-Güstrows Formælingsfest den 5. December 1695.

Der udsendtes fem Skibe til Warnemünde for at afhente Prinsessen, der i det gunstige Vejr gjorde Overrejsen fra Eftermiddag til næste Dags Formiddag, da hun steg i Land ved Gyldenlund (Charlottenlund), hvor hun modtoges af Kronprinsen, der førte hende til Jægersborg, hvor Kongen residerede.

Indtoget til København foregik paa Formælingsdagen fra et Telt, der var rejst ved Fuglestangen, en halv Mil udenfor Østerport, hvor ikke mindre end 75 Karosser, som tilhørte de første Rangspersoner, havde holdt fra tidlig Morgen.

Efter at have spist til Middag kørte Kronprinsen, ledsaget af Prinsesse Sofie Hedevig, Fyrstinden af Anhalt og et stort Følge ud til Teltet, hvor han skulde mødes med sin Brud, der paa samme Tid med sit Følge kørte fra Jægersborg.

Ved Mødet komplimenterede Kronprinsen Prinsesse Louise og førte hende ud til Brudevognen, i hvilken Prinsesse Sofie Hedevig satte sig ved hendes venstre Side, medens Prinsessen af Anhalt og den Fyrstinde, der var med fra Meklenborg, tog Plads paa Bagsædet.

Kronprinsen steg nu til Hest, og Indtoget i Byen satte sig i Bevægelse. Foran red en Trompeter med tyve Ryttere, anførte af en Løjtnant, hvorefter kom Rangspersonerne, Haandheste, en Eskadron under Befaling af en Major og de 75 tilsagte Vogne, alle forspændte med seks Heste. Foran hver Kasse gik den paa-gældende Indehavers Lakajer, tre og tre i Række, og foran de fornemste Herrer i Vognene, nemlig Vicestatholderen Grev Ahlefeldt, Grev Reventlow, Statholder Gyldenløve og Generallieutenant Gyldenløve, lededes deres Haandheste.

Saa fulgte to Trompetere og 20 Livgardere til Hest, under Kommando af en Løjtnant, Kronprinsen og Kongens Haandheste, førte af Beridere, alle Pager til Hest med deres Hovmester i Spidsen og Eleverne fra det ridderlige Akademi paa Gammeltorv med dets Staldmester foran. Dernæst kom Kongens Paukeslagere og Trompetere med fuld Musik foran elleve Vogne, af hvilke de syv optoges af Prinsesse Louises Følge, medens de øvrige som Paradevogne var tomme. Herefter kom ridende de Kavalerer, der havde fulgt Kronprinsen, og de kongelige Staldmestre, Overkammerherre Ahlefeldt og Hofmarskal Hahn.

Foran Kronprinsens Vogn gik hans Lakajer til Fods, paa højre Side af Karossen seks Drabanter med deres Fører og ligesaa mange paa venstre Side. Derefter fulgte Generallieutenant Gyldenløve og Grev Reventlow samt Kongens Lakajer til Fods i Spidsen foran den med otte Heste forspændte Brudevogn, omgivet af Kammerjunkere til Hest.

Hele Toget sluttedes af tre Eskadroner af Livgarden, anførte af dennes Chef.

Vejen til Byen gik forbi Acciseboden ved Østerport og ad Farimagsvejen til Nørreport. Da denne var passeret, svingede man til højre ind i Staden, hilst af Kanontorden. Borgerskabet dan-

nede Spalier langs alle Gader, hvis Huse var pyntede med Tapeter og Skilderier. Toget passerede Voldgade og Nørregade, Gammeltorv ad Nygade, Vimmelskaftet og Østergade, den Vej, der saa tit er bleven fulgt ved fyrstelige Indtog. Paa Kongens Nytorv kom hele den statelige Procession til sin Ret, idet den svingede omkring i den størst mulige Bue og drog saa langs Kanalen over Holmens Bro til Slotspladsen, hvor Hestgarden stod opstillet, og hvor de kongelige og fyrstelige Personer steg ud, medens det øvrige Følge fortsatte Vejen uden om Slottet til Nytorv, hvor det opløste sig.

Prinsesse Louises Følge gik til Fods over Broen og ind i Slottets Gaard, hvor et Grenaderkompagni dannede Æresvagt. Foran Prinsessens Karosse kørte de nævnte fire Paradevogne, og selv steg hun ud ved Kongetrappen. Her modtoges hun af begge Majestæterne, omgivet af deres fornemste Mænd: Statholder Gyldenløve, Grev Ahlefeldt, Brødrene Jens og Niels Juel og flere Mini- stre, ialt tyve Personer. De kongelige Damers Slæb bares af Prin- sessen af Hessen-Homburg, Statholder Gyldenløves Gemalinde og Grevinde Reventlow.

Prinsessen blev ført op i Beletagen, hvor Kuren holdtes. Kron- prinsen og hans Brud blev derefter med deres Følge af Hofmar- skallen vist op i de for dem bestemte Gemakker, og her iførtes Prinsessen sin Brudedragt.

Imidlertid var Slottets Gaard bleven dækket af rødt Klæde, og ved Mørkets Frembrud blev hele Slottet illumineret. Langs Siderne af den kongelige Trappe gjorde 24 Officerer Honnør, med Armene overkors, holdende i hver Haand en brændende Voksfakkel. Un- der Paukers og Trompeters Lyd førte Hofmarskallen Brudeparret ned i Dronningens Forgemak, og i Procession skred man over Slots- gaarden til Riddersalen.

Nu kom Kongen og Kronprinsen, ledsaget af Fyrsten af An- halt, de to Gyldenløver og blaa og hvide Riddere, foran dem Over- hofmarskallen med sin Ceremonistav, hvorefter Officererne med Faklerne gik i Spidsen foran Processionen til Riddersalens Dør, medens fire Grever, der tillige var Kammerherrer, bar en rød Fløjls Himmel over Kongen og Tronfølgeren.

Kongen indtog sit Sæde i en paa en Forhøjning anbragt Arm- stol med Tronhimmel, opstillet i Salens Baggrund, medens Kron- prinsens tog Plads i en særlig Stol, ogsaa med Himmel. Til højre for Kongen stod Ridderne, medens Obersten og den Næstkom-

manderende for Livgarden, Overhofmarskallen og Hofmarskallen, Kammerherrerne og Kammerjunkerne stillede sig op bag Tronen, hvorimod Fyrsten af Anhalt og begge Gyldenløver anbragte sig ved Tronens Fod paa Kongens højre Side.

Nu var det Damernes Tur. Foran dem gik Officererne med Fakler, Overmarskallen og Hofmarskallen. Kronprinsessen imellem Dronningen og Prinsesse Sofie Hedevig med den af Kammerherrer baarne Himmel over sig.

Ved de kongelige Damers Indtræden intonerede det kongelige Kapel et Præludium. Prinsesse Louise førtes af Dronningen hen til en Tronhimmel, der stod ligeoverfor Kronprinsens. Dronningen og Prinsesse Sofie Hedevig satte sig ved Siden af Kongen, og Hofdamerne anvistes Plads til venstre for Tronen.

Prinsessens Tronhimmel, som nu blev baaret ind, holdtes af begge Gyldenløver og Greverne Reventlow og Wedell hen over den antagelig foran Kongens Trone anbragte Brudeskammel mellem Kronprinsen og Prinsessen. Kongen og Dronningen steg ned fra deres Troner, Kongen førte Kronprinsen til Brudeskammen, og Dronningen Prinsessen, hver fra sin Side og indtog derpaa atter deres Pladser. Efter Salmen: »I Jesu Navn skal al vor Gerning ske«, holdt den kongelige Konfessionarius Brudetalen paa Dansk. Kronprinsen førte nu sin Gemalinde til Kongens Trone, hvor begge satte sig. Kanontorden forkyndte for Folket, at Vielsen havde fundet Sted.

Daab.

Om Daabsfestligheder i den kongelige Familie er der fra Enevældens Tid kun bevaret sparsomme Oplysninger. Den tidligste udførlige Beretning herom giver det Ceremoniel, der udfærdigedes i Anledning af Prins Christians Daab 28. Juni 1697. Prinsen, til hvis Fødsel Kongehuset knyttede store Forventninger, eftersom han var Kronprins Frederiks (IV) og Prinsesse Louises førstefødte, døde imidlertid, da han var godt og vel et Aar gammel. Billedet af Daabsfesten er sikkert i alt væsentligt det samme, der udfoldedes ved andre kongelige Børns Fødsel i det nærmest foregaaende og efterfølgende Tidsrum.

Journalen beretter i en uovertræffelig højtt travende Stil, at »da Solen begyndte at vise sig paa denne Verdens Himmel, mærkede

Hds. Kgl. Højhed, at det Rigens Lys, som Gud havde betroet hende, ogsaa var sin Opgang nær, og var da Klokken omtrent fire.« Der blev nu skyndsomst gjort Anstalter til at modtage samme, og i den Anledning sendt Bud efter nogle af de fornemste Hofdamer; men før disse kunde komme til Stede, »havde Gud allerede ladet en lille Sol opgaa over disse Riger og Lande og glædet Kongehuset med en sund og velskabt Prins, og var Klokken da mellem halvgaan fem og tre Kvarter.« Underrettet om den lykkelige Nedkomst indfandt Kongen sig straks for at lykønske Barnets Forældre. Derefter blev Begivenheden ved Ceremonimesteren meddelt den herværende franske Ambassadør og de øvrige fremmede Sendebud ved Hoffurerer. Samtidigt blev Kronprinsessens Lakajer udsendt i samme Ærinde til alle Rangspersoner, den højere Gejstlighed samt Byens Borgmestre og Raad med Befaling til at møde i Prinsessens Forgemak om Eftermiddagen Kl. 2; af Damer i Staden blev kun tilsagt Elefantriddernes Fruer. Kongen modtog derpaa Lykønskninger fra Hoffets Dignitarer. Paa Slaget 6 i Morgenstunden løsnedes alle Kanoner paa Voldene, og Pauker og Trompeter lod sig høre i Slotsgaarden indtil Kl. 10. Kronprinsessens Sovekammer, om hvilket nu alle Interesser samlede sig, var beklædt med skiftende Bredder af aurorafarvet Fløjls og grønt Damask med Kapper af samme Stoff. Foran Dørene hang grønne Silkegardiner, og foran Vinduerne aflange, hvide Gardiner med Lidser og Kvaster af rødt og hvidt Silke. Foran Bagvæggen stod den store Himmelseng med folderige Gardiner af rød og grøn Silke, besat med Sølvfrynser. Et forgyldt Gitter med drejede Piller delte Værelset paa tværs; i det yderste Rum var der udskaarne forgyldte Møbler, betrukne med grønt Fløjls og galonerede med Frynser af Sølv og Silke. Bordene var dækkede af kostbare Tæpper.

Til Prinsens Daab var midtvejs opstillet et Bord, beklædt med et rødt Fløjlstæppe og en hvid Dug med brede Kniplinger, paa hvilken var anbragt et Guldbækken og en Guldkande med Vand.

I Audiensgemakket foran Sovekamret var opsat en Seng, og deri en Vugge, hvori den nyfødte Prins hvilede. I Forgemakket stod et kostbart Skænkebord med Bægre af Guld, Sølv og Kryстал og et særligt Bord med Konfekt i forgyldte Sølvskaale.

Da Klokken slog tre, satte alle Byens og Slottets Klokker i at ringe, idet Kronprinsen, fulgt af de fornemste Herrer, gik ned til

Kongen for at føre denne op til Kronprinsessens Sovekammer, hvor alle Damer af Kongefamilien var forsamlede, medens Elefantriddernes Fruer befandt sig i Audiensgemakket, de Indbudne af lavere Rang i Forgemakket.

Derefter traadte Prinsesse Sofie Hedevig, der fra hendes Broders Bryllup og til Prinsens Fødsel lød Navn af Kronprinsesse, ud i Forgemakket. Over Skuldrene havde man som et Slags Forklæde fæstet et langt Sølvstykkets Klæde, saa at det ligesom dannede en Slags Hængekøje. Ovenpaa denne, paa hendes foldede Arme, var lagt en prægtig Pude. Dronningens Hofmesterinde tog den nyfødte op af Vuggen, lagde ham i Prinsessens Forklæde og bar ham ind i Sovekammeret, hvor Kongen havde taget Plads ved Bordet med Dronningen paa sin højre og Prinsesse Sofie Hedevig paa venstre Side, rede til at holde Huen. Næst hende paa den anden Side af Bordet stod Kronprinsen med Ansigtet vendt mod den høje Barsepatient, der fra sin Seng kunde følge alt.

Marskallen kaldte nu den kgl. Konfessionarius ind i Gemakket, og da denne havde stillet sig op lige overfor Kongen, indkaldtes de 5 Elefantriddere, der ligesom Damerne, der havde fulgt Prinsessen, opstillede sig paa hver sin Side af Værelset. Geheimeraadere og Riddere med deres Fruer anvistes Plads udenfor Døren til Sovegemakket.

Konfessionarius forrettede Daabshandlingen i det danske Sprog, og da dette var sket, ophørte Kirkeklokkerne med at kime, og Paukers og Trompeters Lyd trængte op fra Slotsgaarden. Ledsaaget af Kronprinsen og dennes Følge begav Kongen sig til sit eget Kammer, hvor en ung Akademist holdt en sirlig Oration paa Fransk for ham, hvorefter Kongeparret og Tronfølgeren begav sig til Rosenborg, hvor der var Taffel.

Hoffets Herrer og Damer blev tilbage i Forgemakkerne paa Residenslottet, hvor de blev prægtig trakterede til sent paa Natten. Hver Gang Hofmarskallen udbragte en Skaal for denne eller hin af de høje Herskaber, stødte Trompeteren i Spisegemakket i sin Trompet ud gennem Vinduet til Signal, at Musikken nede paa Slotspladsen skulde istemme en Fanfare.

Da Festen var til Ende og Lysene brændt ned, forføjede hver sig til sit undtagen de fire fornemste Damer, der blev tilbage for at vaage, de to hos Kronprinsessen, de to andre hos den lille Prins.

Fest for Kongen.

En Fest, der ikke alene gaves for Kongehuset og Hoffet, men hvortil ogsaa Hovedstadens Befolkning kunde være Øjenvidne, var den glansfulde Modtagelse, der paa Foranledning af Enkedronningen paa hendes Slot Sofie-Amalienborg blev Kongeparret til Del ved deres Tilbagekomst fra Hovedkvarteret i Skaane i Oktober 1676.

Majestæterne ankom til Byen om Eftermiddagen Kl. 3, og Enkedronningen tog imod dem en Mil fra København med ni Karosser, hver med seks Heste for. Idet Kongens Vogn passerede Stadsporten, affyredes tre Salver fra alle Skyts paa Voldene, i Kastellet, og de her for Anker liggende Krigsskibe, medens Sangværket paa Helligaandskirken spillede forskellige Triumf- og Takkesalmer.

Kongen og begge Dronningerne, Prins Jørgen og Hertugen af Holsten-Pløn kørte gennem Byen lige til Sofie-Amalienborg, hvor det foran Slottet opplantede Skyts afgav Salut, indtil Herskaberne et Kvarter efter kørte til det kongelige Slot. »Over Hs. Majestæts Hjemkomst«, beretter den datidige Bladskriver, »var i Almindelighed saa stor Glæde overalt i Byen, som her næppelig nogen Tid tilforn haver været, saa at Folket i Hobetal fra Husene løb ud paa Gaden, besynderligen paa Slotspladsen, hvor der var saadan en Trængsel, at Hs. Majestæt næppeligen kunde komme igennem dem«. Kongen og Dronningen og de øvrige fyrstelige Herskaber var af Enkedronningen indbudt til Aftensmaaltid Kl. 7 paa Sofie-Amalienborg Slot, og da de passerede Rigsadmiralens Hus paa Kongens Nytorv, affyredes der Salut fra Palæets Altan, ligeledes afgaves fra Amalienborg og Skibet »Norske Løve« Frydeskud. Paa Enkedronningens Slot var ophængt 400 Lygter med brændende Lys, og iblandt disse straaledede i lysende Skrift hendes Valgsprog: En Dieu mon Esperance. Paa Slottets Taarn var anbragt et Transparent med hendes Navne SOPHIA AMALIA med en Krone over. I Haven foran Slottet var opstillet tolv Billeder »med meget skønne Skikkelser satte, som og i ligemaade med Lys blev oplyste«. Mellem Haven og Slottet var rejst en grøn Æresport, og omkring samme var ni Taarne, »i hvilke indentil var brændende Lys«. Ovenover Porten læstes Kongens Navn: CHRISTIANUS QUINTUS, paa den ene Side hans Symbol: PIETATE ET JUSTITIA, paa den anden Side: VICTORIA ET TRIUMPHUS.

Rundt omkring Vandkunsten i Haven stod 8 store Lygter, og i hver af disse saa man tolv lysende Stjerner. Det fornævnte Skib og tre andre i Havnen var belyst med 1500 Lygter, hvis Lys paa den mørke Vinternatthimmel var at ligne med funkende Stjerner. Det »kostelige« Maaltid varede til henved Kl. 10. Paa Kongens Nytorv var ved Kongens Hjemkørsel alle Husene illumerede, »hvilket tog sig ud som om det var klareste Dag«.

Operafesten paa Amalienborg 1689.

Ingen Fest i Danmarks Hovedstad er nogensinde mere brat bleven vendt fra Nuets Liv og Glæde til Dødens grufuldeste Rædsler, end hin ulyksalige Operaforestilling paa Amalienborg, den 19. April 1689, ved hvis Brand mere end halvandet Hundrede Tilskuere og Medvirkende dels omkom i Luerne, dels efter kortere eller længere Lidelser maatte bukke under for Brandsaarene.

Skuepladsen for Katastrofen var det nysnævnte, af Enkedronning Sofie Amalie i Aarene 1669—73 opførte Slot, hvor hun havde Bolig indtil sin Død i 1685, og som med Have strakte sig over Pladsen nærmest ved St. Annæ Plads Nord for Haven mellem Fredericiagade og det nuværende Amalienborg, omtrent der, hvor de nordlige Palæer nu findes. Det bestod af en Midtbygning med fremspringende Midtparti, foran hvilket en udbuet Trappe førte op til 2. Stokværk, og som var forsynet med en Overbygning, prydet med Krone og Kuppel. Fra Hovedbygningen udgik lavere Sidebygninger med Pavilloner paa hver Side.

I Anledning af Kongens Fødselsdag 15. April 1689 var der bleven rejst en Træbygning af Fyrrebræder tæt op til Slottets nordre Fløj, beregnet til Scene for den Festopera, den første i sin Art herhjemme, som Prins Frederik lod opføre til Ære for sin Fader. Skuespilhusets Indre var prægtig smykket. Tilskuerpladsen var oplyst med 800 smaa Lamper og dekoreret med Mos og Enebærris, hvori der var ophængt Guldæbler og Citroner. Langs Væggene var opstillet store Transparenter af tyndt, hvidt Silketøj gennemtrukket med Olie og paamalet Kongens Navnebogstaver. Koret og Orkestret var skjult i en Fordybning mellem Scenen og en langs denne opført Skillevæg, prydet med Blomsterrabatter. Det hvælvede Loft var dekoreret som en Himmel med mange

gyldne Stjerner. For Tilskuerne var der indrettet ialt henved to Hundrede Siddepladser.

Festspillet's Titel var »Der vereinigte Götterstreit«, dets tyske Tekst forfattet af P. A. Burchard, Musikken komponeret af P. Schindler, Violinist i det kgl. Kapel, og der var indlagt Danse. Den spinkle Handling er i Korthed denne: Guderne daler fra Olympen ned paa Scenen i Skyer, ved Hjælp af et sindrigt Maskineri, for at fejre Kongens Fødselsfest. Mars og Pollux lovpriser først Oldtidens Helte og de gamle danske Kongers Hæder, der kulminerer i Kongens Person. Anden Akt viste en yndig Have med Orange- og Citrontræer, Bagtæppet fremstillede Amalienborg Slot som Phøbus' og Musernes Sæde. De fredelige Kunstens Beskyttere Apollo, Orfevs, Amfion og Antæus priste den svundne Guldalder og Fredens Velsignelser, hvorefter Hyrder dansede en vild Satyrdans, som henrev Tilskuerne til ubændig Latter. I tredje Akt viste Scenen en Krigslejr, hvor Mars optraadte, berømmende Krigens Ære, medens Apollo besang Fredens Livsalighed, som raader i Danmark. Et Kor fra Skyerne istemmer en Sang, der mægler Fred mellem Parterne. I Slutningsakten daler atter alle Guder ned paa Scenen. Striden mellem Mars og Apollo blusser paany op, men Merkur kommer ned og byder dem at forliges, og de enes i den Opfattelse, at den væbnede Fred baader Landet bedst. Scenen forandres, og medens For- og Baggrunden var optaget af en Fæstning, fremstillede Midterpartiet et frugtbart Landskab, hvilket symbolsk skulde udtrykke, at Freden beskyttes af Tapperheden. Gudinden Fama daler ned for at forkynde Jupiters Bud, at nu, da Striden er bilagt, skal alle forene sig i at synge en Arie til Ære og Pris for Kong Christian, og som slutter:

Lebe, Grosser Christian, lebe!
Dass dein Thron sich ewig hebe.

En Sky daler ned for at afhente Guderne, der under lydelige Leveraab for Kongen og hans Hus stiger til Himlen under skingrende Musik.

Forestillingen blev givet i Overværelse af hele Kongefamilien, Hoffet og de højeste Rangs- og Standspersoner og modtoges med Begejstringens Bifald.

Datidens rimede Ugerevy tolker Københavnernes Festglæde i følgende Linjer:

In Summa, man ej ved vel udi Mandeminde,
at slige Opera har været her at finde.
Musik og Traktement den Pris bær ogsaa hjem,
at alt paa Kongevis er kommen proper frem,
ja, hele Norden vil den Dag med Demant skrive
udi Karfunkelsten for evig Dag at blive.

For at imødekomme et fra mange Sider udtalt Ønske befalede Kongen, at Forestillingen skulde gentages fire Dage senere, for at Folk af beskednere Stilling i Samfundet ogsaa kunde faa Del i denne Kunstnydelse.

I mange Hjem og vel særlig blandt Børnene imødesaas den nittende April med Glæde og Forventning. Gribende maa Mod-sætningen have været mellem Stemningen i Byen om Morgenen og om Aftenen paa den skæbnesvangre Dag.

Klokken 3 om Eftermiddagen aabnedes Operahusets Døre for de festklædte Skuelystne, der i alle Aldre fra Oldinge ned til smaa Børn fyldte Huset til sidste Plads.

Forestillingen begyndte. Merkur fik fremsagt sin Prolog og Mars kun sunget de første Strofer af sin Arie, da man hørte Raabet: Vand! Vand! En Lampe, i hvilken Oljen var opbrændt, eksploderede; den brændende Væge faldt ned i de tørre Enebærris, der fængede, og i et Nu stod hele Scenen i lys Lue. Alle styrtede hen til den eneste Udgang, man kendte, men ulykkeligvis gik dens Døre indad, og den spærredes straks af den fortvivlede Mængde, der hverken kunde komme ud eller ind. Ydermere var Vinduerne forsynede med stærke Jerngitre, saa at de, der ikke havde tabt Fatningen, heller ikke ad denne Vej kunde tage Flugten.

I Løbet af et Kvarter var hele Operahuset omspændt af Flammerne, der i Forbindelse med den kvælende Røg og den voldsomme Trængsel kostede henved hundredogfirsindstyve Mennesker Livet. En Del af Tilskuerne og alle de optrædende, paa én nær, der var kendte med Lokaliteterne, slap dog ud gennem de bag Scenen værende Udgange.

Ogsaa her vanskeliggjordes Flugten, idet Folk, der sprang ned i Orkesterrummet for at klatre op paa Scenen, faldt over hverandre.

Ilden forplantede sig til Slottet, af hvilket i Timerne Kl. 4—8 Hovedbygningen og den nordlige Forbindelsesfløj nedbrændte, medens den anden Fløj med Kirken og Bygningen langs Havens Vestside blev skaanet.

BRANDEN I OPERAHUSET PAA AMALIENBORG 1689

TEGNING PAA KGL. BIBLIOTEK

Kongen kom til med Hoffet og overværede den frygtelige Begivenhed. Da Ildens Magt var dæmpet, fandt man de forbrændte Legemer ligge i en stor Hob indenfor Udgangen. Hele Natten igennem var Brandstedet Vidne til mange rystende og hjerteskaarende Scener. I de forkullede Ruiner søgte fortvivlede Mennesker med Fakler og Lygter deres savnede Slægtninge og Paarørende blandt de frygtelig lemlæstede og forkullede Legemer. Ingen af de Døde fandtes uskadte, uden at enten Hoved, Arme eller Ben var brændte og Ansigterne saa vansirede, at man havde største Møje med at genkende sine nærmeste. Og af dem, der havde frelst deres Liv, var mange i Ansigtet eller paa Kroppen saa forbrændt, at de aldrig forvandt det. Ikke faa var medtagne af Brandsaar, der ikke længe efter gjorde Ende paa deres Liv.

Mere end Halvdelen hørte til Stadens fornemste Familier og bedste Borgere. Geheimeraad Plessen mistede sin Hustru og Datter, sin Svigersøn og Brodersøn; Kancelliraad Giese og Kammersekretær Lincker hver tre Børn, og Hofapoteker J. G. Becker sin Hustru, to Døtre og en Broderdatter. Følgende fuldvoksne Mænd af Adelen indebrændte: Hofjunker Gregers Daa, Amtmand Ove Lange til Falkenstein, Page Jørgen v. Lützuu, Grev O. H. Rantzau og Kaptajn J. Reedtz til Barritskov. Ofre for Branden blev ogsaa Jørgen Elers' Broder og Broderdatter, hvilket gav Anledning til Oprettelse af Elers' Kollegium. Mange af de Indebrændte var Hustruer og Børn af Hofffunktionærer og Haandværkere, og ikke faa Tilrejsende. Overalt i Landet afholdtes Sørgegudstjenester i Anledning af Katastrofen.

Med et Øjenvidnes Troværdighed og grelle Realisme har en Poet skildret Ulykken:

Her misted' mangan Søn sin Fader og sin Ven,
 Foruden Moder staa de Døtre her igen.
 Saa mangan Enkemand med Jammer staar og skuer;
 de Kvinder ligge brændt i Ildens hede Luer.
 De Kvinder silkeklædt, som vare meget kræsen,
 som aldrig vilde gaa, men altid aag' i Chaisen,
 hvis Legem som en Sol af Diamanter skøn,
 som Dronninger i Pragt og Prydelser fremtren,
 se hvor de ligge her af Ilden led og hæslig,
 saa sorte som en Moor, forstegt, ophoven, græs'lig.
 Et Noer i Moders Liv man maatte se med Jammer
 udkige af sit Hus og skjulte Fødekammer,
 med Hænder sammenknytt' og jammerligen død
 førend det noget Liv og Dag i Verden nød.

Aarets Fester.

En konstant Afveksling i Kongehusets Tidkort inden Døre udgjorde Aarets forskellige Fester.

I Kong Christian V.s første Regeringsaar opføres i Regnskaberne først i 1670 5 Rdl. til Julebukken og i 1673 6 Rdlr. til de Folk, som spillede om Aftenen i Gemakket med Julebukken. Organisten, som spillede i Slotskirken »udi Julehelligdagene«, fik 12 Rdlr.

I Slutningen af Firserne opføres tidligst Julegaver, eller Hellig Krist, og det ses, at Foræringerne ofte har været af udsøgt Art. Saaledes fik Dronningen af Kongen i 1689 et guldemailleret Urværk og et Brætspil (Troktavl) og Aaret efter et Kogger af Chagrin, beslaaet med Guld, hvori var Kniv og Gaffel med Guldskaft, og et romansk Hoved, udstukket i Sten, vel en Camée, og ydermere »en Invention til at hænge over Bordet med en Lampe udi,« og et Skakspil. Ved andre Julefester fik Dronningen en Gang et Skrin med Rav, en anden Gang en Agatskaal og to smaa Urtepotter af blaåt Glas samt to Lystestager, to Bægre og et Granatæble, alting af Rubinglas. Et Aar modtog hun et Service af engelsk Tin, der kostede 206 Rdlr., og endelig den sidste Jul, Kongen levede, efter den ny, fra Frankrig komne Mode, »Galanterier, Baand, Palatiner, Muffe og Smaatøj.«

Prinsernes Gaver var snart en Seng, en Ring, snart et Guld-bæger og nyttige Sager som et Skrin med matematiske Instrumenter; den kostbareste Prinsesserne fik, var et augsburgsk, forgyldt Sølvservice, der kostede 366 Rdlr., og een Gang fik de Porcellæn, »købt af en Kaptajn, som Aaret forinden var kommen fra Ostindien, dog fik hun kun det halve Parti«.

Til Nytaarsdag var knyttet forskellige Skikke. I 1676 gav Kongen Trommeslagerne fra hele tre Regimenter, »som slog tilsammen Nytaar«, 12 Rdlr. En Pige fik i Drikkepenge 2 Rdl. for en Krans og Urtekost Nytaarsmorgen.

Nytaarsgaverne bestod fortrinsvis i Penge. Der skelnes mellem store og smaa Nytaar, de sidste forekommer tidligst. Portner og Vægter fik til Nytaar 6 Rdl. En gammel Mand fik i Aarene 1672—75 for sit Nytaarsvers 10 Rdlr. Dronningens aarlige Nytaarsgave opføres fra 1687 til Kongens Død næsten uforandret til 5000 Rdl., Prinsernes og Prinsessernes til ca. 600—800 Rdlr.

Hellig Trekongers Aften 1676 fik »nogle Hollændere, som var med Stjernen«, foræret 10 Rdl. Den Skik »at gaa med Stjernen« udøvedes baade af Voksne og Børn i København endnu til Begyndelsen af forrige Aarhundrede. De hellige tre Konger var udklædt i Hvidt.

Fastelavnsmandag kørte den kongelige Familie ud til Ny Amager for at more sig over Bøndernes Løjer, der ventelig var de samme, der har holdt sig op til Nutiden. Amagerne stod i høj Yndest hos Kongehuset, der klædte sig ud i deres Dragter.

Den engelske Gesandt Molesworth var Vidne til et Maskeoptog til Amager anden Dagen efter Fastelavnssøndag. Kongeparret og hele den kongelige Familie, de inden- og udenlandske Ministre samt Hoffets Damer og Herrer kørte ud, klædte i den nordhollandske Bondedragt med vide Benklæder, korte Trøjer, blaa Huer, Damerne iførte blaa Skørter og med en løjerlig Hovedpynt. Ankomne til Stedet dansede de til Musik af Sækkepiber og skurrende Violiner. Alle spiste Landsbykost af Ler- og Trætallerkener med Træskeer. Ved denne Morskab var alle lige, og man tog ikke Hensyn til hverken kongelig eller anden Rang. Aftenen tilbragte Herskaberne hos Statholder Gyldenløve og Natten med et Bal uden at aflægge deres Forklædning.

Pinsemorgen havde Trommeslagerne fra de forskellige Regimenter en særlig Forrettighed at plante Majtræer foran og paa selve Slotspladsen, ligesaa uden for Kongens Telt, naar han laa i Lejr. De unge Piger forærede Majestæterne Majkranse, og Soldaterkonerne opsatte Pyramider for Døren til Kongetrappen. Soldaterne sang en Majvise for Majestæterne, hvori det hed:

Bevar, o Gud, vor Konge vel!
Hør det, som vi bedel
Velsign Du ham til Liv og Sjæl!
Vær os alle en naadig Gud med Glæde!

Een Gang i hvert Fald fejredes hos Gyldenløve St. Mortensmarked (10. Nov.) i en stor Sal, hvori der var indrettet Boder med mange Slags»Galanterier«. Kræmmerne var høje Standspersoner, hos hvilke Majestæterne, Prinserne og Prinsesserne kunde trække Gevinster. Til Erindringen om en Hofmaskerade Mortens Aften 1696 sloges en Sølv-Jeton.

Adspredelser inden Døre.

De tilfældige Adspredelser, som bødes de kongelige Herskaber af omrejsende Gøglere, Folk, der foreviste sjældne Dyr eller bød Rariteter til Fals, ja endog Stakler, der fik Lov til at fremvise deres Abnormiteter, staar ikke over almindelige Markedsløjer. Overfor slige mere eller mindre mærkelige Individider, som fik Adgang til de kongelige Gemakker, eller mødte op i Slotsgaarden, viste Monarken sig paafaldende rundhaandet. En Kone, der udgav sig for at være 115 Aar gammel, fik 30 Rdl. Der nævnes en Karl med fire Fødder, og en norsk Bondedreng uden Arme. Taskenspillere, som optraadte i Gemakket, fik hver Gang 60 Rdlr. Et Selskab Linedansere i Forening med Taskenspillere blev endog belønnet med 160 Rdlr., Springere, som sprang i Slotsgaarden, fik 50 Rdlr.; »tvende Partier Soldater,« som ligeledes dansede i Gaarden, fik en rundelig Ducør, det samme gælder Franciskus Hollænder, der spillede Marionetter i Gemakket. Særlig yndede var Italienerne med deres lystige Person, Polichinel eller Pickelhering, »der kom Kongen til at le«, senere Tidens Pjerrot eller Klown. I 1679 fik nogle Italienerne fra Hamborg, »som agerede for Herskabet med Linedansen og anden Lystighed«, endog 300 Rdlr.; i 1692 belønnedes den italienske Harlekin, som havde opvartet for det høje Herskab, med 100 Rdlr. Disse Italienerne medbragte ogsaa hemmelige Recepter, som betaltes højt, en med 100 Rdlr., en anden købtes af Dronningen for 60 Rdlr. Naar Kongen var paa Rejse i Sønderjylland, saa han gerne Bønder fra Føhr og Vesterland danse for sig.

Af Sjældenheder, der forevistes Herskaberne, kan nævnes en Basilisk, der præsenteredes af en Karl i Gemakket, og en levende Svane, som en Soldat havde fanget paa Isen. En frakøbte man Strudseskind og Palmeblade, en tysk Pige fik 12 Rdlr. for et Haar-armaand, andre af samme Art betaltes med 22 og 20 Rdlr. En Mand fik for et Gravfund fra en Høj i Jylland 30 Rdlr., en anden for en kunstfærdig Løbestol, »en opfarendes Stol fra Jorden og udi en Gang op til Dronningens Gemak« (altsaa en Elevator), 50 Rdlr. Alle Sjældenheder og Snurrepiberier vandrede i Kongens Kunstkammer. En Gang bragte nogle Soldater Kongen Rav og Metal, de havde fundet i Kanalen, og fik til Belønning 40 Rdlr.

Spil.

Til Kongens stiltfærdige Adspredelser, særlig om Vinteren, hørte Brætspil (Tavlebord) og Kortspil.

Kongen spillede gerne Skak sammen med Dronningen. I 1687 anskaffedes et udskaaet Skakspil, og Hofguldsmeden leverede Billeder (Figurer) af Guld til samme, og et Par Aar senere fik Dronningen foræret et Skakspil til 70 Rdlr.

Endnu paa den Tid »legte man med Guldtærning« eller med Sølvbrikker (1655). Man ser, at Kongen i et Spil med Tærninger en Gang tabte 240 Rdlr. til sin Staldmester, men oftest drejede det sig om beskedne Beløb. Man raflede om alt muligt: Smykker, Sølvopsatse, Skabe, Chatoller, Tresorer, Kontorer (Møbel), Sejrværker, Klaverer og Skueretter, Heste, Ridetøj og Sadler, ja endog om en Bondegaard.

De mest yndede Brætspil var Trok eller Troktavl (af det franske tric-trac) og Passedix (d. v. s. at overgaa ti), et Spil med 3 Tærninger, i hvilket den vandt, der i ét Kast kom ind med mere

Spilleparti omkr. 1700.

Frederik V's Atlas.

end ti Øjne paa to Tærninger med samme Taløjne. I 1671 tabte Kongen en Dag 190 Rdlr. i Passedix.

Til Kortspillet brugte man Jetons og Regnepenge. I 1699 ses Guldsmeden at have forfærdiget 75 Jetons af Guld, hver paa 4 Dukater.

De mest yndede Kortspil var Lanter (Femkort), L'hombre og Skervensel. L'hombre, eller som det skrives, Allumber (af det spanske hombre: Menneske) forekommer kun een Gang i Kammerregnskaberne, da Dronningen til sin Fødselsdag i 1690 fik foræret af Kongen et »Allumberspil« af Elfenben. Skervensel, et Spil, der dyrkedes med Lidenskab saavel i de højeste Kredse som i Borger- og Bondestanden og af Soldatesken, nævnes tidligst i Tyskland 1673, herhjemme i 1677, da Kongen under Vejs til Rügen bortspillede 20 Rdlr. »udi Skervensel«, medens han paa Rügen og under Hjemrejsen derfra i Lanter bortspillede den ene Gang 30 Rdlr., den anden 100 Rdlr. Navnet Scherwenzel afledes af scheren, d. v. s. bekymre sig, og det bøhmiske Fornavn Wenzel (altsaa den meget døgende Karl), Betegnelsen for Knægtene i Kortspillet.

En ejendommelig Form for intimere Selskabelighed var de Sammenskudsgilder, Hoffet foranstaltede, saaledes Fastelavnsaften 1698, da Deltagerne var klædt i Bondedragt og sad parvis med udstoppede Amagerdukker til Taffels. Kongen deltog med en Kalvesteg, Dronningen med et stegt Lam og ferske Gedder, Kronprinsen trakteredes med Fasaner, Kronprinsesse Louise med en Kage, Fyrsten af Anhalt gav fyldt Oksekød, presset og saltet, Prinsesse Sofie Hedevig bagte Hjerter, Hertugen af Würtemberg gav en Marcipantærte og Fyrstinden af Anhalt en Kalkunpostej. Prinsessen af Nassau deltog med Krakmandler, Prinsessen af Hessen-Homburg ydede Rosiner, Gyldenløve og Grev Reventlow mødte op med Kapunsteg, Grevinde Haxthausen gav Skinke og røget Oxetunge, Gehejmeraad von Jessen røget Kød og Pølse, Oversekretær Harboes Frues Bidrag bestod i Kringler fra hendes eget Køkken, og endelig andre, mindre flotte, gav Grød, Salat og Pistacier.

Opremsningen af Navne og Retter giver baade en Forestilling om, hvem der paa den Tid hørte til Kongehusets nærmeste Omgivelser, og hvad der gjaldt for at være godt og lækkert for forvante Ganer.

En anden Gang stod Delingsmaaltidet paa Kramsfugle, Ragout, Kødbudding og Vafler, som en tysk Prinsesse havde bagt.

Et uundværligt Led i Kongehusets brogede Program for Adspredelser udgør ogsaa den i Tiden herskende Lyst til at samle og omgive sig med »rare« Exemplarer af Individier saasom Dværge og Indfødte af fremmede, fjerne Nationer.

Øverst blandt slige Rariteter gjaldt Dværge og Dværginder. Særlig yndede hos Kongen og Dronningen blandt saadanne Liliputer var Liden Grev Hans og Frk. Elselil eller Els'chen. Hans havde sit eget velindrettede Kammer øverst oppe i Slottets Trappe-taarn, fra hvis Vindue han holdt Udkig over Byen. Elselil sad i sin egen lille Fløjls Lænestol i Dronningens Kammer. Begge blev forkælede af de høje Herskaber og betænkt med smukke Gaver, saasom Sølvtoj, en Kurv og et Bæger. Elselil, der fra 1693 og Aarhundredet ud var hos Dronningen, fik en Gang til Nytaar en liden Kaarde med Diamanter til 10 Rdlr. Da Hans' Moder døde, gav Kongen 20 Rdlr. til Begravelsen. Desuden nævnes tre andre Dværge. Hos en Præst paa Falster holdt Kongen i en Aarrække en Dværginde i Kost.

I Aarene 1678 til sin Død fungerede Dværgen Trompin ogsaa som Nar. Blandt Hofnarrene er den kendteste Ulrik Lufs, en studeret Mand, først Lærer for Frederik III's Døtre, fra 1673 Landsdommer paa Langeland, men afskediget c. 1680, antagelig fordi han var bleven smaatosset. Herpaa tyder, at man i 1682, da han dukker op ved Hoffet, fandt hans Kaarde paa Marken. Samme Aar fik han en Klædning til 100 Rdlr., antagelig en Narredragt. I 1683, da Kongen i Spøg udstedte et Patent for ham som Markgreve af Louth, Friherre af Sternberg og Herre af Luftendal, kaldes han Baron Luft. Fra en senere Tid har man et Billede af Hofnarren Otto Kyhl, malet af Pilo, et koloristisk Mesterstykke, der viser ham, iført en Generals Frakke med Sølvtrædser, Vinglasset i Haanden højt hævet, og Munden opsat til et bredt Grin.

Morianer eller Negre indforhandlede af Øst- og Vestindiefarere og fra Guinea som Handelsvarer; saaledes betaltes i 1686 en Morian med 30 Rdlr. Inden de kom til Hove, hvor de anvendtes som Slæbbærere eller Kappedragere eller vartede op, sattes de under Tugt og undervistes i Aar og Dag, saa at de høje Herskaber kunde have Gavn og Glæde af dem. De var, som Skikken har holdt sig i umindelige Tider, prægtigt klædte i røde og blaa Silkestoffer og havde guld- og sølvindvirkede Turbaner med hvide Plumager, som man kender det fra mange Portrætter, hvor de er an-

bragte som Staffagefigurer, holdende en Hest eller Hund eller beskæftiget med en eller anden Tjenergerning. De blev sikkert godt behandlede. At de ogsaa kunde faa deres Frihed, naar de ønskede det, ses af, at Morinden Christiane Amalie, som havde opvartet Dronningen, erholdt Hjemlov til Ostindien, benaadet med 100 Rdl. til Afsked.

Passionen for Rariteter udstrakte sig endvidere til sjældne Dyr fra oversøiske Lande. Paa Københavns Slot indrettede Kong Frederik III et Menageri med særskilte Dyrehuse, Løverne paa Ridebanen bag Prins Jørgens Stald, Tigrene ved Tøjhuset.

I 1656 fik Løvevogteren Johan Sembler 100 Rdl. som Godtgørelse for at have indført en Løve og to neapolitanske Heste fra Augsburg, og i 1670 indkom en Løvinde fra England, der kostede 220 Rdlr. med Transport. I 1666 fik man et Tigerdyr og i 1668 to saa store Sjældenheder som en »Mammonet« og en »Svinigel«, et ostindisk Pindsvin, der vakte saa megen Opsigt, at det holdt sit Indtog i København, ifølge Griffenfeldts Ord, triumferende lig en St. Jørgen. Allerede 1653 havde Frederik III et Par Dromedarer, af hvilke han sendte Kurfyrsten af Sachsen den ene som Gave, medens den anden nød den Ære at blive afmalet. I 1662 fik han af et russisk Gesandtskab foræret flere sjældne levende Dyr, blandt hvilke et Par Kameler og en Pelikan. At en af Kamelerne her fødte en Kalv, var en Begivenhed, der omfattedes med levende Interesse. Med stor Opmærksomhed, for ikke at sige Spænding, imødesaa Københavnerne i 1669 to levende Krokodillers bebudede Ankomst. Herom rimer Anders Bording pudsigt:

Til Lykstad (Glückstadt) er et Skib saa lykkelig hjemlandet
fra den guineisk Strand. Man der paa saa, blandt andet,
som sært og sælsomt var, en farlig Krokodil,
af samme Slags, som gaar udi Ægyptens Nil.
Man den til Kongen hid saa levendes at føre
paa Veje var: Men hvo kan mod Naturen gøre?
Ved vores danske Luft den sig ej vel befandt,
men fik sin Død paa Belt, ret under Sprovø Land.

Denne triste Begivenhed fremkalder følgende moralske Betragtning:

O! at enhver, som og er krokodilsk i Sinde,
sin velfortjente Løn og Undergang maa finde,
før han faar Evne til, paa danske Jord og Land
at sætte Fod og der ufyrrme (forulempe) nogen Mand.

Ved Kong Frederik III's Død rummede Menageriet en Løve, to Tigre, en Leopard og en Los. I Christian V's Tid synes denne Bestand at være indskrænket, dog anskaffedes der ostindiske Ræve og Bjørne fra Norge. Den afrikanske Løve maatte skydes, da den en Dag slog sine Klør i en »intet Ondt anende« Tømmersvend, der gik ind i dens Bur.

Til Dronningens smaa Glæder hørte Aber og Papegøjer. I 1679 fik hun tre Marekatte og 2 Papegøjer, som kostede 240 Rdlr, i 1684 en hvid Abe, hvilken store Sjældenhed betaltes med en høj Pris, nemlig 200 Rdlr.

Heste og Hunde spillede en stor Rolle i Majestæternes daglige Omgivelser. I 1680 omtales Kongens ædle Heste: »Buntrock«, der blev malet af Steenwinkel, »Senner« og »Hans«, der tilsammen kostede 500 Rdlr. Der indførtes spanske, ungarske og tyrkiske Heste, brune og hvide polske Heste, abildgraa, perlefarvede, blaaskimlede, sorte, ja endog »uden Rompe«, og Tigerheste (Zebra'er). Et Spand »spanske Heste« købtes i Hamborg for 1000 Rdlr. Der omtales Dronningens graa Pasgænger.

Kongeparrets Yndlingshunde var Genstand for stor Omhu og færdedes i deres Værelser. De betaltes oftere meget dyrt; saaledes kostede to Hunde til Dronning Charlotte Amalie 140 Rdlr. Christian V's tro Hund »Tullefas« blev afmalet i 1678 af Henrik Dittmer, Billedet hang i Kongens Kammer Side om Side med Dronningens Portræt og fulgte ham, naar han forlagde Residensen. Tullefas afløstes af »den store Hund Tyrk«.

Friluftsforystelser. Jagten.

Blandt Kong Christian V's FRILUFTSFORLYSTELSER indtog, som nævnt, Jagten den øverste Plads, for hvilken alle andre Hensyn maatte vige, og som han drev til Overmaal.

Kort efter sin Regeringstiltrædelse lod han Jagtvæsenet organisere af sin Yndling, den til Overjægermester udnævnte V. J. Hahn. Paa Ibstrup, hvor allerede hans Forældre ofte havde jaget, lod han i 1670 den tilliggende Dyrehave indhegne med Enebærstager til Brug ved den samtidig indførte vilde Parforcejagt, og ved Udhugninger i Skoven opstod de saakaldte Gader, for at Jægeren kunde holde Øje med det flygtende Vildt. Tidligst i 1671 omdøbtes Ibstrup til JÆGERSBORG. For at kunne indrette Jagten ef-

ter bedste Mønster indkaldtes en engelsk Overjæger, der blev begunstiget stærkt og bl. a. fik et Sølvjægerhorn, der kostede 100 Rdl. Paa Sletten lod han endvidere opføre et Jagtslot. »EREMITAGEN«, for at kunne spise »i Enrum«. Vedligeholdelsen af Jægersborg krævede et stort Personale, ialt 30 Mand, foruden Overjægeren, Jægere, Jægersvende (Pantsvende), Jægerknægte, Besuchknægte (der opsøger Vildtet) og Drengene.

Parforcejagten har inspireret A. Bording til følgende Strofer (1. November 1670):

Som Luften end er frisk og sig til Jagt bekvemmer,
 man Danerkongen fast hveranden Dag fornemmer,
 med Jægerhorn til Hest paa Jagten ud at gaa.
 Saamangen kronet Hjort for hannem bukke maa.
 Gesandten Richemont og ej ret længe siden
 med hannem ude var, til at fordrive Tiden
 og fik at give Magt, at selve Engelland
 med sin Parforcejagt ej Kongen trænge kan.
 Paa Jægersborg han blev med prægtig Stads og Fore
 modtagen herligen af Kongen og de Store.
 Slet intet spartes dér af Vin og ædel Drik,
 samt anden Tractement, enhver jo fuldt op fik.

Et Aar var Kongen 15 Dage i Træk paa Parforcejagt. Beslægtet med denne er den saakaldte St. Hubertus-Jagt. I 1683 anskaffedes en St. Hubertus-Hest, der kostede 200 Rdlr.; i 1692 fik Overjægeren for de første Løb »St. Hybert« kaldet, 50 Rdlr., og i 1695 udbetaltes til Løn for samtlige Jægere 80 Rdlr. »for St. Hubert«.

Næst efter Jægersborg var et yndet Maal for Kongens Jagt-udflugter Abrahamstrup, der i 1673 overdroges Hahn med Forbehold af visse Rettigheder for Kongen, der allerede fem Aar senere købte det tilbage og gav det Navnet JÆGERSPRIS, hvor Christian V bl. a. i 1680 tilbragte otte Dage.

Ogsaa i de skovrige Egne omkring Frederiksborg gik Kongen paa Jagt. Om et mærkeligt Jagteventyr i Esrom beretter A. Bording:

Hans Majestæt, naar han for Statens høje Sager
 kan stundom have Tid, han udi Landet drager,
 hvor han med Jagten har sin Lyst og Tidsfordriv
 og skiller mangan vel saa rask en Hjort ved Liv.
 Men det er mærkeligt, som sig i disse Dage
 ved Esserum tildrog, hvor han var og at jage.
 Vel stor en kronet Hjort af hannem mattet af,
 udi den ferske Sø sig til at svømme gav;
 dog Jægerne til Baads mod Landet hannem vende,
 hvor han straks greben blev og Kongen kom til Hænde.

Men ret ved samme Sted, som han i Lande drev, et gammelt Stykke Guld i Vandet fundet blev. Det syntes som en Mønt, dog ingen kan udgrunde. Hvad derpaa standet har, saavelsom og hvorlunde det der hen kommen er, og i vel langsom Tid har ligget skjult maaske, thi gemmes det med Flid. I vores gamle Lov om Dannefæ vel skrives: At finde Sølv og Guld, det Kongen bør at gives. Dog saadant hænder sig ej tit. Men dette kan vel kaldes Dannefæ: thi Kongen selv det fandt.

Begivenheden maa have fundet Sted 4. Sept., da der i Kammerregnskabet opføres, at »nogle Bønder, som hentede Hjorten i Land«, fik 4 Rdlr.

Har Jagten saaledes engang spillet Kongen et heldigt Fund i Hænde, skulde hans ubeherskede Jagtlyst efter alt at dømme hævne sig paa ham. I Okt. 1698 slog en Hjort, han vilde give Fanget, ham til Jorden og tilføjede ham alvorlige Læsioner, der vistnok har bidraget til at medføre hans Død Aaret efter.

Kongen gik ogsaa paa VILDSVINEJAGT i den store Dyrehave, hvor der én Gang i 1692 dræbtes 35 Svin.

Under Amager drev man SÆLHUNDEJAGT. I 1661 fik Schovten fra Amager Befaling at skaffe store og smaa Baade til Brug for Kongen ved en Jagt paa Sæler. Ved Kurfyrstindens Besøg i 1665 foregik den ved Gl. Vartov, hvor der ved Stranden var rejst et med Skarlagens beklædt Stillads, hvorfra man med Pisto-ler kunde naa hen i hver Krog af en Indhegning, i hvilken en Snes Sælhunde svømmede rundt, der ikke kunde undslippe. I en Galej kom Dronningen sejlende, der som altid førte an i hvert raat og taabeligt Myrderi, sammen med Prinserne og Prinsesserne samt Kurfyrstinden, fulgte af Kongen og Prinsesse Ulrikke Eleonore i forgyldte og malede Jagter, hvorefter Ministre, Kavalerer, Damer og Betjente i 50 Baade. I Anledning af den forestaaende berømmelige Daad saluterede hele Flaaden, smykket med Flag og Vimpler og draget med rødt Skarlagens. I Galejens Kølvand fulgte to Baade, den ene med Kapelmester og Hofvioloner, den anden med Trompetere og Hærpaukere, der spillede omkap. Herskaberne traadte op paa Forhøjningen, hvorefter Myrderiet begyndte »og vedvarede til om Aftenen, da der ikke var en eneste Sælhund i Live«.

Kort efter sin Regeringstiltrædelse lod Kong Christian V indrette FALKONERVÆSENET. Skønt man netop i Danmark havde den

bedste Lejlighed til at skaffe sig Falke, dreves Jagten ikke med saa stor Iver som i andre Lande. Falkene opdrættedes fra først af for at benyttes til Foræringer til fremmede Fyrster.

Falkonervæsenet indlagdes fra først af under Overjægermester Hahn. Allerede i 1617 nævnes en Falkonermester, der med to Falkonerknægte og to Falkonerdrengene havde det Hverv at sørge for Falkenes Underhold og Dressur inden de, berøvede deres Vildskab ved en barbarisk Dressur, sendtes bort. Af alle nordiske Falke var de islandske de mest efterspurgte. Man anvendte dem fortrinsvis paa Hejrer og Traner. Som Lokkefugle tjente Ugler. Ogsaa norske Falke var søgte, og Bønderne fik gode Belønninger for at indfange Falke til Falkonergaarden, der tidligst nævnes i 1695. Falkene ses at have været benyttede ved Jagten paa Glenter, Agerhøns, Lærker og Harer. I 1676 sendtes nogle islandske Falke i Foræring til Kejseren.

En fransk Rejsende, der var her i 1702, beretter, at en Falkonermester, han saa, var den første, der havde bragt Falkejagten paa Mode herhjemme. Han havde kun seks Fugle, af hvilke de to benyttedes ved Harejagten, de fire andre til at jage Krager med.

SVANEJAGTERNE dreves af de kongelige Herskaber, Hoffet, de højere Rangspersoner og endog fremmede Ministre gennem hele det 17. og ind i det 18. Aarhundrede. Snart afholdtes disse Jagter paa Saltholm og paa Amager ved Svanelejegaard (Rødegaard) i Sundbyøster, hvis Dam benyttedes som Svanepark, snart ved Gedser, Nykøbing og Kalundborg. Jagten fandt som Regel Sted i Slutningen af Juli.

I 1655 holdt Dronningen Svanejagt paa Amager, 1661 i Kalundborg, i 1666 og 1668 i Nykøbing. Ofte dræbtes flere hundrede Svaner. I 1692 var Kongen med Hoffet paa Svanejagt ved Gedser, hvor der nedlagdes 420 Svaner.

Af denne barbariske Forlystelse har en fransk Rejsende, der ynkedes over Dyrene, givet følgende Beskrivelse:

Den 12. Aug. (1702) afholdt Kongen og hele Hoffet Svanejagt. Alle fremmede Ministre var indbudne. Man havde drevet Svanerne helt nede fra Møen, hvor de fandtes i tusindvis. Da det var den Aarstid, hvor deres Fjer begynder at komme igen, og de unge er lige saa store som de gamle, kunde de ikke flyve over Vandet. Flere Sluffer jagede dem foran sig og førte dem til Kø-

benhavn, hvor man holdt dem fangen i otte Dage. En Del undslap, og paa Jagtdagen var der kun omkring 200.

Alle Prinser, Prinsesser, Ministre og Gesandter tog Del i Jagten, og hver havde en Kaptajn af Flaaden til at styre sin Slup, der betjentes af 10 Roere. Der var ialt 37 Baade, som skulde danne en Halvkreds for at indeslutte Svanerne. I Midten var Kongens Baad, til hver af dens Sider de to Dronningers (Charlotte Amalie og Louise), Prinsessernes og Kongens Brødre. Kongens Slup havde 20 Roere, klædt i sribet aurora- og karmoisinfarvet ostindisk Atlask, alle Aarerne var malede, og Sluppen helt forgyldt. Alle Deltagere samledes paa en Jagt, »Kronen«, armeret med 24 Skyts, hvor Kongen og hele Hoffet gik ombord og som eskorteredes af to Fregatter. Idet Kongen gav Signal til at begynde Jagten, rykkede man frem i Kreds, indtil de stakkels Svaner var jaget ind i en lille Vig, paa hvis Bredder var opstillet Mænd til Hest, som skulde hindre Svanerne i at redde sig op paa Landjorden. Efter Kongens første Skud begyndte man at plaffe med Bøsserne og dræbte næsten alle Svaner. Var Fuglene anskudte, sprang Matroserne ud af Slupperne i Vandet og sloges om at faa fat i dem, hvilket foranledigede en Kamp. Man dræbte fra den engelske Gesandts Slup syv Svaner. Kongen var næsten aldrig i sin Slup. Snart sprang han ned i en Slags lille Kano, der roedes af to Karle og som gik paa saa lavt Vand for at komme Svanerne saa nær som muligt. I hans Baad var kun Viceadmiral von Stöcken, der styrede, og Kongens Livknægt, der ladede hans Bøsser. Snart steg Kongen ned i en lille Gondol, som kløvede Vandet i største Hast og tjente ham til at forfølge nogle Svaner, der søgte at undslippe. Efter at alle var dræbt, sluttede Jagten. Kongen dinede paa sit Fartøj, der ikke sparede paa Krudtet med Saluteren, ligesaa de to Fregatter, thi de bestilte ikke andet end at fyre Resten af Dagen.

Om Tidens Følelsesløshed overfor Dyrenes Pinsler haves et Vidnesbyrd i Biskop Jens Bircherods Bemærkning, at Svanejagten er »formedelst sine smukke Inventioner værd at anskue«.

Ringriden.

Næst efter Jagten var vel RINGRENDEN Kongens Yndlingsidræt, som allerede hans Forældre og han selv fra tidlig Ungdom havde dyrket. Selv Belejringen og dens Uro havde ikke forhin-

Tegning fra den kgl. Turnering 5. Jan. 1702.

dret Kongeparret i at tilfredsstille denne deres Passion, hvorfor det i en svensk Vise fra Tiden hedder:

Holsten have vi vundet,
 og Jylland have vi fundet.
 Den Tid Kongen og Dronningen aag i Ring,
 da fik vi Fyn og Sjælland ind.

Man drev Sporten dels i Rosenborg Have, dels foran Slottet, hvor der var indrettet en Bane, indhegnet med to Skranker, i hvis Midte der var opstillet to ved Hjælp af en Kæde forbundne Søjler. I Kæden hang en Skive, paa hvilken var malet to parallelt løbende Cirkler, hvis Mellemrum var firdelt, og hvert Felt mærket med Tal. Det gjaldt nu for Rytteren, der i strakt Løb red ned ad Banen, at ramme et af disse Felter, Tallene paa Træfferne blev optegnet, og hvem der først opnaede at faa et bestemt Pointantal, var den lykkelige Vinder af den udsatte Præmie.

Damerne plejede at stikke til Ring fra en lille Vogn, og dette maatte ogsaa Christian V nøjes med i de sidste Aar, han levede.

Naar denne Ringrenden foregik foran Slottet, kunde Menig-

mand faa Adgang til at overvære Skuespillet. Her afholdtes ogsaa 1677—78 Hesteballetter (Rosballetter) og i 1682 Kubel (Kobbel)renden, i hvilken Anledning de 14 Staldkarle, som red, hver fik 2 Rdlr., og de to, som vandt Prisen, 4 Rdlr., medens Spille-mændene ialt fik 6 Rdlr.

De kongelige Herskaber stak ogsaa til Ringen i Baade paa Slotsgraven, som Tilfældet var i tre Junidage og en Dag i Juli 1695, da Holmens Folk assisterede og nogle Paukerdrengene af Flaa-den sang dertil. Der holdtes ogsaa Ringkørsel paa Isen, thi i 1679 stak Hoffets Herrer og Damer til Ringen fra Slæder.

Gennemført efter hævdvundet Mønster var den prægtige og farverige Karussel eller Turnering, der fandt Sted 13. April 1685 paa Kongens Nytorv, og som er beskrevet i et illustreret Haandskrift.

Torvet var, længe før Festen begyndte, fyldt til Trængsel, og fra alle omkringliggende Huse fulgte spændte Blikke det brogede Skue.

Om Formiddagen satte Deltagerne sig i Bevægelse med fuld Musik i et ordnet Tog, der udgik fra Københavns Slot langs den nordre Side af Kongens Nytorv udenom en Skranke, der strakte sig over det meste af Pladsen, med Aabning ud mod Gyldenløves Palæ, det nuværende Charlottenborg, hvor Toget ordnede sig i Rækker.

Forrest red Fodermarskallen med fire Fourerer, et Kompagni af Hestgarden og en Bataillon af Fodgarden. Derefter fulgte den første Afdeling af Kampens Deltagere, de røde Riddere, i Spidsen for hvilke red en Paukeslager og 12 Trompetere, fulgte af de 34 Ridderes Haandheste, deres 40 Lakajer og 24 Pager samt Gyldenløves 8 Lakajer og 6 Pager. Saa kom de to Kampdommere, Geheimeraad Markus Gjøe og Etatsraad Mogens Skeel, efter dem Føreren for de røde Riddere, Overhofmarskal Bülow, Overceremonimester Gersdorff, Oberst, Friherre Løvendal, Etatsraad Otto Krabbe, Etatsraad Niels Krag, Marskal Lützwow, Kammerjunkere samt den danske Gesandt von Ahlefeldt.

Den næste Afdeling dannedes af de blaa Riddere, ligeledes med en Paukeslager og 12 Trompetere, efterfulgte af Riddernes Træn, Haandheste, Lakajer og Pager. Foran Kongen red de to Kampdommere, Gehejmeraad Otto Skeel og Generalmajor Hans Schack, og efter Majestæten hans Kampfæller Hertugen af

Württemberg, Grev Reventlow, Geheimeraad, Friherre von Winterfeldt, Overkammerjunker von Knuth, Staldmester von Haxthausen, Obersterne von Plessen, Trampe, Bjelke og Krag samt en Kammerjunker.

Hele Toget sluttedes af et Kompagni Hestgardere.

De blaa Riddere bar en Vaabenkjole af mørkeblaat Atlask, besat med Guldgalon, og over denne en guldbroderet Vest af perlefarvet Silketøj med fire runde Skøder. Deres Hovedbeklædning var Stridshuer af perlefarvet Atlask, prydede med store blaa og hvide Fjerbuske. Huernes opkrammede Skygge var foret med blaat Atlask og bræmmede med Guldgalon. Til Dragten hørte et folderigt Skørt. Særlig pyntelige var Herrernes hvide, med røde Hæle forsynede, guldbroderede og med Guldfrynser udstyrede hvide Silkestøvler. Hestedækkenerne var blaa og besatte med Guldgalon.

De røde Ridders Farve var Purpur, Broderierne og Galonerne af Sølv, men iøvrigt adskilte de sig ikke fra de blaa i Dragten.

Medens de røde Riddere medførte hvide Haandheste, havde de blaa Riddere sorte.

Opstillingen paa Torvet formede sig saaledes:

Paa den nordre Side stod paa hver Fløj et Kompagni Hestgardere med Front mod Charlottenborg. Til venstre for Slottet var opstillet de blaa Riddere med Følge, til højre de røde, paa Yderfløjen nærmest Charlottenborg et Kompagni af Drabantgarden, og bag ved Trompetere, Paukeslagere, Pager, Lakajer og Haandheste.

Skuespillet aabnedes med, at Neptun og Æolus, Vindenes Gud, kom kørende ind paa Kamppladsen og istemte en Sang, der haaned Mars og de stolte Landsoldaters Slingren paa et gyngende Skibsdæk og sluttede med Ønsket om, at Majestæten næste Sommer vilde lade afholde en Vædekamp paa Havet.

Paa Kampbanen, en langlig Firkant foran Slottet, aabnedes Spillet med Ringrenden. Den sejrende fik til Belønning et massivt Guldbæger, i hvilket var indgraveret Rendebanen og følgende flove Indskrift.

Saa straaled de Røde, saa pranged de Blaa.
Alting var prægtigt, hvorhen man end saa.
Kongen fungerede selv ved sin Fest.
Prisen for Løbet vandt den, der var bedst.

Til Brug ved anden Afdeling af Turneringen var opstillet ni Statuer eller Postyrer vistnok af Gibs, som i et Keglespil, hvoraf de otte var anbragte paa Postamenter i Mandshøjde, medens den midterste i forreste Række stod umiddelbart paa Jorden.

Af Løbene har R. Mejborg givet følgende Beskrivelse:

»Kongen, som aabnede Løbene, tog Plads ved det venstre Baghjørne, med Ryggen mod Støtten. Paa et givet Signal lod han Hesten gøre en Volte, fældede Lansen og galopperede omkring Opstillingen, idet han slog en Volte ved hvert Hjørne, hvor han samtidig søgte at spidde Hovederne paa Lansen, som han kastede, da han var kommen forbi det fjerde Hoved. Ankommen til Udgangspunktet trak han Sabelen, slog atter en Volte og red i sunde Galop over mod det yderste Hoved til højre i Midtrækken, langs med denne og saa op til det midterste Hoved i den bageste Række, idet han idelig svingede Sabelen og bestræbte sig for at afhugge Hovederne. Da han havde svinget om det ovennævnte bageste Hoved, satte han af Sted langs Midtrækken, og nu skulde det forreste Hoved føres bort paa Sabelspidsen.«

Hver af Ridderne maatte gøre tre Løb. Præmien bestod i et massivt Guldbæger med Fremstilling af Turneringen og følgende Vers:

Ni Hoveder udi et Ridt
ved samme Antal Hug og Snit
at fælde, var et Mesterstykke.
Jeg Prisen vandt, det var min Lykke.

Nu fulgte de saakaldte Kvintløb, kaldet efter Kvinten, en Mandfigur med Sværd og Skjold, staaende paa et højt Postament, og som det gjaldt at ramme paa en bestemt Maade. Bag ved Kvinten, paa en mindre Støtte, var anbragt en Buste, som skulde spiddes paa Lansen, og foran den stod et Hoved paa Jorden, som man havde at sætte paa Spidsen af Kaarden. Dette Kunststykke kunde udføres ved at Rytteren til venstre for det bageste Hoved foretog en Volte og rettede Lansestødet mod Kvinten, hvorefter han svingede om, red uden om det bageste Hoved og angreb dette, idet han foer forbi samt til Slut atter satte i Galop forbi Hovederne, medens han forsøgte at spidde det forreste.

Sejerherren i dette Løb fik ogsaa et Bæger med Indskriften:

Til Trods for hver paa Banen
jeg træffe kan Kvintanen.
Mit Bæger tjener til Bevis —
thi jeg erholdt den bedste Pris.

Derefter fulgte Rideskolen med de hertil knyttede, fra Beridere i Nutiden kendte Ydelser. Endelig sluttede Festen med den saakaldte Karussel, der udførtes af Ryttere parvis mod hinanden, hvis Baner dels krydsedes, dels gik sammen. Den angribende holdt i højre Haand en Boldt, medens Modstanderen bøjede sig frem over Hesten og dækkede sin Ryg med et stort Skjold, hvorpaa var afsat en Prik i Midten, som man prøvede at træffe.

Udgifterne ved denne Fest, og kun saavidt man kender dem, er bogført med 2865 Rdlr., deraf alene for Præmier i Guld og Sølv 1146 Rdlr., og til Perlestikkeren for Kostumer 668 Rdlr. Hertil kommer, at Kongen ved samme Lejlighed til Overceremonimesteren bortspillede den nette Sum af 2649 Rdlr. eller ca. 25000 Kr. i moderne Penge. Unægtelig et grelt Eksempel blandt mange paa Kongens og Hoffets Ødselhed.

Endnu prægtigere end Ridderspillet var den Turnering, som Kongen ti Dage senere ved Aftentide lod afholde i Københavns Slots Riddersal og som saaledes unddrog sig Borgerskabets Opmærksomhed.

Salen var for Tilfældet delt paa tværs af en lav Skranke med to Gennemgange, prydede med røde og blaa Faner, flankerede af Rækker af Pyramider, Vaabentrofæer og mange Lys. Langs Væggene var rejst Tribuner med festligt udstyrede Sæder for Dronningen og hele Kongefamilien samt Hoffets Damer. I hver af Salens Ender var opsat et Telt, i hvilket Deltagerne kunde opholde sig, imedens Turneringen stod paa. Et stort Musikkorps spillede op, og hundrede Kyradserer af Garden til Fods i Harnisk og Hjelm, pyntede med blaa og røde Plumager, holdt Vagt langs Væggene med korslagte Arme, holdende et blottet Sværd i den ene og en Voksfakkel i den anden Haand.

Idet Musikken spillede op til en lystig Marsch, kom Mars i en med malede Skyer beklædt og med Sejrstrofæer prydet Vogn og opfordrede Ridderne til at begynde Dansen. Kampdommeren mødte op for at tilse, om alt paa Dystpladsen var i tilbørlig Orden, fulgte af Herolder, der Gang paa Gang udskreg:

Den, der sejrer med Lansen,
Han fører Bruden til Dansen.

Efter at Kampdommerne havde taget Stilling paa begge Endsider af Skranken, droges Teltforhængen til Side, og Kongen traadte

frem i lueforyldt Rustning, fulgt af Ridderne i blankpoleret Staal-harnisk og med mægtige Plumager paa de lukkede Hjelme. Iøvrigt var Dragten den samme som ved Karussellen. Kampdommerne var klædt efter spansk Mode med flade, bredskyggede og fjerbusksmykkede Hatte, lange Kniplingshalsklude, røde eller blaa Silkefrakker, skrammererede med Guld og Sølv, pyntede med galonerede Opslag og Lommetasker, hvide posede Knæbenklæder og Strømper af Silke. Glansen forøgedes ved Pragtkaarer i gyldent Gehæng og lange Stokke med Guldknop. Al denne Glimmerpragt funkledede i et Utaal af Vokskærter. Deltagerne i Turneringen var de samme som ved Karussellen. I Salens vestlige Ende stod de blaa Riddere, i den modsatte de røde Riddere.

Turneringen begyndte med at Ridderne skuldrede deres Lanse, avancerede fire Skridt frem og et til Side, fældede Lansen med højre Haand, bøjede højre Haand og strækkende venstre Fod tilbage. Derefter kastede de Lansen over i venstre Haand og fældede den med samme, rejste sig saa, sænkede Lansen til Hilsen og svingede den over Hovedet. Nu gik det for Alvor løs, idet de marscherede tre Skridt fremad, kastede Lansen fra den ene Haand til den anden, fældede den paany, løb løs paa hinanden, splintrede Lanserne mod Panser og Plade og kastede de sønderbrudte Vaaben. Derpaa drog de Sværdene, trak sig tilbage til deres Udgangssted og gjorde omkring ind i Teltene.

Efter at tre Træfninger var leverede, begyndte Tvekampen mellem Førerne for begge Parter, nemlig Kongen og Gyldenløve. Derefter kom Merkur dalende ned i en Sky og forkyndte paa Vers Vaabenhvile med Lovprisning af de Kæmpendes Tapperhed.

Hele Festen sluttede med, at et Kor af Hofsangere afsang en Hyldestsang til Kongen, der sluttede med Ønsket:

O, gid din Magt maa vokse, Du store Christian,
Paa Jordens vide Kredse, paa Verdens Ocean.

Landliv.

Prinsessernes Gaard førte i Kong Christian V's første Regeringsaar en mere og mere upaaagtet Tilværelse, eftersom hans Søskende blev bortgiftet. I 1673 benævnes den efter den sidste endnu ugifte af Kongedøtrene Prinsesse Ulrikke Eleonores Gaard, men den var da bortforpagtet. Da ogsaa hun i 1680 som Kron-

prinsesse af Sverige forlod Landet, overdrog Kongen Lystgaarden, der fra nu af kaldes »Prinsens Gaard paa Ny Amager«, til hendes Brodersøn, den endnu kun 10-aarige Kronprins Frederik.

Der anvendtes i de følgende Aar ikke helt ubetydelige Summer paa Gaardens Bygninger og Anlæg. Den omfattede nu (1682) en Lysthave med to Fiskeparke og to vandomflydte Lysthuse, der indtog den Plads, hvor nu den sydøstlige Del af Frederiksberg Have og en Del af Haveselskabets Have ligger, samt en Kanningaard og en under Indretning værende Fasanhave, der strakte sig ned ad Pilealléen og vistnok har udgjort Begyndelsen til Søndermarken. Endelig hørte til Gaarden Urtehaven med Ridebane og et Kaninbjerg, omfattende den nuværende Frederiksberg Runddel.

Ved Fastelavnstid og om Sommeren gæstede Kongefamilien jævnlgt Prinsens Gaard, hvor Hollænderbønderne i Nationaldragt diverterede Herskaberne med de fra Gammel Amager kendte og traditionelle Løjer. Fastelavnsmandag 1676 spenderede Kongen for 10 Rdlr. Øl til Bønderne. I 1681, i Juni, forlystede Kongen sig herude og skød til Fuglen. I Fastelavnen 1683 optraadte Kongen og hele Hoffet i Amagerdragter paa Prinsens Gaard, overværede om Aftenen en Komædie og spiste paa den store Sal. Staldfolkene, som »agerede Kobbelen«, fik i Drikkepenge 12 Rdl., Spillemændene 4 Rdl. og Bønderne 12 Rdl. I 1692, da Kongen Fastelavnsmandag besøgte Stedet og den imidlertid indrettede Falkonérgaard, fik Bønderne til Øl, de havde drukket, 6 Rdl. I April 1695 holdtes en kostbar Karussel (Ringrenden) ved Prinsens Gaard, som Kronprinsen og hans samme Aar afdøde Broder Prins Christian havde bekostet og anrettet »Kongen og Dronningen til Ære og Plaisir« i Anledning af hans Moders Fødselsdag. Kronprinsen anførte et Parti Riddere, alle klædte i Rødt, med Sølv skrammerede Kjortler og hvide Plumager paa Hattene. Prins Christian anførte det andet Parti, som var i hvide med Guld broderede Kjortler og røde Plumager. De holdt deres Ringrenden og ridderlige Exercitser med stor Sirlighed og uden ringeste Desordre. Dommerne var Geheimeraad Jens Juel og hans Broder Generaladmiral Niels Juel, Geheimeraaderne Marcus Giøe og C. S. von Plessen, Overhofmester von Geimar og Konferensraad Knuth. De fire Gevinster tildeltes følgende: Kaptain Moltke en Kaarde med Guld-fæste, Baron Winterfeldt en skøn Ridehest, Oberst Krag et Par

rare Pistoler, Kammerjunker Vind en med Sølv indlagt Floret. Siden blev hele Hoffet prægtig trakteret paa Prinsens Gaard.

Efter sit Giftermaal i 1695 synes Kronprinsen ikke at have opholdt sig paa sin Gaard, men endnu i 1697 gav han paa sin Faders Fødselsdag en splendid Fest, ved hvilken der spistes »ved et sindrigt Taffel, som var anordnet i Form af begge de danske Ridderordener«. Kongen og Dronningen sad ved deres Krone, som var anbragt meget mere ophøjet end det øvrige Taffel. Paa den højre Side var en illumineret Skov af Figentræer, hvori der stod nogle Sangere, klædte som Jægere, og en Devise forestillende den opgaaende Sol med Overskrift: »Den gaar op med fornyet Glans«. Majestæterne havde Udsigt til en Allé af Figentræer, til Statuer og en Kaskade, der nedstyrkede fra et højt Lysthus. Paa venstre Haand muciserede nogle Søguder i en illumineret Grotte.

Vi kan ikke forlade Prinsens Gaard uden at omtale en Person, der aabenbart har spillet en ret stor Rolle ved Kongefamiliens Besøg herude, »den lystige Nille«, eller Niels Peders, der figurerer i hele Kong Christian V's 30-aarige Regeringstid i Hofregnskaber. Hun synes at have været en ret velhavende og anset Bondekone. Jævnlig faar hun udbetalt 10 Rdl. i Nytaarsgave og et lige saa stort Beløb ved Majdagstid for Smør og Mælk. Til hver af sine tre Døtres Bryllup faar hun i Brudegave 12 Rdl., til en Sørgeklædning i 1685 samme Sum og til en Rejse til København det forholdsvis rigelige Beløb af 10 Rdl. og som Bidrag til Bygning af hendes Hus 30 Rdlr.

Et yndet Udflugtssted for Kongefamilien i Nærheden af Hovedstaden var det senere CHARLOTTENLUND, der 1671 overtoges af Gyldenløve, efter hvem det fik Navnet GYLDENLUND. Lystherberget opretholdtes og bortforpagtedes med Værtskab og Gæstgiveri. Af Kongen fik han skænket den tilstødende lille Dyrehave, og det tillodes ham at sætte Fisk i de fire Fiskedamme til Næring for Gæsterne, der maatte spadsere i Skoven til Fods og spise under Træerne, dog maatte ingen komme i Parken eller føre Heste ind i Lunden. Det paalagdes Kroforpagteren at holde rent ude og inde, »saa at de lüsterende kan have Behag i Stedet at besøge«. I 1682 fik Kongen Gyldenlund, som han jævnlig besøgte og lod ombygge i 1693. Han opførte et Lysthus med Have nede ved Stranden, hvor det nuværende Charlottenlund Slot ligger, og 1689 opførtes her en Bro. Her underholdt Kongen ogsaa

en Bestand af Dyr, bl. a. en ostindisk Hjort. En Gang fik Enken i Gyldenlund 92 Rdlr. »for Kongens Spisning saa og for Dyrenes Underholdning«. I 1691 sejlede Christian V herud, og i 1695 lod han sig befordre derud af Sluproere.

Gyldenlund benyttedes til mindre Hoffester, og i Sept. 1684 var der saaledes Maskerade herude, og Haven var illumineret med Skibslygter.

Kongen delte Datidens Overtro i Henseende til de saakaldte hellige Kilders helbredende Virkninger. Ligesom Faderen, dog ikke aarligt, ejheller fortrinsvis St. Hansdag, aflagde Kong Christian V Besøg ved Helene Kilde »i Ensomhed, naar den store Folkemængde var borte.« I 1693 ses han at have været ved Kilden og at have givet Bonden dersteds 4 Mark. Iøvrigt nøjedes man med at sende en Lakaj ud for at hente Vand, saaledes i 1693 til Dronningen. I 1698, ved St. Hansdags Tid, drak Kongen af den senere saakaldte Emiliekilde ved Strandvejen.

Gyldenløves Fester.

De Fester, Gyldenløve lejlighedsvis gav i sit Palæ paa Charlottenborg, stod i Glans og Overdaadighed ikke synderligt tilbage for Kongehusets.

Ved Medvirkning af de kongelige Hofvioloner, Musikanter og Sangere opførte Gyldenløve paa Kongens Fødselsdag en Operaballet, til hvilken selve Thomas Kingo havde skrevet Teksten. I en af Slottets Sale havde man indrettet et Teater, hvis Scene, der fremstillede de elysæiske Marker, var prægtig dekoreret med grønne Træer og en stor Fontæne.

Danmarks første Scepterfører, Kong Dan, traadte op paa Scenen, omgivet af flere historiske Berømtheder, og tolkede for Olympens Beherskere sin sene, store Efterfølgers, Kong Christian V's Fortjenester og Dyder. Med denne Motivering beder han Jupiter om Tilladelse til at gæste sit kære Danmark og dets store Monark, hvilket stilles ham i Udsigt med Angivelse af Maaden for Befordring:

I en Skyvogn kan du age,
straaled om med Solens Glans,
Stjerneblus om Natten tage.
At ledsage dig til Lands.

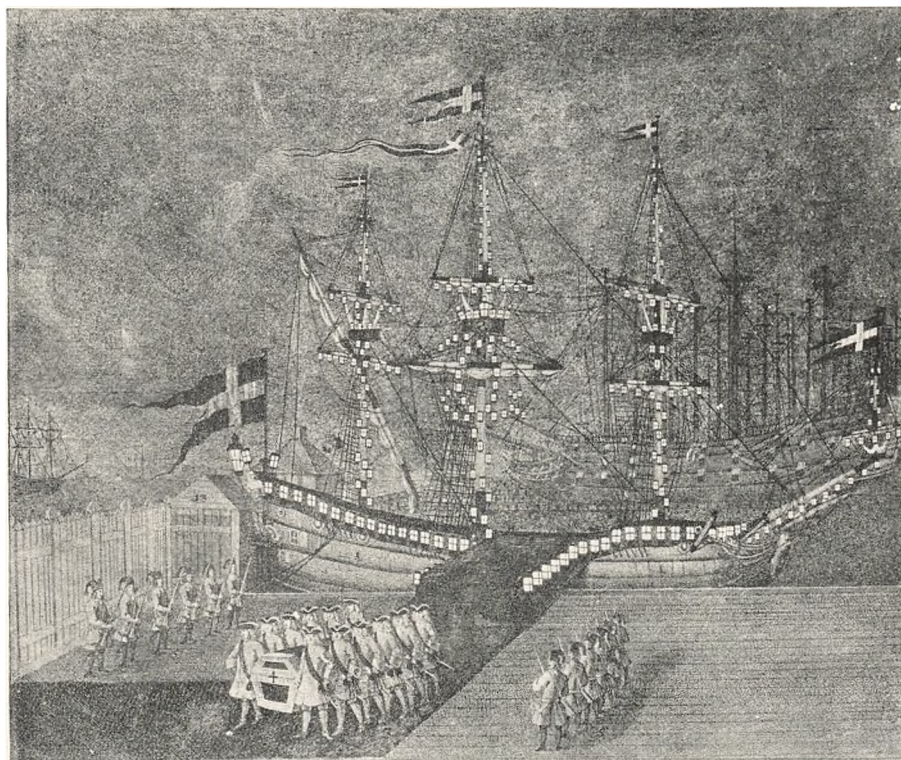

Men Cimbrernes Folk har nu en anden Skrift og Tale end i Kong Dans Tid, og Runerne er gaaede af Brug, hvorfor han behøver en Tolk.

Paa Jupiters Bud bliver Merkur sendt af Sted i Forvejen for at erfare, hvorvidt Rygtet om Kong Christians Storhed og Bømmelse staar til troende. Gudernes Sendebud vender tilbage og aflægger Beretning om, hvad han har hørt og set, i følgende Vers:

Højtydende Gud!
Nu har jeg udrettet dine Ordre og Bud,
jeg med Forundring og Fornøjelse har set,
hvad af Kong Christian og i hans Tid er skét.

Langt større og mer
er Dyder og Manddom, og alt han beteer,
end her berettet er; thi skriv kun hannem ind
blandt store Guders Tal, det egner og hans Sind.

Gyldenløves Fregat illumineret.

Olympens Behersker giver da Kong Dan Lov til at fare ned til Danmark, og stedt for Kong Christian frembærer han da sin Lykønskning i Dagens Anledning.

Nu først finder Jupiter Dans Begæring virkelig begrundet og giver ham Lov til at age til Danmark og ved sin Ankomst til Landet ogsaa at bringe Kongen sin Lykønskning:

Mægtige Fyrste, min Søn og min Glæde,
Kongernes Ære, Regenternes Sir,
værdig at sidde paa kongelig Sæde,
værdig at føre Sværd, Krone og Spir,
jeg er forlovet, med Gudernes Tykke,
Dig til at ære og ønske til Lykke.

Efter at Kong Dan atter har begivet sig til Olympen, daler Merkur ned paa Scenen og bebuder, at ogsaa Mars vil indfinde sig til Festen og befaler, at alle Lysts og Fryds Gudinder skulle give Møde, hvad de har lovet at ville efterkomme »udi Musik eller Måner af Opera.« Glædens og Kærlighedens Genier synger derefter en Duet, hvori de tilkendegiver, at deres højeste Ønske er at kunne forhøje Kongens Glæde.

Efter at disse skønne Genier er forsvundne, optræder fire Helte, der opfører en Skjold- og Sværd-dans. Under Korsang og til Paukers og Trompeters Skrald daler Krigsguden med stort Rabalder ned paa en med Sejrstrofæer smykket Trone. Som paa hans Bud viser Fama sig i Luften og faar Befaling til at sprede Kongens Ry over alle Verdens Lande. Rygtets Gudinde gaar fra den ene Side af Salen til den anden, og lader en Lavrbærkrans falde for Kongens Fødder.

Saa forsvinder Mars, og Victoria viser sig og forsikrer Kongen om, at hun vil blive Kongen tro, og danser til hans Ære en Entré.

Til Slut optræder fem drabelige Krigsmænd. De gæve Stridsmænd opfører en Dans og sætter til Slut med stort Bulder deres Skjolde sammen, saaledes at de viser Kongens Vaaben, hvorefter de fjerner sig under Fanfarer og Trompetstød.

Samme Aften opførtes en fransk Komædie: »l'Inconnue«.

Af Fylderiet og Drikkeriet, der gik i Svang ved disse Fester, har Baron Lahontan, der 1694 gæstede Danmark, i sine Memoirer givet en grell Skildring. »Gyldenløve,« skriver han, »er en af de prægtigste Stormænd i Evropa; han sætter sin Fornøjelse i hver Dag at give et stort Taffel med 18 Kuverter, hvortil fornemme Damer saavel som Herrer indfinder sig og spiller og spadserer efter

Maaltidet. Man træffer det samme og ligesaa kostbare Selskabsliv hos Grev Reventlow, der her anses for at være en af Kongens ivrigste og dygtigste Ministre. Maaltiderne varer mig, der er vant til at spise paa Feltfod, d. v. s. i 5 à 6 Minutter, for længe, thi de strækker sig almindeligvis over to Timer. De ypperlige, med Ødselhed serverede Retter tilfredsstillter Smagen, Synet og Lugten. Disse Tafler afviger ikke i anden Hensende fra de bedste ved det franske Hof, undtagen at man her serverer store Stykker saltet Oksekød. Jeg tror, at Danskerne næppe vilde spise det med saa megen Nydelse, hvis de ikke skyllede Ganen med Fader Noahs rare Drik. Blandt de forskellige Sorter Vin, man drikker her, er Cahors og Pontac de eneste, en Franskmand kan vænne sig til. Det synes, som om det er Skik i Norden at drikke én eller to Pokaler Øl, førend man gaar over til Vinen, som man sætter alt for højt til, at man skulde blande den med Vand. Fordums skal disse Tafler have varet 4—5 Timer, i hvilke man drak tappert uagtet Faren for Gigt, men denne Skik er nu afskaffet, tilmed er Glassene saa smaa, at man rejser sig op fra Bordet i al Sindsro. Kun ved visse overordentlige Fester er Gæsterne uvægerligt tvungne til at tømme nogle frygtelig store, til Randen fyldte Pokaler ved de saakaldte »Welcoms«. Erindringen om disse Bægre faar mig til at skælv, efter hvad der uheldigvis hændte mig hos Gyldenløve. Vicekongen trakterede 18—20 Personer af begge Køn i Anledning af et Barns Fødsel. Tilfældet vilde, at jeg var blandt Gæsterne, der alle maatte tømme to Dusin fyldte Bægre paa de tilstedeværendes og fraværendes Vegne. Jeg tilstaar, at jeg var meget forbavset over min Fatning, thi jeg havde før troet at kunne tømme St. Lorensfloden end disse Kilder af Vin, men der var ingen Udsigt til at knibe udenom eller vægre sig derimod, jeg maatte gøre som de andre. Tilsidst bragte man ved Slutningen af Taflet en stor Velkomst af Guld, der rummede to Flasker, som enhver Kavalér maatte tømme til Bunden paa den kongelige Families Sundhed. Gud ved, om den ulykkelige Skipper, der staar Ansigt til Ansigt med Skibbruddet, har skælvet mere end jeg ved Synet af denne vældige Pokal. Jeg bekender, at jeg tømte den, men jeg vil ikke fuldende Beretningen, thi jeg agter ikke at berømme mig af denne Heltegerning, jeg derpaa udførte efter tre eller fire andres Exempel, der lettede deres Samvittighed ved Foden af Bordet. Efter denne Skandale var jeg saa elendig, at jeg ikke vovede at vise mig, ja vilde straks have

forladt Landet, hvis ikke mine Drikkebrødre havde fraraadet mig det.«

At den franske Forfatter ingenlunde har gjort sig skyldig i Overdrivelser, ses af en Beretning fra Gyldenløves Lakaj om en Fest, Kongen i 1685 gav til Ære for hans Herre, der havde ledsaget ham til Norge, og det øvrige Rejsefølge. Hjemkommen fik Kongen selv Idéen til at lade fremstille en stor Velkomst eller Guldpokal til en Vægt af 4000 Dukater, rigt forsynet med Ornamenter og en Indskrift, som bevidnede hans Tak »for den gode Fornøjelse, han fandt for udi Norge.« Kongen lod Pokalen skænke fuld, i hvilken der gik nær en halv Kande Vin, og tømte den paa Gyldenløves Velgaaende. Glad over denne kongelige Gave fyldte Gyldenløve straks Pokalen og drak efter en dyb Reverentz Kongens Skaal til Bunds, hvilket alle andre Tilstedeværende maatte gøre ham efter.

KONG FREDERIK DEN FJERDES TID.

I Frederik IV's Skikkelse var hans Forfædres Blodrigdom og Sværlemmethed udtyndet til væver Smidighed, og deres tunge Ansigtstræk skrumpet ind til en fugleagtig Profil. Ved alle Datidens Hoffer var han kendt baade som den mest lidenskabelige Danser, der kunde holde ud til den lyse Morgen, og for sin Kvindeskærhed. Hans mangelfulde Opdragelse og Uddannelse spores i hans Breve og Optegnelser, og hans tyske Undervisning forudsatte hans senere svigtende Forstaaelse for dansk Nationalitet.

Som hans Forgængere paa Tronen blev han (1695) gift med en tysk Prinsesse, Louise af Mecklenborg-Güstrow, alt andet end køn, med smaa sammenknebne Ansigtstræk, der beherskedes af et Par fremvældende, store og ildfulde Øjne. En samtidig lagttager nævner, at hun ikke gjorde nogen god Figur ved Siden af Kongen. Den ægteskabelige Forstaaelse varede ikke længe. Kongen vendte sig tidlig fra Dronningen ved sin aabenbare Utroskab. De Krænkelser og Tilsidesættelser, han voldte hende, tog hun sig meget nær, og hun bar derfor et forgræmmet Ydre til Skue, der vakte Medfølelse i Folket. Længe efter hendes Død, som i Ewalds Digt, mindedes man hendes »kongelige Kummer«.

Ikke nok med Kongens Dobbeltægteskaber, først med Grevinde Vieregg, senere med ANNA SOFIE REVENTLOW, som han offent-

Kong Frederik IV.

Maleri af Dav. Heger.

187

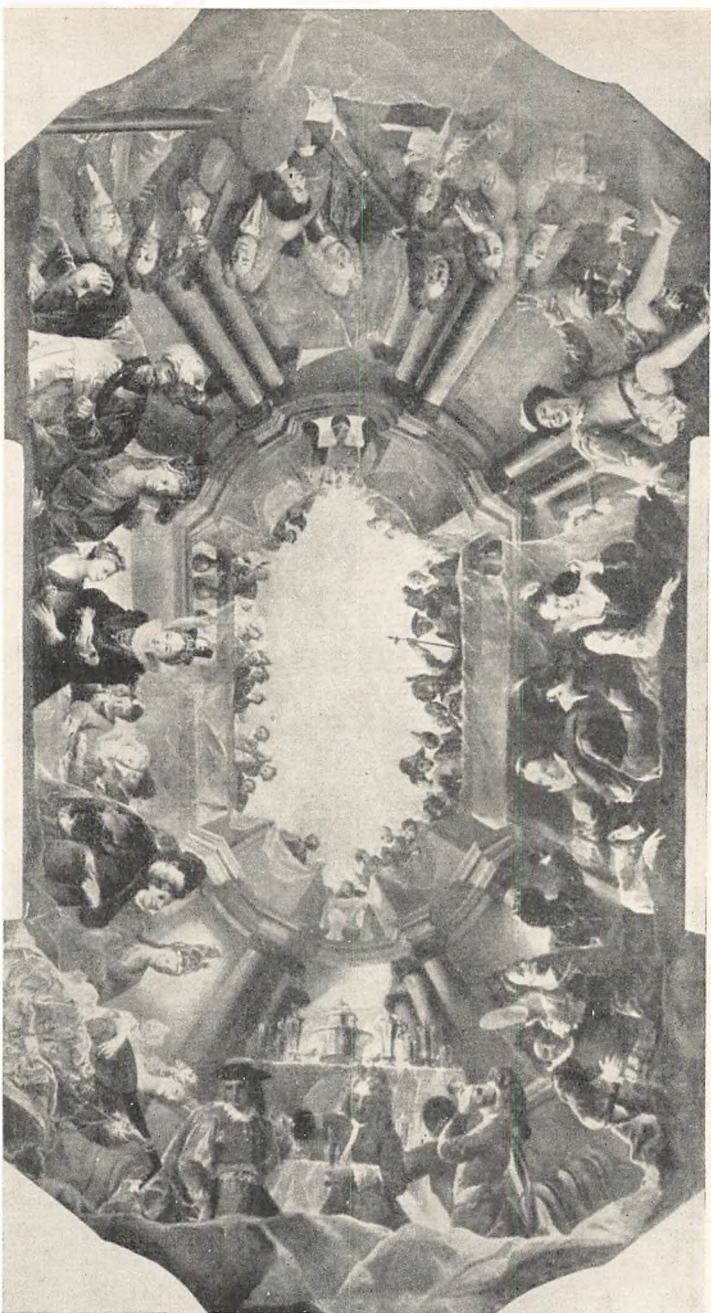

Anna Sofie Reventlow, Frederik IV's anden Gemalinde.

lig lod sig vie til, kom endnu hans tidligere officielle Forhold til Grevinde Schinkel og flere andre løse Forbindelser, som alt i alt maatte vække selv liberalt tænkende Samtidiges Forargelse. Jævn-sides med dette alt andet end kristelige Liv og Flygtighed i andre Henseender gik hans Iver for det religiøse og humane, der satte Frugt i hans varme Interesse for Missionsvæsenet og Oprettelsen af Vajsenhuset. Han tog sin Gerning som Regent til daglig alvorlig og satte sig med Flid og Arbejdsomhed ind i Regeringssagerne, naar ikke ydre lokkende Tilskyndelser bragte ham ud af Kursen. Ved sin Velvilje overfor sine Undersaatter, der havde uhindret Adgang til ham paa Audiensdage, uanset Stand og Rang, vandt han Befolkningens Hengivenhed og efterlod sig et godt Minde i dens Bevidsthed.

Paa Hofforlystelsernes Program kom MASKERADERNE under den danselystne Konge snart til at indtage den øverste Plads. Alle-rede i Jan. 1701 blev der paa Københavns Slot afholdt en prægtig Maskerade, hvor man saa Hoffet forklædt i forskellige Nationers Dragter, tyrkiske, moskovitiske, persiske og polske. Lystighederne begyndte Kl. 4 om Eftermiddagen »med Tractement for de kongelige Betjente, og siden indtil sildig ud paa Aftenen blev adskillig Leg og Dans foretaget«. En Uge senere var der atter Maskerade paa Slottet, til hvilken de fornemste Hof- og Civilembeds-mænd »med deres udstafferede Damer indfandt sig og lod i deres Forklædelses-Invention ingen Kostbarhed mangle.« I 1703 afholdtes der to Dage i Træk Maskerader til Ære for det meklenborgske Fyrstehus.

Kongens Forkærlighed for Maskerade og Baller voksede til Lidenskabelighed, efter at han under sit Ophold i Venedig, i Januar 1709, havde overværet de til Ære for ham afholdte Karnevals-fester. Her havde hans Dansemani sat Rekorden, idet han ved det prægtigste af alle Maskeballer ikke forlod Gulvet fra Kl. 4 om Eftermiddagen til den lyse Morgen. Et blivende kunstnerisk Minde om denne Konges Passion er Coffres farvefyldte, idérige Maske-radebillede fra 1711, der pryder Loftet i Rosen paa Frederiksberg Slot. Aaret efter Kongens Hjemkomst holdtes der hver Onsdag Maskerade ved Hoffet, i hvilke hver anstændig Person kunde del-tage. »Disse Maskerader,« siger E. Pontoppidan, »kostede store

Maskerade.

Loftsmaleri af Coffre paa Frederiksberg Slot.

Penge, og bleve Maskerne trakterede med Vin og Sukkerbrød, gjorde store Optog og var helt prægtige«.

Ved den meget omtalte Maskerade i 1711 paa Koldinghus var det, at Kongen først skal have faaet et meget stærkt Indtryk af den da 18-aarige Anna Sofie Reventlow, hvis Fader, Storkansleren, han iøvrigt gentagne Gange havde gæstet paa dennes Gaard Clausholm.

I den letbevægelige Konges Tid fulgte Hoffesterne paa hverandre i broget Afveksling, og særlig blev der paa Fødselsdagene i den kongelige Familie ikke sparet paa Glans og Pragt.

Saaledes blev i 1702 Dronningens og Prinsesse Sofie Hedevids Fødselsdage samme Dag fejret paa Gyldenlund i Nærværelse af Hoffets Dignitarer og de fremmede Gesandter. Om Aftenen var der saavel i Søen udenfor Stedet som ogsaa i Dyrehavens Gange foranstaltet en straalende Illumination. I Aarene 1701—3 afholdtes i Ridehuset paa Slottet Ringrenden og Ridderspil, der varede til langt ud paa Natten, sidste Gang blev Dronningen midt under Festen angreben af Fødselsveer og nedkom Morgenen derefter med sin fjerde Søn. Til Ære for Prins Carls Fødselsdag blev der i 1707 paa Slottets Ridebane afholdt »en artig Dyrekamp imellem en grum Tyr og nogle bidske Hunde, ligesaa mellem en Bjørn og en Hest,« et grelt Exempel paa Tidens Raahed.

Kongen var hyppigt under Vejs, i Norge (1704), og rundt om i Landet paa Mønstringsrejser. I Aalborg fik Borgerskabet under Kongens Besøg Tilladelse til at fremvise deres Vaabenøvelser, som han med sine Ledsagere iagttog fra et Galleri og »fik over deres Ubehændighed en stor Latter.« Da han gæstede sin Moder paa dennes Gods Dronninglund, saluterede hendes Bønder, kommanderede af Slottets Morian, med deres Tærskeplejle.

Om Sommeren opholdt Kongen sig hyppigt paa Frederiksborg, Jægersborg og Frederiksberg Slot, der 1704 stod færdigt og hvor han residerede et Par Somre, samt efter Fulddendelse af dets to Sidefløje i 1710 og under Pesten det følgende Aar. Her modtog han Besøg af Czar Peter og dennes Gemalinde, der sammen med de kongelige Herskaber indtog et Maaltid paa Altanen, hvis Udsigt de berømmede.

Til Frederiksberg Slot er ogsaa knyttet en mærkelig og meget omtalt Begivenhed i Kongens Liv.

Sorg og Glæde har vel, som i alle Slægter, skiftet i det danske Kongehus, som man kender det fra den konventionelle Prokla-

mering: Kongen er død, Kongen leve. Men kun én Gang, og til-
lige paa en højst forargelig Maade, har det givet sig Udslag for
Dronningens Vedkommende.

Datidens Nyhedsblad »Post-Rytter« meddelte i sit Maaned-
nummer en udførlig Beskrivelse af Dronning Louises »sørgelig-
herlige Ligbegængelse« den 2. April 1721. Den hedengangne be-
tegnes som »en saa dyrebar, Dannes og ejegod Dronning, hvor-

Hyldestbæger til Fr. IV efter Slesvigs Inddragelse 1721.

fore og Hs. Kgl. Maj. og Højkongelige Herskab har taget sig dette
Dødsfald saa meget desmere til Hjertesorg.« Efter den bevægede
Meddelelse om, at Kongen og det Højkongelige Herskab »for-
føjede sig til hver sit Kammer udi stor Bedrøvelse,« fulgte umid-
delbart derpaa den unægtelig forbløffende Hofnyhed, med føl-
gende Ordlyd:

»Den 4de dito haver Hs. Kgl. Maj. for sine visse Aarsagers
Skyld allernaadigst fundet det for godt, jo før jo heller, sig ud i et

KAVALERERS OPVARTNING VED DAMERNES TOILETTE CA. 1740

LANDKADETTENES TEGNEBOG

nyt Ægteskab at indlade med Hendes Højhed Hertuginde af Slesvig.« I samme Aandedræt Meddelelsen, at »Hans Højærværdighed Dr. Hans Bartholin her udi Universitetet i det Kgl. Herskabs høje Overværelse holdte en sirlig og sørgelig latinsk Tale over den Højsalige Dronnings dødelige Afgang.« Derefter følger igen et Glædens Budskab om, at den 10. dito »blev højstbenævnte Ægteskab her af Prædikestolene for Menighederne overlydt forkyndet med hosføjede allerunderdanigste hjertelige Lykønskning, at den almægtig gode Gud i Himmelen vilde dertil give sin Velsignelse, Lykke og Benedidelse.«

Og til Slut som en Festraket: »Den 16de haver det allernaadigst behaget Hs. Kgl. Maj. meget højtideligen at holde sin Elskelige Gemals, Hendes Højhed Hertuginde af Slesvigs Fødselsdag paa Frederiksberg Slot udi al fornøjelig Lyst og Glæde.«

Som man let kan tænke sig, havde Avisudgiveren været i Knibe med, hvorledes han i sin Hoftidende skulde servere saa blandede Retter for sine Læsere uden at vække Anstød opad til og i Befolkningen. Det vides da ogsaa, at han først havde raadspurgt gennem Kancelliforvalteren hos Geheimeraad Wibe om, hvad og hvorledes han havde at skrive. Det officielle Referat foreligger i de ovenanførte Avisnotitser.

Ligesaa vanskeligt stillet har Udgifveren af det andet Hovedstadsblad, »Extraordinære Relationer«, sikkert været, der i sine Hofnyheder ikke var slet saa formel som »Postrytteren«.

Bladets Referat af Brylluppet (4. April) har en særlig Interesse, fordi det er af officiøs Karakter og siges at have Oversekretær F. Rostgaard, der var gift med Dronning Anna Sophies Halvsøster, til Forfatter.

»Hoffet,« hedder det, »giver dagligen og ej mindre end hele Byen fornøjelige Prøver af deres herover fattede Glæde, og begge Nationer kappes om at forekomme hinanden med Lykønskninger over dette trufne lykkelige Parti, og det ikke uden Aarsag, saasom de ikke andet kan end af al den Godhed, Mildhed, de Dyder og de Egenskaber, som denne høje Prinsesse arveligen besidder, vente og forsikre sig om al Lyksalighed og Naade. Hvorudover og enhver Undersaat ikke glemmer, til de for deres Allernaadigste Konges Velstand og Fornøjelse til Himlen ofrede Forbønner, at føje denne, at saa glædelig en Samling, i hvis Fornøjelse den danske Nordens Lyksalighed bestaar, maa udi en evigværende Velsig-

nelse og med en uforandret Glæde af Undersaatterne fra Æt til Æt erindres.«

Højere formaaede vel ikke nogen Pen i Datiden at naa i undersaatlig Hyldest.

I vore Dage vilde Pressen have faaet Adgang til Bryllupsfest og Kroning, men sligt var ganske utænkeligt for Datiden.

Til alt Held er der bevaret endog to Referater af de til den mærkeligste af alle Kroningsfestligheder indbudne Standspersoner. Den ene og udførligste skyldes Otto Blome, paa den Tid Overhofmester hos Kronprinsesse Sofie Magdalene. I Oversættelse lyder Beretningen saaledes:

»Igaar Formiddags, efter at have afholdt Statsraad paa Frederiksberg, lod Hs. Maj. gennem sin Overhofmarskal, Geheimeraad von Münch opfordre alle fremmede Ministre og øvrige Dignitarer til at begive sig ind i hans inderste Forgemark. Efter at han havde underholdt sig omtrent et Kvarterstid med de udenlandske Gesandter om ligegyldige Ting, spurgte han disse og de øvrige nærværende Herrer, om de ikke vilde følge med ham i Hertuginde af Slesvigs Sovekammer og se, hvad han vilde foretage sig dér. Herpaa traadte Overhofmarskallen ind i Kabinettet, hvor han henteden kongelige Krone, hvilende paa en rød Pude, og ligesom vi andre fulgte Kongen. Denne gav nu, hørligt for alle, Hertuginde tilkende, at eftersom han af sand Kærlighed og Højagtelse havde kaaret hende til sin Gemalinde, nu ogsaa vilde erklære hende for sin Dronning. Kongen nødte hende til at nedlade sig paa den i dette Øjemed anbragte Fauteuil, tog Kronen af Pudene og satte den paa hendes Hoved, hvorefter Dronningen rejste sig op og kysede Kongen paa Haanden, som derpaa omfavnede sin Gemalinde. Dermed var Handlingen til Ende, dog kom dertil, at Kronprinsen og Kronprinsessen saavel som alle øvrige fremmede og de til Stede værende Landets Ministre gratulerede Dronningen, hvilket ogsaa var Tilfældet med de tre nærværende Damer, nemlig Grevinderne Reventlow, Holsteinborg og Oertz. Storkanslerinde, der opholdt sig paa Frydenlund, var ganske vist bleven inviteret til Taffels, men havde ladet sig undskylde med Upasselighed. Det er saare kuriøst, at denne Kroning er bleven holdt saa skjult, at ingen Moders Sjal har vidst noget derom, før man saa Kronen. Ds. Majestæter spiste baade Middag og Aften ved publikt stort Taffel og forlystede sig mellem Maaltiderne med at spille Basset.«

Den anden Referent, den herværende svenske Resident, supplerer Beretningen med den pikante Oplysning, at Anna Sofie, da Kongen traadte ind i hendes Gemak, stod for Fodenden af sin Seng i Sørgedragt og med Juveler i det udslagne Haar, medens Prinsesse Charlotte Amalie stod ved et Vindue i Sovegemakket. Residenten lagde Mærke til, at Kronprinsen og Prinsessen, der daarligt kunde skjule deres Forargelse, ikke kyssede Anna Sofie paa Haanden. Grunden til, at den unge Dronnings Moder udeblev, var, det vides bestemt, den stolte Dames Forargelse over Datteren, og da hun senere maatte indfinde sig i Audiens, var det, at hun lod de i Slægten overleverede Ord falde: »Min Dronnings Haand kysser jeg, min Datters afskyer jeg.«

KONG CHRISTIAN VI's TID.

Kong Christian VI, hvem en Historiker har kaldt Enevælden i den agtværdigste Skikkelse, var kun tredive Aar, da han besteg sine Fædres Trone. Virkelig ung havde han aldrig været. Trangbrystet og blodløs, tidligt grebet af Pietismens strenge Krav til Dyd og Moral og dens Forsagelse af verdslig, frigørende Glæde og Munterhed. Lille, mager og bleg, med den oldenborgske, deforme stadigt smallere og skarpere og nedadbøjede Selvhersker-næse, den brede Mund, det glansløse Blik, var han alt andet end majestætisk af Fremtoning. Ordknap og lavmælt var han mest fængslet til sit Arbejdsbord, hvorfra han med sin flittigt kradsende Gaasepen som en Rigernes øverste Embedsmand og begavet med en forbløffende Personalkundskab mente at kunne varetage Rigernes Tarv. Han vidste paa en Prik, hvem af Officererne der var hengiven til Flasken eller endnu værre Daarligdom, og hans egenhændige Vedtegninger i Randen af Indstillingerne fra de forskellige gejstlige og verdslige, militære og civile øverste Embedsmænd vidner om hans ærlige Stræben efter at gøre Ret og Skel mod alle og enhver. Næppe nogen Konge af den oldenborgske Stamme har røgtet sin Herskergerning mere redelig end Christian VI. Han ofrede alt for Freden i Land og By, som i sin snevre Kreds, udfra en dyb og afgjort ægte Religjøsitet.

Dronning Sofie Magdalene er sikkert den mest upopulære Dronning af alle, der har beklædt Danmarks Trone. Høj og majestætisk, voksbleg og stiv, fra et lille sydtysk Hof flyttet op til Dan-

mark, hvis Sprog og Folkelynne var og blev hende stedse fremmed, forestiller man sig hende bedst siddende i sit Prunkgemak, mønstrende sine stadig voksende Skatte af Smykker og Rariteter, studerende de store Ruller med Tegninger og Planer til nye, kolde Slotte, eller lyttende til sin højtbetroede tyske Kammerfrøken eller sin alvidende Kammerjomfrus daglige Rapporter om Nyt, Godt og Ondt, stærkt personinteresseret. Talesproget var Tysk, og paa Sofie Magdalene falder den haarde Bebrejdelse for Kongens fuldstændige Tyskhed. Hun betegnes af Frederik VI som stolt, herskesyg, intrigant og skinhellig, dog indrømmer han, at der var noget ædelt i hendes Karakter.

Majestæterne, begge skrantende, mødtes i streng moralsk Vandel, og sikkert i oprigtig, men yderliggaaende Fromhed, sky og kejtet i deres sparsomme Forsøg paa at takkes deres Omgivelser. De mødtes ogsaa i deres fælles høje Mening om Fyrstevældens Ukrænkelighed, som ogsaa om dens Utilnærmelighed, der hos begge affødte Mistænksomhed og Afsondrethed fra Omverdenen.

Dette sære Kongepar, der holdt trolig sammen i Følelsen af gensidig Hengivenhed og Uundværlighed, tegner sig bedst i deres Liv paa Frederiksberg Slot. Begge formaaede de ikke i deres Skyhed og Ængstelighed at skære gennem det Væv af Kabaler, Intriger og Sladder eller det ublu Embedsjægeri, Titel-, Rang- og Ordenssyge, der grasserede i deres Omgivelser.

Fra det fortryllede Slots Altan gled deres Blik ud over Havens stive Hække og skyggeløse Pyramider uden Løvsus og Fuglekvidder til den store By, hvis Sang og Latter og Dans var gennet bort ved et kongeligt Magtbud.

Medens Kong Christian VI viste Sparsommelighed paa mange Omraader, bragte han Staten i økonomiske Vanskeligheder ved sin kostbare Byggelyst. Ved Opførelsen af Hirschholm og Ombygningen af Christiansborg og Frederiksberg Slotte fulgte han Datidens Byggemani og den da gældende nationaløkonomiske Betragtning, at Fyrsternes Luxus gav Undersaatterne at fortjene. Kongen besøgte ikke Udlandet, men gjorde til Gengæld sammen med Dronningen idelige formaalsløse Udflugter, som var deres væsentlige Adspredelse. Aarsagen var vel, at Hoffet i Residensstaden, som Kongen selv erkendte, levede som Eneboere, og at Folket ellers ikke fik Kongen og Dronningen at se. Han overvejede en Stund, om det kunde ske ved Assembléer, der dog ikke blev til noget, og

heller ikke lykkedes det dem paa deres landlige Udflugter at faa Befolkningen i Tale.

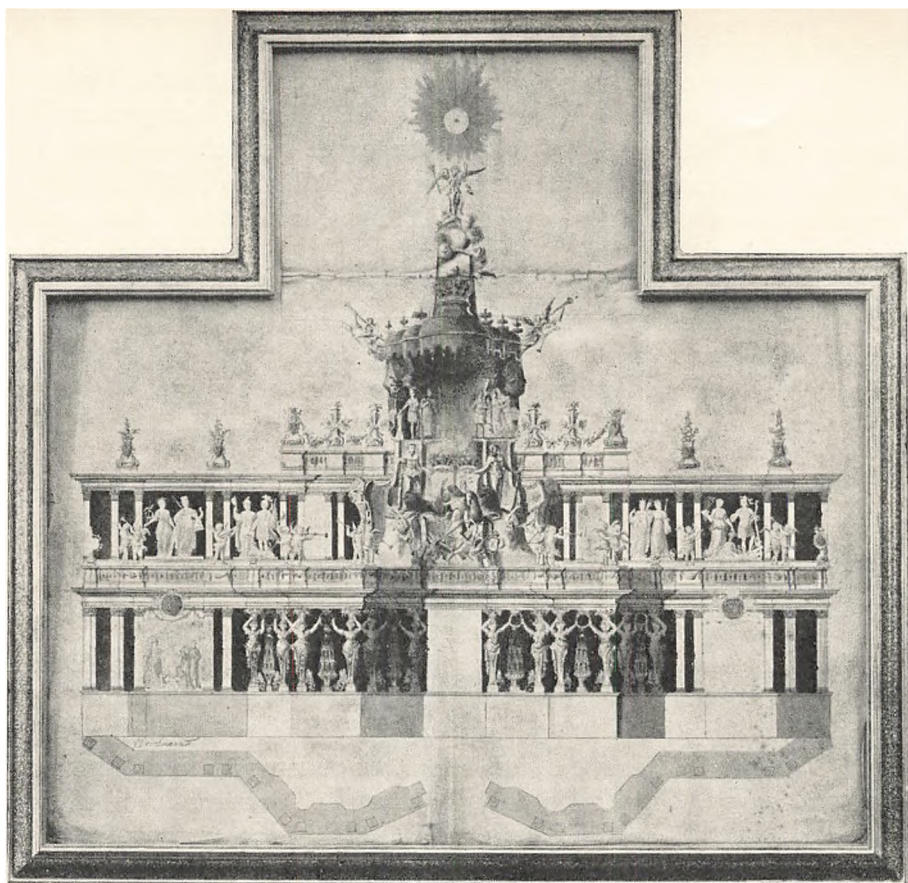
Medens Hofferne ved Versailles og Dresden tømte Nydelsernes Bæger til Bunden, hvilede der over det danske Kongepars Omgivelser et klosterligt Præg. Majestæternes Fødselsdage, der med en Dags Mellemrum fulgte efter hinanden, forløb i Stilhed og fejredes kun ved Middags- og Aftentafler, ledsaget af Illumination og Fyrværkeri. Nu og da blev der afholdt en musikalsk Koncert ved Hoffet, men der dansedes ikke, og Kortspillet faldt efterhaanden bort. Medens Dronningen gik paa Jagt, deltog Christian VI sjældent i denne Idræt. Baade af religiøse Grunde og af Hensyn til sit svage Helbred afskaffede Kongen Parforcejagten.

Alle daglige Interesser samlede sig om Gudstjenester og Andagter.

En samtidig Beretning giver en Forestilling om, hvorledes Dronningens Fødselsdag fejredes i Begyndelsen af Kongens Regering (1732). Da Christiansborg Slot var under Ombygning, residerede Hoffet paa Frederiksberg Slot. Idet Kongen traadte ud af sit Gemak, begav Hoffets Herrer sig ind i Dronningens Forgemak for at ønske hende til Lykke. En Time senere gik de kongelige og fyrstelige Herskaber til Taffels. Kongeparret sad under en Baldakin og i Lænestole, Kammerherrer serverede, Drabanter stod omkring Taflet med Partisaner. Hofdamerne og Ordensridderne spiste ved Marskalstaflet, den franske Ambassadør hos Kronprinsen. Efter Maaltidet drak man Kaffe i Kongens Forgemak. Kl. 5 mødte de fornemste Damer i Byen for at lykønske Dronningen, og Kl. 7 sattes Bank i hendes Forgemak. Spillet varede en Time, hvorpaa man trak Sedler blandt dem, der skulde soupere sammen med Kongeparret.

Ved Kongetaflet spiste kun Kongeparret, Prinsesse Charlotte Amalie, Dronningens Moder, Markgreviden af Baireuth, og Søster, Fyrstinden af Østfrisland. Medens Kongeparret sad under en rød Fløjls Himmel i Lænestole betrukne med samme Stof og af samme Farve og forgyldte Arme og Ornamenter, var Prinsessens og Markgrevindens Lænestol mindre, Kronen over samme og Træværket kun forsølvet. Fyrstindens Stol var ligeledes kun forsølvet og uden Arme. Ved Serveringen iagttoges et meget omstændeligt Ceremoniel. Af Forskærerne eller Tranchørerne skar den ældste for, medens den anden bar Tallerkenerne rundt til Kammerjun-

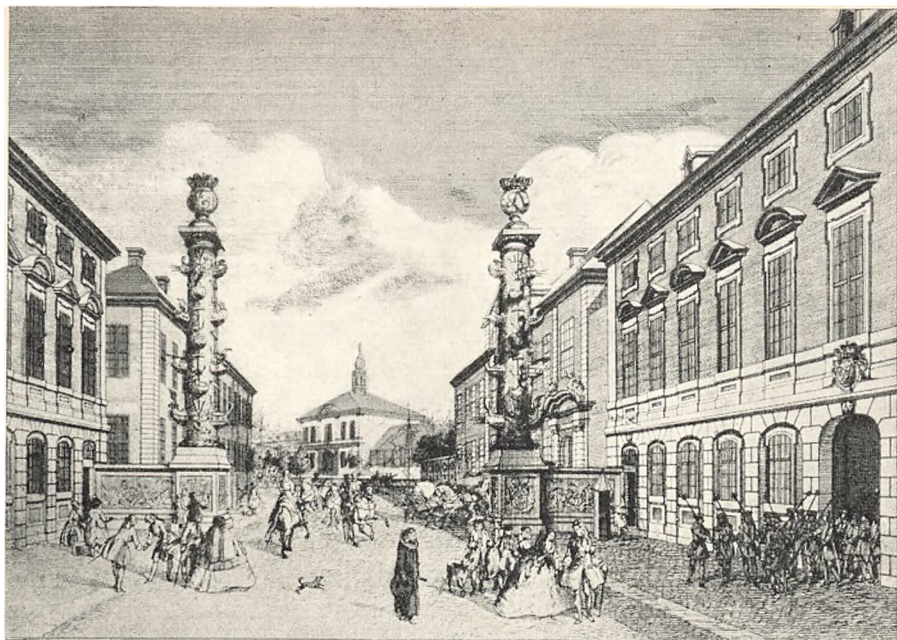

Magistratens Opbygning ved Kronprins Frederik (V's) Bryllup.

Bymuseet.

kerne, der igen rakte dem til den opvartende Kammerherre, som præsenterede dem for Majestæterne og Fyrstelighederne.

Kongens Interesse for en forbedret Justits og Omordning af Landets højeste Domstol kort efter hans Regeringstiltrædelse gav Anledning til, at Højesteret ti Aar igennem afholdtes i hans Nærværelse paa Frederiksberg Slot i Taffelgemakket. Alt til denne Handling fornødne var hentet fra København, et Bord, betrukket med Guldfløjl, Guldgaloner og Figurer, paa hvilket laa den kongelige Kappe. Hele Hoffet stod i Kreds omkring Kongens Trone, paa det øverste Trin Hofmarskallen, til venstre Chefen for Garden i fuld Ridemonður, Chefen for Drabantkorpset sammen med

Udsmykning udfor Admiralitetet paa Gl. Holm ved Kronprins Frederiks Bryllup.

Kammerherrerne, Kammer- og Hofjunkerne. Ved Bordene sad Assessorerne efter Rang, Ridderne i røde Fløjlsdragter, de andre i røde Damaskeskjoler. Inden Voteringen begyndte, maatte Hofstaten trække sig tilbage til Gallerierne, men blev atter kaldet ind, naar Dommen oplæstes.

Hvor pinligt Kongeparret vaagede over Ceremoniellet ved højtidelige Lejligheder, men ogsaa hvorledes de ved vigtige Begivenheder i deres Hofpersonales Liv lagde patriarkalsk Omsorg for de paagældende for Dagen, fremgaar af et Øjensvidnes Beretning om Hofmarskal F. C. v. Grams Bryllup med den kort før afdøde Prinsesse Sofie Hedevids Hoffrøken S. H. von Holstein. Vielsen fandt Sted paa Frederiksberg Slot i 1735, altsaa netop for to Aarhundreder siden.

I Kongens Forgemak var lagt et Tæppe, og midt paa samme var anbragt en Skammel, betrukket med rødt Fløj, besat med Sølvfrynser. Ved hver af Tæppets fire Ender stod en Sølvgueridon, hvoraf de to højere med Sølvgirandoler. Midt for Kaminen stod 6 Stole til de kgl. Herskaber. Bruden havde sammen med sin

Moder og to Svigerinder fra om Morgenen opholdt sig hos Overhofmesterinden, hvor hun var bleven pyntet af sin afdøde Prinsesses Kammerjomfruer. Kl. 7 gik Overkammerherren op for at hente hende og førte hende til Dronningens Dør. Hun var klædt i den Dragt, Prinsessen havde baaret ved Kongens Kroning, og havde et Kollier af Dronningens Brillanter om Halsen. Slæbet var udslaget og bares af en af Dronningens Pager ind i hendes Gemak, hvor Bruden opholdt sig og fik paasat en af prægtige Juveler dannet Krans, indtil Kongen indfandt sig for ved Haanden at føre hende derfra. Forinden havde Overhofmarskallen hentet Brudgommen, der afventede Kongen, som førte Bruden hen mellem de to højeste Gueridoner foran Skammelen, hvorefter hun kyssede hans Haand. Brudgommen traadte med en Reverens i Forbigaaende hen til den Side, hvor Dronningen skulde sidde, saa at Brudeparret ikke kom til at staa ved Siden af hinanden. Begge knælede ned, hvorpaa Prinsessens Hofpræst forrettede Vielsen. Ved Kongens Side stod Brudeparrets Forældre og de Indbudte af Hofstaten, Damerne ved Siden af Dronningen. Efter Vielsen fulgte Kongen de nyformælede tilbage til Dronningens Gemak. Brudgommen kyssede Kongens og de øvrige kongelige Herskabers Kjoler. Kort derefter gik man ad Kongens Dør til Taffels. Brudgommen sad ved Kronprinsen, Bruden ved Markgreviden, Brudeparrets Slægtninge efter Rangen. Alle Hofdamerne, de Kavalerer, der havde opvartet, og de paa Slottet boende Medlemmer af Hofstaten spiste ved et Marskaltaffel.

Efter Maaltidet, der som sædvanligt kun bestod i en Ret og Konfekt, fulgte Kongen den unge Frue ind i Audiensgemakket, hvorfra hun ledsagedes af Overhofmesterinden ind til Dronningen, der overrakte hende Prinsesse Sofie Hedevids Navnetræk i Brillanter, hængende i et blaat Baand. De Nygifte kørte derpaa, fulgt af Hofmesterinden og alle Hofdamerne, til Geheimeraad Grams Hus, hvor der serveredes Forfriskninger. Derefter tog man Juvelkransen af Fruens Hoved og bandt hende for Øjnene, medens alle Damer dansede i Ring om hende. Dette betød, at den, hvem hun i Blinde rakte Kransen, skulde blive gift næst efter hende, og det samme gentoges med Herrerne.

Endelig trak den unge Frue sig tilbage og viste sig i Deshabillé for Gæsterne, der først skiltes Kl. 1 om Natten.

En Hoffest af intim Art, der fejredes med stor Højtidelighed,

Magistratens Tempel paa Kgs. Nytorv ved Frederik V's Bryllup.

Bymuseet.

var Indvielsen af det af Dronning Sofie Magdalene i 1738 indstiftede adelige Kloster Vallø.

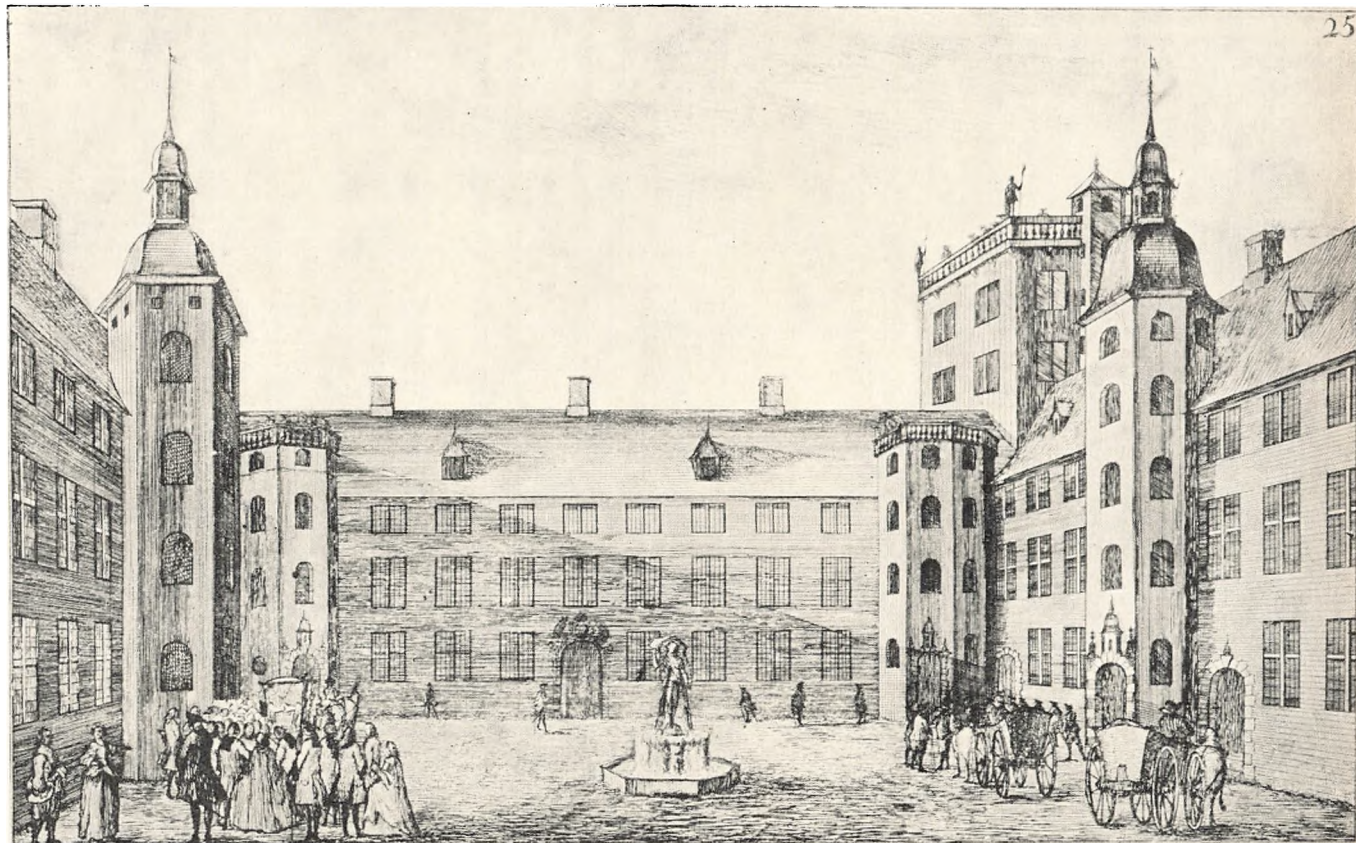
Til Slut turde det have sin Interesse at drage en Sammenligning mellem Interiøret i det nuværende Kongeskib og det Skib, der i 1733 førte Christian VI og Dronning Sofie Magdalene op til Norge. Det var malet gult og sort med en bekvem Trappe, beklædt med rødt Klæde. Taffelgemakket var perlefarvet med forgyldte Lister, Vinduerne af fransk Glas, Stolene betrukne med Fløjls- og Damaskes Stof. Paa den ene Side af Indgangen til Kahytten havde Kongen og Dronningen deres Sovekammer med tilstødende Kabinet. Paa den anden Side var Markgrevindens Sovegemak og Kabinet. Nedenunder var Rosen og Kabiner for Damerne. Paa begge Sider af Skibet var malet et prægtigt Flag med Kongevaabenet paa.

BORGERLIV

KONGEN og Dronningen i hvert et Land, og særligt dér, hvor Enevælden herskede, maa selvsagt sætte deres Præg paa Folketstemningen i al Almindelighed og navnlig paa Udslag og Form for Undersaatternes Forlystelser, Adspredelser og Nydelsesmidler. Kongehusets Fester, der endnu i Kong Christian IV's Tid kunde henregnes til Folkeforlystelser, skiftede med Enevældens Tid Karakter, idet de foregik paa Slottet indenfor Hoffets Kreds. Ringrenden og Turnering og Maskerader, Balletter og Hofskuespil var Folket udelukket fra. En Undtagelse danner den ovenfor omtalte Karussel og Turnering paa Kongens Nytorv i 1685 og Kongens Indtog i Hovedstaden i 1676. Alle Skuelystne mødte før som nu op i Gaderne eller trængtes i Vinduerne for at faa et Glimt at se af fyrstelige Personers Indtog i Byen, omend Gaderne, ad hvilket det passerede, var afspærret af Militær og Borgerkompagnierne. Iøvrigt maatte Befolkningen nøjes med at glæde sig over Fyrværkeriet og den en sjælden Gang stedfindende Illumination af Husene. Til dagligdags indfandt man sig paa Slotspladsen, hvor Paukere og Trompetere blæste, medens Kongen sad til Taffels.

Mest uhindret Adgang til at se Majestæterne og deres Følge havde Borgerskabet vel om Vinteren, naar de ikke bag Glasdøre i lukkede Karosser, men i aabne Kaner kørte gennem den snedækkede Hovedstad, saaledes som A. Bording loyalt beretter i November 1673.

En prægtig Slædefart af Kongen og hans Moder, saavel som Dronningen og Prins Géorg, hans Broder, samt Hoffets bedste Mænd paa samme Vinters Sne, man her med største Lyst i Staden fik at se. Livvagten red foran, paa Banen Rum at gøre, dernæst Herpukker og Clarin man fik at høre, ja den Sølvbjældre-Larm og Skrald, som fulgte dem, gav noksom Tegn, at der en Konge kørte frem.

Iden 17de May Klokken 7. Et^{te} brædede Hans Majestæt af paa Colding Slot. Sigtet af Grønvald 1747.

Den kgl. Rundrejse 1747. Ankomst til Colding Slot.

I 1679 stak Prinsessen af Tarent med Hoffets Kavalerer og Damer til Ringen paa den frosne Peblingsø. Det nyfigne Borgerskab stod troligt opstillet i Gaderne, hver Gang fremmede Ambassadører eller Sendebud holdt deres Indtog gennem Byen, hver med sin Nations ejendommelige Farver og Udstyr. Enkelte Gange fik de Skuelystne ogsaa i Ordets Forstand noget med af Stegen, saaledes da en Gesandt lod stege en hel Okse paa Spid, som udskares til Folket, imedens rød og hvid Vin sprang ved Siden af til Glæde for alle, der ellers var uvant med slig Nydelse. I 1689 lod den engelske Kok stege en Stud paa Amagertorv og trakterede alle og enhver med et Glas Vin dertil. Dog lod han sig, som det hedder, betale for saadant usædvanligt Traktament.

Kong Christian V var en udpræget Elsker af Forlystelser, hans Efterfølger paa Tronen ligesaa, og det velhavende Borgerskab opbød alt for at følge deres Eksempel, der atter fulgtes af den lavere Befolkning.

Aarets Fester satte ind med, at man gik rundt for at ønske hinanden et glædeligt Nytaar, og Gratulationen bestod, som Holberg siger, »i Uddeling af Gaver, hvilke fordres fast som en Gæld«, og der stilledes særlig vidtgaende Krav til formuende Folk fra alle, der paa nogen Maade stod i tjenstlig Forhold til dem. »Nytaarsdag faar de Europæer en Sygdom«, hedder det i »Niels Klim«, »med stor Uro i Sindet, thi samme Dag kan ingen blive længe paa et Sted. De løbe ligesom de ere galne fra et Hus til et andet og ved ikke selv hvorfor«.

Fastelavnen var frem for andre Aarets Fester den, hvor Folket hengav sig til løssluppen Lystighed med Forklædning som Harlekin med Narrebriksen, der kunde slaa godt til, og som i senere Tider omdannedes til Fastelavnriset. Det var især paa Amager, at Fastelavnsskikkene gav sig et kraftigt og broget Udslag. Som ovenfor omtalt, tog Hoffet Del i disse Lystigheder, og Borgerne fulgte efter. At slaa Katten af Tønden var før Hollændernes Komme til Amager en yndet Folkeskik, der bestod i et modbydeligt Dyrplageri, og det samme gælder Legen at rive Hovedet af Gaasen.

Mikkel Jernskjæg har i sin »Amagerlands Beskrivelse« (1673) anskueligt skildret disse raa Forlystelser.

Først spilles om en Gaas, som er besmurt med Sæbe, den samme vil hver Mand foruden Knive dræbe; hun hænger i et Reb tværs over Byens Gade, ved Fødder hænger hun, hun skriger og hun gaber. De Karle rider fluks og den ved Halsen trænger; tit løber Hesten bort og Karl ved Gaashals hænger, fordi at Sæben gør den Gaasehals ret glidig, Den Hals er bunden om med Liner og er smidig; men kan der én blandt dem saa stærkeligen stræbe, at Gaasen mister Hals, da er han Gaase-Græve.

Det andet Spil det er to Katter bunden sammen, og i en Tønde sat, derudi man ser Gammen; den Tønde hænger højt paa stærke Reb og Liner, men Katten inden i, hun skriger mer end griner. De Karle ride til med stærke Stav og Bomme og støder Tønden bort med tykke Stænger grumme, til Tønden gaar itu og Kattene bortrender, hvormed de tvende Spil og endeligen ender.

Det skal siges til den gamle Digtets Ros, at han slutter med en Formaning til at lade disse Synder fare, som han kalder en Snært af Satans skjulte Synder. Endnu i 1733 gik dette Barbari i Svang, da Præsten i Hollænderbyen ivrede derimod fra Prædikestolen, og den levende Kat erstattedes da med en udstoppet. Katte eller Tøndekongen førtes bekranset til Gildehuset, hvor han maatte traktere alle Deltagerne og træde den første Dans.

Omvandrende Komedianter.

Var Borgerskabet og det bredere Lag af Folket udelukket fra at se ind i Fyrsternes Sale og beundre deres Pragt og Herlighed, vilde det som Surrogat paa Scenen se, hvorledes det gik til paa det høje Slot med Luxus, Fester og Intriger. Skuespillet bød Datiden de samme grove sansepirrende Effekter som Filmen og Sensationsromanerne i vore Dage. Helst maatte Helten være en fremmed Prins med pompøse Titulaturer og udstyret med stærkt fremspringende Egenskaber, saasom Ædelhed, Stolthed, Grusomhed.

Den engelske Vandrescene, som den kendes herhjemme fra sit Besøg ved Kong Frederik II's Hof, mister henimod Aarhundredets Midte sin Førerstilling i den omvandrende Komadies Rundtogter til Nordevropas Byer. Forinden havde Englænderne i deres Trupper optaget tyske Aktører, der lærte dem Kunsten af, tilegnede sig deres Repertoire og dannede selvstændige Bander.

Til at højne Niveauet i kulturel og literær Henseende bidrog, at de tyske Vandretropper rekruteredes stærkt af Studenter, der

Komedianternes Ankomst.

Landkadetternes Tegnebog.

under Krigsurolighederne var blevet hjemløse eller var kommet paa Afveje.

Den første tyske Teaterprincipal i stor Stil er CARL ANDREASSEN PAULSEN, der med sit dygtige og rørige Selskab skabte en hel ny Vandrescene. Paulsen fødtes omkring 1620 i Hamborg og kom tidlig til at indtage en Førerstilling i Datidens Teaterliv. Paa sine Strejftog til nordtyske og nordiske Byer gæstede han i 1661 Hannover, hvor hans Selskab opførte »Doctor Faustus«. Siden indfandt han sig jævnligt i Danmark, i 1664 i Køge, og blev efterhaanden hjemme her. Fra 1675 tabes hans Spor, hvad enten han er død paa den Tid eller har trukket sig tilbage, i hvert Fald var Ledelsen af hans Selskab da gaet over til Svigersønnen JOHAN VELTEN, den betydeligste Personlighed i det 17. Aarhundredes Teaterhistorie, der i 1661 var bleven Magister i Leipzig og første Gang nævnes i 1664 som Medlem af det her optrædende Treu'ske Selskab. Ogsaa for Velten kom Danmark til at betyde meget.

Efter Svenskekrigenes Ophør og Overgang til fredelige Forhold herhjemme søgte og fandt Tidens farende Komedietrupper

Tilflugt og Paaskøn-
 nelse her i Landet.
 Ved 1660 kom en
 Hollænder, Andre-
 as Jochimsen Wolf,
 hertil, der vandt
 Kongens Øre for, at
 København ligesom
 andre Residensstæ-
 der burde have et
 Komediehus, der
 skulde oprettes i
 Lighed med det i
 Amsterdam væren-
 de Teater »Schou-
 burg«. I Dec. 1662
 fik han Privilegium
 paa en Grund med
 20 Aars Eneret til at
 agere i Sjælland, og
 med sine Folk indtil
 20 i Tallet at staa
 under Hofretten.

Tysk Skuespilscene fra 1655.

Huset kom til at
 ligge paa den Plads, som senere indtoges af Mellembygningen,
 der forbinder Christiansborg Slot med dets Kirke. Wolf var ikke
 selv Skuespiller, men nærmest hvad man nu vilde kalde Impre-
 sario. Komediehuset, der stod færdig den følgende Sommer, var
 sikkert kun en simpel Tømmerbygning. I Begyndelsen af Aaret
 ankom hertil fra Lybek den førnævnte Michael Daniel Treu, en
 af de mest ansete Bandeprincipaler paa hin Tid. Skønt Scenens
 Aabning begunstigedes af de før omtalte store Festligheder i An-
 ledning af Kurprins Johan Georgs Trolovelse med Prinsesse Anna
 Sofie, som sikkert drog mange fremmede til Byen, gjorde Treu
 ikke gode Forretninger. I April 1664 drog han til Sverige, men
 vendte tilbage i September og gik mod Aarets Slutning til Viborg,
 aabenbart med Snapstingstiden for Øje. Da han i Foraaret 1665
 kom til København, stod det finansielt slet til med Wolf, saa at
 han maatte gaa paa Akkord med sine Kreditorer, deriblandt Treu,

der fik Anvisning paa Skuespilkassen. I Foraaret 1666 kom et hollandsk Selskab under Ledelse af Jean Baptist van Torneburg hertil, der oftere optraadte for Hoffet, hvilket fremgaar af, at Dronningen forstrakte Truppen med 800 Rdl. Samme Aar solgtes Slots-holm-Teatret til en Privatmand og blev nedbrudt.

Fra nu af er det især Carl Paulsen, eller, som han kaldes, »Principal Carl«, der med sine »højtydske Komedianter« sørgede for Københavnernes dramatiske Underholdning. Han var her i 1666—67, i 1669 og efter Kong Frederik III's Død i 1672, hvor han optraadte sammen med sin Datter Anna Paulsen, hvis Ry som Truppens fejrede Primadonna havde naaet Czaren i Moskwa, der forgæves tilbød hende et Engagement. I Aarets bedste Spillemaaneder i Vinteren 1673 og 1674 agerede han sidste Gang i København, vistnok paa Raadhussalen.

Aaret efter, men kun denne Gang, møder man Velten med sine Komedianter i København, idet han, formodentlig takket være Danmarks Forbindelse med Sachsen, vandt Kurfyrstens Gunst og fortrinsvis holdt til i Dresden og Leipzig.

Det skyldes Veltens Intelligens og praktiske Sans, at de løse Skuespillerbander udviklede sig til organiserede Trupper, og han gav de senere berygtede »Haupt-und-Staats-Aktionen« fastere Form.

Paulsens og Veltens Repertoire-Tekster er Bearbejdelser og Efterligninger af de fremmede Landes populære Teaterstykker og Romaner, fra England Hamlet og Doctor Faust (efter Marlowe), fra Frankrig bl. a. Molières »Scapins Skalkestreger«, fra Spanien Calderons og Vegas Skuespil, fra Tyskland A. Gryphius' Komedier »Peter Sqaenz« og »Papinianus«, fra Danmark Holbergs »Barselstuen«. Den rimede Dialog var omsat i Prosa, medens Verseformen blev bevaret i Arierne.

En særlig Interesse knytter sig til Stykket »Hamlet eller det straffede Brodermord«, hvortil Teksten er bevaret, der vistnok gaar tilbage til Paulsens Tid. Bearbejdelsen er illiterær og plettes af Smagløsheder. Shakespeares dybe Tanker spores intetsteds, men Stykket er behændig tilrettelagt for Publikum, set ud fra Scenens Krav, og Oprinet paa Teatret, hvor Skuespillerne præsenterer sig selv, er i sin fortættede Form ingenlunde evneløs og tildigtet.

Udtrykket Haupt- und Staatsaktion kræver en Forklaring. Det er først at forstaa som Hovedstykket, Hovedsagen

i Skuespilforestillingen, hvis Personer fortrinsvis er kongelige eller fyrstelige Personer eller bibelske og historiske Skikkelser, Berømt-heder i Historien som Marie Stuart eller i Digtningen. Hovedspillet skal ogsaa omhandle Statsbegivenheder.

Til Hovedspillet hører et Efterspil, das Nachspiel, hvilket Udtryk endnu efter Holberg lever i Mundheldet, der siger: Nachspiellet er det artigste. Efterspillet var hyppigst af lystig Karakter og hentet fra de italienske Harlekinader, hvis Hovedperson var Harlekin eller Pickelhering (af det engelske pickle-herring). Ved Operahusets Brand i 1689 indbrændte Truppens Pickelhering, hans

borgerlige Navn er ikke overleveret. Titlerne paa Efterspillene oplyser om deres Indhold, saasom »Den udstoppede Harlekin« og »Den gamle, gerrige Pantalon.« Eftersom »Haupt- und Staatsaktionerne«, særlig gennem von Quoten, forsimpledes ved deres brø-lende Patos og Svulst, fik Betegnelsen en komisk Klang. Det mest

Teaterscene. Titelblad paa et 1650 i Schleswig udkommet Skuespil.

Billede af Hans Wurst.

opstyltede »Hovedspil« siges almindelig at være »Carl XII vor Friedrichshall«, men hvorvidt det var værre eller plattere end andre samtidige tyske Effektspil kan ikke siges. Sikkert er det, at den tyske Komædie herhjemme et halvt Aarhundrede senere stod ikke saa lidt lavere, end da den holdt sit Indtog i Hovedstaden.

Hvor det gjaldt at efterligne Solkongens Forbillede i Pragt, Mode og Smag satte Dronning Sofie Amalie sin ellers saa udprægede Føling med alt,

hvad der var tysk, til Side. Man fejler derfor næppe i Formodningen, at Indkaldelsen af det første franske Skuespillerselskab her til Landet skyldes hende. De tyske Aktørbander, der agede med Thespiskærren fra Land til Land, fra By til By paa det uvisse, var anvist paa at bejle overalt til de stedlige Magthaveres og Publikums lunefulde Gunst.

De samtidige franske Skuespillere havde ikke alene naaet en høj Udvikling i deres Kunst, takket være det aandelige Førerskab og den Beskyttelse, deres store Landsmænd Corneille, Racine og Molière ydede dem, men hævede sig ogsaa socialt og økonomisk over deres tyske Kaldsfæller.

Den første franske Skuespillertrup kom kort før Kong Frederik III's Død til København. I August 1669 overdroges det Jean Guillemoys du Chesnay med Tilnavnet Rosidor at indføre »en fuld-

kommen Bande af de bedste fransøske Komedianter, som findes kan«, og der blev til deres Underhold sikret ham den betydelige Sum af 5000 Rdl. Truppens Virksomhed blev paa Grund af Tronskiftet i Begyndelsen af det følgende Aar kun af kort Varighed. Først i 1682 indkaldtes atter franske Hofkomedianter, og de hermed forbundne betydelige Udgifter dækkedes denne Gang ikke af den kongelige Kasse alene, men ved S sammenskud indenfor Kongefamilien og Hoffets Kreds. Ogsaa om denne Hoftrups kunstneriske Ydelser savnes Efterretninger. Blandt de første Skuespillere og to Aktricer, der indkom hertil, var Nicolas Desmares, Broder til Racines Elskerinde Marie de Champmeslé. Om hans Anseelse ved Hoffet vidner, at Kongen i 1682 stod Fadder til hans Datter. Ved Truppens Opløsning i 1685 i Anledning af Enkedronningens Død vendte Desmares tilbage til Paris, hvor han ved Théâtre français vandt sig et Navn i komiske Roller, og hans Datter siden blev en af den franske Scenes mest fremragende og yndede Skuespillerinder.

Truppen fornyedes i 1686, og blandt de seks tilkomne Aktører var sikkert RENE MAGNON DE MONTAIGU, der senere gav Stødet til den danske Skueplads' Tilblivelse. Montaigu var Søn af Digteren og Historiografen Jean Magnon, født i 1661, men hverken hans Fødested eller hans Moders Navn kendes. Hans kunstneriske Stræben, kultiverede Fremtoning og Evnen til at skrive Vers var sikkert en Arv efter Faderen. Da den franske Hoftrup opløstes i 1694, blev han tilbage i København, hvor han fristede Livet som Arrangør og Literat, og hans fra Frankrig indkomne Hustru to Aar senere nedkom med Trillinger.

Den franske Trup underholdtes af Kongen, og de Forestillinger, den gav paa en i Slottets Riddersal indrettet Scene, var hovedsagelig kun til Adspredelse for Hoffet. I Aarene 1684—85 ses dog ogsaa Skrædderkroen at have været anvendt som Komediehus, hvoraf man tør slutte, at de franske Komedianter tillige har ageret for Offentligheden. Deres Repertoire omfattede antagelig de Komedier, der skyldes Datidens berømte franske Skuespilforfattere, og som til Stadighed gik over Théâtre français' Scene.

Ved Aarhundredskiftet efter Kong Frederik IV's Tronbestigelse sendtes Montaigu til Frankrig for at forny det herværende franske Skuespillerselskab, der kom til at bestaa af tolv Medlemmer, syv mandlige og fem kvindelige. Dette velorganiserede En-

Tegning af en fransk Skuespiller, sandsynligvis fra Slotsteatret.

Kobberstiksaml.

semble, som raadede over dygtige Kræfter, der havde tjent deres Sporer i Hjemlandet, gav i en Snes Aar Forestillinger, især paa de kongelige Slotte, og fra 1703 paa det nyopførte Operahus ved Sofie Amalienborg, hvor Hoffet indfandt sig. Der fandt jævnlig Personskifte Sted, saaledes i Pesttiden 1711, da sikkert adskillige er vendt tilbage til Frankrig, og i 1717, da Montaignu sendtes til Paris for at rekrutere Selskabet. Flere forblev dog her gennem Aarene og nød ikke alene Hoffets Gunst, men ogsaa borgerlig Anseelse,

stiftede Familie og levede i gode, solide Kaar, saa at de kunde holde Tjener og Tyende, ja en enkelt blev endog Grundejer. Om Selskabets Spil og Repertoire savnes Oplysninger i det enkelte, men det vides, at det især bestod i at give Molières Stykker, saaledes hans »Amphitryon« og Don Juan-Komedien »Stengæsten«, og desuden Regnards »Le Distrait« (den Stundesløse) og Pierre Corneilles Tragedie »Rodogune«.

Montaignus anden Hustru, Marie Madeleine la Croix, den senere i Pernille-Roller ypperlige Skuespillerinde paa den første danske Scene, var fra 1716 Selskabets fornemste Aktrice, indtil det i 1721 opløstes og maatte vige Pladsen for den nyoprettede tyske Opera.

Samtidig med de franske Hofkomedianter og endnu i Frederik IV's Tid gæstedes København af ansete tyske Skuespillertrupper, der, saalænge den kunstelskende Hertug Christian Albrecht levede (død 1694), fortrinsvis søgte til Kiel og Hamborg.

Velten's Enke, der i et Aarti efter sin Mands Død ufortrødent var draget rundt med hans Bande, kom i Sommeren 1703 til sin Ungdoms By København og gav Forestillinger for Hoffet, ligesaa i 1707, da Selskabet paa Bryggernes Lavshus spillede en Hauptaktion »Statua eller den i et Marmorbillede forelskede Prinsesse Adamira« med et Efterspil: »Pickelherings dobbelte Bryllup«. Til den gamle Velten'ske Trup hørte da CHRISTIAN SPIEGELBERG, der faa Aar senere blev selvstændig og ved Udgangen af Aaret 1708 kom til København med »en fortræffelig Bande Komedianter, hvis Lige aldrig før havde været der i Staden.«

Vandretrupperne havde imidlertid faaet andet og mere at kæmpe imod end deres Leg med Heldets lunefulde Spil, som hos færende Folk gaar over i Kød og Blod og aldrig lader dem hvile. I deres Bejlen til Publikum's svigefulde Yndest mødte de en ublu Medbejler i Medicinal-Komedianten, der gennem sin Dobbeltvirksomhed kunde faa Tag i den store Hob. Gøgl og Kunst kæmper om Pladsen i Solen. De fra Arilds Tid omvandrende Underdoktorer og Kvaksalvere, Dr. Faust og Dr. Eisenbart, der er gaaet over i Literaturen, Okulister, Stærstikkere, Broksnidere, Tandbrækkere og Markskrigere, udraabende deres undergørende Salver, Dekokter og Recepter. — Medicinal-Komedianterne førte et »Teatrum« med sig, hvorfra de lokkede Kunder til sig.

En Forløber for denne Type herhjemme er Italieneren SEBASTIANO DI SCIO, kaldet Harlekin, der i 1687 optraadte i Hertug Christian Albrechts Taffelgemak i Hamborg, hvor han opførte et Marionetspil og gjorde det Velten'ske Selskab stort økonomisk Afbræk. Aaret efter kom han til København og ansøgte om at blive Hofdestillatør og opnaaede Pas til Hamborg og Tilladelse til at sælge sine Destillater, Vande og Salver. I 1695 fik han endog for sig, Børn og Arvinger kongeligt Privilegium paa offentlige Markeder overalt i Kongens Riger og Lande, samt Tilladelse til i Huse og Butiker at sælge sine medicinske Sekreta, »blandt hvilke særlig skal være Orvietan« (Universalmiddel fra Byen Orvieto), dog kun forsaavidt det medicinske Fakultet tillod det, for sig og medhavende Familie og Selskab. Tillige fik han Bevilling til at agere Komedier og danse paa Line. Paa disse vidtstrakte Koncessioner gaves ham Stadfæstelse i 1702, da Kongen kalder ham sin Hofkomediant, og han fik derefter Rejsepas ud af Riget med 24 Mennesker for at opføre Komedie og forhandle sine medicinske Sekreta.

Sebastiano di Scio fører os til hans herhjemme mere navnkundige Kaldsfælle SALOMON POULSEN VON QUOTEN, hvis Navn og Kunstydelser Holberg i »Hekseri og Blind Alarm« har givet til Pris for Latter; v. Quoten begyndte sin Løbebane som Menig i Fodgarden og var 1711 Okulist, Brøk- og Stensnider i Aarhus.

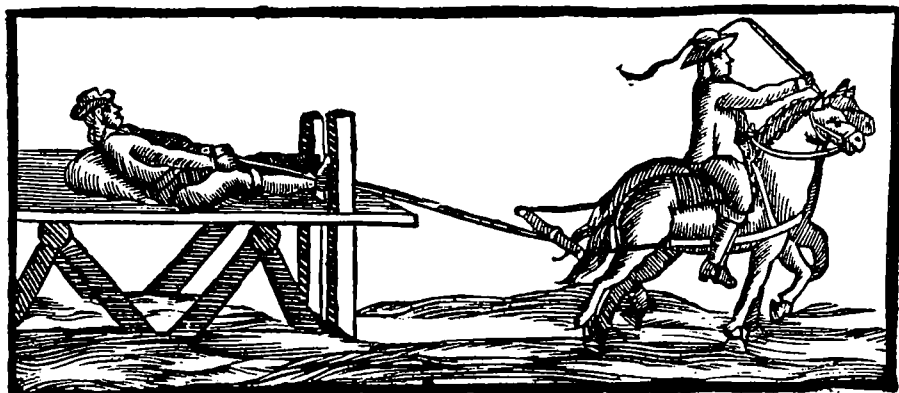
Lysten til at agere sætter det første kendte Spor i hans Liv, da han 1714 opførte et Marionetspil i Kiel, men ikke høstede Bifald. Aaret efter fik han Afslag paa sin Ansøgning til Politio- og Kommercekollegiet om at maatte opføre Komedier, men kort efter fik han Privilegium paa sin i Aarhus udøvede Operatørvirksomhed. I 1717 ansøgte han om Eneret til at opslaa Teater i de Byer, hvor han var, og Aaret efter androg han atter om et Teaterprivilegium, eftersom han havde rejst et Aar udenlands og truffet dygtige Komedianter og bragt dem til København i Haab om med disse »at kunne opføre tilbørlige og ærbare Komedier.« I 1719 var det sikkert ikke mere von Quotens Bande, men derimod den ildeberygtede Bandeprincipal G. F. Haskerls, da man kender dennes Originalmanuskript fra 1710 til Bearbejdelsen af A. Gryphius' »Papinianus«, og den her trykte Plakat er bevaret. Stykket opførtes paany med den mere nervepirrende Titel »Det uskyldige Brodermord eller det blodige Rom«. Efterspillet var hver Gang »Harlekin eller den forstilte Mumie«, hvis Handling er kendt fra Pantomimen »Harlekin Skelet«.

Det Bifald, disse »Haupt- und Staatsaktion« høstede i Byens brede Lag med dens mange Elementer, fik en vidtbevandret urolig Mand, ETIENNE CAPION fra Languedoc, til ogsaa at sætte sit Kort paa de skraa Brædder, som betyder Verden. Capion havde prøvet Livet først som Vintappersvend og Kok, derefter som Hof- og Generalstabs-Marketender under den store nordiske Krig, da han i 1713 blev Teatermester ved den herværende franske Trup og fik Kongens mundtlige Tilladelse til at opføre Marionetspil. Netop som v. Quoten havde slaaet igennem, og vel en Følge deraf, ansøgte Capion om et Privilegium paa, at ingen fremmede Komedianter, Linedansere o. s. v. maatte spille her uden hans Tilladelse og under hans Inspektion. Da hans Begæring afsloges, maatte han værre eller bedre gøre fælles Sag med v. Quoten. I Forening opnaaede de at faa overladt til deres Aktioner det lille Gjethus paa Kongens Nytorv, hvor der spilledes Marionetter og med levende Personer, som opførte Rotrous yndede Tragedie »Wenzeslaus«. Forestillin-

gerne besøgte mest af den fornemme Borgerstand. Ved Udgangen af Aaret indgik de to Kompagnoner med en Begæring til Kongen om Eneret til Opførelse af Skuespil. Denne Gang blev Tillaelsen givet og kom til at lyde paa Capion alene, eftersom v. Quoten var rejst bort — og dette danner Indledningen til den danske Skueplads' Tilblivelse. I sin Tak for den ham forundte Bevilling paa at spille sine Komedier klager v. Quoten over, at de Kommitterede for Komediehuset forlanger for meget af ham, som han ikke kan præstere, og at de truer med at ville lukke for Huset og lade ham arrestere.

»Den stærke Mand« Jacob Eckenberg i hans forskellige Kunststykker. Fra et samt. Reklameskrift.

»Den stærke Mand« Jacob Eckenberg i hans forskellige Kunststykker.
Fra et samt. Reklameskrift.

FREDERIK KNUDSEN GAMBORG D. 1691 OVERFORMYNDER, VINHANDLER I KØBENHAVN MED HUSTRU
ABELONE ANDERSDATTER GAMBORG OG BØRN

MALET AF KAREL v. MANDER (Frederiksborg.)

Maskerader.

Offentlige Maskerader kom først i Gang gennem det Privilegium, der i 1721 tildeltes Capion. Myndighederne havde mange Aar før været paa Vagt overfor Maskering, der offentlig bares til Skue. I 1688 udstedtes et Forbud mod, at maskerede og formummede Personer maatte færdes paa Gaderne, da man havde erfaret, at en Del Personer skulde have understaaet sig »at begaa om Aftentide adskillige Insolentier, maskeret, formummet eller sværtet.« Den store Pest i København gav Anledning til, at der i Jan. 1712 udstedtes Forbud mod al Ringkøren i Staden under Straf af Konfiskation af Kaner og Heste, ligesom ogsaa, at Klæder udlaantes til at formumme eller maskere sig, og al Fastelavnsløben forbødes.

Capions Bevilling lød paa, at han maatte holde ugentlige Assembléer for Hoffets og andre Kavalerer samt flere, af hvad Stand de og ere. Assemblerne, der begyndte med Aaret 1722, fik straks Karakter af Maskerader, men Folk kunde ogsaa møde uden at være maskerede, og der spillede tillige i stigende Grad om Penge, navnlig Basset, et udpræget Hasardspil.

Da Capion gik fallit, søgte en af hans Skuespillere at oprettholde Maskeraderne. Glæden varede imidlertid kort, thi i første Række foranlediget ved det høje Spil, der dreves her, udstedte Politimesteren i Febr. 1724 et Forbud mod Afholdelsen af offentlige Maskerader, »undtagen af en eller anden høj Minister eller Personer af Distinktion«. Maskeradernes Ophør siges at være foranlediget ved Misbrug og en Del Gejstliges Nidkærhed.

MATERIELLE NYDELSER

Af alle materielle Nydelser, de forfinede Samfundslag skattede, staar Vinen utvivlsomt højest, ligesom Øl og Mjød var eftertragtet af Menigmand. »Vin frembringes ganske vist ikke i Landet,« skriver den spanske Gesandt Rebolledo, »men der indføres saa megen fra Spanien og Frankrig, og der drikkes saa tæt, at man skulde tro, at den østes op af Vandpytterne.«

Som i alle større Byer var Raadhuskælderen fra Arilds Tid det Sted, hvor man kunde faa alle Sorter Vin til en bestemt Takst, og som skulde være rene og uforfalskede. I 1662 blev Kælderen

udlejet til en Mand, der opførte et Skur ved Raadhuset, »hvor de, der vilde være for sig selv og drikke et Glas Vin, kunde have deres Magelighed for sig.« I Rhinskvinkælderne gik der Bønderkoner rundt med Østers i en Kurv over Armen. Gæsterne fornøjede sig med at ryge Tobak og synge Runda-Runda Sange, eller raflede og spillede Kort om, hvem der skulde betale.

Endnu var det Rhinskvin-Handlernes og Udsækænkernes gyldne Tid.

Allerede i Trediveaarskrigens første Aarti havde Christian IV's liberale Privilegier draget Vinkøbmand til København saavel frø det for sin ædle Drue berømte Bacharach som fra de vindyrkende Dale ved Rhin, Mosel og Lahn, der atter og atter lagdes øde af Fjenderne. Indvandrere fra disse Egne grundlagde Rhinskvinhandelen i København, hvor de blev rige Folk og forplantede deres Slægt — en af dem endnu op til Nutiden.

Ældst og bedst kendt af de indvandrede Rhinskvinhandlere, hvis Afsætning var forbeholdt ganske enkelte af denne særlig aristokratiske Næringsgren, og som ikke nøjedes med at levere Vin i store Partier, men fik Ret til Udsækænkning, er Peter Motzfeldt, som havde en offentlig Vinstue eller Drikkebod i sin Ejendom ved Gammel Strand. Hans Svigersøn, Joachim Schumacher, Fader til Peder Griffenfeldt, etablerede sig paa det vestlige Hjørne af Købmagergade og Løvstræde, hvor han baade havde Lager af Vine til Salgs en gros og en søgt Vinstue.

Fra Bacharach og Centrene for Moselvinfabrikationen Bernkastel og Trarbach indkom Adam Daniel Asbach, Johan Lehn og Nicolai Edinger, der i deres Hjemstavn synes at have udgjort én Klan.

Asbach, der tillige var Kirurg, havde i sin Ejendom paa Hjørnet af Klædeboderne og Nørregade, et anseligt Stenhus med hvælvede Kældere, han gav Navnet »Stadt Bacharach«, en Vinstue, der besøgte af Købmænd og Skippere. Her udsækænkedes den gennem Aarhundreder efterspurgte Bacharach »Feuerwein«, en sød og fyrig Muskateller, der baade i Farve og Smag mindede om en ædel Sydvin. Den var et Kunstprodukt, der fremstilledes paa Stedet ved langsom Opfyring i saakaldte Fyrkamre.

Edinger havde sin Vinstue paa Hjørnet af Lille Kongensgade og Halmstræde (Nr. 34), der den Gang gik ud mod Nikolai Kirkegaard. Denne Vinkælder, der endnu bestod indtil 1886, søgte

Johan Monrad til, naar han »ret vilde divertere sig.« Med Edingers Skænkestue kappedes i Søgning Johan Lehns Bod i det saakaldte »Dyrkøb«, der særlig blomstrede under hans Søn, den stenrige Abraham Lehn, og hvis Fristelser en Samtidig kalder en Klippe, paa hvilken mangan Student er strandet. Man har den Anekdotte, at den originale, berømte Præst ved St. Petri Kirke, Dr. Johannes Lassenius, fra Prædikestolen tilraabte sin Degn, der forsinket og kendelig paavirket istemte Julekoralen: »Fra højen Himmel kommer jeg,« de djærve Ord: »Du gør Fanden, gør Du, Du kommer fra Dyrkøb.«

At det i de Tider gik vildt til i Johan Lehns Stue, fremgaar af, at Ove Rosenkrands i 1671 i et Haandgemæng blev dødelig saaret her af Iver Kaas.

Ogsaa Jakob Fuiiren havde i sin grundmurede Gaard, nuværende Østergade 55, Udtapning af Rhinskvine. Her færdedes Johan Monrad, der ærligt vedkendte sig, at dér skete intet, uden at han var med »og var saa daarlig i den Ungdom, at jeg satte en Gloire deri, at ingen kunde drikke med mig, saa, i hvormeget jeg drak, var jeg lige ædru.«

Apotekere havde ogsaa Ret til at sælge Vin, dog kun i Potter og Ankere. Hofapoteker J. G. Becker fik Bevilling paa at holde Vinkælder med fransk og hed Vin, som ogsaa til at udskænke Citronakvavit. Hos Apotekeren kunde man ogsaa faa en anden, meget efterspurgt Likør, en delikat Gyldenvand, det saakaldte »Danziger Goldwasser«, en Slags fint destilleret Brændevin, hvori der svømmede Smaastykker af Bladguld. Anders Bording samstiller i nogle Linjer fra 1668 Vinstuerne »Bacharach« og »Dyrkøb«:

Lad Gaasen drikke bare Vand, lad Padden deri kvække,
Den klare Bacchus bedre kan Poetens Aand opvække.
Jeg dermed straks hen ud igen til Bacharach at løbe.
Thi Dyrkøbs Claus var min Uven, jeg vilde der ej købe.
Den sorte Kældersvend jeg bad; han var i Tik-Tak dreven.
Han gav mig af det store Fad, som EST EST paa stod skreven.

Andet Steds rimer han om en mandløs Kvinde, at hun er »som Bakkarak foruden Vin, og Dyrkøb uden Stue.«

Hvorledes Mandfolkesmagen i Tiden hævdede de gamle, prøvede og ildnende Drikkes Rang overfor nymodens vamle, flydende Nydelsesmidler saasom Chokolade, The og Kaffe, læser man i An-

ders Bordings Rim fra 1669 i Anledning af Prins Jørgens Hjemkomst fra Frankrig:

Ved dette Pas man først til disse Nordens Lande
fornemmer noget sært at føres over Strande,
man Sukkerlade, The samt Koffi kalder det:
men om sligt Dansken tjen', kan jeg ej vide ret.
Man ellers giver for og meget derom skriver.
at det en Lægdøm er, som mangen Sygdom driver.
Dog jeg indbilder mig, det er af større Navn,
end det i Gærningen blandt os kan gøre Gavn.
Jeg priser Hummel-Øl og anden Landsens Drikke
fremt for slig anden Kram, hvis Kraft jeg kender ikke.
Lad Indian og Tyrk med saadant fylde sig,
har jeg Øl, Vin og Mjød, jeg noksom hjælper mig.

Naar en sen Eftertids Kronikør ikke er henvist blot til officielle tørre Festreferater om hin Periodes mærkeligere Begivenheder, skyldes det den prægtige her ofte citerede Poet ANDERS BORDING, Udgiver af den første danske Maaned-Avis for Aarene 1666—77, der ofte med kendelig Følelse og tit skæmtende har rimet pligtskyldigt om alt muligt mærkbart i Udlandet og derved efterladt Øjebliksbilleder fra Tiden, som har Livets blivende Ret.

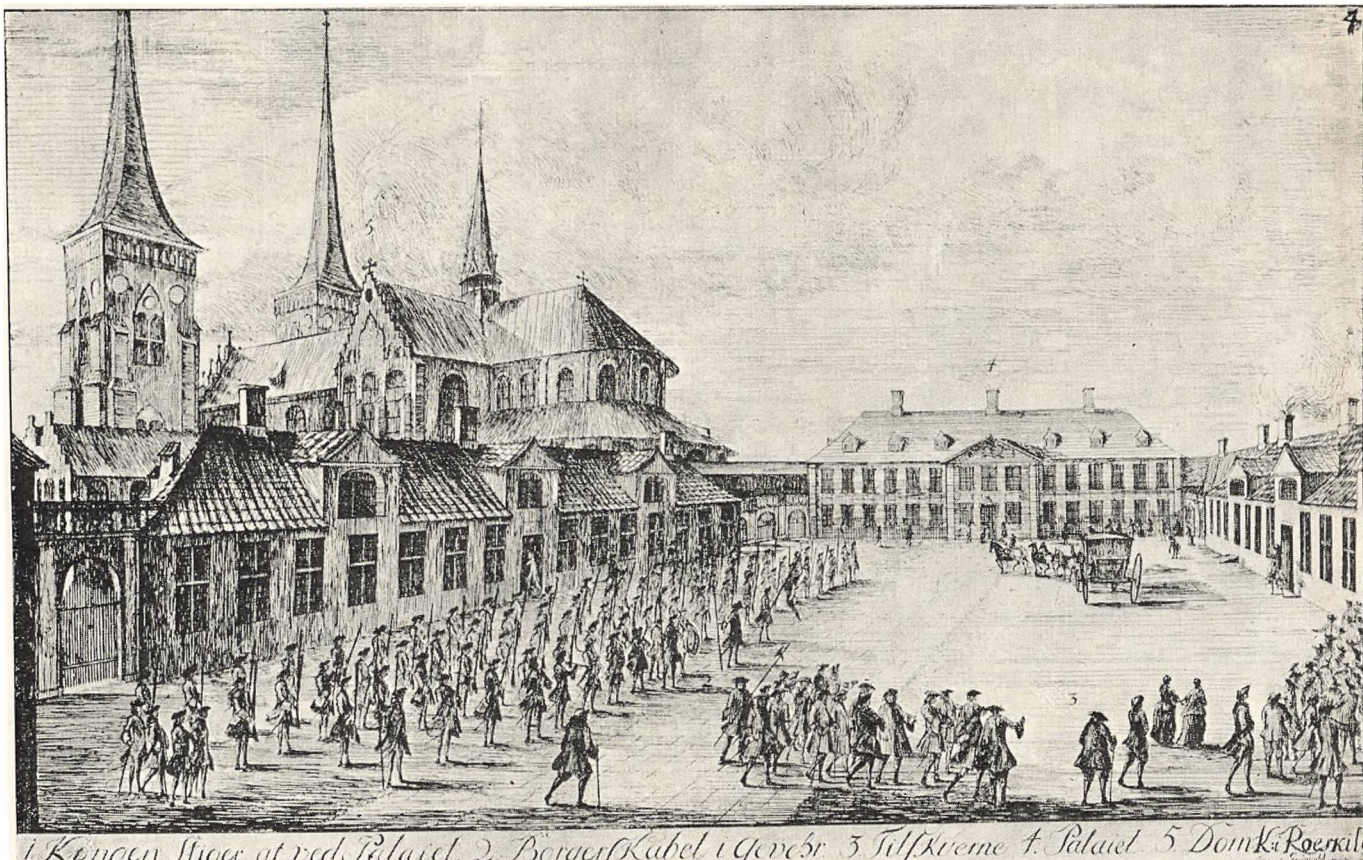
I sit Fødselsdagsdigt til Vennen Paul Tscherning har Bording skildret, hvorledes det festlige Drikkelag bør fejres, som han selv indbyder sig til:

Det første, Klokken ringer tre, til Eder jeg hen rider
paa min Apostel-Hest at se, hvorledes Eder lider.
Fra Dysseldorp og Bakkarak kun lader frit ophente
den bedste Vin, om I vil Tak og Pris af mig forvente.
Thi den tolv-Skillings ringe Saft er kun for grove Bønder:
Til min Handtering ej er Kraft i de Frandsøske Tønder.
Ej heller gider jeg min Smag med besken Øl besværet.
Nej, det jeg drikke vil i Dag, paa Rhin skal have været.
Saalænge jeg en Skilling kan for Nekker (Neckar)-Vin betale,
af Galatheas Mælkespand jeg ej min Tørst vil svale.

Men det er ikke nok med fyldte Pokaler, naar kun Mænd sidde over Bord:

Hvad er et Laug, hvad ere vi foruden vakre Piger?
To smukke Piger eller tre, jeg intet om vil røre,
I selv saa vel forstaar, at de til vores Selskab høre.
Thi lader, som en kostfri Mand kun dennem strax indbyde,
Confect og Sukker glemmer ej, samt andet af det søde.

Den kgl. Rundrejse 1747. Parade af Borgerskabet i Roskilde.

Mere frigjort har han lovsunget Treklangen Vin, Kvinder, Sang
i sin muntre og friske Drikkeviser:

Frisk op, naar Djæveln gør sig vred,
da vil jeg lystig være,
slet ingen Ting er ham saa led
som Fryd i Tugt og Ære.
Hent ind den allerbedste Vin,
Hr. Vært, lad Flasken fylde,
skaf dertil Sukkerkandi fin,
jeg skal det vel forskyldte.

Ogsaa hin Tids unge Akademikere ydede Druens Glæder skyldig
Tribut, som Bordings Studentervise vidner:

Et lystigt Sind, med Vin et Glas, dertil en vakker Pige,
det er Studentens rette Pas, det er hans Kongerige.
Lad Hesten fylde sig med Vand, lad Munken sig udkære,
lad grømme sig den gamle Mand, jeg nu vil lystig være.
Frisk op, frisk lystig, det er ret studentikos at leve;
skaf op, Hr. Vært, den Sag er let, jeg snart faar Vexelbreve.

Sommerliv og Værtshusskik.

Om Københavnernes Sommerliv i Beværtningshaverne uden
for Byen i Midten af det 17. Aarhundrede fortæller Johan Monrad
levende og farverigt i sin Selvschildring.

»Min Barndoms fornøjeligste Tider i min Skolegang var om
Sommeren de dejlige Haver uden for Byen i den Forstad, som siden
blev opbrændt ved Belejringen (ved Nørreport). Min salig Moder
skikkede mig altid Penge, og jeg med mine andre Skolekammerater,
men jeg mest alene, lod mig traktere i disse Haver, nu med
Faaremælk og anden Mælk, Smør og Brød, nu med anden Mad og
Frukt efter Aarsens Tid i de smukke Lysthuse, der var i den Have,
som hed Stockholm (omtrent der, hvor nu Gammeltoftgade ligger)
og de andre dernæst hos ved St. Peders Kirke (vist Fejlhuskning
for den nye Kirke udenfor Nørreport), hvor Kirkegaarden
om Søndagen var fuld af Folk, saa Jorden var som skjult af dem,
idet alle Folk, Mand og Kvinde med deres Børn og Tjenestefolk
gik ud af København og satte sig over hele Kirkegaarden, som
var fuld af store Linde, og fik Mad og lod hente til sig af omliggende
Haver. Fornemmere Folk lod sig traktere i Haverne, hvor
jeg var saa bekendt, at de tog mod mig fremfor nogen anden.«

Ikke mindre livfuldt har Monrad skildret to glade Gamlinge
fra hin Tid, som han hyppigt færdedes sammen med, særlig i den
lille Have ved Nørreport, »hvor ingen andre Gæster kom og der

vankede et godt Traktement.« Den ene var Johan Brunchardus, »en gammel Karl af den gyldne Tids Levninger,« henimod tres Aar, ugift og velhavende, altid saa lystig og i godt Humør, saa at Adelen, naar de kom til København, kappedes om at byde ham til Gæst. Den anden hed Jens Vesterborg, der i 1635 var bleven afskediget som Præst i Vesterborg paa Lolland, fordi hans Kone nedkom for tidlig. Da hun døde kort efter, gik han udenlands og blev borte i mere end tredive Aar, saa at ingen kendte ham, da han kom tilbage, uden at den nævnte Brunchard, der maaske har været hans Studiefælle. Han var rig og havde ført med sig til Landet »en Hoben dejligt Tøj«, og hans Stadsstue var prydet med persiske Tapeter og Tæpper.

»Naar disse to,« hedder det kønt, »sad under de grønne Træer og sang af de gamle Kæmpeviser eller andre af deres gamle Viser, maatte man lystes ved at høre det, saadanne artige Stemmer havde disse to gamle Mænd.«

I sine Studenterdage forsmaaede J. Monrad ved Siden af Vinen hverken Øllet eller Mjøden hos den brave Tyskølvrager paa Vestergade, Mads Persøn, en meget fornemme Mand og Inspektør og Tolder over alt det fremmede Øl, som blev indført. Han var en gammel Mand og uden Børn, meget lystig og hæflig og holdt ingen Ølsalg i sit Hus, men solgte til Vinhandlerne aleneste Fade fremmed Øl. »Det rareste af tysk Øl og skøn Mjød« forbeholdt han klogelig sig selv og trakterede sin unge Ven Monrad dermed. —

Kvækerens Klage, at alle Huse er bleven til Ølhuse, kan med Modifikation anvendes paa Datidens København, i alt Fald paa Kvarteret ved Stranden og tilstødende Gader, hvor der hovedsagelig udskænkedes forskellige Sorter Øl, men ogsaa Vin og Brændevin. En Mand fik Aaret efter Krigen for tro Tjenestes Skyld Tilladelse til at indrette en Ølbod ved Peblingsøen for de Vejfarende til Byen ad Nørrebro. En anden gæv Borger fik Bevilling paa at rejse et Træskur ved Toldboden med Ret til Udskænkning af Øl og Salg af Madvarer, og faa Aar efter var dette Beværtningssted meget søgt, baade fordi man her kunde faa Vin, Øl, Negenøjne, Koldskaal og andre Drikkevarer, men ogsaa havde en dejlig Udsigt over Havet og Kongens Skibe.

Der indførtes store Kvanta af tysk Øl, særlig Rostocker og Zerbster Øl, Hamborger »Rummeldeus« og »Ratzeburger-Bryhan«

samt Mumme, der efterlignedes af herværende Ølbryggere. I det kongelige Bryghus blev der brygget tre Slags Øl: Vinkælderøl, Kinderbier og Spisekammerøl. Ved Brygningen af 18 Tdr. af den første og bedste Sort anvendtes 48 Tdr. Malt og et Skippund Humle, og heraf fremstilledes aarlig henved 950 Tdr., af anden og tredje Sort henholdsvis 74 og 1526 Tdr. Odense Øllet var paa den Tid særlig skattet. En fransk Rejsende siger (i 1653), at det gjaldt for det bedste Øl i Danmark, som han i Kvalitet og Smag sammenligner med Derby- eller Nottingham'er Øllet. Den fynske Mjød, en af Fyens Herligheder, berømmes paa Vers af Jens Sehested og af Arnt Berntsen, der nævner, at det »til vidt fraliggende Steder udføres og af Fremmede meget afholdes«.

Hvad de kulinariske Nydelser angaar, véd den spanske Gesandt Grev Rebolledo at berette, at man den Gang kunde faa, hvad man ønskede sig, i København: godt Oksekød, ret godt Flæsk, Lammekød, Høns og Fisk, hvoraf de bedste Sorter var de billigste, saasom Tunge og Laksørred, derimod kom sjældent Vildt paa Torvet.

Takket være Poeten Jens Steen Sehested, der i sit Digt »Piger-nes Dyd- og Laster-Spejl« skildrer den huslige Kvinde, føres vi livagtigt ind i Datidens Køkken og Tidens Madglæder:

Snart drypper hun en Steg, snart spækker hun en Hare,
 snart fylder hun en Gaas med Frugt og Krambovare,
 snart skrubber hun en Fisk, snart krænger hun en Aal,
 snart flækker hun en Sild, snart hakker hun en Kaal,
 den brogede Makrel véd hun saa net at skære,
 Det, Kok- og Saltmads Tøs paa nyt igen skal lære,
 den fed' og trinde Laks, Karudser, Ged og Karp
 saltdrysser hun tilpas og ingen Tid for skarp.

Et kulturhistorisk Billede af Rang er Sehesteds Skildring af Modsætningen til denne rørige og flittige Pige, der kender og passer sin Dont: Modedukken, der kun har Sans for at virke paa Mændene med alle de i Tiden brugelige kosmetiske Midler:

Jeg kender deres Tugt, naar disse Kisselinker
 med udblødt Havregryn og Rosenvand sig sminker,
 med Hvidet af et Æg, og andet Tilbehør,
 som Huden meget skør og Panden glinsend gør.
 Snart bruges Gummivand, Sinober og et andet,
 der paa vort Apotek ret mesterlig er blandet.
 Snart støder de da Kul, Korall og Tegelsten,
 at gøre Tænderne saa hvid som Elfenben.
 Snart bruger de Kanel, Violrod, Kardemomme
 og Desem (Desmer)-Kager lagt i deres snevre Lommer,
 snart Muskus og Sibet, som giver herlig Lugt —
 det bedste fattes dog, som kaldes Dyd og Tugt.

Gæstebud.

Ved de store Familiefester i adelige og borgerlige Kredse var der i stigende Grad opkommet Ødselhed og Luksus, hvilket fremgaar af Forordningen af 1683, der tilsigtede at bekæmpe Overdaadigheden ved Bryllupper, Barsler og Gæstebud. Af Bestemmelserne kan fremhæves enkelte. Til Trolovelser maatte der udover Familien kun indbydes 4 Par og kun paa et tarveligt Maaltid. Selve Bryllupsfesten maatte ikke strække sig udover én Dag og dertil kun indbydes 12 Par Fremmede. Bruden skulde kun bære sine egne Smykker og Stads, intet, der var til Leje eller til Laans, og det var hende forment at tage imod Bryllupsgaver, der ikke stod i Forhold til deres Vilkaar og Stand. Brudgommen maatte ikke som forhen til Brudens Slægtninge og Venner skænke kostbare Gaver saasom Ædelstene og Perler, kun Brudens Moder eller Madmoder maatte han give Guld, Sølv eller Penge til 100 Rdls. Værdi. Traktement før Vielsen tillodes ikke, og efter den maatte der ikke serveres mere end 8 og ingen kostbare Retter, og de hidtil saa yndede Pyramider fra Sukkerbageren maatte ikke komme paa Bordet. Bryllupsmusiken udførtes af Stadsmusikanten, som modtog Gæsterne med Fanfarer og spillede til Dansen. —

I Løbet af det 18. Aarh.s første Fjerdedel fortrængte Engelskdansen, Polskdansen (Polska) og den enkelte Menuet de ældre Tiders Passetied, Rigaudon, Bourrée og Folie d'Espagne, hvilken sidste krævede megen Indøvelse. Meget yndede i Folkets brede Lag var Korsdansen og Hanedansen.

Levemaaden skiftede i de højere Klasser paa Holbergs Tid fra de svære til de lettere Retter.

De i Komedierne nævnte franske Kokke Touyon Peché og Cabot var paa Moden, da Holberg skrev sine Komedier. Jean de France erklærer, at dersom der ingen fransøsk Kok var her i Byen, maatte han sulte ihjel. Stadens Traktører indbød Folk til at besøge sig, og en tilbyder i 1719 Værelser til Leje til Selskaber og Fester med Traktement og Musik. —

Som Tiden skrider længere frem, sporer man mere og mere Københavnernes Trang til om Sommeren at vende den kvalme By med Gadernes og Husenes Uhumskheder og Gæstgivergaardenes Øldunst og Tobakstaage Ryggen for at vandre ud af Portene. Man nøjes ikke længer som J. Monrad med at indaande den

friske Luft i Forstædernes Beværtningshaver. Mark og Skov vinker længer bort.

Landliv. Naturglæde.

Lysten til at foretage Udflugter i Omegnen af Hovedstaden og Trangen til at ligge paa Landet om Sommeren vaagner egentlig først i Kong Frederik III's Tid. Betegnelsen Lysthus i Betydningen Landsted kendes ganske vist saa tidligt som i 1587, da der nævnes Kongens Lysthus i Lundehaven. Selve Ordet Lystgaard findes allerede hos Arreboe (1623), der taler om »den aandelig Tidkort, Lystgaard og bedste Tidsfordriv«.

Rosenborg betegnes af Arent Berntsen i 1656 som det ypperlige og store Kongelige Lysthus udi Hs. Majestæts Have. Borger-skabet fulgte Kongens Forbillede, thi allerede i Christian IV's Tid laa der uden for Østerport (til 1682 for Enden af Rigensgade) og Nørreport en stor Del Privathaver, hvor man med det nyttige, at dyrke sin Kaal og andre Køkkensager, forenede det behagelige, at nyde Sommerens Glæder.

En Lystrejsende kaldes hos Arreboe en Lysterer, dannet af Udsagnsordet lystere eller lustere, at fornøje sig. Bording bruger Lystering i Betydning af Lysttur.

Fra først af søgte man mere til Mark og Skov end til Søerne og Sundet. Man laa paa Landet, som det hedder, ude i Marken. »Marken med de Blomster hvid og blaa«.

I en af Tøger Reenbergs Epistler hedder det:

Helst nu det smukke Sommervej
til Lystighed indbyder,
og Kreaturerne enhver
sig i Naturen fryder;
den grønne Kjortel Skoven bær,
og Engen staar i Grøde.
Ja Marken udstafferet er
med gule Baand og røde.

Præsten Samuel Bugge begynder sin kristelige Ethik med at opfordre Læseren til at tage ud i det grønne og citerer sin Kollega Hier. Ranchs »Fuglevise«:

Nu vi vil gaa spacere
i Skoug og Steder flere,
og lyde paa Fuglesang.
Medens hver saa lystig sjunger,
at Luften derved klinger
nu efter Vinters Tvang.

Jens Steen Sehested droges fra Byens Larm til den landlige Stilhed:

Fra Trommens Gang og Bryggervognens Rummel
og Vægterens og Klokkens Klang og anden mere Tummel
at drage ud til Rolighed paa Landet.

I sin Hyrdedigtning »Den goede oprictige Dafnisses Natteklage, det roelige Bunde-Lefnet oc Aggermandens Lyst« (1656) har Søren Terkelsen givet et livfuldt, stedfæstet Billede af en landlig Udflugt i Byens Omegn paa hin Tid.

Naar det unge Folk vil sig til Gavn
rejse lidt hen ud af København,
hen til Lyngby i den grønne Lund,
ud til Dragør ogsaa samme Stund,
udi Marken at forlyste sig.
Naar nu Solen skinner glædelig,
eller til en anden lystig Fest,
naar da Spillet er som paa det bedst,
at mod Aften man spatzere vil —
Naar nu Solen stunder Havet til —
deres Vognmand raaber flux paa dem.
Holla! det er Tid at køre hjem.

I Datidens Naturopfattelse naar Kingo højest ved de fintstrængede og følte Stemninger i hans Morgen- og Aftensange, særlig i de malende Billeder af Solopgangen og Mørkets Indtræden og Glæden ved Morgenstundens friskende Luft og Lys, som den genføles i de prægtige Optakter: »Nu rinder Solen op af Østerlide«, eller i en Linje som »Jeg triner nu ud i det duggefyldte Græs«.

Ogsaa hos Anders Bording møder man Udtryk for en frisk og frejdig Naturglæde. Lovprisningen af »bliden Vaar«: »Naar den unge, dejlig nok haver paa sin gule Lok Krans af Liljer mange«.

Hoffets og Statens fremtrædende Embedsmænd følte sig forpligtede til at følge de kongelige Herskabers Tilbøjelighed for det enfoldige Landliv og de ædle, rene Naturglæder. Kongens Hjælper ved Arvesuverænitetens Indførelse Rentemester Christopher Gabel, hvis lyse Livssyn kendes af hans fornøjelige Breve, fik i 1661 Gavebrev paa et Stykke Jord, hvor den under Svenskerne Belejring nedbrændte Ladegaard havde staaet. Aaret efter købte Gabel St. Jørgens Sø og det tilstødende Teglværksvænge, hvorefter han anlagde den senere saakaldte Blaagaard. Om Sommeren »forlystede« Gabel sig herude, hvorfra et Par af hans Breve er dateret.

Inden Havet formaaede at sætte Digternes Fantasi i Bevægelse, skulde der hengaa et Aarhundrede, efter at den idyllisk-elegiske Naturfølelse havde fundet Udtryk for Landskabets poetiske Stemningsbilleder: Marken, Engen med Bækken og Kilden, og Skoven. Det var først Ewald og F. L. Stolberg, der samtidigt og hver paa sit Sprog skrev deres Sange til Havet. Alligevel har Øresunds friske Brise allerede i den anden Halvdel af det syttende Aarhundrede formaaet at oplade Menneskers Sind for dets Skønhed.

Den kgl. Historiograf Vitus Bering fik i 1668 af Kongen skænket en Eng ved Hvidøre, kaldet Kroghaven, hvor han opførte et Landsted, som han til Ære for Kronprinsen kaldte Christiansholm.

Den første Ejer af Frydenlund var Mogens Frijs, hvorefter det beboedes af den senere Storkansler Grev Conrad Reventlow, overfor hvem den gottorpske Kansler von Reichenbach, hjemvendt til Hamborg efter et Besøg hos ham, udtrykker sin Beklagelse over nu at skulle sidde i det røgfyldte Hamborg, saa fjernt fra det herlige Sund og det kvægende Frydenlund — en saavidt vides enestaaende Ytring i Datiden herhjemme, som i hvert Fald røber nogen Forstaaelse for Søluffens velgørende Indflydelse paa Sind og Sans.

Om den livlige Færdsel fra København til Skovegnene nord efter ved Sommertide allerede i Kong Frederik III's Dage vidner noksom de nærmere Omstændigheder ved Overdragelsen af den lille Dyrehave ved Ibstrup, det senere Charlottenlund, til Dronningens højtbetroede »geheimtester Kammerdiener Jakob Petersen«. Denne mærkelige Eventyrer, der siden i Holland svang sig op til Pengematador, Godsejer i stor Stil og Rigsbaron, fik Bevilling paa at holde »Wirtzhus« her, med Bryllups- og Barselgilder »eller anden Samkvem og Konvent«. Det tillodes ham at give allehaande Spil til bedste til Tidsfordriv, saasom Pirkentavl (Bordspil med Kugler eller Brikker), Klodsbane, Paillemaille (Spil hvor Trækugler slaas med Køller), Skydebane og andet lignende, Hyrevogne til Udlejning, Spiljagter, Baade og allehaande smaa Fartøjer »til at spasere med paa Vandet«. Dette Forlystelsesetablisement i stor Stil, der baade minder om Tivoli og de ældre Tillokkelser ved en Tur til Dyrehaven, naaede dets Ophavsmand ikke at se blomstre. Jakob Petersen nød vel endnu samme Aar den Ære at modtage Kongefamilien og dens fyrstelige Gæster fra Sachsen paa sin Gæstgivergaard Skovshoved, »das Gasthaus Schoushofft«, som det hed

paa sin Tysk. Men kort efter rystede Københavnernes Forlystelsesraad Støvet af sine Fødder.

Det mest yndede Maal for det københavnske Borgerskabs Søndagsudflugter var i første Halvdel af det 18. Aarhundrede Lystskoven ved Gyldenlund, eller Charlottenlund, som den kaldtes efter sin Ejerinde, Prinsesse Charlotte Amalie, der lod det ombygge i Aaret 1733. Stedet synes oprindeligt ikke at have haft noget godt Lov paa sig i Henseende til Dyd og Moral, hvilket bl. a. ses af nogle Versstrofer af Tøger Reenberg:

Du ser saa gusten, bleg og sur som Bejleren,
der ser sin Brud til Gyldenlund at fare.

Dette ugunstige Omdømme bekræftes ogsaa af Henriks Ord i »Maskeraden«: »Her i Landet, naar to forlibe sig i hinanden, finde de hundrede Lejligheder at komme sammen. At rejse til Gyldenlund eller Friderichsdal om Sommeren, holdes for en meget nobel Tidsfordriv, men hvad der bestilles iblandt, véd min Broder perfekt, som er Lejekusk.«

Strandvej og Skovveje begyndte at befærdes med Selvejerkøretøjer og Hyrevogne. Den vrantne Jeronimus giver i denne Anledning ondt af sig i en Replik: »Fornemme Folk spadserede til Gyldenlund i gamle Dage, men nu er det en Skam at gaa til Fods uden Porten.«

Af Niels Prahls i 1750 udkomne tragisk-komiske »Heltedigt« i Tidens moraliserende Smag, »Den bortsnappede Jomfru eller Fikkens lykkelige Lusterejse og ulykkelige Spatseregang«, faar man en ret anskuelig Fremstilling af en Strandvejstur henimod Aarhundredets Midte. Iøvrigt har Digtet intet med Poesi at gøre, og Handlingen er meget spinkel.

Den unge honnette Jomfru Fikke skal en Sommereftermiddag i det Herrens Aar 1740, udstyret med »Parasol, Soleskærm og Rejsekaabe«, age ud til Gyldenlund sammen med sin Fader, den skikkelige, efter Holberg kopierede Hr. Jeronimus:

Da var det stille Vejr, da vokste Foraarsgrøden,
da skinte Solen varm, da blev der Køb paa Føden,
da sang hver Smule Fugl, da knoppe de hvert Træ,
da hørt Bukkens Ba, og Lammets spæde Bæ.
Da sagde Fikkens Faer: Hør nu, min Datter Fikke!
I Aften har jeg Lyst en Flaske Vin at drikke
paa Landet, klæd dig paa, følg med til Gyldenlund,
det blier et dejligt Vejr i denne Aftenstund.

Undervejs gør man Holdt ved Kildendal, da Klokken kun er fem, og Gyldenlund, »hvor Samlingsstedet er for Mandspersonerne, er mest fornøjeligt, naar det er Aftenstund«. Fikke faar serveret en Kop Chokolade, medens Jeronimus tømmer to Flasker Rhinskvind og ryger sig en Pibe, stoppet med »de volle Knaster«. Jomfruens Beundrer Celadon, en ung Spradebasse, der passerer forbi, hører om Maalet for Faderens og Datterens Udflugt og skyn-der sig i Forvejen til Gyldenlund. Her tolker han i Lundens Ensomhed for Træer og Buske sin ubesvarede Kærlighed til Fikke, der overrasker ham, røres ved hans Klage og bøn- hører ham. Forlovelsen finder Sted, med Samtykke af Faderen, der priser sin kære Datters Lykke:

Den kære Gyldenlund har hjulpet mangen Pige.
 Min Datter ikke er den første, som kan sige:
 I Gyldenlund jeg fik min første Kæreste,
 den har i mange Aar forsynet Pigerne.

Alle vender glade tilbage til København, hvor Hr. Jeronimus trakterer sin nye Svingersøn. De nyforlovede spadserer derefter en Tur i Maaneskin, men da griber Skæb- nen ind med haard Haand, idet Jomfru Fikke bliver bortsnappet af den forbiagende Hr. Ponto. —

At gøre Udflugter til Skovegnene og Traktørstederne nord for København i Karet, i Phaëton (let aaben, firehjulet Vogn) og Diable (lille, tohjulet Vogn) var, som allerede omtalt, kommet paa Mode. I 1748 falbydes en Rejsechaise, »saaledes indrettet, man om Sommeren til Fornøjelse, naar man kører i Skoven, kan slaa saavel Forsædet som Bagsædet ned.«

I sin Roman »Menoza« lader E. Pontoppidan Prinsen forfriske sig ved smaa Ture til de lystige Skovegne mod Nord, især Egnen omkring Fredensborg, som kaldes yndig og bekvem til Stedets Forlystelse. Om den i 1728 afdøde Præst F. Plum i Gentoften siges det, at han gæstfrit lod sin Have staa aaben for skikkelige Folk fra København, hvis Fruentimmer i Hobetal indfandt sig her for at spise Præstens Kirsebær, men det hedder i nogle Mindeord om ham, at han døde noget for tidlig »for den Slags Engle, der plejede at herbergere i hans Vingaard«.

Plums Embedsbroder, Præsten i Brønshøj, ytrer (i 1753) sin Tilfredsstillelse over, at Københavnerne finder saa megen Behag i hans Sognebørn, at de lejer sig ind hos dem om Sommeren.

»Iblandt de nogenledes raffinerede Sjællandsfarere mener jeg Brønshøjerne kan nævnes, der er saa uformærkt humaniserede, saa at adskillige Folk fra København drage ud til Bønderne om Sommeren for at fornøje sig 2 à 3 Dage, og uden Væmmelse kan benytte sig af Bøndernes Dug og Disk, Seng, Bord og Mælk.«

Strandvejskilden eller Vartovs Kilde var længe før Kirsten Pils Kilde besøgt af Københavnerne St. Hans Aften, tidligst af Syge og Krøblinge, der tillagde dens Vand Lægedomskraft. Dens ældste Navn er Mester Hans' Kilde efter Professor, Magister Hans Zoëga, der var Ejer eller Fæster af Kildebakken. Samme Aar han døde (1673), beretter Lægen Holger Jacobæus, at Kilden nogle Aar forinden er bleven opdaget, og at Fattige og Krøblinge løber til den St. Hans Aften ligesom til St. Helene Kilde. Det er her, Holbergs »Kilderejsen« foregaar, og allerede dengang var Almuens Tro paa dens undergørende Virkninger næsten gaaet tabt. Dette fremgaar af Jeronimus' Replik, at Kilderejserne i gamle Dage gjordes af Devotion, men nu var det helt anderledes. Holberg gav sit Skuespil efter Tidssmagen en moraliserende Tendens rettet mod Tidens Overtro, der iøvrigt var saa godt som forsvundet.

Vartovskilden var allerede da Maalet for livsglade Københavnerne, der stævnede sammen her til Løjer og Gøgl, til Kildemarkedet, der siden forlagdes til Dyrehavsbakken. Holberg har, aabenbart efter Selvsyn, i sin Instruks for Scenebilledet givet et levende Billede af det brogede Folkeliv, som udfoldedes her. »Først ser man Folk under Vejs til Hest og til Fods med Spande, Krukker og Buteljer, derefter to Processioner, som holde Takt efter Musik, den ene af Bønder, som gaar Sommer i By, med Faner, Mundering og Majgrene, den anden af gamle Kællinger, alle med forskellige Vrængmasker, paa Krykker med Krukker ved Siden, gaaende i Takt efter en Lirekassemand's Musik. I næste Scene ses i Baggrunden Kilden med nogle smaa Telte. Der høres en stor, konfus Alarm. Nogle raabe, andre snakke, andre svinge og smække med Piske, og Kællinger slaas om at komme først til Kilden. En blind Mand kommer ind med en Bierfiol, hvorefter Bønderne danse.«

Allerede i 1705 klages der over, at Kilden har draget en stor Hoben Tiggere fra By og Land, ja endog fra Skaane. Der foregik her ogsaa Slagsmaal, Tyveri og Usædelighed. »Hvert andet Telt,« siger Jeronimus, »er et Horehus.« Kildemarkedet strakte

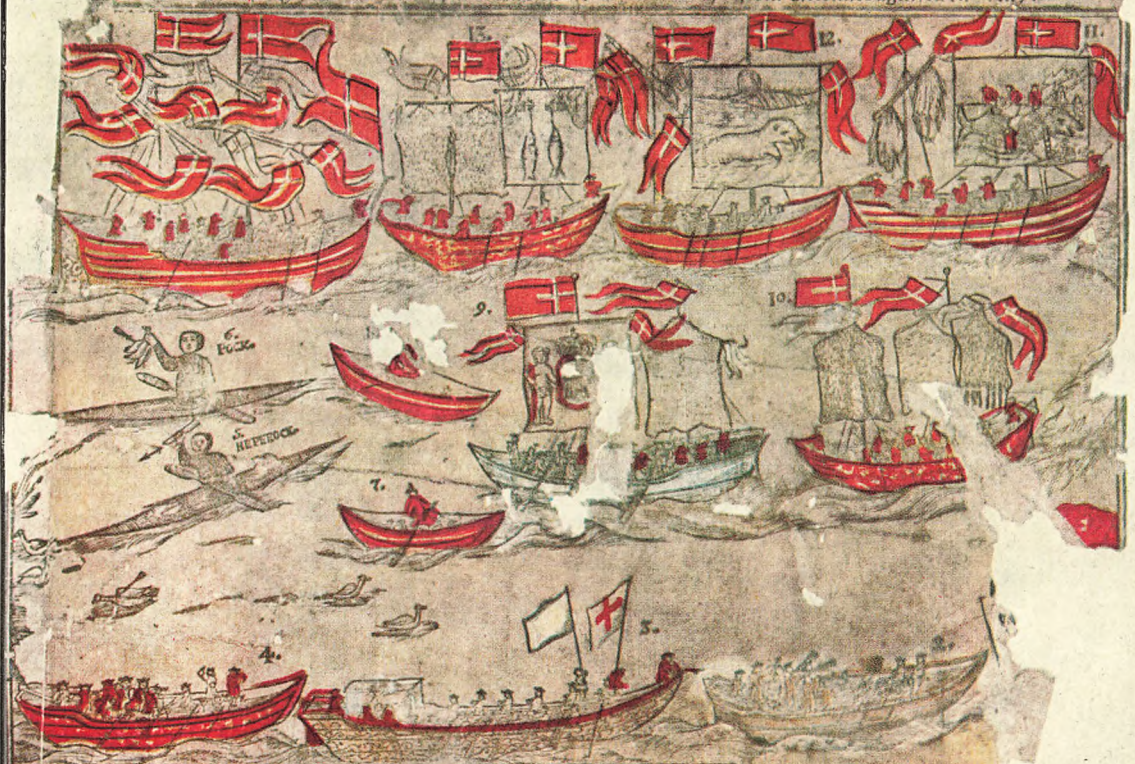
Maleri fra 1747 af Kilden i Dyrehaven.

sig over mere end én Uge, fra St. Hans til Vor Frue (2. Juli). Paa Marken mellem Sundet og Strandvejen (Kilden laa mellem Haverne til de nuværende Ejendomme Nr. 30 og 32 A), skrives der i 1728, var der afdelt en Danseplads, og man gik fra Dansen til Kilden og omvendt. Under Christian VI var alle Kildeforlystelser forbudt, og kort efter Kong Frederik V's Tronbestigelse blev Kirsten Pils Kilde »fundet og opdaget«. Fra den Tid begynder Livet paa Dyrehavsbakken, Vartovkilden udtørredes, og der pløjedes hen over den.

Det grønlandske Optog.

Det første Folkeskuespil og tilmed af største Ejendommelighed og Nyhed, som alle Københavnerne kunde være delagtige i, blev det saakaldte GRØNLANDSKE OPTOG, der fandt Sted den 9. November 1724.

Det grønlandske Handelskompagni i Bergen havde da med betydelige aarlige Tab vedligeholdt Besejlingen af Grønland i de tre

1. En Chaluup som blev forvarende i alle. 2. En Waad med Gæster og Trommer. 3. Et Stabel med dansk Skibsflag. 4. En Leds Chaluup
 bestaende af Waad. 5. En Leds Chaluup bestaende af Waad. 6. En Leds Chaluup bestaende af Waad. 7. En Leds Chaluup bestaende af Waad.
 8. En Leds Chaluup bestaende af Waad. 9. En Leds Chaluup bestaende af Waad. 10. En Leds Chaluup bestaende af Waad.
 11. En Leds Chaluup bestaende af Waad. 12. En Leds Chaluup bestaende af Waad. 13. En Leds Chaluup bestaende af Waad.
 14. En Leds Chaluup bestaende af Waad. 15. En Leds Chaluup bestaende af Waad.

Dansk og Grønlandt er et Land / og Kongens Waader /
 som ble for Waader brugt / til Høitid / og til Waader /
 som ble brugt til Optog / i Kiøbenhavn og i alle Lande /
 som ble brugt til Høitid / og til Waader /
 som ble brugt til Optog / i Kiøbenhavn og i alle Lande /

Et stort Stak af danske Waader /
 som ble brugt til Høitid / og til Waader /
 som ble brugt til Optog / i Kiøbenhavn og i alle Lande /
 som ble brugt til Høitid / og til Waader /
 som ble brugt til Optog / i Kiøbenhavn og i alle Lande /

En Leds Chaluup bestaende af Waad /
 som ble brugt til Høitid / og til Waader /
 som ble brugt til Optog / i Kiøbenhavn og i alle Lande /
 som ble brugt til Høitid / og til Waader /
 som ble brugt til Optog / i Kiøbenhavn og i alle Lande /

Koloreret Træsnit fra det Grønlandske Optog 1724.

Aar, der var hengaaet siden Hans Egedes Landing paa den fjærne Polarkyst og Grundlæggelse af Kolonien Godthaab. En af Kompagniets Direktører, den ufortrødne og idérige Reder J. A. Refdahl, havde hittet paa, at man ved at præsentere de to, samme Aar til Bergen ankomne unge Grønlændere for Kongehuset og Københavns Befolkning kunde vække Sansen for Missionens videre Fortsættelse og Handelens Trivsel paa Grønland. Takket være Fortale hos Oversekretær Fred. Rostgaard, der var gift med Dronning Anna Sofies Halvsøster, lykkedes alt over Forventning.

Det traf sig saa heldigt, at Refdahl med sine Grønlændere netop ankom til Helsingør Dagen før Kongens Fødselsdag den 11. Oktober, som fejredes paa det nærliggende Fredensborg Slot, hvor de Indfødtes Tilsynekomst maatte formodes at blive et fornøjeligt Ekstranummer paa Dagens Festprogram. Straks efter deres Ankomst blev Refdahl, ledsaget af Købmanden for Godthaab Hartvig Jentoft, beordret til at indfinde sig med Grønlænderne paa Slottet, hvor de af Rostgaard blev fremstillet for Kongeparret, Prinserne og Prinsesserne til sammes allernaadigste Fornøjelse. Det traf sig, at det den 26. Oktober var Prins Carls Fødselsdag, som hans kongelige Broder fandt paa at fejre under en særlig højtidelig og usædvanlig Form ved at indbyde denne sammen med Søsteren Prinsesse Sofie Hedeveg fra deres Sommeropholdssted Jægerspris til Fredensborg.

Dagen før var Rostgaard bleven tilsagt at indfinde sig om Morgen og at skaffe Grønlænderne ud til Fredensborg saa tidligt, at Kongen kunde se dem vise deres Færdigheder før Middagstaflet. De ankom med deres Impresarioer i en med 4 Heste forspændt Chaise, fulgt af en Vognmandsvogn med deres Kajakker. Majestæterne og alle deres Gæster begav sig ned i Slotshaven, medens Grønlænderne ventede ved Bredden af Esrom Sø »for at forlyste dem med deres Exercitser«, saasom ro om Kaps, dukke under med Baadens Bund i Vejret, at sigte med deres Fuglepile efter de for dem udkastede Ænder, og paa en temmelig lang Afstand at ramme et halveret dansk Kronestykke. Alt dette »foraarsagede det Kongelige Herskab stor Plasser«. Herefter kørte Grønlænderne til Christianshavn, hvor de var indlogeret hos en Kaptajn af Flaaden.

I den følgende Uge udarbejdede Refdahl i Forbindelse med Rostgaard Programmet for Grønlændernes Opvisning ved en

Rundsejlad paa Slotskanalerne i Lighed med den for nogle Aar siden paa Børnehjælpsdagen iværksatte. Muligvis er Hoffets Forlystelsesraad, Geheimeraad Hans Walter kommet paa Ideen ved at mindes de Festregattaer, han sammen med Kongen havde været Vidne til under deres Besøg i Venedig.

Da den blandt Store og Smaa med Nysgerrighed og Spænding imødesete Dag oprandt, for hvilken der var udarbejdet et overalt uddelt trykt Festprogram, stimlede alle, der kunde krybe og gaa, ud til Kanalerne for at nyde det interessante Skuespil.

Det grønlandske Optog begyndte fra Gammelholm og gik under Holmens Bro forbi Slottet, videre under Højbro og Stormbroen, forbi Kronprinsens Palæ, under Prinsens Bro, omkring Kongens Bryghus og derfra under Christianshavns Bro tilbage til Holmen.

Forrest kom en Chaluppe, der holdt Farvandet ryddeligt, dernæst en Baad med Hornister, Paukister og Trompettister, som fik Signal, naar der skulde roes frem eller standses. Tegnet dertil blev givet fra den næstfølgende store Chalup, i hvilken under en Baldakin sad Admiral Ole Judichær, Refdahl og Jentoft, hvilken sidste fungerede som Grønlændernes Tolk og tillige som, hvad man nu vilde kalde det, Speaker.

Derefter fulgte en lang Chalup med et Klavecymbel og nogle Hofvioloner, der skulde akkompagnere Hofkantor Jens Ibsen ved hans Foredrag af to smaa Arier, medens man gjorde Holdt foran Slotsaltanen, og af to andre Sange udfor Kronprinsens Palæ. Nu viste Hovedpersonerne i Optoget sig, Poek og Kiperok i Kajak, roende jævnsides og slyngende deres Kastepile paa temmelig lang Afstand efter de i Kanalen udsatte Ænder. Som Ordonnanser for Admiralen fulgte to Roere, hver i sin lille norske Jolle, der tillige i Nødstilfælde skulde bistaa Grønlænderne. Toget sluttedes af 6 store Chalupper, der bar grønlandske Produkter til Skue. Den første havde paa Formasten ophængt en Dug med det grønlandske Vaaben, den kongekronede Isbjørn, flankeret af to Vildmændsskikkelser og et udspilet Hvidbjørneskind. I den anden Chalup var der ved Bagmasten fæstet to udspilede Rensdyrskind, et med Haarene, det andet tilberedt, samt et Par Knipper Ræveskind. Den tredje bar paa Formasten i en Tværstang et Hvalrosskind og et Par Hvalbarder samt paa Bagmasten et Skilderi, fremstillende en Hvalfangst. Den fjerde var prydet med en mægtig Enhjørnings-tand og et Skilderi, forestillende foroven en Narhval, forneden en

Hvalros. Den femte bar paa Masterne henholdsvis to store tilberedte Sælskind og et Prospekt, hvorpaa var malet en Laks og en Torsk. Den sidste og største Chalup var udsmykket med Flag og Vimpler og havde 6 Kanoner ombord, som efter Signal fra Admiralen skød dansk Løsen 3 Gange foran Slottet, Kronprinsens Palæ, og da Toget sluttedes og opløstes.

I den foran Slottet afsungne, af Rostgaard forfattede Arie, der tydeligt reklamerer for de grønlandske Produkter, forekommer følgende Linjer:

Her kommer vi, Stormægtigste Monark,
fra Grønlands Is og Kuld' til Danmark.
Til Dronnings Taffel har Grønland henhørt,
til Hende vor Landskyld skal blive fremført,
naar Handelen kand
kun bringes i Stand.

For at forstaa Meningen med disse Strofer maa man vide, at der her sigtes til et af Krønikeskriveren Arild Hvitfeld fremdraget Brev, hvorefter Grønland i 1389 siges at være et Skatland, der hørte til Kongernes og Dronningernes (paa den Tid Dronning Margrethes) Fadebur.

Til Festen var ogsaa af en ukendt Poet skrevet en Sang med Titlen »Egne Tanker over det Grønlandske Optog«, hvori det hedder:

Gak, heele København, to Grønlands Mænd at skue;
de har ej andet mer end Klæder, Baad og Bue.
Du som paa disse to dit Øje vil fornøje,
kast midlertid til Himmelen dit Øje,
bed Gud, han Grønland selv til sig omvende vil.

Endvidere udkom som Flyveblad et Billede i Træsnit, forestillende Optoget.

Denne vor første, med næsten moderne Smartness arrangerede Koloniudstilling med sin dobbelte Reklame for Handel og Mission havde den tilsigtede Virkning. Ganske vist var Udgifterne, som det ogsaa er Tilfældet i vore Dage med den Slags Fester, meget betydelige, nemlig nær op ad 1000 Rdl.

Datidens Presse i Indland og Udland skænkede Optoget udførlig Omtale og udelt Ros. »Det er ikke til at beskrive,« hedder det i »Københavns Posttrytter«, »hvor fornøjeligt og sirligt dette Optog var. Alting gik af uden ringeste Disordre, og det, som er mærkværdigt udi en saadan Tilløb, som her var af Mennesker, uden Skade«. Kendeligt inspireret udtaler en anden dansk Avis:

»Det var at ønske, at menige Undersaatter, som dels med Begærlighed fik ansé deres Medundersaatters Eksersitsier, vilde ligesaa begærligt som de havde Midler til, gribe det grønlandske i Bergen oprettede Kompagni under Armene til Nationens Ære og dette vilde Folks Omvendelse.«

Ikke alene i Literaturen, men ogsaa i Billedkunsten har Poeks og Kiperoks Besøg sat Spor. Paa Nationalmusæet findes saaledes et Dobbeltportræt af dem malet under deres Ophold her af B. Grotschilling, og man har flere illustrerede Gengivelser af Optoget.

Ved Afslutningen af den store nordiske Krig (1721), der havde udpint Statskassen, gjorde København i sit Ydre Indtryk af Tidernes Besværlighed og Pengetrang. Byen gav den Fremmede Billedet af en Garnisonsstad med en fremtrædende Embedsstand og Befolkning af Smaaborgere. Af virkelige Rigmænd i Købmandsstanden havde Byen (1727) næppe nogen udover Vinhandleren Abraham Lehn, de øvrige kunde kun betegnes som velstaaende. Den frembød om Vinteren, hvor Godsejerstanden fra hele Landet opslog deres Bolig her, et andet og mindre øde Præg end om Sommeren. Den store Ildebrand i 1728 maatte fremfor alt give Byen et trist og uhyggeligt Skue. Den nedtrykte Stemning, der hvilede over Staden, øgedes ved den Forandring, der foregik i Kong Frederik IV's Livssyn i hans sidste Levetid. Greben af Anger over sit løstagne Levned henfaldt han til Grublerier og omgikkes endog med Tanken om at afstaa Regeringen til Kronprinsen og trække sig tilbage til Fredensborg.

Omskiftningen mellem Frederik IV's længe livsglade Tid og hans Efterfølgers Uvilje mod alle offentlige og private Lystigheder har Holberg udtrykt rammende i en af sine Epistler (1748): »For 20 Aar siden dansede den hele Stad, saa at man maatte forskrive Musikanter, hvorpaa Landet udi saadan Tilstand havde stor Mangel. Straks igen blev den hele Stad musikalsk, men ingen vilde danse. Man haver en Tid set Indbyggerne lystige som Kalve, en anden Tid ærbare og alvorlige som gamle Katte.«

I den Forordning, som Christian VI udstedte om Søndagens Helligholdelse, gentoges væsentlig de af hans Fader trufne strenge Bestemmelser. Den indeholdt tillige det berygtede Paabud om, at

Id. 15 Maj om Eft^m besøge Hans Majestæt Stallene og Rideskøjlet i Sorø *Teignd af Grenvold*

Den kgl. Rundrejse. Besøg i Sorø-Ridehus.

237

Folk, der uden tvingende Grunde udeblev fra Gudstjenesten paa Søn- og Helligdage, skulde straffes med Mulcter, og »de gemene Bønder« sættes i Gabestokken. Ligeledes blev det forbudt paa de nævnte Dage og Aftener forud at holde Skuespil, allehaande Forlystelser og Besøg paa Værtshusene. Overfor disse rigorøse Bestemmelser maa det erindres, at der vitterligt paa slige Dage havde fundet hyppige Udskejelser Sted. Det er tit blevet overset, at det ingenlunde var Folk forment at holde Baller, Maskerader og Komediespil samt Riden Sommer i By de fem Dage af Ugen.

Det er bekendt, at Christian VI var afgjort uvilligt stemt imod Skuespil og Skuespillere, som han nærmest satte i Klasse med Gøglere og andre farende Folk. Ved Forordningen af 1738 blev det udtrykkelig forbudt Komediantspillere, Linedansere, Taskenspillere eller de, som holdt Lykkepotter, at indfinde sig i Byerne og enten i Huse eller paa offentlige Steder at øve deres Spil og Exercitier.

At Folk trods alt ikke helt mistede deres Humør, er vel givet, og det er med Rette blevet fremhævet, at Modtageligheden for den Lystighed og det Lune, der gik gennem Holbergs Komedier, stadigt var til Stede, om end Komediehuset var lukket i hele Kong Christian VI's Regeringstid.

Hvad Bestemmelsen om tvungen Kirkegang angaar, kunde den ikke overholdes i Provinserne, ja end ikke i København, hvor man lejlighedsvis saa Københavnerne forlyste sig i Taarbæk Kro i Stedet for at gaa i Kirke. Trods alle Forbud fik en og anden af Magistraten Lov til Opvisning baade af levende Personer, saasom Musikanter og Linedansere, og af mekaniske Ting, baade Voksfigurer og Panoramaer.

De forskellige Forlystelser var dog sparsomme og maatte helst være knyttet til en loyal Tilkendegivelse. I 1735 trakterede den engelske Silkefabrikør Beckett de Forbigaaende i sin Gaard paa Christianshavn med to Tdr. engelsk Øl. Uden for Vinduerne sad paa et tøndefarvet Skur en Mand overskrævs som Bakkus paa Vinfadet og foran sig en stor Porcellænskskaal med engelsk Punsch, holdende i højre Haand et fyldt Glas med samme Drik, som han, da de kgl. Herskaber kørte forbi, hævdede og tømte paa Kongens, hele Kongefamiliens og alle tre Ministres Velgaaende, idet han tillige udbragte et Vivat for dem. Heri istemte alle Becketts langs Husets Façade opstillede engelske Folk med det i deres Hjem-

Den 15. Maj. Klokken 10. Formiddag
 passerede Kongen her igjennem

Ringsted 2 Kirken, 3. og Høuse som endnu staaer
 i Bygning, efter Branden som var 1777.

Den kgl. Rundrejse passerer Ringsted.

land brugelige »Honneur«, »hvilket Herskabet med milde Øjne ansaa«.

Længst holdt Indestængtheden og Ensformigheden i det daglige Liv sig i de højfornemme Kredse, der havde hørt til Christian VI's nærmeste Kreds, og som holdt fast ved de gamle Vaner. Paa dette Milieu passer endnu den ypperlige Skildring, Grevinde Louise Stolberg, Statsminister Chr. Reventlows Søster, der fødtes samme Aar Christian VI døde, har givet fra sin Barndom:

»Datidens Frivolitet,« siger hun, »var mere stiv, mere tung, mere ensformig. Man spiste, spillede uden nogen som helst Interesse. Man drejede sig rundt i en lille, snæver Kreds uden anden Trang end at bevæge sig i den. Der var mere Form, men ikke mere Aand, ingen almindelig Oplystthed, ingen Interesse for noget som helst, ikke engang for den skønne Natur. Nej, Tiden dengang faar mig endnu til at gabe. Mødrene saa ikke deres Børn, man levede som det mekaniske Legetøj, man anbragte paa Kaminerne, og hvor Figurerne ved Hjælp af meget fint Sand udførte et eller andet Arbejde. Jeg tror, at endog selve Ulykken er mere værd end denne stinkende Forsumpning. Hele Familien spillede Langfredag til halv Indsats og uden Kulører og uden at spille sin vante Kvadrille. Tro mig, jeg har kendt disse triste Steder.«

Andet Steds omtaler hun sin Fader som en Type paa det daadløse og slappe Slægtled, hvis Ungdom faldt i Christian VI's Tid, og som ikke mere formaaede at røre Vingerne. Han tilbragte Dagen med at spadsere, beskære sine Træer, læse lidt i Bibelen og lidt Latin, musicere, men alt dette meget apatisk. Faa klare Tanker, men tryk i den urokkelige Bevidsthed om en universel Velvilje, en Følelse, der gør lykkelig, men ofte uvirksom. Der krævedes Energi for at vække en saa indolent Tids Lige glædhed.

*Mad^{de} Scribotts Gevand udi Middelfart, hvor Hans Majestæt spiseide til Middag d^{en} 17de May 2 et Compagn^e Børgere. 3. Torret
af Sagnet av Grønvald*

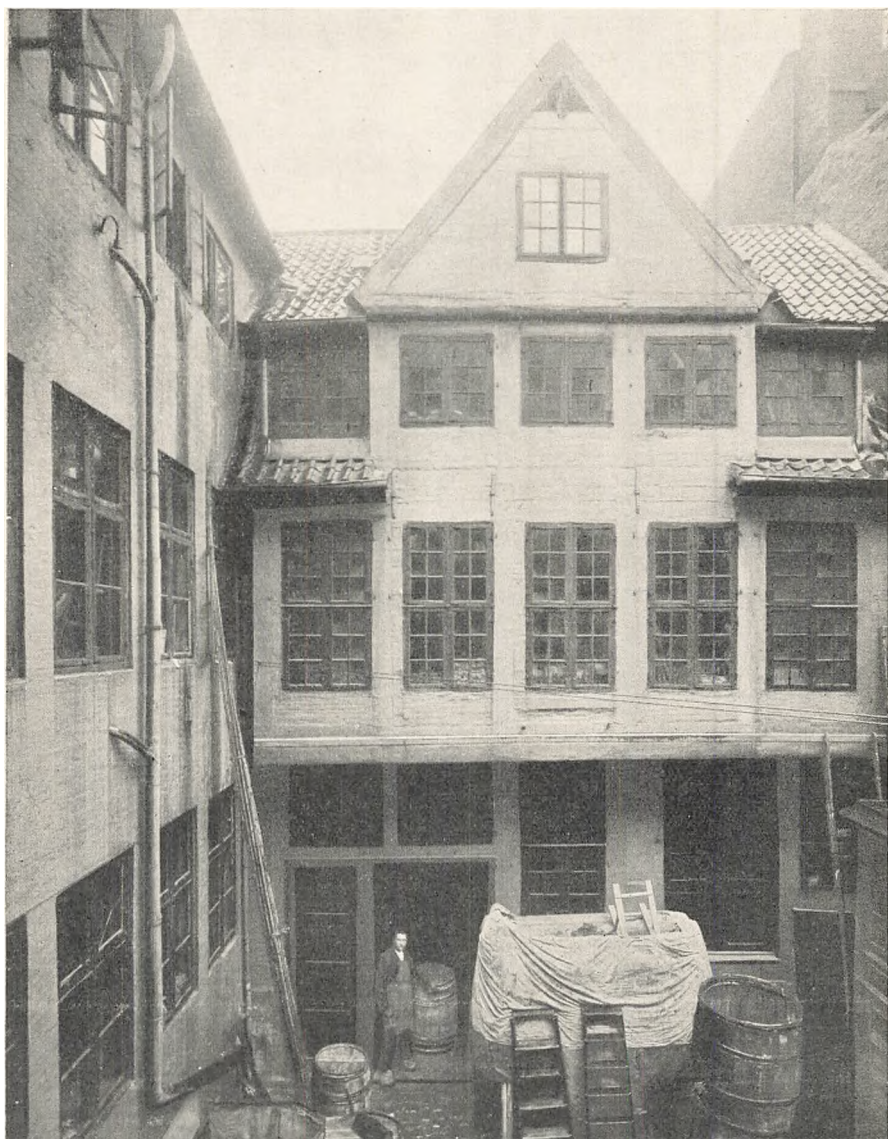
Den kgl. Rundrejse. Ankomst til Middelfart.

JULIUS CLAUSEN

DEN FØRSTE DANSKE SKUEPLADS GRØNNEGADETEATRET

I en af Københavns korteste og trangeste Gader stod den danske Skueplads' Vugge. Gaar vi fra Kongens Nytorv ind i Ny Adelgade — eller Lille Grønnegade, som den hed i Folkemunde for godt to Hundrede Aar tilbage — finder vi paa højre Side midt i Gaden (Hus-Nr. 6, 8, 10) tre jævnt udseende borgerlige Huse i tre Etager med Kvist. Paa deres Plads laa det første danske Komediehus. Det havde en Længde af omtr. 50 Alen med 17 Fag, og dets Bagside vendte ud til en Gaard og Haveplads, der nu er bebygget af Husene Nr. 11—15 i Gothersgade, og som indrammedes af et Plankeværk med en Port i Midten. Husets Længde var det dobbelte af Dybden, og det kan derfor ikke være rigtigt, at Teatret med Scene og Tilskuerplads har ligget midt for Indgangen. Scenen har ligget paa den korte Led henimod Kongens Nytorv og Tilskuerpladsen været en Oval eller Ellipse med den nuværende Grønnegade som Baggrund.

Vi ved, at de Huse, som nu ligger paa Komediehusets Grund, efter at dets Ejer, General Arnoldt, i 1736 havde ladet det sælge, er opført i de nærmest følgende Aar af en Bygningsentreprenør Schnabel, der ogsaa snart lod Grundene til Gothersgade bebygge. Men, er der ofte spurgt — er der da slet ingen Levninger tilbage af det første danske Teater? Spørgsmaalet besvares som Regel benægtende. Men Sagen er neppe saa ligetil. Da Komediehuset blev solgt, var det kun seksten Aar gammelt. Og selv om der i den pietistiske Tid ikke var Brug for et Teater, saa var der dog sikkert kun otte Aar efter den store Ildebrand i 1728 god Brug for Tømmer og Mursten. En flink Bygningsentreprenør skulde nok lade sig komme det til Nytte, og selv om Hr. Schnabel raserede Scene

Bindingsværksbygning i Gaarden Gothersgade 15 paa Grønnegadeteatrets Grund.

og Teatersal, opsatte Skillerum og lavede Etageadskillelse, satte et nyt Stokværk til, anlagde Trapper og indrettede Værelser — kort sagt gjorde et Komediehus til tre Beboelseshuse, kan man være forvisset om, at han brugte det, som bruges kunde af det forhaandenværende Materiale. Fundament, Ramme og det meste Træværk i disse Ejendomme med tilstødende Baghuse (mærk særlig Baghuset til Gothersgade 15, en typisk Bindingsværksbygning) er utvivlsomt Levninger fra Komediehuset. Man har i en Skraaning af Gulvet paa første Sal i nævnte Baghus ment at genfinde det gamle Scenegulv. Paa Grund af Beliggenheden kan dette ikke være rigtigt, men meget muligt er det, at Scenens gamle Egetræsplanker er bleven flyttet herover ved Ombygningen.

Der er da ogsaa Øjenvidner til andre Levninger. Rahbek har i 1825 i et af Husene i Ny Adelgade set en Dør med Logenummer og paamalede Festsønstens; muligvis har de her afbildede Døre, der endnu 1884 sad i Sidebygningen til Gothersgade 11, ogsaa været Logedøre fra vort ældste Teater — men ogsaa kun muligvis. Derimod foreviste

Tapetfabrikant Frænkel, der var Ejer af Nr. 8 i Ny Adelgade, mig omkring Aarhundredskiftet nogle Stykker bemalet Lærred, fundet i en Loftskrog. Det ene var tydeligt nok en Del af en Skovkulisse det andet, blaåt med Blom-

Mulig Levning fra Grønnegadeteatret (i det nu nedr. Baghus Gothersgade 9).

sterdekorationer, kan have været en Stump af Fortæppet i det gamle Komædiehus. De fremlagdes paa Teaterudstillingen i Industriforeningen Aar 1900, men synes siden da sporløst forsvundne.

Det var en indvandret Franskmand, ETIENNE CAPION, der i 1720 fik kgl. Privilegium til »at holde saadanne Personer i Tjeneste, som med deres Komædier og Spil for en billig Betaling kan fornøje alle og enhver«, og desuden til at afholde Assembléer. Kongen skal endda have tilstaaet ham Bygningsmateriale fra det gamle Renteri som Hjælp til Opførelsen af et Komædiehus. Hvem var denne Mr. Capion, der nød saa stor Begunstigelse? Han havde været Vinhandler, Stabsmarketender ved Arméen, Maskinmester ved Kongens franske Skuespillertrup, Restauratør i Pilestræde — kort sagt en Altmulig-Mand, der havde sine Forbindelser ved Hove. Øjensynlig en Optimist og upaalidelig Sangviniker, der elskede at blæse Sæbebobler. Holberg har i et latinsk Epigram tegnet hans Portræt i disse ikke smigrende Ord:

Alt er han: Købmand, Kok og Marketender,
Bankerotterer, Ruffer, Krovært, Haandværksmand.
Rig er hver anden Dag og fattig han hver anden.
Han hver Mand skylder, ham og skylder og enhver.
Din Ven igaar, Dig fjendtlig idag.

Det var altsaa denne upaalidelige Herre, der — naturligvis for Penge, som han fik til Laans i Kraft af sit kgl. Privilegium — lod opføre og indrette det første Komædiehus i Staden. Omkr. Nytaar 1722 stod det færdigt, og 19. Jan. spillede her første Gang Komædie af Kongens fhv. franske Skuespiltrup, hvis Leder Mr. Montaigu var. Men Ballerne og Maskeraderne var dog Hovedsagen for Capion, de gav de store Indtægter, og andre Idealer havde Manden ikke.

Det blev en lystig Tid, og det var et broget Publikum, der indfandt sig til Capions Assembléer, hvor man to Gange om Ugen for 24 Skilling (i vore Dages Pengeværdi c. 3 Kr.) opvartedes med »galant Musik«, The, Kaffe eller Chokolade og en »maaske profitabel« Basset. Navnlig det sidste trak de unge Spillefugle i By og ved Hove til Huset, og efter en samtidig Kavalers Dagbog at dømme, spillede her ikke om Pebernødder. Og blandt de kvindelige Masker var der nok flere af »Anne Hattemagers Bataljon« end af ærbare Piger. Fasten gjorde dog foreløbig en Ende paa disse tvangfri Aftener og Nætter. Men hvilken Opstandelse de vakte,

derom lader sig læse i Holbergs »Maskerade«, der som saa mange af hans Komedier gaar lige ind i Dagen og Vejen. I 1724 blev der nedlagt Forbud mod disse Assembléer, der stillede for store Krav til Byens Ungdoms Pengepung og Sundhed.

Den danske Komodie.

Capion lod i April 1722 den »stærke Mand« Eckenberg, som han før og senere laa i Konkurrencestrid med, optræde paa Komodiehuset. Men Tilløbet var ikke stort. Capion skyldte mange Penge bort, Komodiehuset havde kostet 6000 Rdl. at opføre, og han stod med tomme Hænder. Det var derfor med Glæde, han modtog det Tilbud, som en Mand gjorde ham om at leje hans Teater til Opførelse af danske Skuespil.

Denne Mand var den ovennævnte franske Skuespiller REGNÉ MAGNON DE MONTAIGU. Han var paa dette Tidspunkt omtr. 60 Aar og havde levet i København siden 1704, da han kom ind i Landet som Leder af Kongens franske Skuespillerselskab, der jævnlig spillede paa Slottet. Han var en kultiveret Mand, der havde faaet sin Uddannelse ved det Molièreske Teater og kunde sine franske Klassikere paa Fingrene. I Pauserne havde han gjort en Slags Sekretærtjeneste hos en af Frederik IV's store Herrer, Krigeren og Diplomaten Generalmajor Povl Løvenørn, og de to stod meget venskabeligt til hinanden. I 1720 var Slotsteatret blevet nedlagt, og Montaigu stod da brødløs. Han havde faaet Aar forinden for anden Gang giftet sig med en langt yngre Kvinde, født i Danmark, men af fransk Familie, saa at Madame Montaigu kunde blive hans Medspillende i de franske Komedier. Da er det, han i et Bønskrift til Kongen — for at faa Arbejde og Brød — dateret 1. Juli 1722, beder om Tilladelse til »at indrette en Komodie i det danske Sprog«. Og han taler for sine Varer i disse blomstrende Ord: »Skuepladsens Oprettelse har i næsten alle Nationer fulgt Rigets Blomstrings-tid, og Freden, som Deres Majestæt nys har skænket Folket, har syntes mig det mest gunstige Tidspunkt, man kunde vælge dertil; mere kyndige Folk vil fuldkomme det Forehavende, som jeg i min Nidkærhed i det mindste vil faa Æren af at have begyndt.«

Man vil lægge Mærke til, at Montaigu bruger Vendingen »have begyndt« — ikke »vil begynde«. Og dette kan løse en og anden Knude ved hele denne Sag, der før har syntes næsten uløselig eller

meget indviklet. Montaigus Bønskrift er som sagt dateret 1. Juli 1722, men det er uden Tvivl kun en Formalitet, en Afslutning, der forud mundtlig har været forhandlet og drøftet.

Var nu virkelig denne franskfødte og fransk indstillede Komediants Begejstring for Oprettelsen af en national Skueplads saa rimelig og selvindlysende, som han gerne selv vil give det Udseende af? Vistnok var han for sin Stand en dannet og kultiveret Mand, der naturligvis i de snart tyve Aar han havde boet i Landet, havde lært at forstaa Dansk; men selv om han kunde gøre sig forstaaelig paa Dansk — Fransk var dog hans Sprog, baade i Tale og Skrift. Bønskriftet til Kongen er da ogsaa skrevet paa Fransk. Der har staaet Kræfter bag ham, Hoffolk, der har kendt hans Evner som Skuespiller, og som har fundet det interessant, om der i Lighed med Udlandet ogsaa kunde skabes et dansk Teater. Hvem disse Kræfter er, ved vi ikke bestemt. Man har gættet paa den litterært interesserede Oversekretær Fr. Rostgaard, der skrev Prologen til den danske Skueplads' Aabning — og meget taler for, at han har havt en Finger med i Spillet. Der er ogsaa Anledning til at formode, at Storkansler Ulrik Adolf Holstein og hans Frue, Dronningens Halvsøster, har fremmet Planen. Nævnet har Grev Chr. Rantzau været, der i hvert Fald har interesseret sig for de danske Komedianter. Men ét Navn har aldrig været fremme — og det er Povl Løvenørns. Jeg er ikke tilbøjelig til at tro, at netop denne store Herre, der tilhørte det nationale Parti og var litterært interesseret, kan have hvisket sin Sekretær, Mr. Montaigu, et og andet i Øret, støttet Planen om et dansk Teater ved at give ham Anvisning paa, hvor han skulde henvende sig, selv om det er blevet derved. For Montaigu har det vel mindre været Ideen end Tanken om et nyt og passende Levebrød, der bragte ham frem i forreste Linje. Forøvrigt maa man ikke tro, at nogen af disse Personer har sat store Ting i Bevægelse for denne Sags Skyld. Hvorfor skulde ogsaa Kongen nægte sin mangeaarige tro Tjener denne Gunst, der faldt som en Slags Pension?

Det franske Teater, det franske Skuespilrepertoire var jo det eneste, Montaigu kendte, og derfor bliver vor første Skueplads ogsaa fransk Teater omplantet paa dansk Grund. Her var nok at tage af, Stykkerne skulde jo blot overføres til dansk Sprog, maa-ske med lidt Lokalisering. Men selvfølgelig vilde det være heldigt, om der ogsaa var danske originale Komedier at spille. Det

var der jo ikke — men mon der ingen var, som kunde skrive dem?

Her er det Holberg sætter ind og skaber sin store Bedrift. I 1720 havde han under Pseudonym Hans Mikkelsen udsendt sit store Skæmtedigt »Peder Paars«, der havde vakt megen folkelig Yndest, og i Flugt dermed havde han skrevet fire korte satiriske Skæmtedigte. Men han havde ogsaa faaet Ufred deraf, da Rostgaard havde beklaget sig til Kongen over Professor Holbergs Latterliggørelse af Beboerne paa Øen Anholt, der var hans Ejendom. Det kan altsaa ikke have været Rostgaard, som har givet Montaignu Anvisning paa at henvende sig til Holberg. Men selvfølgelig er det Holbergs muntre Satire, der har henvendt Opmærksomheden paa ham som mulig Skribent for den planlagte ny danske Scene.

Holberg gaar i sit første Levnedsbrev næsten med en Harefod hen over denne Episode og omtaler kun i faa Linjer, hvad der for Eftertiden staar som en nationallitterær Begivenhed. Han siger kort, at han havde lagt Satiredigtningen paa Hylden og havde gæntoptaget et Arbejde om Danmarks og Norges indre Forhold, da han fik Besøg af »nogle, der efter andre Nationers Exempel havde faaet i Sinde at indrette Komedier paa det danske Sprog, og da de ved Beskaffenheden af mit Digt og mine Satirer formodede, at jeg kunde skrive kvikke Komedier, beder de mig om at give mig i Lag med det jeg nylig havde forsvoret.« Han overvejer Forslaget og da endog højtstaaende Personer trængte paa, gav han omsider efter og begyndte at skrive Komedier.

Hvem disse »nogle« er, som har besøgt Holberg i hans Studerestue, vil vi aldrig erfare — alt, hvad der angaar hans Komediendigtning, omtaler Holberg med en vis kølig Fjernhed. Men at Montaignu har været derimellem, er jo mere end troligt. Imidlertid har Tidspunktet for de første Holbergske Komediers Tilblivelse hidtil voldt Forskeren haarde Nødder at knække, fordi nogle er gaaet ud fra, at Sagen først begyndte at udvikle sig den Dag Montaignu fik sit Privilegium bevilget, hvilket var 14. August 1722 — eller i hvert Fald dog først fra 1. Juli, da han indgav Ansøgningen. Men allerede 25. Septbr. s. A. gik »Den politiske Kandestøber« over Scenen, og inden Aarets Udgang spillede tre eller fire andre store Komedier. Hvorledes har det været muligt — spørger man med Rette —, at en Forfatter, der ikke før har dyrket Dramatiken,

i Løbet af nogle faa Maaneder har kunnet føde fem Komedier, hvis blotte Afskrivning næsten har maattet tage lige saa lang en Tid? Man kan trygt sige: det har ikke været muligt. Og naar Forsvarerne af denne Teori har villet tilegne sig en Replik i »Jean de France«: Det gaar med mig (siger en af Personerne) som med dem, der skriver Komedier, mens de skriver paa Komeden, falder dem af sig selv ind, hvorledes den skal udføres og endes« — saa siges her jo slet intet om, hvor hurtigt disse Indfald kommer. Selv om Holberg har skrevet sine Komedier ret hastigt og skødesløst og efter fremmede Forbilleder — paa saa knap tilmaalt Tid kan han ikke, foruden »Den politiske Kandestøber«, ogsaa have skrevet »Den Vægelsindede«, »Jean de France«, »Geert Westphaler« og »Jeppe paa Bjerget«.

Andre Forskere har da ogsaa villet hævde, at disse Komedier — og en halv Snes andre — har været skrevet længe forud og beroet i hans Pult, til der nu pludselig bød sig en Lejlighed til at faa disse Børn, fostrede af hans muntre Muse, ud i Verden. Dette kan ikke modbevises.

Vanskeligheden synes mig bedst at kunne løses, naar man gaar ud fra, at Planerne om et dansk Teater har været i Gære mere end et Aars Tid, før Grønnegadescenen aabnede. Montaignu (eller hvem det nu var) har bedet Holberg om at skrive nogle danske Komedier paa forventet Efterbevilling. Der var jo ingen Grund til at kgl. Majestæt skulde modsætte sig dette Projekt. Besøget har fundet Sted i 1721 — og saa har Holberg alligevel maattet arbejde rask. Thi at skrive fem Mesterværker i Løbet af et Aars Tid er ikke Børneleg. Men Lysten driver jo Værket. Man kan mulig sige, at Holbergs Komedier ikke har været Aarsag eller givet Stødet til den første danske Skueplads — den var kommen alligevel, men havde uden Holbergs Bistand udviklet sig anderledes —; men at derimod Ideen om et dansk Teater har været Anledningen til Holbergs Komedier.

Endnu en Forklaring paa Holbergs Stilling til den første danske Skueplads og hans Indsats for denne er mulig, og maaske endda den mest sandsynlige. I sit første Levnedsbrev, der senest er skrevet 1727, fortæller han som sagt i meget vage Vendinger, hvorledes »nogle havde faaet i Sinde efter andre Nationers Exempel at indrette Komedier i det danske Sprog«, og skønnede, at Holberg var Manden dertil. Da det 1745 blev oversat fra Latin

til Dansk, var dette Sted rettet til »Jeg fik i Sinde«; og i sin Epistel 1747 kalder Holberg sig rent ud »den danske Skueplads' Stifter«. Hvilket er nu det rigtige — den første Version, hvor Holberg i ubestemte Udtryk beretter, at Ideen er kommen fra andre, eller den sidste, hvor han angiver sig selv som dens Ophavsmand? Efter mit Skøn den sidste, og af følgende Grunde: Holberg var i sit Privatliv en forsigtig og tilbageholden Mand, og sin satiriske Digtning og Komedierne tilskrev han jo den opdigtede Person »Hans Mikkelsen«. Thi han vidste, at Universitetet og hans højlærde Colleger ansaa slige Spøgefuldheder som uforenelige med den Alvor, som sømmede sig en Professor Hafniensis. Derfor mælede han intet Ord til Forsvar for de Studenter, som agerede i hans Komedier, da Universitetet kaldte dem til Skoleret. Og da man naturligvis vidste, at Ludvig Holberg og Hans Mikkelsen var en og samme Person, fralagde han sig det moralske Ansvar for at have været en Slags Teaterleder ved i sit Levnedsbrev at skyde nogle anonyme Personer Ideen i Skoene. I 1727 ansaa han det endnu for bedst at være lidt forsigtig — en Forsigtighed han ikke behøvede at vise atten Aar senere, da han var bleven uangribelig og sad fast i Sadlen. Da kunde han sige Sandheden.

De »nogle«, som kom til ham, har i saa Fald næppe været andre end hans egne Ideer, hans Lyst til at forsøge sig som dansk Komodieskribent. Holberg havde paa sine Udenlandsrejser set megen Komædie i Landets Sprog, og nu — bedst som han havde planlagt sin Danmark-Norges Statistik, lagde han Arbejdet tilside og begyndte at skrive sine første Komædier. Stødet — Anledningen — har han trolig nok faaet ved Opførelsen af det ny Komædiehus i Efteraaret 1721, og jeg anser da Vintermaanederne 1721—22 for det Tidspunkt, da Holbergs første Komædier kom paa Papiret. Er denne Opfattelse rigtig, løser den enhver Gaade om disses Tilblivelsestid. Mulig har Holberg henvendt sig med sin Idé om at spille danske Komædier først til Husets Ejer, Cæson, men er blevet afvist, og Forbitrelsen herover forklarer Holbergs ovenfor citerede uforskammede Epigram om Manden. Derefter har han talt med Montaigu, der efter at hans franske Trup var bleven afskediget fra Hofstjænen og nu rejst hjem, stod ledig og arbejdsløs og med taknemlig Iver tog mod Holbergs Plan: at danne et dansk Teater og engagere de fornødne Subjekter dertil. Ideen er da ikke den franske, halvt naturaliserede Aktørs, men Holbergs. Men til Mon-

taigu overlod han alle Arrangementerne og Ledelsen. Haanden var Montaignus, men Røsten var Holbergs.

For den almindelige Bevidsthed staar den første danske Skueplads, Teatret i Lille-Grønnegade, som Holbergs Scene. Den er det selvfølgelig ogsaa, for saa vidt som dens originale, danske Repertoire saa godt som alene bestod af Holbergske Komedier. Men en udpræget national Skueplads i den Betydning vi nu tager Ordet national — en Betydning, som laa hine Dages Mennesker ret fjern — var den ikke. Dens Direktør var jo født Franskmand, og dette satte sit Spor i Repertoiret, der lige saa meget — eller endnu mere — bestod af franske som af danske Skuespil. Aabningsforestillingen var en fransk Komædie, Molières »l'Avare«, der under Titel »Gnieren« opførtes i Justitsraad Seckmanns Oversættelse. Først ved næste Forestilling, to Dage senere, præsenteredes Holbergs Komædie »Den politiske Kandestøber«. Og vil man lægge de 48 bevarede Plakater fra Grønnegade til Grundlag for Repertoires Karakter, bliver Resultatet, at de 26 Aftener helt eller delvis beherskes af franske Komædier, medens Holbergs Komædier forekommer paa 21 Plakater. Af Repertoiret kender vi i alt 57 Stykker, paa tre nær alle Lystspil — Grønnegade-Teatret har været en udpræget Lystspilscene. Heraf er 34 Oversættelser fra Fransk, et Bearbejdelse af et engelsk Stykke, og 22 Originaler (væsentlig Holbergs Komædier), men formede efter fransk Teaters Opbygning og Systematik.

Det danske Teater aabner.

Onsdag den 23. September 1722 blev den store Mærkedag i den danske Skueplads' Historie. Da aabnede de »ved kgl. Majestæts særdeles Naade privilegerede danske Comoedianter for første Gang deres Teatrum ved at forestille paa det danske Sprog et Skue-Spil eller Comoedie, som bestaar af 5 Acter og kaldes Gnieren«.

Der har været usædvanligt Liv hin Septembereftermiddag i den trange Gade, og maaske ikke meget mindre udfor Porten i Gøthersgade, hvor »Liebhåbere« kunde indlades over Gaardspladsen. Thi selv om Lokalet var kendt fra Maskeraderne, saa var dette jo noget Nyt — og det Nye har altid sin Tiltrækning. Saa strømmede

De Eniste
Ved
Königs Kongl. Majestts. særdeeles Raade
Privilegerede Danske
COMOEDIANTER

Åabne i Dag Onsdagen den 23 September 1722
For dend første gang

Deres Theatrum ved at forestille paa det Danske
Sprog et Skue-Spil eller COMOEDIE,
Som bestaar af 5 ACTER og kaldes

GNIEREN.

Prisfen for dem/som finde Behag udi at bivaane denne Comoedie,
er saaledes indrettet/

Hver Person betalet paa Theatro	1 Sletdaler
Udi en af de mellemste Loger	1 Sletdaler
Udi de underste Loger	3 Mark
Par Terre	2 Mark
Paa Galleriet	1 Mark

For en heel Logie betaales som for 4 Personer.

De Stands-Personer / som vilde behage at beoere dette Skue-
Spil med deres Nærværelse / ombedes allerdyndigst at lade dem/
som ere udi deres Livre / udeblive.

Theatrum er paa det sædvanlige Sted i Grønnegaden / saa kand de
Liebhaverne igiennem Pørren i Sothers-Gade indlaades;
Begyndelsen skeer præcise Kløffen 5 / at det Kløffen
7 kand have Ende.

Den første danske Komedieplakat.

de da til, interesserede Standspersoner, hvem man paa Plakaten ærbødigst ombad at lade deres liberiklædte Tjenere blive udenfor, for at Teatret ikke skulde overfyldes af Gratister, — nyfigne Studenter, der vilde se, hvordan nogle af deres Kammerater klarede sig med at agere Komædie, — maabende Borgermænd, for hvem en Teaterforestilling var noget helt nyt.

Og da de efterhaanden, agende eller baarne i Portechaise eller vandrende paa deres Ben, var kommen derhen, havde puffet og trængt sig ind og omsider fundet en Plads, var der jo nok at se paa — ikke bare paa hinanden (hvad jo altid har været en af Teaterfolkets Forlystelser): Se, se min go'e Hans Petersen, naa, er han ogsaa kommen paa Komædie? — Ih nej, det er jo Grev Rantzau med Fruen, som sitter der oppe i Logen! o. s. v. Men selve Huset og Bygningen skulde jo rigtig studeres af dem, der ikke før havde været indenfor.

»Nej se dog bare — der sidder jo nogen der oppe paa Teatret — kan Du se — dér paa de forgyldte Stole foran Dækket? — Mon det ogsaa er Aktører, mon de skal agere med? — Nej, men det er jo den rige Agent Sparrevohns Dreng — han kan da ikke være bleven Aktør!« — Almindelig Forundring. Der sad virkelig oppe ved Prosceniet foran »Dækket« nogle velklædte unge Herre, en halv Snes Stykker paa hver Side, to eller tre bag hinanden — det maatte bestemt være »Liebhaberne«, som var kommen ind ad Porten i Gothersgaden! Det var en ny Façon — det var nok efter det franske — noget den ny Komædiemester, Monsieur Montaigu havde fundet paa. Man gættede rigtigt: at have Tilskuere oppe paa Forscenen, var fransk Skik og Brug. Og naar Holberg lader sin Henrik eller Chilian direkte henvende sig til »Spectatores«, er det troligt nok, at det er den Del af Publikum, han henvender sig til — de var indenfor Høre- og Rækkevidde. For et Nutidspublikum vilde det være meget forstyrrende for Illusionen at se nogle yngre Herrer i Kjole eller Smoking oppe ved Prosceniet indramme Teatrets ofte brogede Fantasiverden; maaske heller ikke behageligt for vedkommende Prosceniums-Tilskuere at lade sig beglo eller kritisere en Aften igennem. Men — og det er en Hovedforskel paa Teatret nu og paa det for 200 Aar siden — Teatret var for disse uvante og ny Tilskuere ikke bleven Illusionsscenen i moderne Forstand (de moderne Sceneinstruktører og Dannere af Scenebilledet synes iøvrigt jo nu at føre en Kamp mod

den traditionelle Illusionsscene); men Teatret var Stedet, hvor der skulde ageres og gøgles, Stedet, hvor der skulde fjantes og danses. Med den Forandring, som Tid og Sted giver, kunde man godt sammenligne Scenen med Tribunen ved en Nutids Aftenunderholdning, hvor Oplæsere jo ogsaa tidt agerer og spiller Komædie uden Brug af Kostume og Dekoration — alene med Paakaldelse af Tilhørernes Fantasi. Hvad Kostumet angaar, da var det, som for os er bleven Historie, i Lystspillet jo Tidens Dagligdragt, og hvad Dekorationen angik, da kunde man kalde den for Antydninger, der løseligt illustrerede Omgivelser og Milieu, men var saare langt fra at være realistisk og illusionsskabende. Scenen var saaledes ikke en anden, en Fantasiens Verden — den var selve Teatergulvet, Plankerne, hvor Aktørerne gik og stod. Det har voldt Holbergs Iscenesættere mange Knuder at forlige Illusionsscenen med Holbergs egen Scene, for hvilken Spørgsmaalet ikke eksisterede. Enhver Læser af Holbergs Komædie ved, at han i samme Scene snart lader Repliken lyde som om Personerne er inden Døre, snart som om de er udenfor Huset. Derfor er den lille Forhave med Laageud til Gaden og Verden paa den ene Side, og Opgang med Trappe til Huset paa den anden, saa ofte bleven Instruktørens Nødhjælpsdekoration for at bevare Teaterillusionen paa Trods af alle Usandsynligheder. Men for Holberg var det ydre Teater ikke en anden Verden — det var simpelthen Scenegulvet. Og naar det ofte hos ham hedder: Kommer ind! betyder det ret og slet, at de andre Skuespillere skal komme ind paa Theatrum. Og naar det et andet Sted siges, at Aktøren imidlertid gaar op og ned i Gangen, betyder det bare: Teaterkulissen. Vi kommer senere ved Eksempler tilbage til dette for Teaterhistorien vigtige Spørgsmaal. —

Nu tilbage til Tilskuerpladsen. At de, der ønskede at indtage en saa fremtrædende Plads paa selve Teatret og nyde Komædien paa Førstehaand, maatte betale mest for denne Fornøjelse, siger sig selv. Prisen var 1 Sletdaler, d. v. s. 4 Mark (1 Kr. 35 Øre), hvilket omsat i vore Dages Møntværdi vil svare til omkr. 7 Kroner, altsaa det samme som nu betales for en Billet til 1ste Parket i kgl. Teater. Gulvet var ikke inddelt, det kaldtes over én Bank PARTERRE, og her var løsstaaende Bænkerader, der hver kunde tage omkr. 16 Personer — meget bredt var Teatret jo ikke —, ialt en 200 Personer; men var der Rift om Billetterne — og det var der i den første Tid — solgte Aktørerne rask væk af Beholdningen, thi

nummererede var Pladserne ikke, og saa maatte man bede Naboerne rykke lidt bedre sammen eller tage til Takke med en Staa-plads i Baggrunden. Efter sædvanlig fransk Teaterskik havde Mandskønnet Parterret for sig selv; Fruentimmer af den bedre Portion var henvist til Logerne, og af den jævne Klasse til Galleriet. Prisen for en Parterre-Plads var 2 Mark.

Der var de »underste Loger«, der flankerede Parterret paa begge Sider og i Niveau med det. I hver var fire Pladser, og de betaltes med 3 Mark Stykket. Antallet af Loger var 14 foruden, afbrudt af Indgangen til Parterre, 16 foroven. Og en Grad finere var disse, de »mellemste Loger«, hvad man nu vilde kalde Balkonene, og hvor Prisen, ligesom Pladserne paa Teatret, betaltes med 1 Sletdaler pro Persona. Tilsammen kunde de underste og mellemste Loger saaledes tage ca. 120 Siddepladser, fraregnet Staa-pladser i Logernes Baggrund. Og dem har der nok i Teatrets første Dage, da Nysgerrigheden og Tilstømningen var stor, været gjort Brug af. Holberg fortæller i hvert Fald, at under Førsteopførelsen af »Den politiske Kandestøber« stod Folk helt ud paa Gangen for at faa et Glimt af Herligheden.

Endelig var der den folkeligste og billigste Plads, Galleriet, med omkr. 100 Siddepladser til 1 Mark Stykket (henimod 2 Kr.). Med Hensyn til dette Galleri har antagelig tidligere Forskere været paa Vildspor, naar de har tænkt sig Galleriet som en særlig Etage kronende det hele. Thi den 2-Etages Bygning kan ikke have været høj nok til foruden de to Logerader — de underste og de mellemste — ogsaa at bære et Galleri. Forholdet har sandsynligvis været et lignende som i Københavns nuværende Folketeater: bag Balkonpladserne hæver sig Galleriet i samme Etage. Galleripladserne har da dannet Baggrunden op mod Endevæggen. Der findes ingen Afbildning af Grønnegadens Komediehus, hverken udvendig eller indvendig. Men vi gaar neppe meget fejl, naar vi tænker os det i Lighed med et af vore ældste Provinsteatre, som Helsingørs. Forbilledet var det franske Teater, som Montaigu jo kendte ud og ind. Grønnegade-Teatret kunde rumme omtr. 450 Personer og med fuldt besat Hus give en Indtægt af ca. 200 Rigsdaler, d. v. s. lidt over 2000 Kroner. Efter Datids Købeevne var Billetpriserne ret høje. —

Klokken er slagen fem. Endnu venter man lidt paa Efternø-

lerne, og senere hen — da det ebbede ud med Tilstrømningen og Nysgerrigheden var tilfredsstillet — ventede man ret længe paa mulige Billetkøbere. Det lille Orkester, nogle Violoner og Con-
trebas, der er anbragt nedenfor Teatret — ligesom nu —, tager fat med Hofviolon Peder Sparkjær, Teatrets Musikdirektør, som For-spiller og istemmer en »Symphoni«, hvorved dengang dog kun forstodes en Ouverture. Dækket hæver sig, og paa Scenen staar Thalia (Madame Montaigu) og fremsiger en af Oversekretær Fr. Rostgaard forfattet Prolog, der efter en Hyldest til Monarken, i Tidens overdrevent smigrende Tone, i Slutningslinjerne fastslaar Programmet for det ny Teater:

Trofaste Kjøbenhavn! mandhaftig Tvillingrige.
Tvi! ingenlunde paa, at man jo og kan sige
I Eders ædle Maal, hvad andre haver sagt,
Naar Kunst og Øvelse til Sproget bliver lagt.
Det ene beder jeg af denne høje Skare,
At hver, som fælder Dom, en liden Tid vil spare,
Og med Taalmodighed oppie anden Gang,
Om alting har i Dag just ej den rette Klang.
Mit Selskab svoret har at ville sig bemøje,
Med største Flid og Kunst Jer alle at fornøje;
Har jeg mig vel opført, da rører Haand og Fod,
Thi Modet voxer, naar Begyndelsen er god.

Da Dækket atter hævede sig, var man i den gerrige Hr. Har-pagons, Gnierens Stue. Valget af Molières Komædie var heldigt. Alle dets fem Akter udspilles i en ganske almindelig Stuedekora-tion. Her var den af Datidens æstetiske Smagsdommere paakræ-vede »Stedets Enhed« i fremragende Grad overholdt. Tæppet faldt overhovedet ikke mellem Akterne; og hvor ikke særlige Dekora-tionsskifter forekom, holdt denne Ordning sig ogsaa paa det kgl. Teater til omkr. 1790. Det blev Skik at lade et lille Balletdivertis-ement (»Entrée« kaldtes det) udfylde Mellemakten. Saaledes skete det ogsaa i de kommende Aar i Grønnegade-Teatret, da man maatte tage sin Tilflugt til en svensk Balletmester og hans Kone, for at lokke Folk til Huse, der hellere vilde se end høre. Balletten blev ikke som nu givet tilsidst som en Slags Dessert, men serveret i Mellemakten. —

Hvem der har spillet »Gnieren« og Komædiens andre Roller, vi-des ikke. Skønt Montaigu var en meget habil Skuespiller, vovede han sig ikke frem paa en Scene, hvis Sprog han ikke kunde tale til Fuldkommenhed. Men han var Direktøren, havde instrueret de unge Skuespillere og var Forestillingens Leder. Plakaterne giver

os ingen Spilleliste, kun rent undtagelsesvis nævnes de i Stykket forekommende Personer, og aldrig Aktørernes Navne saa lidt som Forfatters eller Oversætters. Vor Viden herom har vi fra den første Udgave af Holbergs Komædier.

Oversætteren havde nok bevaret Harpagon's og de andre Hovedpersoners Navne, — af og til kalder han dog den Gerrige for Jens —, men i det hele havde han anslaaet en vis bred, folkelig Tone i sin Molièrefordanskning, der staaer i stor Modstrid til Holbergs skarpe og præcise Replikføring. Men der er næppe Tvivl om, at Borgermanden i Parterret og Galleriet har grinet og godtet sig, naar Mester Jacob læser sin gerrige Principal Teksten i denne lange Replik:

Herre! efterdi I vil saa ha det, saa skal jeg og icke sticke under Stoel: I er i Foragt hos Hvermand, og for jer Skyld skal vi ta imod tusinde Stöcker og Streger, hvor vi kommer, og sluge saa mange Stick-Piller i os, som en Koe ikke gjør Muskatter i May-Maaned. De siger I slider Huden af Jer Rompe med at sidde Dag ud og Dag ind og gøre Overslag over Jeres Palter. Somme siger, I sidder og trycker Almanakker med dobbelt Faste- og Bede-Dage i, og to Faster om Aaret, en om Vinteren, den anden om Sommeren, som varer, den første fra Mickels-Dag til Paaske, den anden fra Paaske til Mickelsdag, som Jeres Folk skal holde. Andre siger, at I søger altid Aarsag med eders Folk, naar det er enten imod Nytaar eller Stævne-Dag, paa det de intet skal ha. Dend siger, at Jeres Naboe motte gi Jer sin bedste Muse-Kat, for hand var kommen til at gnave lidt af Skanken paa et gammelt Faare-Laar paa Jer Loft, som der var gaaet levendes i. Dend fortæller, hvordan I kom neer en Aften i Stalden og stjal selv Havren af Krybben fra Hesten, og Kudsken banket Jer dögtig af, som I torde intet la Jer merke med. Med et Ord at sige: Hvor mand kommer, saa har alle Folk at snakke om Jer, og hvor der er to, saa er I sikker dend tredie Mand, og Folk nævner Jer aldrig anderledes end Byssens Aager-Mester, Byssens Egel, Blod-sueren, Dragen paa Guldet, Hunden i Høestacken, Skinderen paa Hiørnet, Luse-Kræmmeren i dend graa Port, den Christen-Jøde, gamle Jens Gitz-Hals, Jens Nittengryn, Jens dobbelt Pant, Jens Skillings-Vrager, Jens Dytting-Klipper, Jens Fette-Kul, Jens Puger, Jens Jøde, Jens Slæver, Jens Gnaver, Jens Gnie-Pind, Jens Praas, Jens Buxeborg, Jens Pind-Hose, Jens Luse-Hund, Jens Hegel-Tand, Jens Møghund, Jens Rævnæsen, Jens Purk, Jens Flotten, Jens Vissen, Jens Lodden, Jens Rodden, Jens Meel-Grød, Jens Vand-Kaal, Jens suur Sild, Jens Mullen, Jens Røged, Jens Vindtør, Jens Dævel o. s. v. —

Noget efter Klokken 7 var den første Aften paa den danske Skueplads til Ende, og Tilskuerne strømmede ud i Efteraarsaftens Skumring og hastede gennem de snevre Gader hjem til Aftensmaden, medens de unge Skuespillere formodentlig ud gennem Porten i Gothersgade tyede hen til en Øl- eller Vinstue i Nabolaget.

Havde det danske Teater sejret? Hvad mente og sagde Pressen den næste Dag? Den sagde slet intet, thi endnu fandtes ingen

regelmæssige danske Aviser, og alt, hvad vi erfarer om denne Begivenhed, er en Notits i »Holstein. Correspondent« paa én Linje, at der aabnes en dansk Skueplads i Hovedstaden. Kun i Ny og Næ finder vi de følgende Aar en ganske kortfattet Bemærkning. Og i det hele er det mærkværdigt, hvor uomtalt det danske Teater er i Datidens Litteratur og Breve. Holbergs »Betænkning over de danske Comoedier« i Fortalen til Udgaven af Komedieme, knappe Beretninger i hans Levnedsbreve og i nogle af Epistlerne, er vor Hovedkilde. En svensk Rejsende fortæller, at han den 25. September har overværet »Den politiske Kandestøber«, der var »artig nog«. Nogle officielle Dokumenter giver os de økonomiske Rammer, indenfor hvilke der arbejdedes. Epilogen »Den danske Komedies Ligbegiengelse« kaster Strejflys over Aktører og Bankerot —, men at Teatret har betydet noget mærkeligt eller særdeles, faar man ingenlunde Indtryk af. Hverken Memoirer eller Breve dvæler derved. Og Begrebet Teaterkritik til at støtte og reklamere for det nye Foretagende kendtes ikke. Da Grønnegade-Scenen ikke mere havde Nyhedens Interesse, holdt Publikum sig borte.

Hvordan var nu det Spil, som blev præsteret paa den unge Scene? Stort set kan man vistnok kalde det »Studenterkomedie«, d. v. s. et Spil af yngre Akademikere, som viste noget Haandelag for Faget, og som maaske havde spillet Skolekomedie hjemme i Provinsbyen, inden de dimitteredes til Universitetet. Ingen af dem kendte anden Slags Komedie — det skulde da en enkelt Gang have været en Vandretrops —, og Montaigu har sikkert maattet exercere bravt med dem og lære dem de tekniske Fundamenter. Holberg bemærker lejlighedsvis om Opførelsen af »Den politiske Kandestøber«, at »Actionerne ikke vare uden saadanne, som nye og uexercerede Acteurer selv i en Hast kunne ophitte« — en betinget Anerkendelse.

Om det er Montaigu eller andre, der har sammensat det første danske Teaterpersonale, kan ikke siges, men vi kender da Truppens Navne, og tildels deres Skæbne, og nogle af deres Hovedroller. Det vanskelige Punkt var at skaffe Actricer. I Skolekomedierne havde unge Drengene spillet Kvinderollerne, og der fandtes ingen Københavnerinde, som hidtil havde betraadt de skraa Brædder; vel heller ingen, som skøttede om det. Montaigu saa sig da om i sin egen Kres. Der var først og fremmest hans Kone, danskfødt, men af fransk Familie — hun mestrede saaledes to

Sprog og havde spillet sammen med ham ved de franske Forestillinger paa Slotsteatret. MAD. MONTAIGU blev da ogsaa den bærende kvindelige Kraft. Hun spillede bl. a. Geske i »Kandestøberen« og »Den Vægelsindede«, hvad hun efter Holbergs Udsagn skal have gjort udmærket; synes iøvrigt at have havt Pernillerne til Speciale. Hun var en Kvinde omkr. 30 Aar. Og hun fik sin Slægtning, HELENE COFFRE, ligeledes af fransk Familie, til at tage en Aktie med i Foretagendet, hvad nok kunde være nødvendigt for denne, da Mad. Coffres Mand, den kendte Dekorationsmaler, var bleven ramt af et Slagtilfælde, og hun saaledes behøvede at tjene nogle Skillinger. Hun spillede snart gamle, snart unge Roller, mest dog Magdeloner. En tredje var en MAD. LERCHE, om hvem ikke vides synderligt ud over, at hun agerede Nille og andre drastiske Roller. Hun forsvandt et Aars Tid eller to fra Spillelisten — maaske har hun været for talentløs — og erstattedes af en Mlle. SOPHIE HIORT, der synes at have overtaget hendes Rollefag.

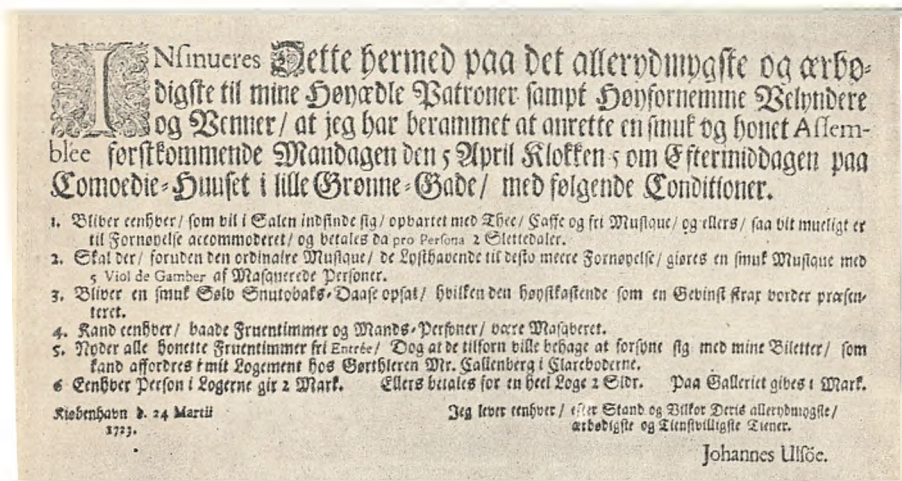
Flere end tre Aktricer synes der ikke at have været ved Grønnegadescenen. Krævede Stykket flere Personer, maatte de iklæde sig forskellige Skikkelser, eller de mandlige Aktører maatte træde hjælpende til, hvad jo nok kunde gaa an ved de ældre, komiske Figurer. Men endnu omtr. 100 Aar efter, ageredes Barselkvinden i »Barselstuen« paa det ggl. Teater af en Mandsperson.

Aktørernes Antal var derimod syv, og mindre kunde det heller ikke godt være. Og det kunde hænde, at disse samme Aften maatte spille flere Roller. De var alle yngre Mennesker omkr. de 25 Aar. En af dem var trolig Montaigus personlige Bekendt, thi ogsaa han var af fransk Familie. FREDERIK PILLOY var hans Navn, og han var Søn af en Dansemester ved Hoffet. Som Dreng har han da troligvis indaandet Teaterluften paa Slotsscenen, maaske ogsaa figureret i et eller andet Balletdivertissement. Nu kom han til at spille alle de unge galante Herreroller hos Holberg, han var saaledes den første Jean de France. Og han var den, som længst holdt ud ved det snart vaklende Teater. Da det var forbi, slog han sig paa Vinhandelen; men da Teatret paa Kongens Nytorv aabnede 1748, blev han Medlem af Direktionen og tog sig af at instruere de ny Skuespillere, samtidig med at han passede sin Vinkælder under Teatret. Mangen en Tradition i den Holbergske Komædie er sikkert fra Grønnegadescenen vandret til Kongens Nytorv med Pilloy som Mellemand.

Hvem der har samlet de andre Aktører vides som sagt ikke. At Holberg her skulde have havt en Finger med i Spillet, er usandsynligt. Han skrev Komedieme, overlod dem til Aktørerne uden Vederlag, besøgte ogsaa en sjelden Gang Teatret; men at holde Prøver, vejlede de unge Skuespillere og iøvrigt beskæftige sig med Teatrets Affærer, laa ganske udenfor den sæere og selvoptagne Mands Interesse. Han imødegaar vist nok i sin »Betænkning« den Indvending, at det skulde være »uanstændigt for smukke Mænds Børn, der ere beskikkede i sin Tid at betjene Kirker og Skoler, at bruges til theatralske Exercitier«. Men da det snart efter kom til en Prøve, viste Holberg ikke sin Tro af sine Gerninger.

De fleste af de unge danske Aktører kunde nu virkelig kaldes »smukke Folks Børn«. Der var først JOHANNES ULSØE, han var født i Aalborg, hvor hans Fader var Krigsraad og Regimentskriver, selv var han bleven Student fra Herlufsholm. Sammen med Pilloy var han den, der længst holdt ud, og da Teatret uoprettelig var forbi, søgte han Embede — men med Tilføjende, at havde det endnu bestaaet, havde han ikke gjort det — og opnaaede ogsaa en beskedent Post som Byfoged i Grenaa. Om Ulsøe havde taget sig over at skrive sine Erindringer, hvilke Huller kunde han da ikke have udfyldt i vor Viden om vor første Skueplads! Vi ved, at han spillede Herman v. Bremen, Apicius og flere Jeronimusser. Han synes at have været den ledende blandt de unge Skuespillere, og da Mon-

Plakat fra Maskerade i Komediehuset.

taigu forpagter Komediehuset af Capion, er det Ulsøe, der arrangerer Assembléerne og staar som Indbyder paa Plakaten.

Saa var der ham, hvis Navn længst er erindret, fordi han hed Henrik — ligesom hans Roller —. HENRIK WEGNER, hvis Fader var Postmester i Aarhus. (At Holberg skulde have opkaldt sin Tjener efter ham, er der ingen Anledning til at tro). Han har nok været en glad Gut, men forlod Teatret efter det første Sammenbrud i 1725 og bestyrede en Tid Postmesterembedet i Aarhus ved Faderens Død. Han døde ret ung som Skriver i Krigskancelliet.

JENS GRAM skal ogsaa have været Student og Bondesøn. Det kom ham til Gode, da han skulde agere Jeppe og tale Sjællandsk. Forøvrigt gled han ud efter et Aars Medvirken, og dermed forholder det sig maaske paa en egen Maade.

Ved Universitetet var nemlig adskillige af Professorerne begyndt at se med misbilligende Øjne paa, at dets Studenter drev dette Komedianteri, som dels tog deres Tid, og syntes helt upassende for den, der siden skulde forkynde Folket Moral og Guds frygt — Størsteparten af de Studerende var jo dengang Teologer. Og da Student JENS HØEBERG, der ogsaa agerede i Grønnegaden (hvor han fortrinsvis spillede Arv) nød godt af det Waldendorffske Stipendium og boede paa Kollegiet, skred Konsistorium ind, og hævdede — vel ikke helt med Urette —, at dette ikke var Hensigten med Stipendiet, og forlangte, at Høeberg enten skulde opgive at være Aktør eller fraflytte Kollegiet. Høeberg var imidlertid en haard Hals. Han bestred Universitetets Ret til at behandle ham saadan og henvendte sig i Kancelliet, der dog afviste Sagen. Den endte med, at Høeberg forlod Teatret og fraflyttede Kollegiet, men beholdt Stipendiet. Fyren har formodentlig været i Pengetrang. Men denne Episode har nok været Aarsag til, at de to andre Studenter — Gram og Peder Hald — af Frygt for Fremtiden sagde Thalia Farvel. Et Par andre meldte sig — en gammel, vistnok forsumpet Student Lindorph, der paa tolvte Aar laa paa Regensen og »studerede«; han fik nu Paabud om øjeblikkelig at fraflytte Regensen, og da han nægtede, blev han uden videre relegeret. Den anden, Andreas Rammel, var en Præstesøn. De blev begge ved Teatret til dets endelige Ophør i 1728. Rammel opnaede senere at blive Raadmand i Nakskov. Men det interessanteste ved hele denne Historie er Holbergs fuldstændig neutrale Stilling som Assessor i Konsistorium; han hævdede ikke sin Røst til Fordel for

disse Studenter, der dog agerede i hans Komedier, og Eftertiden har dadlet Holberg stærkt for denne, hvad man har villet kalde Fejghed. Men er denne Betragtning nu ikke lidt for følelsesbestemt? Vi maa huske, at PROFESSOR HÖLBERG officielt var en anden end den, der skrev lystige Komedier under Navnet HANS MIK-KELSEN. I Universitetet sad han som Konsistorialprofessor og maatte officielt give Medhold i, at Kollegier ikke var bestemte til at give Husly for de Studenter, der kun studerede af Navn, men spillede Komedie af Gavn. Holberg var ikke Romantiker, men Realist. —

Det var altsaa disse 10 Aktörer, som foruden det franske Repertoire ogsaa for første Gang skulde bringe Holberg paa Scenen. Begyndelsen skete — som allerede nævnt — med Førsteopførelsen af »Den politiske Kandestøber« Fredag d. 25. September 1722 — den danske Komedies virkelige Fødselsdag. Publikum var broget og Tilstrømningen stor. Men København var endnu en beskeden By (ca. 70,000 Indb.), litterært indstillet var dette Publikum ikke, en almindelig Satire blev ikke forstaaet, og adskillige mente, at Kandestøberen sigtede paa Jens Madsen eller Peder Andersen, som ogsaa var flinke til en politisk Diskurs. Holberg godter sig ordentlig, naar han siger, at Stykket er »af alle bleven mest censureret og haft den Lykke, som alle gode Comoedier gjerne have, nemlig at en Hob Mennesker er bleven vred«. Og saa tilføjer han om dets Sceneheld: »Comoedien er ellers ikke mindre lystig end moralsk; thi den har holdet Tilskuerne i Latter fra Begyndelsen til Enden og derfor af alle er spilled med størst Profit for de Vedkommende.«

Vidste nu alle de, som havde fyldt Teatret, hvem Autor var til denne lystige Komedie — at det var Professor ved Københavns Universitet, Ludvig Holberg? Nogle vidste det jo nok — Aktørerne og de tilstedeværende Studenter og enkelte Standspersoner. Men det brede Publikum? — Næppe! De vidste det ikke og brød sig sagtens heller ikke om at faa det at vide. Thi Forfatter-Begrebet var for den Tids Middelstands-Mennesker, naive og illitterære som de var, noget underordnet, eller — rettere sagt — det kom ikke indenfor Bevidsthedens Tærskel. Det afgørende for dem var, om de morede sig over »Spektaklet« eller ej; hvem der havde gjort det — om Komediemeesteren, eller et vittigt Hovede blandt

Studenterne —, derom spurgtes ikke. Og selv om Montaigne jo har vidst bedre Besked end Gennemsnittet af Publikum, saa var det dog kun, naar en Berømtthed som hans Landsmand, Digteren Racine, en sjeldnere Gang var repræsenteret med en af sine Tragedier, at Plakaten gav Oplysning om Forfatteren. Ellers findes denne aldrig nævnet, og det er troligt nok, at Holberg, som hørende til det lærde Lav, meget vilde have frabedt sig at se sit virkelige Navn paa Plakaten som Komadieskriver for dette Forsøgsteater. Han dækkede sig jo under de fingerede Navne »Hans Mikkelsen« og »Just Justesen«. Han ønskede sig ikke noget Bryderi eller Fortrædeligheder af sit gode Humørs Udslag. Men de magre Oplysninger vi har om hans Komediens Teaterskæbne, skylder vi ham selv.

Efter »Kandestøberen« kom »Den Vægelsindede«, maaske i første Uge af Oktober, skønt denne Komædie sandsynligvis er den første Holberg har skrevet, da den er en Slags Dramatisering af et af de satiriske Digte. Han priser selv dens Originalitet — den handler om en Kvinde med seksten Sind om Dagen —, roser ogsaa Mad. Montaigne, »fordi hun har ført den saa vel ud«; men indrømmer, »at den ej er spillet med samme Fremgang som den forrige, formedelst nogle alvorlige Scener, som de fleste ikke begreb udi Førstningen«. Nej, saa gik det bedre med den tredje i Rækken: »Jean de France eller Hans Frandsen, hvilken saasom den er en bitter Satire mod de saakaldte Petit-Maitres, der sætter deres Fædrearv til Udenlands for at glemme deres eget Sprog og forgive Landet med fremmede Moder, saa holdes den for vor Nation det nyttigste Stykke, og saasom den ikke er mindre lærerig end skarp, saa har den fundet en synderlig Behag saavel hos Høje som Lave og holdes for den kostbareste«.

Holbergs Komædier maa være fulgt Slag i Slag. Thi allerede den 28. October fortæller en bevaret Plakat os om Opførelsen af »Geert Westphaler eller den meget talende Barbeer, som nyeligen her i Kiøbenhavn er componeret«. Kopisten og Suffløren, Rasmus Hammer, maa have havt nok at bestille med at udskrive Roller, og Aktørerne med at prøve de ny Komædier. Men man spillede ogsaa kun to Gange om Ugen, saa de har kunnet prøve de Dage, der ingen Forestilling gaves. Om den sidste Komædie tilstaar Holberg, at den gjorde »kun tynd Lykke ved første Præsentation; thi saasom Personen kun havde tre Materier at tale om, saa

syntes de fleste, at de ofte Repetitioner gjorde Comoedien ubehagelig. Autor derfor, saasom hand mærckede, at mand icke gav Agt paa Comoediens rette Øie-Mercke, tog sig for anden Gang at forklare den ved en Prologus og vise, at just i det, som man lasted, bestod Styckets Dyd, hvilket havde saadan Virkning, at Comoedien anden Gang blev ligesaa meget roset, og vil i Fremtiden efter all Anseelse passere for et af Autoris beste Stycker.« Man ser af denne Udtalelse, at det danske Teaterpublikum stod paa et ret barnligt Standpunkt.

Og saa var der »Jeppe paa Bjerget«, vel den folkeligste af alle Komedierne. Den nævnes af Holberg som den fjerde i Rækken; men da fire Holberg-Premièrer i én Maaned grænser til det utrolige, er den vel snarest først spillet henimod Jul, eller maaske endda først til Fastelavn næste Aar — en gammel Tradition har jo bevaret »Jeppe paa Bjerget« som særlig Fastelavnsforestilling. Holbergs Angivelse betyder da blot, at den var den fjerde, han havde skrevet. Sikkert er det jo heller ikke, at »Den Vægelsindede« og »Jean de France« er bleven spillet før »Geert Westphaler«. De manglende Plakater lader os her i Stikken. Om »Jeppe« bemærker Holberg kun, at »den blev spillet første Gang meget ilde formedelst en Forvirring, som samme Aften reisede sig blandt Acteurerne, men anden Gang alle Folk til Fornøjelse, sær formedelst Personen Monsieur Gram, der agerer saa naturlig en Siellandsk Bonde«. Det staar nu frit at gætte paa, om denne »Forvirring« skyldtes for faa Prøver, eller om den betyder noget andet og værre. Komediehusets senere Ejer, General Arnoldt, antyder, at Skuespillerne ofte kom beskænkede paa Teatret. Men han var nu ikke Aktørerne og deres Teater nogen god Ven.

Selv om Publikum ikke var indstillet paa en Illusionsscene — var det overhovedet indstillet paa noget andet end at glo og grine? —, saa kommer man dog ikke uden om, at Stedet for Handlingen skifter hos Holberg, og at dette for Forstaaelsens Skyld dog maa antydes. I første Akt er Jeppe hos Jakob Skomager, i næste Akt ligger han i Baronens Seng. I »Jean de France« spiller Handlingen snart indendørs, snart udendørs, Holberg nævner jo endog Kongens Have som Mødested for 4. Akt. I første Udgave af »Den politiske Kandestøber« er anden Akt (Collegium politicum) henlagt til et Værtshus o. s. v. Hvordan kom man med de faa og enkle

Dekorationer, Grønnegadescenen raadede over — en Stue, en Skov, en Gade — udover alt dette, da intet Maskineri fandtes mere end hvad en beskeden Provinsscene raader over? Svaret maa blive: man hjalp sig saa godt man kunde med hvad man havde!

Som ovenfor fortalt, gik Fortæppet op ved Forestillingens Begyndelse, ned ved dens Afslutning, men det blev oppe under Forestillingen og markerede ikke Akterne ved sit Fald. Skønt ingen direkte Udtalelse foreligger herom, bør man dog regne med, at Scenen, naar Handlingen krævede det — i Lighed med adskillige udenlandske Teatre — i Bredden adskiltes ved et Mellemtæppe eller Gardin, der delte den i en »Avant-Scene« (For-Scene) og »Fond de théâtre« (Bag-Scene). Bag dette Tæppe kunde da de nødvendige Forandringer foretages, mens der spilledes videre paa Forscenen. Naturligvis overholdtes denne Grænse ikke; naar først Mellemtæppet var trukket tilside, gik Skuespillerne ud paa Forscenen, uanset at denne et Minut forud havde betydet en hel anden Lokalitet. Man kunde komme langt og billigt ad denne Vej. Naar »Børsen« præsenteres i »Ellevte Juni« eller Kilden i »Kilde-rejsen« eller Stævnemøde i Kongens Have, skete det simpelthen ved, at Maskinmesteren lod »fond de théâtre aabne sig«. Man var nu paa et andet Sted, men maatte tage Fantasien til Hjælp. Thi Grønnegade-Scenen kunde hverken præsentere Børssalen eller Rosenborg Slot blandt sine »Machiner« (saaledes kaldte man Dekorationerne). Da et lille fransk Stykke (»Le Port de Mer«) blev oversat og lokaliseret som »Toldboden«, reklamerede Plakaten med, at »herudi bliver presenteret hele Prospecten af Reeden med mangfoldige Orlogs-Skibe, Trekroner, andre smaa Fartøj og Chalupper, som roe her og der i Vandet, hvilket altsammen bliver heel kostbart; saa haaber og, at det skal blive fornøyleligt og behageligt for Tilskuerne.« Dette vil med andre Ord sige, at Aktørerne havde bekostet malet en Baggrunds-Dekoration (thi selvfølgelig var der ikke Tale om mekaniske Baade), der skulde illudere. Man forstaa af Plakaten, at dette var noget nyt og ekstraordinært — et Tilløb henimod Illusionsscenen.

Men lad os med et Par Eksempler søge at forestille os, hvordan Scenesættelsen har været ved en af Holbergs første Komedier, og da vælge »Jeppe paa Bjerget«. Da første, fjerde og femte Akt foregaar i det Fri, har der været Skovkulisser, og disse blev siddende, uanset at Jeppe i anden og tredje er oppe paa Baronens

Slot. I første Kulisse tilhøjre og venstre har været to Antydninger af Huse med en praktikabel Dør, henholdsvis Jeppes og Jakob Skomagers — det tør man formode, men sikkert er det ikke —; muligvis er Jeppe, Nille og Jakob Skomager kun traadt frem fra Kulissen. Men første Akt har været spillet paa Avantscenen. Naar saa Jeppe skulde ligge i Baronens Seng, skete det ved, at Mellemtæppet blev trukket til Side; at Sengen stod omgivet af Skovkulisser, heftede ingen sig ved. Endnu omkr. 1770 præsenteredes Komediens saaledes paa Kgl. Teater. Men de Optrædende holdt sig under Spillet i anden og tredje Akt dog ikke i Baggrunden, men traadte frem paa Forscenen, uanset at denne i næste Akt atter skulde forestille Landevejen foran Jeppes Hus.

Ganske tilsvarende i »Den politiske Kandestøber«, hvor første og tredje Akt maa tænkes at foregaa udenfor Herman v. Bremens Hus. Her spillede alene paa Forscenen, og maaske har samme lille Hus som i »Jeppe« gjort Tjeneste for at markere Kandestøberens Bolig. Anden Akt (Collegium politicum), fjerde og femte Akts Interiør blev i Mellemtiden opstillet bag Gardinet; men naar det blev trukket til Side, gik Aktørerne rask væk ud til Rampen, uden smaaligt Hensyn til, at de jo nu egentlig stod paa Meister Hermans Gaardsplads. Men baade efter Aktørers og Publikums Indstilling gjorde de det heller ikke —, de agerede paa Scenegulvet paa Komediehuset i Lille-Grønnegade. Meget oplysende er Holbergs Anvisning i »Jean de France«, at Arv kommer ind med et Stykke Kridt og sætter sig paa Gulvet, paa Scenegulvet, thi her er det jo, at Aktionen gaar løs. —

Vi skal nu se, hvorledes de Privilegerede danske Acteurs, som de nu kaldte sig, havde indrettet sig og anlagt Driften. Selvfølgelig kom straks Fattigdirektionen og forlangte 10 Procents Afgift; det var mere end den lille Scene kunde bære, og Montaignu fik den efter nogen Tids Forhandling da ogsaa lempet ned til 6 Rdl. pr. Forestilling. Men det skulde vise sig ogsaa at være over Evne. Capien skulde i Leje have 600 Daler om Aaret, og Skuespillerne fik tilsammen 200 om Maaneden. I Begyndelsen gik det rundt; men der skulde komme svære Tider.

Paa Grundlag af de bevarede Teaterplakater kan man fastslaa en Turnus i Forestillingernes Gang. De første danske Aktører har haft tre Sæsoner: En fra Oktober Maanedes Begyndelse

og til kort før Jul. I Julen spillede ikke. Medio Januar begyndte den anden Saison, der varede til Fasten. Endelig hen i Maj tog man fat paa den tredje, Sommersaison, der strakte sig til Hundedagenes Begyndelse. Reglen var, at der spillede to Gange om Ugen; af Plakaterne ses dog, at der i Løbet af 1726 oftere har været givet tre Forestillinger i Løbet af en Uge.

Hensynet til Publikums Smag har øjensynlig havt meget at sige. Og naar der kunde præsteres en Smule Øjenlyst, noteres det altid omhyggeligt paa Plakaten, som naar der forekommer en særlig »Machine«, en »gloendes Drage«, Illumination o. l. Et særlig — og vist nødvendigt Trækplaster for at drage Godtfolk til Huse — har Teatret 1726—27 havt i den franske Dansemester fra Stockholm, hvis Præstationer første Gang annonceres 12. Juli 1726 i markskrigerske Vendinger. Der opførtes den Dag det »meget fornøjelige Skuespil, kaldet Den ellefte Juni. Imellem Acterne presenterer sig en ganske ny Fransøsk Dantze-Mester fra Stockholm, som paa sin Reise her igiennem Staden tilligemed hans Kone (som ligeledes er en af de bedste Dantzerinder og Sangerinder af Opera i Stockholm) vil have dend Ære at opvarte Tilskuerne med 2de Dantze af ham selv og hans Kone tillige, dernest med en Dantz af ham selv allene. Endelig vil hans Kone gjøre sin Flid at vise sin perfection i Syngen. Allersidst til Slutning af Stykket bliver dantzet en ganske heel comique Ballet af 6 Personer, 3 Bønder og 3 Bønderkoner, hvilket altsammen formodentlig ikke lidet skal fornøie Tilskuerne«. Vedkommende Dansemester maa have gjort Lykke og være bleven »prolongeret«, thi i Oktober danser han og hans »Kiereste« imellem Akterne af »Jean de France«. Og ved sidste Forestilling, som bestaar af »Amphitruon« — »hvor Theatret bliver forandret, saa at det ved Torden og Linnild bliver ganske illumineret« — og »det lidet lystige Stykke »Den ufornødentlige Hiemkomst«, hedder det, at imellem Stykkerne danses »dend saa meget berømte Møllerdantz af 3 Personer, som ikke tviflis paa jo vil gjøre stor Effect; helst siden Dantzemesteren forsikrer at hand i Stockholm har dantzet den over 100 Gange, da den altid har reusseret. Iblandt mange lystige Forandringer, som i den Dantz forefalder, og som vil være over en half Time, gjør Dantzmesteren en besynderlig Tour (d. v. s. et Kraftspring) fra den længste Loge Nr. 8 lige ned paa Theatret«. Det har været Akrobatik og Dans paa samme Tid. Og i Intermediet i »Maskeraden« gik Møllerdan-

sen igen foruden en Ballet af 8 Personer, og »Dantzmesterens Kiereste opvarter Tilskuerne med en heel Cantate«.

Spilletidens Begyndelse var almindelig ansat til Kl. 5, og dens Afslutning til Kl. 7. Men det ses dog, at man i Sommertiden først har begyndt 6½ og sluttet Kl. 9. Og ved en saa lang Forestilling som »Maskeraden« og »Julestuen« paa én Aften er Slutningen først ansat til Kl. 8, og det har vist endda knebet med at være færdig til den Tid. Da der ofte var Sang og Dans mellem Akterne, har Spilletiden gennemsnitlig nok været tre Timer, selv om en Holberg-Komedie uden Dekorationsskifte og Tæppefald har været hurtigere afviklet end i vore Dage. —

Holberg siger i Fortalen til første Bind af sine Komedier (i hvilket de første fem foreligger), at han endnu har ti andre liggende færdige og nævner dem: Barselstuen — Den ellefte Juni — Jacob v. Thyboe — Den Stundesløse — Johannes Montanus — Don Ranudo — Ulysses von Ithacia — Uden Hoved og Hale — Hexerie eller Blind Allarm — Melampe. Af disse er i hvert Fald de tre første kommen til Opførelse i 1723—24. Johannes (senere Erasmus) Montanus, Don Ranudo, Hexeri og blind Allarm er derimod aldrig bleven spillet paa Grønnegadescenen, hvad end nu Grunden kan have været. Men der kom andre til. Holberg skænkede med gavmild Haand. Fastelavns Mandag 1724 præsenteredes »Maskeraden« og »Julestuen« — »efter mangfoldige honette Folks Begiering« — for tredje Gang. Og henimod Juletid gik Intrigekomeden »Hendrich og Pernille, hvis Repræsentation saavel af Store som Smaa paany er forlangt«. Disse vejledende Bemærkninger synes at tyde paa, at ingen Grønnegade-Forestilling har havt et særlig stort Opførelsestal. Hvis man regner med en aarlig Spille- tid af ca. 25 Uger og et Forestillingstal paa godt og vel 50, kommer man, med Fradrag af det Aar (1725), da Teatret helt var lukket, til det Resultat, at der ialt har været ca. 250 Komedie- aftener i Grønnegade-Teatrets Levetid; og da Repertoiret ialt har omfattet ca. 55 Stykker, vil dette altsaa sige en gennemsnitlig Levetid af 5 Aftener for hver Komedie. Det har været smaa Forhold, som nu i en Provinsby.

Holberg gjorde hvad han kunde. Det forstaas nu næppe helt, i hvilken Grad han var en Aktualitetens og Nuets Mand i sine Komedier — en Revyforfatter kunde han for den Sags Skyld godt kaldes. »Barselstuen« og »Elleve Juni« lige grebet ud af Køben-

havnerlivet, med Folk fra Gader og Stræder — »Maskeraden«, en Brand lige ind i Diskursen om Maskeraders Tilladelighed. Hvor allestedsnærværende han dog var! Og for at tage et mindre kendt Eksempel: Enaktskomedien »Det arabiske Pulver«, som ogsaa spillede i 1724 og flere Gange fremdroges. Nu vilde en Opførelse af denne Bagatel helt falde til Jorden, fordi Problemet — Guld-mageriet — ikke eksisterer; men da den blev skreven, havde den Bud og Brev til Publikum.

Komedien fortæller om en Mand, der er ved at bringe sig selv og Familie til Betlerstaven ved sine Forsøg paa at lave Guld. Old-fulx narrer ham. Gaudieben har ladet smelte en Hundred Rixdaler i Dukater om i et Pulver. Mod en høj Belønning lover han at lære den forhaabningsfulde Guldmager Kunsten at gøre rigtigt Guld, thi Oldfulx siger, han er en »Adept« o: en Indviet der kender de Vises Sten og den hemmelige Tinktur. Pulveret praktiseres i Mandens Hænder, der for én Gang Skyld — men heller ikke oftere — kan gøre Guld. Da han atter forsøger, er Oldfulx og Sælgeren af det arabiske Pulver over alle Bjerge, og Guldmageren staar ynkelig og fattig tilbage, om end kureret for sin Overtro.

I højere Forstand var Komedien naturligvis et Led i Holbergs Strid mod Dumhed og Overtro. Men Troen paa at kunne lave Guld var endnu levende paa Holbergs Tid, og det gjorde Komedien levende og aktuel for Datidens Teatergængere. Det var kun fire eller fem Aar siden Greve Reventlow havde ofret store Summer paa en Tysker Dippel, der havde lovet at lære Greven Kunsten at gøre Guld. Greven blev ruineret, og Dippel kom paa Hammershus-Fæstning som Bedrager.

Begyndelsen var straalende, og 1723 blev Aktørernes første og eneste Gyldenaar. Det blev Mode selv blandt Standspersoner at besøge Teatret. Maaske Storkanslerinden har været Gæst engang — hun havde paa forskellig Vis vist den ny Entreprise sin Bevaagenhed. At selve Monarken skulde have nedladt sig dertil, er opstaaet i nogle Forskeres Fantasi, der yndede i Frederik IV at se en national og folkelig Regent. Det vilde dog være ganske utænkeligt for den enevældige Souveræn — et saadant Brud med Etiketten! Desuden kunde jo Kongen, naar det lystede ham, til-sige Aktørerne at komme op paa Slottet og spille for sig. De var

der allerede i Oktober 1722 og nogle Gange senere og blev »privilegerede«. Men foruden Honorar for ydet Hoftjeneste viste Kongen kun venlig Nedladenhed og kølig Bevaagenhed overfor den danske Komædie. Først da den havde opgivet Aanden, kom han til Hjælp.

1724 var langtfra saa indbringende, skønt der opførtes saadanne Træffere som »Maskeraden«, »Julestuen« og ved St. Hansdag »Kildereisen«, der ogsaa var et Virkelighedsbillede af Dagen og Vejen. Ligesom i »Ulysses«, der antagelig havde havt sin Førsteopførelse tidlig paa Aaret, satiriserede Holberg her over Operamænen, og selve Komædien var jo Sommerpendanten til Vinterstykkerne »Maskerade« og »Julestue«. Ligesom i disse Stykker havde Holberg nu imødekommet Aktørernes Ønsker om ogsaa at bringe Publikum noget for Øje. Istedendfor anden Akt indflettede han et Intermedium, der bekræfter vor Opfattelse af Grønnegadescenen og dens Virkemidler. Holberg giver følgende Anvisning: »Theatret giøres saa lidet som det kan (d. v. s. Mellemtæppet skal rykkes langt frem), saa der præsenteres kun i Førstningen som en Vei til Kilden, hvorhen reise saavel Ryttere som Fodfolk med Spande, Krukker og Bouteiller (behøves det at anføres, at der selvfølgelig ikke er optraadt Heste?). De Samme kunne fare ud af een Side og komme ind af en anden for at have Anseelse af mange Folk. 2de Processioner ske af Folk, som holde Tacten efter Musik: en af Bønder, som gaae Sommer i By, med Faner og Mundering og Maignere; den anden af gamle Kjællinger, alle med differente vanskabte Masker gaende med deres Krykker efter Takten og Krukker hængende ved Siden. For dem spilles et Lireestykke. Derpaa aabnes fond de théâtre, hvor Kilden præsenteres med nogle smaae Telte. Saasnart det aabnes, høres samme Øjeblik en stor confus Alarm; nogle raabe, andre snakke, andre svinge og smælde med Pidske, og Kjællinger slaes om at komme først til Kilden. En blind kommer ind med en Bierfiol, hvorefter Bønderne dandse. Kilden er et lille Hul paa Gulvet, hvoraf nogle øse Vand, andre med Krukker, andre med deres Hatte. Naar det er mod Enden, sluttet fond de théâtre igjen«. Det er Holbergs udførligste Sceneanvisning. I hvilken Grad den har været fulgt er et andet Spørgsmaal; udover en Snes Statister har der næppe været Plads og Raad til. Thi det begyndte at knibe med Økonomien i Lille Grønnegade.

Capion var den nominelle Ejer af Komediehuset, de danske Aktører blev — saalænge det varede — den reelle. For Capion var det et haardt Slag, at hans Maskerader blev forbudt 1724. Han forsøgte da at forny sin Mønt ved i April at engagere en Line-dansertrup til de Aftener der ikke var dansk Komedie. Men Montaignu vaagede glubsk over Privilegiet: ingen Konkurrence her af nogen Slags! Og Capion maatte kønt stikke Piben ind og lade sig det byde. Da var det han — for dog at faa nogle Penge mellem Hænder, ti han var gældbunden paa alle Hænder — for fire Aar fra Maj 1724 lejede Komediehuset ud til Montaignu som de danske Skuespilleres Direktør for 200 Rdl. Kvartalet. Men Montaignu kom snart i Restance. Det gik daarligere og daarligere med Komedien: den lokkede ikke mere, nu den havde tabt Nyhedens Interesse. Ved sine Satirer havde den skabt sig adskillige Fjender — kort sagt, det saa bedrøveligt ud for den danske Komedie og de danske Aktører. Capion var stukket af fra sine Kreditorer. For dog at faa noget tømte disse Teaterkassen ved Fastelavn 1725. Saa var det i første Omgang forbi med det danske Teater. Skuespillerne spredtes for alle Vinde, deriblandt Henrich Wegner. Kun nogle faa trofaste holdt ud og ventede paa bedre Tider. Montaignu synes i Pausen at have tjent sit Brød som Sprog lærer.

Capion havde udstedt Veksler til en Jøde, som igen havde afhændet dem til den, der havde det største Pant i Komediehuset: General ARNOLDT, en Mand, der havde mere Interesse for Penge end for Komedie, og som var inde i mange Slags Pengetransaktioner. Arnoldt havde Midler af Krigshospitalkassen staaede som første Prioritet i Huset, og dem maatte han naturligvis have igen. Da Capion var insolvent, lod han afholde Auktion over Komediehuset som ufyldetstgjort Fordringshaver, og i November tilsloges det ham for lidt over 3000 Rigsdaler. Han havde til Hensigt at omdanne Bygningen til et Garnisonsbryggeri. Imidlertid optraadte en anden Herre paa Skuepladsen. Det var Kancelliforvalter Seckmann, der havde Pant i Husets Indtægter for 450 Rdlr., der skulde udredes, inden det lovligt kunde afhændes. Nu begyndte et Tovtrækkeri mellem de to Herrer, og Komedianterne, der gik ledige, benyttede sig af Lejligheden. De forestillede Generalen, at de jo lige saa vel kunde benytte det som at lade Huset staa ledigt, og da denne vel mente, at noget var bedre end intet, gik han ind paa at overlade dem Brugen mod Erlæggelse af 10 Rdlr. pr. Spilleaften.

Saaledes gik det til, at de danske Aktører atter kunde »aabne deres Theatrum«, efter et Aars Standning i Februar 1726, med »Tartuffe«. Men det var »paa egen Risiko«, altsaa et Delingsspil, hvor de efter at have afholdt de aftenlige Udgifter delte Indtægten efter en bestemt Skala. Til Erstatning for nogle af de fratraadte var nogle ny komne til: SCHUMACHER, RAMMEL, ENGELHARDT og Mlle HJORT. De tog fat med friske Kræfter. Repertoiret var det engang fastslaaede, franske og danske Komedier jævnsides — i første Række Molière og Holberg. Af Molière har »Tartuffe eller Den Skinhellige«, »Den indbildt Syge«, »Amphitryon«, »Arme Jørgen« og »Scapins Skalkestykker« været spillet inden Aarets Udgang; mulig ogsaa »Fruentimmerskolen«. Og af de andre franske Klassikere var Corneille repræsenteret med »Le Menteur eller Løgneren«, oversat af det Franske efter en fornem Herres høje Ordre; Racine med »den berømte Tragedie Phedra og Hippolitus«. Og i December forestillede man »efter adskillige høje Herskabers expresse Ordre i det franske Sprog den meget berømte Tragedie Andromache af Mons. Racine«, og fjorten Dage efter samme »expresse høje Ordre« Tragedien »Mithridate«. Hvem disse høje Herskaber har været, der saadan kunde udstede Ordre til at give franske Forestillinger, ved vi ikke, men det skal være sket af Hensyn til den franske Gesandt. Men Montaignu og hele hans Familie, deriblandt hans Datter, har maattet være i Ilden. De danske Aktører har sikkert kun kunnet bruges til Smaaroller. Men der faldt naturligvis en Ducør af ved den Lejlighed, og det har for den forældede Montaignu gjort Udslaget.

Saa vidt man af de bevarede Plakater kan skønne, har Aktørerne nu taget sig sammen til at spille tre Gange ugentlig, og de sparede sig ikke. Efter en Holbergsk 5 Akter lang Komædie som »Jacob v. Thyboe« er bagefter givet et Efterstykke (det ovenfor nævnte »Toldboden«). En anden Aften bød Programmet paa ikke mindre end 4 Enakter. Og for atter at trække Folk til Huse og vænne Folk til at søge hen i Lille Grønnegade, gav man to Gratisforestillinger, hvortil »Liebhabere kunde forlange Sedler« hos Mr. Montaignu, i Anledning af henholdsvis Dronningens og Kronprinsessens Nedkomst. Montaignu har været Manden med Ideerne, og han har holdt sammen paa Resterne af det danske Teater.

Holberg, der havde været i Udlandet Aaret forud, da Teatret var lukket, har næppe rørt en Finger udover, at han stillede et Par

ny (men sikkert tidligere forfattede) Komedier til Aktørernes Disposition. Sandt nok — han fik intet Vederlag derfor, men den Lod maatte Holberg dele med alle, der dengang digtede for Teatret (Beaumarchais var den første Dramatiker, der for »Figaros Bryllup« fik Honorar for Opførelsesretten). Pengene kom først, naar Komedierne tryktes og solgtes. Endskøndt »Ellevte Juni« opførtes ved Terminen og »Den politiske Kandestøber« var »med adskillige artige Scener forbedret«, saa lader det, som om Publikum har fundet mere Behag i Intrigekomedierne end i Satirerne. »Banquerouteren eller Den pantsatte Bondedreng« gik første Gang over Scenen 26. Juni og synes sammen med »Henrik og Pernille« at have gjort megen Lykke. Aktørerne regnede ogsaa de to for deres allerbedste Stykker. 11. Nov. spiller de efter »en høy Herris Befaling«; men samme Dag har Plakaten den uheldsvangre Tilføjelse: »Dette bliver uden Tvivl den sidste Gang de danske Akteurer lade sig se for gyldige Aarsagers Skyld.«

Hvilke disse Aarsager har været, er ikke svært at gætte. Kort forinden var Komediehuset ved Auktion endelig bleven Generals Ejeendom, og han var ikke nogen behagelig eller blid Kreditor. Han havde tilmed set sig gal paa Aktørerne, der skaltede og valtede med Huset, som om det var deres Ejeendom. En fjorten Dages Pavse indtraadte i Spillet; men der maa paa en eller anden Maade være kommen en Ordning, da den 25. Novbr. »Den Stundesløse« opførtes med Angivelse som en helt ny Forestilling. Da den ny Sæson begyndte midt i Januar 1727 gled »Den Stundesløse« med over i Repertoiret, ligesom »Den pantsatte Bondedreng« med »Henrik og Pernille«; og »Ulysses von Ithacia« genoptoges efter tre Aars Hvile. Og en ganske ny Holbergsk Komædie kom til i sidste Øjeblik. Den 3. Februar spilledes for første Gang »Den opdigtede Forbyttelse eller Pernilles korte Frøyken-Stand«.

Plakaten for denne Aften har en Tilføjelse, som ikke varsler godt for Fremtiden: »Mand forsikrer, at mand af al yderste Flid skal søge at oprette den Faute mand sidste Gang begik med at afvise de faae Tilskuere som samme Gang vare forsamlede (saafræmt det ellers bør og kand kaldes en Faute); men alle retsindige skal snart bevegtes til at pardonere de fattige Acteurs, naar de vil betenke, et deres Omkostninger à l'ordinaire hver Aften beløber sig til over 30 Rixdaler, og der i Cassen ikke var indkommen over 8 Rdlr., hvilket siunes utroeligt endogsaa for Acteurerne selv, som dog

De ved
Kans Kongl. Majestts. særdeeleß Naade
Privilegerede Danske

ACTEURS

Maaned igien Mandagen den 3 Februarli 1727.

Deres Theatrum, bed at forestelle paa det Danske
Sprog/ en gandske nye Comœdie/ som aldrig tilforn
har været seet enten her eller nogensteds/
Kaldet:

Den vpdigtede Forbyttelse. Eller Pernilles korte Grovken-Stand.

Mand forsikrer, at mand af yderste Tid skal søge at oprette den Hættel, mand
sidste Gang begif med at a'viise de faae Lilskuere som samme Gang vare forsams
lede (saasæmt det ellers bør og kand kaldes en Fauce;) Men alle retsindige skal
snart bevæges til at pardonere de fattige Acteurs, naar de vil betænke, at deres
Omkostninger à l'ordinaire hver Aften beløber sig over til 30 Riddaler, og der
i Cassen ikke var indkommen over 8 Rdlr., hvilket siunes utroeligt endog saa for
Acteurerne selv, som dog dis vær bleve nødt til at troe det. For Resten tør ma-
gen tvivle paa, at det jo i Aften skal blive usenibartigt vist, og at de faae
Lilskuere (i hvor faae de ogsaa ere) som i Aften indfinder sig,
jo skal finde deres Hornovelle.

Theatrum er paa det sædvanlige Sted i Grønnegaden fra Land og Liebha-
berne igiennem Porten i Gøttersgaden indlødes; Begyndelsen skeer
præcise Klokken 5, at det Klokken 7 kand have Ende.

Komedieplakat fra Grønnegade-Teatret.

disvær bleve nødt til at troe det. For Resten tør ingen tvifle paa, at det jo i Aften skal blive ufejlbarligt vist, og at de faae Tilskuere (i hvor faae de ogsaa ere som i Aften indfinder sig) jo skal finde deres Fornøjelse«.

Endskøndt »Pernilles korte Frøkenstand« første Gang gjorde »stor Effect hos Tilskuerne«, gik det nu hurtigt ned ad Bakke. Aktørerne har sikkert faaet Tilhold fra Generalen, at naar Faste-lavn var omme, saa var ogsaa hans Taalmodighed omme.

Den 12. Februar hedder det: »Og som der nu kun er 5 Gange tilbage for de stakkels danske Skuespillere, at de kan have den Ære at lade sig see af Tilskuerne, og Acteurerne derudover har udvalt i denne korte Tid deris allerbedste Stykker, saa haabes der, at de rette Liebhabere nu disse faa Gange lader see hvad Godhed de altid har baaren for det danske Theatrum.«

Man maa tilstaa Aktørerne, at de gjorde sig deres yderste Flid for at drage Folk til Huse. Skønt de skulde lukke Dagen efter, havde de dog til Fastelavnsmandag indstuderet »en ganske ny Comoedie, som ikke alleneste aldrig har været seet her, men endog aldrig bliver seet oftere, nemlig: »Les deux Arlequins« eller »De To Arlequins«. Aktørerne har saaledes i sidste Øjeblik gjort et Greb i den italienske Maskekomedies brogede Pose. De havde Ret i, at »man aldrig har seet tilforn eller hørt en Arlequins Positur at spille paa vore danske Teatre. Det var første Gang Københavnerne stiftede Bekendtskab med Harlekin og Columbine. Om Bekendtskabet tiltalte, ved vi intet om.

Men det kunde for den Sags Skyld jo ogsaa være ligemeget. Thi Dagen efter (Hvide Tirsdag) Tirsdag 25. Februar 1727 begra-vedes den danske Comedie. Gælden til Generalen for den aftenlige Husleje var vokset til over 500 Rdlr., og han ønskede nu at gøre Proces med de ludfattige, men oplbæste Aktører, der lod, som om Huset tilhørte dem.

Man kan sige, at det blev en bohèmeagtig Afslutning, balancerende mellem Smil og Graad, Humør og Desperation. Da Holberg dog trods al Tilbageholdenhed havde været den første danske Skueplads' vigtigste Hjælper, havde Aktørerne bedet ham om et lille Efterstykke. Og han gav dem den tragikomiske Epilog »Den danske Comedies Ligbegiængelse«.

Schumacher spørger Henrik, hvad der skal spilles i næste Uge, og Henrik svarer: Bankerot! Aktricen Mlle Hjort kommer ind

sørgeklædt og beretter, at Comedien er afgaaet ved Døden, og at Kassen er tom. Hun spørger Henrik, hvad hun nu skal gribe til. Han raader hende til at tage ud og tjene, men hun svarer: »Hvor skal jeg vel faa Tjeneste? Vi har jo lagt os ud med alle Folk: »Officerer, Doctores, Advocater, Kandestøbere, Marquiser, Baroner, Barberer.« Og Henrik giver hende Ret: »Jeg har ikke turdet lade mig barbere, siden vi spillede den Comedie om Mester Geert.«

Suffløren Hammer træder frem i en Bedemands Lignelse og beder de Tilstedeværende assistere ved Begravelsen. Holberg havde tænkt sig Procession med en Galgenhumor, der bringer Bellmans »Korporal Bomans begravning« i Erindring:

Først kom alle Mons. Montaignus og Madame Coffres Børn. Dernæst Acteurerne efter Anciennitet og andre, som man fik dertil, hvorefter kom En, som slog paa Tromme, overklædt med Sort, hvorefter Tvende med Marschalstave og langt Flor derpaa; derpaa Liget, som var en Acteur, og blev trillet paa en Hjulbør, hvilken sank ned i Hullet paa Theatro, efter at Marschen var gjort trende Gange om Theatret. Efter Liget kom endnu en tom Hjulbaare, derpaa fulgte Actricerne, i hvis Paasyn Henrik styrtede sig ned i Graven af Sorg, eftersom han ikke vilde overleve Comedien, og endelig sluttede Thalia Troppen. Hun blev tilbage efter de andre og holdt efterfølgende Tale paa Vers:

Jeg som med oprakt Hals kom frem i lyse Klæder,
Med nedtrykt Hoved nu i Sørgedragt fremtræder.
Da var en Fødselsfest, nu følger vi en Død,
Da regned Velstand ned, nu truer Himlen Nød.
I første Aar, som vi en gylden Tid kan kalde,
Vi frygted for at see vort Galleri nedfalde.
Det andet Aar var knapt, dog fik vi stundom lidt.
Den tredje Vinter vi henslæbte paa Credit.

... I saadan Tilstand vi til denne Tid har levet,
Imellem Slutteri og Raadhus vi har svævet,
Indtil Comedien sin Død og Helsot fik,
Idag al Verdens Gang af Hverdagsfeber gik.

Det maa siges, at Aktørerne bar den tragiske Situation med oprejst Pande. De gav virkelig den danske Komedie en standsmæssig Begravelse.

Der kom et Efterspil, kort — men fyldt af Begivenheder. Ak-
tørerne splittedes, og Komediehuset stod lukket over et Aar, skøndt
Montaigu havde sin Forpagtning løbende til næste Foraar; men
paa den resterede over halvtredjetusind Rigsdalers Gæld. Hvad
skulde den arme aldrende Mand stille op, der sad med en yngre
Kone og smaa Børn? Hvad andet vel end at sende Kongen, sin
gamle Arbejdsgiver, et Nødraab paa den danske Komadies Vegne
for sig og Colleger? Majestæten var det meste af Aaret borte paa
Grund af Slottets Ombygning, opholdt sig i Fredensborg; da han
vendte tilbage, var Montaigu der straks med en Ansøgning om kgl.
Majestæts Bevaagenhed overfor de stakkels danske Acteurs —
om ikke Majestæten kunde tage dem i sin Tjeneste? Og Monar-
ken viste sig naadig. Montaigu fik hurtig samlet Grundstammen
af Banden: han selv og Konen og den purunge Datter Frederikke
gik naturligvis i første Række, men saa var der de gamle, prøvede
Svende, Ulsøe, Pilloj, Schumacher, Rammel, Lindorph og Mlle
Hjort. De blev Hoftjenere, og Lønnen var indtil videre for den
samlede Bande 1500 Rdl. om Aaret, med Forpligtelse til at spille
paa Slottet, naar det forlangtes, og med Ret til at give offentlig
Komedie i Lille Grønnegade eller hvilket passende Lokale de kunde
komme over.

De var nu bleven Kongelige Acteurs og satte Næsen mod
Sky. 15. April 1728, paa Dronningens Fødselsdag, spillede de paa
Slottet og introducerede sig med en Prolog, hvor til en Begyndelse
en dansk og en norsk Undersaat kappes om at rose Kongens ædle
Bedrifter, mellem hvilke naturligvis i første Række maa regnes
den danske Comedies Frelse. Dialogen er mere velment end vel-
formet. Danskeren deklamerer:

Vel har man nogen Tid holdt inde med at spille,
Dog siges, at det er vor store Konges Ville(1),
At dette Sprogets Ziir ei saa maa kastes hen,
Men at Comedien begyndes skal igien.

Normanden er ganske enig:

Om saadan Sagn blev sandt, det blev vor Ungdoms Nytte.
Og Sprogets Opkomst det vist vilde understøtte;
Ja sættes det i Værk, mens jeg her neden var,
Jeg gladelig derhen hver Aften to Mark bar.

Og Thalia, der med Mistro har givet Møde, da man jo havde
begravet Comedien forgangen Aar, bliver omvendt, da hun er-

farer om den kgl. Naade, og vil nu slutte evigt Forbund med »den danske Bande«.

Det var maaske ogsaa denne Naadens Sol, som for en kort Stund beskindede de danske Komedianter, der bevægede Generalen til at se sin Fordel ved at aabne Komedihusets saa længe stængede Døre, til Trods for alle Restancer. Vi ved, at de den 24. Maj spillede en Komædie »Mange Hunde om eet Been«, og det bemærkes, at Komædien er »efter det italienske Theatrum, fuld af adskillige Forandringer og Lystigheder i hver Act, og blandt andre fornøjelige Præsentationer bliver at see en sær staaendes Habit, som paa en artig Maade skal bruges«. Jeg er nærmest tilbøjelig til at mene, at det her drejer sig om en eller anden Udgave af det gamle Sujet »Harlekin Skelet«, som jo endnu spøger i den Casortiske Pantomime paa Tivoli-Teatret.

Imidlertid synes det, som om de »Kongelige Acteurs« ikke har været bedre Betalere end de »Privilegerede«. Montaignus Forpagtning løb ud, og Generalen havde nu faaet nok af den danske Komædie. Skuespillerne bar sig imidlertid ad, som om Huset var deres, og stolede paa den kongelige Gunst. Nu var de jo »privilegeret« helt igennem. Fra Juli Maaned er endnu en Plakat bevaret, hvor det siges, at »adskillige Forhold har hindret de Kongelige danske Acteurs fra at fremstille paa deres(!) Theatro paa den belovede Dag det nye Stykke, som er oversat af det Italienske Theatro, paa Dansk kaldet »Mands List er behænde, Qvinde List faar aldrig Ende«. Da nu disse Vanskeligheder ere forbi, have de imidlertid belavet sig paa hele Sommeren igiennem at forestille Liebhaberne eet Stykke om Ugen, og tvende om Vinteren, til hvilken Ende de førstkommende Onsdag d. 14. Juli aabne deres Theatrum igien med den ny Comædie. De agte da paa den Fod hele Sommeren igiennem at berede sig paa nye Stykker for at øve Acteurerne og at gjøre dem desto værdigere til udi Vinter at kunne svare ved deres Tjeneste og Opvartning til den Naade og Godhed Hans Majestæt dennem lader kiende«.

Sandsynligvis blev denne Julidag den sidste, da der spillede Komædie paa Grønnegade-Teatret. En Tradition fortæller, at General Arnoldt nu gik meget haardt frem mod Aktørerne. Det havde irriteret ham, at de offentlig annoncerede Komædiehuset som deres, og da den aftenlige Leje udeblev, skal han have ladet en Gefreider og fire Soldater rykke ind under en Prøve med Paabud om ved

Kolbers og Bajonetters Hjælp at jage Aktørerne ud, saafremt Lejen ikke blev betalt; og disse maatte da sende Bud ud i Byen for at faa Pengene samlet sammen. Men der kom mere til. Man kan ikke fortænke Generalen i, at han vilde have noget ud af Komediehuset og ikke var tilfreds med, at de kongelige Acteurs i Kraft af deres Privilegium blev ved at spille ham paa Næsen. Han beklager sig over, at de optræder højrrøstet og uforskammet, og han var ikke den Mand, der lod sig lede af ideelle Motiver. Og havde de ét Privilegium, saa havde han et endnu ældre at støtte sig til — selve Komediehusets, som han med Ejendommen havde overtaget efter Capion, og som gav ham Eneret til offentlige Forestillinger i København. Han ønskede solidere Lejere og var begyndt Underhandlinger med en fransk Trup fra Stockholm, som skulde give franske Forestillinger paa Komediehuset. Han beklagede sig til Regeringen over de danske Aktørers Selvtægt og bad om, at Montaigus Privilegium maatte løses fra hans Hus. Montaignu klagede paa sin Side: hvis der dukkede ny Forlystelser op, vilde dette skade den danske Komædie. Kancelliet var i Knibe. Begge Parter havde jo Ret og kgl. Privilegier at beraabe sig paa. Den 8. Oktober kom da endelig Afgørelsen: Generalen fik Lov til at lade den franske Trup optræde paa Teatret — men med den skæbnesvangre Tilføjelse: naar de danske Aktører ikke havde Brug for det »enten til Repetition eller til at indrette de til næstfølgende Komædie behøvende Machiner«; de skulde betale 10 Rdl. i Leje for hver Forestilling. Det var en Afgørelse, som ingen Afgørelse var. Tovtrækkeriet begyndte igen. Ny Beklagelse fra begge Sider. Man var langt inde i Oktober. Den 11. Oktober havde de danske Aktører spillet paa Slottet til Majestætens Geburtsdag; men de kunde ikke komme til paa deres vanlige Scene. 19. Oktober indsendte de Klage til Kongen over Generalen.

Den næste Aften kom Svar og Afgørelse — men ingen havde ventet det fra den Kant. Det blev Københavns store Ildebrand, som begyndte om Aftenen den 20. Oktober og varede i tre Døgn, der fældede den første danske Skueplads.

Komediehuset brændte ikke. Men henved en Tredjedel af Staden var gaaet op i Luer eller bleven lagt øde. Ulykken var grænseløs, Elendigheden overmaade stor. Formuer var gaaet til Grunde. Præsterne afmaalede Ildebranden som et Tugtens Ris for Stadens Ugudelighed. Der var hverken Humør eller Penge til nu at tænke

paa Komædie. For den alderstegne Montaigu og hans Personale blev ogsaa Ildebranden katastrofal. Nu skulde der spares. De fik deres Lønninger udbetalt til Aarets Udgang. Men dermed var det Slut med de »kongelige Acteurs«.

Der kom andre Tider — tunge, mørke. Pietismen holdt sit Indtog, og den var ikke nogen Form for Skuespilleri gunstig stemt. Selv om der ikke kom udtrykkeligt Forbud mod Komædieopførelser, skulde der dog andrages om Tilladelse dertil, og den vilde ikke blive given; i 1738 kom ogsaa kgl. Reskript om, at ingen Komædiantspillere, Linedansere, Taskenspillere sig herefter i Danmark og Norge maatte indfinde. Selv om dette særlig tog Sigte paa omvandrende og udenlandske Gøglere, var Tendensen tydelig nok. Komædiehusets Privilegium var nu intet værd. General Arnoldt søgte at komme af med det ved Auktion; da det mislykkedes, solgte han Huset til Tømmerhandler Søren Jørgensen i 1737, der Aaret efter lod det gaa videre til den ovennævnte Byggespekulant Johan Schnabel, der nedrev eller ombyggede det.

Det sidste Nødraab vi hører fra de danske Aktører (med Undtagelse af Ulsøe, der havde faaet Embede i Grenaa) er dateret 17. August 1731. Det er stilet til Greve Chr. Rantzau, der altid havde været det danske Theater en bevaagen og forstaaende Ven.

»Naadigste Herre!

Det er med al den Ærbødighed, som skyldes Deres Excellence, at fem til sex Virtuoser, eller som Molière kalder dem, berømte Nødlidende anraaber om Deres Beskyttelse. Forbunden igennem flere Aar til at være Virtuoser af Profession, uden at erhverve Talenterne dertil, have de blot opnaaet den Armod, som følger Næringsvejen ... Uden Lønning vilde de være nødte til for det Kald, som forbedrer Sæderne ved at vække Latter, at foretrække den nyttigere Næringsvej at erhverve Livets Ophold ved Daglønnerarbejde. Om det saa er deres Ældste: nærvæd at dø af Sult staar han i Begreb med at gaa ud af Spillet; da der ikke er langt tilbage af Sommeren, venter han kun paa den gavmilde Understøttelse, som han haaber af de høje Herrer til sin Rejse, for at vende tilbage til Frankrig. Det Tab vi lide ved at miste ham vil kunne oprettes; men hans Kone og Datter vilde blive vanskeligere at erstatte. Saaledes, naadigste Herre, er de danske Acteurs Stilling. De tage sig den Frihed at fremstille den for Deres Excellence, og til hvem kunde de bedre henvende sig end til en Herre, som

elsker sit Fædreland og sit Sprog? Det er af ham de venter Afgørelsen af deres Skæbne og derved af en Skueplads, som vilde have sin Nytte for Landet, og som ønskes af hele Byen, men ikke kan genopstaa uden ved Hjælp af Kongens Velgerninger«.

Forgæves Haab. Ord raabt ud i en Ørken, hvor Ekko ikke svarede.

Rigets Hovedstad havde ikke vist sig moden til at bære det første danske Teater.

TORBEN KROGH

OPERA OG MUSIK

I det sollyse Italien skabtes omkring Aar 1600 en ny musikdramatisk Form, Operaen, som meget hurtigt skulde gaa sin stolte Sejrsgang over den hele civiliserede Verden. Det var ikke mindst ved Europas mange Fyrstehoffer, at man henrykt modtog det nye, musikalske Drama, som næsten i lige høj Grad søgte at daare Synet og Hørelsen. Fransk Komædie og italiensk Opera blev efterhaanden de evropæiske Hoffers kæreste dramatiske Forlystelser.

I Danmark møder vi først under Christian V virkelig Interesse for Operaen. Kongen lod, som allerede nævnt, i 1689 ved Slottet Sophie Amalienborg opføre en Teaterbygning af Træ med en velindrettet Kulissescene, og der er næppe Tvivl om, at hvis dette Hus ikke var brændt ned til Grunden, vilde der her have været Basis for en betydelig Udfoldelse af den musikdramatiske Kunst. Efter denne sørgelige Brand, der krævede saa mange ulykkelige Ofre, kunde der ikke mere være Tale om at rejse nogen Teaterbygning af Træ; men Kongens Planer om at skænke sit Hof et smukt Teater blev paa ingen Maade skrinlagt, skønt Sagen i nogen Tid blev stillet i Bero. Mod Slutningen af sin Regeringstid planlagde Chr. V endelig, at der skulde rejses et stateligt Operahus af Sten, og Kongen skal da ogsaa i sit sidste Regeringsaar have nedlagt Grundstenen til denne Bygning, som skulde have ligget paa Frederiks Kirkeplads midt imellem Bredgade og Store Kongensgade. At dette stort anlagte Foretagende ikke blev udført skyldtes formodentlig Kongens Død.

Danmarks nye Konge, Frederik IV, ejede en udpræget Kærlighed til Kunsten. Denne Kærlighed fik allerede tidligt kraftig Næring ved en Rejse, han som Kronprins i 1692—93 foretog til

Musiklandet par excellence: Italien. Af særlig Betydning for den danske Kronprins' musikdramatiske Interesse blev først og fremmest et Ophold i Venedig, som allerede dengang havde en Operakunst med store Traditioner bag sig. Til at begynde med havde Operaen været en typisk Hofkunst, forbeholdt en snæver Kreds af fornemme. Men paa dette Standpunkt kunde det nye DRAMA PER MUSICA naturligvis ikke blive staaende i Længden, og det var netop i Venedig, at man tog Initiativet til at gøre Operaen til en almindelig folkelig Forlystelse. Det første Operateater, i hvilket der for Penge var Adgang for alle, aabnedes her i 1637, og i Løbet af det 17de Aarhundrede blev den livsglade By Italiens absolutte Operacentrum. Med Hensyn til det ydre Udstyr blev de venetianske Operateatre betragtet som ganske enestaaende, og de blev paa mange Maader forbilledlige for det øvrige Evropa. I disse navnkundige Operateatre var nu den danske Prins en saare flittig Gæst. En særlig Forkærlighed havde han for S. Luca-Teatret, hvor han fandt »die Musica und Maschienen« særlig skønne; men han foragtede dog paa ingen Maade Operaen S. Chrisostomo, hvor han sværmede for en Sangerinde, som kaldtes »la Trompetina«, der sang »admirabel schön«. Vi ser altsaa, at Danmarks vordende Konge var saare operapassioneret, og det har sikkert været den høje Herre meget velbehageligt, at man under hans Ophold i Florens i største Hastighed havde indstuderet en Opera alene for hans Skyld.

Videre gik Turen over Frankrig, hvor Prinsen i Paris fik Lejlighed til at stifte Bekendtskab med den specielle franske Operiform, som den store LULLY havde skabt. Ogsaa i Paris var han en flittig Teatergænger; men det stive deklamatoriske franske Musikdrama, der mindede om de klippede Hække i Versailles Slotspark, tiltalte ham ikke nær saa meget som den italienske Opera med sine sødmefyldte og iørefaldende Melodier. Ved en Opførelse af Lullys »Proserpina« fandt han ganske vist, at Dragterne og Dansene var smukkere end i Venedig; men til Gengæld lod Musikken og Stemmerne meget tilbage at ønske.

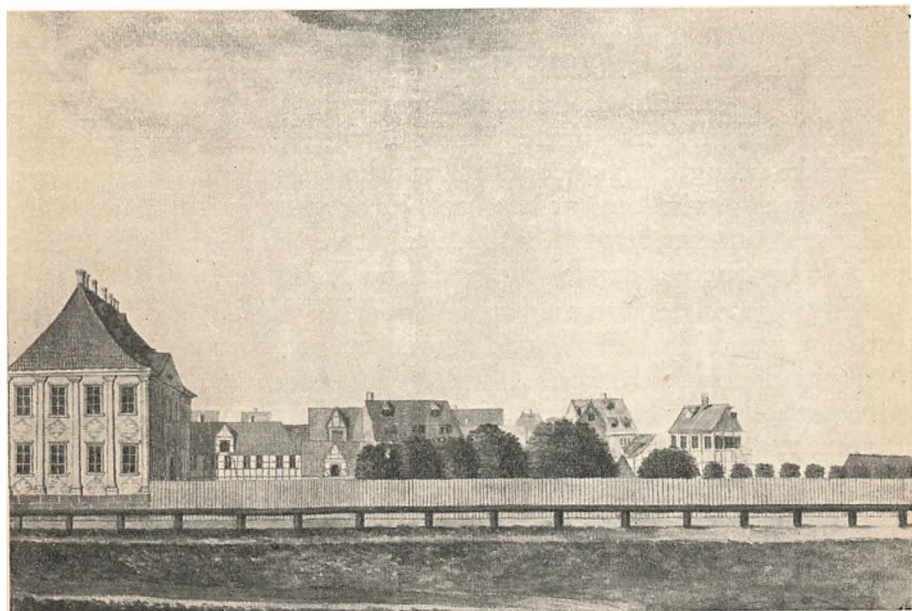
At Fr. IV nærrede en betydelig Interesse for Musikken, finder vi mange Beviser for hele hans Regeringstid igennem. Selv var han en ivrig Dykker af et Luthinstrument, der den Gang var paa Mode, den saakaldte Angelique, hvis sarte indsmigrende Tone maa have passet godt for hans erotiske Temperament. Ved hans Tron-

bestigelse fik først og fremmest Kapellet, Hofviolonerne, at føle, at en ny Tid brød frem. Hidtil havde dette Korps væsentlig bestaaet af Strygere, men nu kom Blæserne mindst ligesaa meget til at træde i Forgrunden. Det var det franske Hofkapel, Fr. IV i denne Henseende forsøgte at efterligne; her havde Lully en Gang for alle gjort Blæsergruppen uundværlig. Nu kunde det danske Hof ogsaa glæde sig over Oboers og Fagotters karakteristiske Klange, — man følte sig næsten som Franskmænd og mindedes Versailles.

Men nu kom det allervigtigste: Chr. V's standsede Operaforetagende skulde atter vækkes til Live. Til Byggegrund for den nye Operascene, man agtede at rejse, købtes der i 1701 for 800 Rdl. en Del af Hof- og Cancelliraad Conrad Hess' store Grund mellem Bredgade, Toldbodvejen og Store Kongensgade. Grundstenen til det statelige Teaterhus blev lagt i Efteraaret 1701; men først i 1703 var Bygningen færdig til at tages i Brug.

Først og fremmest var det naturligvis af allerstørste Betydning at faa fat i en Mand, der kunde lede det nye store Operaforeta-

Det kgl. Operahus (senere Militærskole og Rigsdag) i Bredgade.

Landkadetternes Tegnebog.

gende, og en saadan fandt man i den italienske Violinist og Komponist BARTOLOMEA BERNARDI, der i Bologna havde opnaaet den fine Titel: ACADEMICO FILARMONICO, og som forøvrigt synes at have ført en ret omflakkende Tilværelse ved forskellige Fyrstehoffer Nord for Alperne. Da den fortrinlige Musiker i 1702 kom til København, blev han modtaget med aabne Arme; han var netop Manden, man kunde bruge. Nu havde endelig Fr. IV ved sit Hof en Komponist, der var i Stand til at komponere Operaer af den Art, som han som ung Prins havde været saa begejstret for i Venedig. — Italien var kommet til Danmark!

Som Komponist debuterede Bernardi den 26. August 1703 ved en Fest, der fandt Sted paa Frederiksborg Slot i Anledning af Dronningens og Prinsesse Sofie Hedvigs Fødselsdage, med en Opera, hvis Titel var IL GIGE FORTUNATO («Den lykkelige Mads»). Den komiske Hovedperson er en enfoldig Bondeknøs, der efter mange ejendommelige Hændelser endelig faar den skønne Prinsesse. Til Opførelsen af dette Værk, der blev givet efter Aftentaflet, havde man rejst et »meget kunstigt Theatro og Skueplads«, der »udi en Hast mange Sinde blev forandret«. Snart saa man »et prægtigt Gemak«, snart »en Skov og saa videre«. Kongens Fødselsdag, der faldt i Oktober, kunde naturligvis ikke gaa upaaagtet hen, og i Anledning af denne celebre Lejlighed komponerede Bernardi en »Serenade«, en lille dramatisk Bagatel, hvis Titel er DIANA E FLORA. Værket, der opførtes den 10. Oktober, er spækket med en Række udsøgte Artigheder til Monarken, og alene af den Grund er der ingen Tvivl om, at det har gjort Lykke ved Hoffet. Den italienske Musiker havde i det hele taget ved det danske Hof haft en virkelig Succes, der lovede godt for Fremtiden.

Endelig stod det nye pragtfulde Operahus færdigt, og det synes, som om man i god Tid havde sørget for et passende Personale, thi Kongen havde i Foraaret 1703 ladet udbetale Rejsepenge til 10 Operister; imidlertid led fire af dem Skibbrud, og de maatte derfor have Rejsepenge endnu en Gang. I øvrigt vides der saare lidt om dette Operaforetagende, som aabenbart langtfra blev den ventede Succes. Forestillingerne i Operahuset blev givet offentlig; men Tilstrømningen synes ikke at have været synderlig stor, og hele denne Operaperiode, der aabenbart var af temmelig kort Varighed, gik saa at sige spørøst hen over det danske Kulturliv.

Maaske havde Fr. IV trods alt sørget for, at København, eller

rettere sagt Hoffet, havde faaet en fast Opera, hvis ikke andre teatraliske Forlystelser havde hvilet tungt paa den kgl. Kasse. Alerede umiddelbart efter sin Tronbestigelse indforskrev nemlig den teaterglade Monark en fransk Skuespillertrup, som han omfattede med den største Interesse. Denne Trup, der lededes af den i vor Teaterhistorie saa navnkundige MONTAIGU, synes en Tid at have givet Hovedmængden af sine Forestillinger i Operahuset, hvor f. Eks. Kongens Fødselsdag i 1708 blev fejret ved fransk Komædie i Overværelse af hele Hoffet. Forøvrigt maa de franske Aktører have været med til at indvie Operahuset; vi ved nemlig, at den 26. Oktober 1703, altsaa Operahusets Aabningsdag, udførte Molières »Amphitryon«, der jo med sine mange krævende Maskinmesterkunststykker var udmærket egnet til at vise, hvad det nye statelige Teater formaaede i sceneteknisk Henseende. Paa en vis Maade gav de franske Hofaktørers Forestillinger en Art Erstatning for Operaen, thi i adskillige af Datidens franske Komedier benyttedes Musik i meget stor Udstrækning. En særlig høj Stjerne havde Balletten. I Mellemaakterne indlagde man saaledes efter god fransk Maner Ballet-Divertissementer, og man ansatte da ogsaa i 1710 en vis HENRICH BRINCKMAN som Dansemester med det udtrykkelige Forlangende, at han skulde divertere Tilskuerne med Dans, medens Aktørerne klædte sig om. Man vil se, at det nye »Operahus« i langt højere Grad blev et Hjemsted for franskpræget Hofkunst i Ludvig XIV's Stil end for den sødmefyldte italienske bel canto-Sang.

Det har sikkert været Bernardi en stor Skuffelse, at han ikke rigtig formaaede at stille en Opera paa Benene i Danmarks Hovedstad. I det hele taget var han ikke helt fornøjet med Forholdene. Han vilde dog gerne blive i sit Embede, hvis han kunde opnaa højere Gage og faa Penge til at rejse til Bologna for at hente sin Kone og sine Børn og saa komme tilbage med hele Familien. Højere Gage kunde der ikke være Tale om, men med stor Møje opnaaede han 300 Rd. i Rejsepenge, og i 1705 forlod han saa endelig Landet. Man ventede og ventede; men da den italienske Komponist syntes at have slaaet sig til Ro i sit Fædreland, resolverede Kongen, at hans Gage skulde stryges af Hofbudgettet, »weil er wohl schwerlich wird wiederkommen«. Bernardi kunde dog aabenbart ikke undvære den hyggelige danske Stad bag Voldene, og efter fem Aars Forløb viste han sig atter i København,

hvor Kongen ogsaa denne Gang modtog ham paa en højst venne-sæl Maade. Han genindsattes i sit gamle Embede og fik endog-saa i Tilgift allernaadigst Lov til at kalde sig DIRECTEUR DE MU-SIQUE. Hvad kunde han egentlig forlange mere!

Om Opera havde der ikke i lang Tid været Tale i København. Vilde Hoffet overvære teatraliske Forlystelser, var det udelukkende henvist til den franske Komædie. Skøn bel canto-Sang havde man dog i hvert Fald Lejlighed til at høre, naar Hofsangeren THEODO-RUS MEYER oplod sin skønne Røst, og det var dog i hvert Fald en svag Mindelse om italiensk Opera. Hvis nogen havde været ivrig for at faa indrettet en Opera ved det danske Hof, saa var det Theodorus Meyer, hvis Stemme man endog sammenlignede med Nattergalens. Forøvrigt var han gammel i Gaarde. Sin Bane ved det danske Hof havde Meyer, der var Hanoveraner af Fød-sel, begyndt 1696 som kongelig Lakaj. 1703 avancerede han til Musikant, og senere kaldtes han med den mere prangende Titel: »kgl. Kammermusikus«. Det er sandsynligt, at han allerede op-traadte i de Operaer, der gaves paa Slottet i Chr. V's sidste Leve-aar. I hvert Fald er det givet, at han medvirkede som Sanger i den franske Komædie, og at han var med til at forsøge at sætte en Opera i Stand i Fr. IV's nye Teater. At han særlig var inter-esseret i italiensk Sangmusik viser den store Musiksamling, han ved sin Død efterlod sig, i hvilken saa berømte Komponistnavne som Bononcini, Fr. Mancini, Al. Scarlatti og Händel blandt andet var repræsenteret. En stor Del af Samlingens Indhold bestod af fuldstændige Operapartiturer, der viser, hvor den danske »Kam-mermusikus«' Hovedinteresse egentlig laa, og udelukket er det jo ikke, at flere af disse Partiturer har været benyttet ved virkelige Operaopførelser, der fra Tid til anden har fundet Sted.

Hvorledes det videre gik med Meyers og Bernardis Operabe-stræbelser, ved vi intet om. I det andet Tiaar af det 18de Aar-hundrede kan der kun konstateres een Operaopførelse, og den fandt Sted ved en saa celeber Begivenhed som Czar Peters Besøg i København i Aaret 1716. Den Opera, der opførtes ved denne Lejlighed, hed »Don Quichote«, og den var arrangeret og kom-poneret af Theodorus Meyer, der uden Tvivl ved Opførelsen har udført en af Hovedrollerne. Cervantes' navnkundige Roman med de mange pittoreske Situationer skulde i Tidens Løb give Stof til mangan en Operalibretto. Allerede i 1690 stod der en Don Qui-

chote-Opera paa Hamborgeroperaens Repertoire, og muligt er det dette Værk, der var den danske Hofsangers direkte Forbillede. I Theodorus Meyers Opera, som kun bestaar af een Akt, finder vi den spanske Ridder og hans trofaste Følgesvend, Sancho Pansa, foran et Værtshus. Don Quichote antager Værtshuset for et Slot og Værtshuspigen for en skøn Prinsesse. En rejsende, der ikke vil gaa ind paa Ridderens Idéer, kaster Sten paa ham og hans Tyende. Endelig udfordres Don Quichote, der naturligvis bærer det berømte Barberbækken som Hjælm, til Kamp af et Par forklædte Spøgefugle. Det lille italienske Værk tilhører — som man vil se — den komiske Operalitteratur og har vel snarere krævet en drastisk, farceagtig Komik af de optrædende end en fornem bel canto-Sang.

Kongen opdagede sikkert snart, at han ikke havde synderlig Brug for det pragtfulde Operahus; det var egentlig nemmere at have et fast Teater paa selve Slottet, og paa sin anden store Udenlandsrejse i 1708—9 fik han den Ide »at bygge en Komediesal ved den store Sal med et Theatrum«. Da han atter var hjemme i sit kære København, blev hans Idé til Virkelighed. Teatret laa i Slottets andet Stokværk; Tilskuerpladsen var bygget skævt i Forhold til Scenen, fordi Teatret paa Grund af Pladsforholdene maatte indrettes paa et Sted, hvor Murene dannede en Smig. Anlægget var i øvrigt typisk for et fyrsteligt Barokteater. Den hesteskoformede Tilskuerplads, der rummede femten Loger, stod i umiddelbar Forbindelse med Riddersalen, saaledes at Majestæten ved festlige Lejligheder kunde føre sine Gæster, af hvilke de fremmede Magters Gesandter ikke var de mindst vigtige, lige ind i Teatret, hvor man straks fik Øje paa det oplyste Fortæppe, paa hvilket det kgl. danske Vaaben med Ordenskæde og Vildmænd prangede paa en karmoisinrød Baggrund, der var overstrøet med Kongekroner.

Nu havde Københavns Slot for første Gang faaet et Teater, som var fuldt ud anstændigt for en Monark og et Hof, der havde Respekt for sig selv. Naar man vilde overvære de franske Aktørers Forestillinger, behøvede man ikke længere at udsætte sin silkeknirkende Galadragt for Gadernes Støv og Smuds ved at begive sig hen til Operahuset, hvis Nytte som Teaterbygning jo efterhaanden var blevet noget problematisk. 1720 omdannedes det endeligt til Brug for Landkadetterne; men forøvrigt kom det fornemme Hus paa Hjørnet af Fredericiagade og Bredgade i Tidens

Løb til at tjene forskellige Formaal, blandt andet havde en Tid lang Rigsdagen sine Lokaler der.

I 1721 skete der en stor Begivenhed paa Operaens Omraade; i dette Aar engagerede nemlig Frederik IV en Række fremragende Kræfter fra den navnkundige Opera i Hamborg. De tyske Operisters Besøg, der varede til 1723, har en broget Forhistorie, der ikke er uden Interesse.

I Aaret 1678 fik man i Hamborg et fast offentligt Operateater, det første i sin Art i Tyskland. Planen om, at man i den muntre By ved Elben agtede at bringe et saadant Foretagende i Gang, rygtedes hurtigt i København. I Maanedsavisen for Januar 1678 finder vi følgende Notits, der viser, at man i det lille København paa dette Tidspunkt ikke var ganske klar over, hvad Begrebet Opera betød: »I Hamborg lade sig finde nogle Comediant-Spillere, som kalde sig Operister, och med Sang udføre alt det som ageris. Bereedskabet til samme Comedi-Leg skal hafve kostet 15000 Rixdaler«. Operaen i Hamborg, der havde til Huse i et stateligt Teater paa Gänsemarkt, var ene og alene skabt af Borgere, og til at begynde med havde det hele ogsaa et ret dilettantisk Præg. Brave juridiske Embedsmænd, Læger og Gejstlige skrev Teksterne, og Rollerne udførtes af Studenter, Syjomfruer, tvivlsomme Damer o. l.; men efterhaanden arbejdede det energiske Operaforetagende sig op til en endog meget høj kunstnerisk Standard, og det fik i Tidens Løb en ikke ringe Betydning for hele den tyske Musik-kultur.

I musikalsk Henseende var de Komponister, som virkede ved Hamborgeroperaen, først og fremmest Elever af Italienerne; af dem lærte de at forme en virkningsfuld Arie og skrive en skøn, sødmefyldt Melodi. Langt den betydeligste af alle disse Komponister var den geniale REINHARD KEISER (1674—1739), der udfoldede en næsten enorm Produktivitet; Antallet af hans Operaer beløb sig til ikke mindre end 116. Om hans Værker havde Datiden ikke Lovord nok, og hans Ry strakte sig langt ud over Tysklands Grænser. Keiser selv var et stort Stykke af en Bohème. Havde han Penge, levede han paa en stor Fod og viste sig paa Gaden, efterfulgt af to Tjenere i højrodt Liberi, som om han var en fornem Adelsmand. Pengene forsvandt hurtigt; men den let-sindige Komponist behøvede kun at skrive en ny Opera for atter at komme til Velstand, ti hans trofaste Hamborgerpublikum kunde

aldrig modstaa hans daarende Melodier. Keiser satte Pris paa fine Bekendtskaber, og gennem disse kom han ogsaa i en vis Forbindelse med Danmark. Paa flere holstenske Godser var han en velset Gæst, og den danske Gesandt i Hamborg, Hagedorn, hørte til hans personlige Omgangskreds.

Hamborgeroperaen med Keiser i Spidsen fæstede hurtigt Blikket paa Hoffet i København. Operadirektionen trængte som Regel til Penge, og som oftest var det forbunden med Pengegaver, naar man i en Forestilling hyldede en Fyrste og hans Hus. Hvis det kunde ske paa en forholdsvis billig Maade, var Fr. IV paa ingen Maade utilbøjelig til at lade sin Ros udbasunere af de tyske Operisters Munde, ti der var mange fremmede Gesandter i Hamborg, som havde godt af at høre, hvilken betydelig Person der sad paa Danmarks Trone.

Nu skulde altsaa den danske Konge hylde ganske eftertrykkeligt, og den 17. Oktober 1702 blev der i Operahuset paa Gänsemarkt opført et Enaktsfestspil »Sieg der Pomona«, hvortil Keiser havde skrevet Musiken. I dette forholdsvis korte Stykke, hvori der ikke forekommer mindre end 6 Dekorationsskift, sparer Forfatteren ikke paa udsøgte Lovord om Kong Frederik og Dronning Louise. Men nu skulde Rosen altsaa betales. Samme Dag, som Festspillet blev opført, skrev Hagedorn, den danske Gesandt, til Kongen, at Operaens Direktør, Raadsherre Schott, naturligvis ventede sig »en allernaadigst Present«, og han gjorde opmærksom paa, at Kongen af Preussen betalte 4 til 500 Rdlr. hver Gang, man opførte et Stykke til Ære for ham. Men Fr. IV havde ingen Hast, og den 27. Oktober, da Stykket havde gaaet tre Gange, maatte Hagedorn atter gribe Pennen og gøre Kongen opmærksom paa, at ganske vist var Direktør Schott død for to Dage siden, men Enken og Børnene ventede til Stadighed paa en kongelig Erkendelse for den storslaaede Forestilling, der endogsaa endte med et pompøst Fyrværkeri. Endelig i Midten af Novbr. modtog Hagedorn 300 Rdlr., og i et Brev skrev han, at Enken og Børnene takkede for den store Naade og ønskede Monarken en »lang og højst lykkelig Regering«.

Samtidig med, at de hamborgske Tekstforfattere havde faaet Øje paa det nordiske Kongehus, fik de ogsaa Øje paa den nordiske Mytologi; de gav sig nu til at studere Saxo og flere andre Forfattere, der havde behandlet den nordiske Oldtid, og saa ser

vi det Særsyn, at flere af Fortællingerne i Saxos Danmarkskrønike i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede blev sat paa Noder.

Samme Aar, som det nylig omtalte Festspil opførtes, altsaa 1702, spillede en Opera, hvis Titel er: DER KÖNIGLICHE PRINTZ REGNERUS. Som Kilde havde den iøvrigt ubekendte Librettist benyttet Saxo, og han havde fundet Stoffet et Sted i Frodes Saga, hvori der berettes om den svenske Sagnkonge Regners og den danske Prinsesse Svanhvides Kærlighedshistorie. Sikkert var det en Høflighed mod Danmark, at Hovedpersonen, Regner, skiftede Nationalitet og blev til »königlicher Printz aus Dänemark«, hvorimod saa til Gengæld Svanhvide forvandlede til »königliche Printzessin aus Schweden«. Af den oprindelige Fortælling er der ikke blevet meget tilbage. Nordiske Sæder og Skikke stod hin Tid saare fjærnt. Det var jo i Regelen klassiske antikke Emner, man benyttede til Operatekster i hin Tid, og der hersker da ogsaa den syndigste Forvirring i alle Henseender. Heller ikke den nordiske Mytologi synes Forfatteren at være bekendt med, i hvert Fald henvender Svanhvide sig til Venus for at faa Oplysning om, hvor hun skal finde sin Elskede.

Schotts Enke havde nu erfaret, at det slet ikke var ufordelagtigt at smigre for det danske Kongehus, og i 1703 blev der i Anledning af Dronning Louises Fødselsdag opført en ny og endnu pragtfuldere Hyldestopera, hvis Titel er »Die Geburth der Minerva«, der endte med et højst overdaadigt Fyrværkeri. Forestillingen skulde egentlig have fundet Sted den 28. August; men paa Grund af den danske Gesandts Sygdom maatte Opførelsen udsættes en Maaned. Da Begivenheden endelig fandt Sted, viste Hagedorn sig fra den flotte Side, idet han trakterede de »Ministre og andre Personer af qualité«, der var til Stede, med »forskellig Vin og Confiturer«. I øvrigt hedder det et Sted om denne Festforestilling: »I den store Loge, hvor den kgl. danske Hr. Resident samt de dertil inviterede fornemme Ministre befinder sig, hænger en Mercurius, som efterat højbemeldte Hr. Resident med egen Haand har antændt den, flyver bort i lys Lue hen over Parterret til Baggrunden af Teatret og stikker Ild i Fyrværkeriet«.

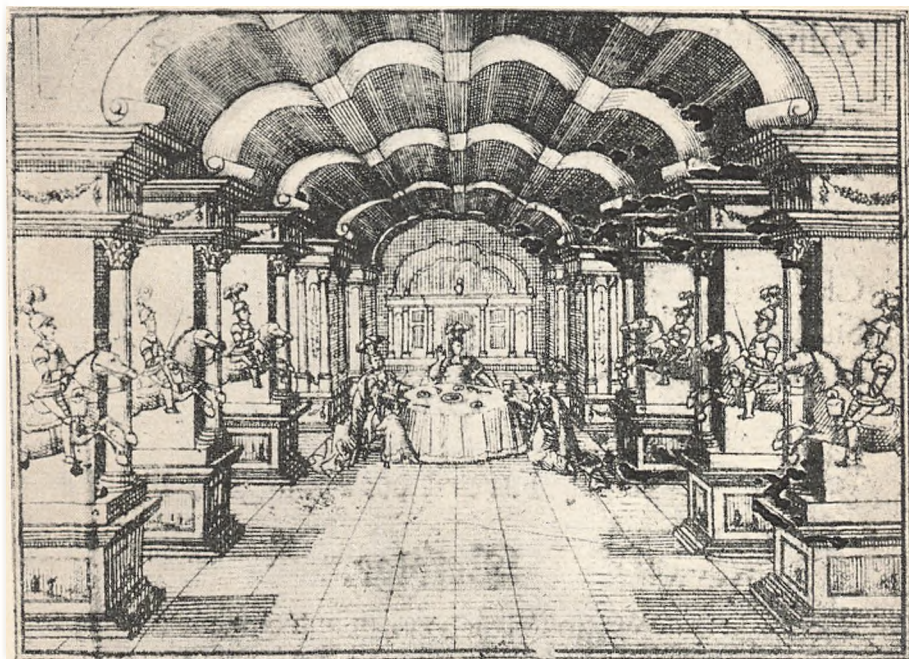
Reinhard Keiser, der ogsaa havde komponeret Musikken til dette pompøse Festspil, mente, at nu var den Tid kommet, hvor han skulde have en passende Belønning for sin Ulejlighed; hvad han forstod ved »passende« kan ses af en Ansøgning, som i 1704 fore-

lagdes det danske Konseil. Paa Grund af, at han havde »componeret den Musiqve, som udi den Hamburger Opera paa H. K. M. Dronningens Fødtzelsdag er blefven siungen«, ansøger han Kongen om at blive optaget i Adelsstanden og benaadet »med Skjold og Vaaben som andre Virtuoser«, eller at blive »antaget som Hofjunker«. Sagen mislykkedes fuldstændigt, og Keiser klagede i en Fortale til en Opera, der stammer fra 1706, bittert over, at han ikke som Lully havde en generøs Velynder.

Trods denne Begivenhed fortsatte Keiser dog med at smigre det danske Hof, og til sin næste Hyldestopera, »Die listige Rache des Suenos«, valgte han endogsaa et gammelt nordisk Emne. Teksten til denne Opera var af den berømte eller maaske snarere berøgtede Librettist BARTOLD FEIND, en højst produktiv Forfatter, der af sine Fjender kaldtes »der böse Feind«.

Stykkets Handling er taget fra Saxo og beretter om Svend Tveskægs spændte Forhold til Olaf Trygvesson i Norge, og om hvorledes den norske Konge holdt den svenske Dronning Sigrid Storraade for Nar. Der var dramatisk Spænding i dette Stof. Saxo

Scenebillede fra Keisers Opera »Fredegunda«.

beretter om, hvorledes Kong Olaf oprindelig bejlede til Sigrid, men paa Grund af Intriger fra Kong Svends Side opgav denne Plan; Olaf vilde nu vise, at han foragtede hende, hvilket skete paa den noget drastiske Maade, at han, da hun besøgte ham og skulde gaa om Bord i et Skib, sørgede for, at Landgangsbrættet blev trukket bort under hendes Fødder, saaledes at hun faldt i Vandet.

I Fortalen til sin Operatekst slaar den gode Bartold Feind om sig med sit Kendskab til alle mulige Forfattere, der havde behandlet gamle nordiske Emner, og Feind beretter paa Baggrund af saadanne Kilder om Danmarks Storhed i længst forsvundne Dage. Der var en Tid — siger han — da Danmark raadede over Britannien, da Folkeslagene ved Loire og Seinen frygtede Danskerne og Nordmændene.

Trods alt var Digteren dog noget betænkelig ved sit Valg. Han beretter, at han daglig ofrer »trofaste Sukke« for Frederik IV, og det er med Smerte, at han maa bekende, at han aldrig har været saa uheldig med sin gode Hensigt som i denne Tekst; og heri har han ikke ganske Uret, ti det var jo ikke synderlig passende, at den danske Kong Svend skildredes som en i alle Maader slet Person — han har endog i Sinde at lade sin Datter kaste for vilde Dyr — i en Opera, der var tænkt som en Hyldest til en af samme uheldige og grumme Konges Efterfølgere paa Danmarks Trone. Dog mener Feind, at den nuværende Konges noksom bekendte Dyd til Gengæld vil lyse med endnu større Glans. I sin Stil og i sin Mangel paa Forstaaelse af de gamle Nordboer minder Feinds Libretto stærkt om »Regnerus«. Et Sted ser man saaledes paa en stor Plads i Bergen med Søjler og Laurbærtræer en stor illumineret romersk Triumfbue, gennem hvilken Kong Svend og hans Admiral, Huldericus drager som Sejrhære. Skyerne aabner sig, og under en Regnbue sidder Irene omgivet af Gratierne og Danmarks og Norges Skytsaander; for deres Fødder ligger Mars i Lænker. Det kan jo heller ikke siges at være helt i Stilen, naar vi i dette Selskab fra den nordiske Oldtid træffer en »stoisk Filosof« ved Navn Thales.

Det mærkelige Værk var fuldt af Smiger til det danske Kongehus, og nu maatte Hagedorn igen til at berette. Han undskylder, at Operaen kom op otte Dage for sent (18. Okt. 1706); men dette skyldtes ene og alene det sceniske Udstyr, der ikke kunde blive færdigt. I et noget senere Brev skrev han samtidig med, at han

sendte Tekstbogen til behagelig Læsning for Monarken, at Keiser ikke kunde tænke sig nogen større Naade, end at Majestæten gav ham »Character af Hofjunker eller ophøjede ham i Adelsstanden«. Kapelmesteren var nemlig af den Mening, at ved kejserlige Hoffer belønnede man i Almindelighed »Virtuoserne« paa denne Maade, og til Gengæld vilde Keiser saa hvert Aar fejre Kongen med en Fødselsdagsopera. Men heller ikke denne Gang reagerede Fr. IV.

Samme Aar som denne Opera opførtes, gik Keiser Fallit, og hans Efterfølgere synes ikke specielt at have lagt an paa det danske Kongehus.

I Marts 1721 døde Dronning Louise, og neppe var hun bisat i Roskilde, førend Kongen giftede sig med Anna Sophie Reventlow, og omtrent samtidig blev Kronprins Christian (VI) sendt til Sachsen for at holde Bryllup med Sophia Magdalena af Brandenburg-Culmbach. Man havde lagt Udreisen over Hamborg, og her var det ikke mindst Operaen, der tiltrak sig hans Opmærksomhed. Under dette ganske korte Ophold besøgte Prinsen endog Operaen to Dage i Træk. Den 7. Juli overværede han »Ulysses«, en Opera af Vogler. Han havde tilbudt at betale 20 Thlr. for en Loge; men Tilbudet blev ikke modtaget. Man vidste nok, hvilken fornem Gæst der bærede Huset paa Gänsemarkt med sin høje Nærværelse. I Slesvig blev det unge Fyrstepar paa Hjemreisen modtaget af det danske Hof, og herfra gjorde man Udflugter til Hamborg, hvor Kronprinsen heller ikke denne Gang forsømte at besøge sin Yndlingsforlystelse, Operaen. Det har vel hovedsagelig været for at glæde Kronprinsen og hans sachsiske Gemalinde, at Kongen bestemte sig til at lade de franske Komedianter afløse af tyske Operister, og for at faa denne Plan realiseret traadte han i Forbindelse med Musikeren og Sangeren JOHANN KAYSER. Med denne Mand sluttede Fr. IV den 19. Septbr. 1721 paa Kolding Slot en Kontrakt, der gik ud paa, at Kayser for en aarlig Sum af 6000 Rdlr. skulde arrangere en Række Operaforestillinger paa Københavns Slot.

Johann Kayser, der kom til at spille en højst mærkværdig Rolle i Københavns Teaterliv, var igennem en længere Periode Sanger ved Hamborgeroperaen; men forøvrigt tilhørte han den Klasse af hensynsløse Æventyrere, som Datiden var saa rig paa, og det viste sig da ogsaa, at han som Operadirektør opførte sig ganske hensynsløst. I en Beskrivelse af ham hedder det, at om hans Liv kun-

de der »skrives en Bog«. Billedet, der tegnes af ham i denne Beskrivelse, er langt fra smukt: »Intet af de Steder, hvorhen Skæb-
 nen eller hans Fantasi førte ham, kunde han blive ret længe. Næ-
 sten altid maatte han liste bort i Nattens Mulm og Mørke, og man
 kan nok tænke, at det ikke var for sine Dyders Skyld, at han ofte
 saa sig nødsaget til at flygte med Fare for sit Liv.« Kayser var
 gift med Sangerinden MARGRETA SUSANNA KAYSER, en betydelig
 Kunstnerinde, der var en af Hamborgeroperaens Hovedkræfter;
 men Forholdet mellem Ægtefællerne synes paa ingen Maade at
 have baaret Præget af en særlig inderlig Forstaaelse. I en Liste,
 der beretter om forskellige Begivenheder ved Hamborgeroperaen,
 hedder det, at den 25. Maj 1721 »hat Kayser seine Frau halb todt
 geschlagen«. At Mad. Kayser forøvrigt ikke var ukendt med Pri-
 madonnanykker viser følgende Begivenhed: Da Fr. IV havde un-
 derskrevet den før omtalte Kontrakt, vilde han jo nok overvære
 en Forestilling i Operaen paa Gänsemarkt for at høre nogle af de
 Kræfter, som var engagerede, og den 8. Septbr. 1721 lyksalig-
 gjorde »Kongen og Dronningen og Prinsen af Danmark« Operaen
 med deres høje Nærværelse, og vi erfarer nu, at ved denne Lej-
 lighed, ved hvilken Operaen »Jason« opførtes, maatte Hamborgs
 Raad tvinge den opsætsige Mag. Kayser til at synge.

I Oktober 1721 drog endelig Johann Kayser »med to Chaiser«
 og »seks Borgervogne« ind gennem Københavns Vesterport. Det
 var aabenbart udmærkede Kræfter, han førte med sig. Foruden
 hans Hustru, der som vi alt ved var en saare habil Sangerinde,
 rummede hans Selskab blandt andet den fortræffelige Sanger CARL
 LUDWIG WESTENHOLZ, der nød en betydelig Popularitet i Ham-
 borg. Men ogsaa det danske Hof ydede sit Bidrag. I Følge Kon-
 gens Kontrakt med Kayser skulde Theodorus Meyer med Natter-
 galerøsten for et Tillæg af 200 Rdl., som Operadirektøren skulde
 udrede, medvirke ved Forestillingerne.

Med det tyske Operaselskab kom ogsaa selve Mesteren, Rein-
 hard Keiser. Nu var der endelig en Mulighed for, at han kunde
 fiske i rørt Vande, og skønt han ikke havde noget egentligt En-
 gagement, rejste han sporenstregs til København, hvor han boede
 som Gæst i Grev Wedels Hus. Reinhard Keiser kunde godt tænke
 sig at blive ansat som Kapelmester hos Fr. IV. Han forestillede
 Kongen, at han vilde være i Stand til at hæve Kapellet op til et
 højt Niveau, og at han — formedelst et lille Tillæg — skulde gøre

sig al mulig Flid med at komponere Kirke-, Kammer- og Operamusik. Men ogsaa denne Gang vendte Kongen det døve Øre til. Det eneste, Keiser fik ud af sit Københavnerophold, var en Titel. Han fik allernaadigst Lov til at kalde sig »kgl. dansk Kapelmester«.

Det var ikke mindst for Kronprinseparrets Skyld, at Kongen havde indkaldt det tyske Operaselskab, og derfor passede det meget godt, at den første Forestilling formede sig som en Hyldest til Kronprinsen, hvis Fødselsdag, 28. November 1721, blev højtideligholdt af Operisterne paa Frederiksberg Slot med en »extraordinair Vocal-Koncert«. Ved Kronprinsens Indtog i Staden den 18. December, der foregik efter alle Kunstens Regler, maatte de tyske Operister ligeledes deltage for at forskønne Festen. Der opførtes ved denne Lejlighed Operaen »CLORIS UND TIRSIS«, et Hyrdespil, hvis sidste Akt nærmest er formet som een stor Hyldest til Kongehuset.

En af det tyske Operaselskabs vigtigste Missioner var jo netop den, at lovprise de kgl. Herskaber. Stykkerne maatte vælges med Omhu, ti hvis man igennem en eller anden antik Helt paa en passende Maade kunde forherlige Monarken, var det selvfølgelig det bedste, og i Regelen fik man baade ham og Hoffet til at tro paa, at man med Cæsar eller Ulysses mente den regerende Monark. Navnlig i Prologer og Epiloger kunde de kgl. Herskaber smigres paa en saa umaskeret Maade, at alle forstod det. Det er altid de græsk-romerske Guder, der benyttes til at lovprise den kgl. Familie. Der findes ikke den Heltegerning, som Kongen ikke har begaaet, der gives ikke den Dyd, som Dronningen ikke besidder.

Den 16. April 1722 højtideligholdtes Dronningens Fødselsdag med »stor Pragt«. Man spiste til Middag paa Rosenborg, og henimod Aften begav det fornemme Selskab sig til Københavns Slot, hvor Reinhard Keiser's Opera »DIE UNVERGLEICHLICHE PSYCHE« opførtes. Emnet for dette Værk var valgt med særlig Henblik paa Dronningen, hvilket udtrykkeligt siges i Prologen, der foregik i et sjællandsk Landskab. Alt hvad der findes af Skønhed nu til Dags — hedder det — maa vige for Dronningen som en bleg Stjerne for Solen. Dekorationerne var pragtfulde. Man saa saaledes et Sted Venus' »himmelske Palads liggende i Skyerne og hvilende paa gyldne, med Festons omvundne Søjler, et prægtigt Tempel med Cupidos og Psyches Billedstøtter, endelig en øde, af

stejle Klipper omgiven Egn, der pludselig forvandles til et pragtfuldt Spejlkabinet i Cupidos Palads«.

I Anledning af Kongens Fødselsdag, den 11. Oktober 1723, vilde de tyske Operister slaa deres Hovedslag. Reinhard Keiser havde komponeret en hel ny Opera »ULYSSES«, hvis Tekst var forfattet af Storkansler U. A. Holsteins Sekretær, Friederich Maximilian Lersner, der Nytaarsdag 1723 blev udnævnt til Sekretær i det tyske Kancelli, og det er sandsynligt, at hans Ansættelse var Løn for hans Anstregelser som Operatekstforfatter, ti adskillige Steder i Værket — navnlig i Prologen og Epilogen — faar Lersner Lejlighed til at smigre Kongen og Dronningen paa en højst krybende Maade. Særlig original kan denne Tekst ikke siges at være, den er nemlig en ret bunden Bearbejdelse af en fransk Opera, »Ulysse«, der blev opført paa Pariseroperaen i 1703.

Til denne Tekst havde Reinhard Keiser komponeret en henrivende Musik, der vidner om hans geniale Evner som Melodiker og Dramatiker. Operaen indledes med et fanfareagtigt Instrumentalstykke, »en Intrada«, der er tænkt som en pompøs Apoteose til Landsfaderen og hans Hus. Den blev spillet ved hans Indtrædelse i det festlige Tilskuerrum paa Slotsteatret. For yderligere at fremhæve det glansfulde i dette Moment, er Orkestret her forstærket med en fyldig Repræsentation fra den kgl. Militærmusik. Vi træffer her foruden Cembalo, Strygere og to Oboer ikke mindre end 4 Trompeter og Pauke. En saare værdig Hyldest til »der grosse Friederich«.

Naar Kongen endelig havde indtaget sin Plads i Logen til de majestætiske Toner, gik Tæppet med det danske Rigsvaaben op for Prologen. Her saa man et Kor af glade »Dänische Unterthanen«, der i »eine prächtiger durch Kunst gemachte Lust-Allé« mødtes med en meget prominent Repræsentation af Olympens Beboere. Gudernes Overhoved Jupiter udbryder først i en højst smigrende Lovtale over Monarken: ingen har i dette Rige gjort saa meget som han! Senere viser Neptun sig, og denne guddommelige Fremtoning sparer heller ikke paa rosende Ord.

Handlingen i selve Stykket forløber iøvrigt saaledes: Urilas, Penelopes ihærdige Bejler, besværges Vindene at ødelægge Ulysses' Skib, der er paa Vej hjem til hans Fædreneø. Da Penelope ikke vil bønhøre Bejlerens Kærlighedserklæringer, lover Circe, der i denne Opera har sit faste Stæde paa Itaka, at hjælpe ham i denne

Sag, og hun er en fortræffelig Forbundsfælle, ti intet i Verden kan modstaa denne Troldkvindes Magt. Grunden til, at Circe har forladt Land og Rige, er den, at hun har valgt at følge den »grusomme« Ulysses, der ikke elsker hende, og hun bedyrer højt, at dersom den trojanske Helt ikke vil gaa ind paa at kaare hende til sit Hjertes Udvalgte, vil hun lægge Itaka i Støv og Aske. Hellere vil hun se Ulysses »zerfleicht und zerrissen« end i en andens Arme. Med stor Grumhed forfølger nu Troldkvinden sine mørke Planer, hun skænker den hjemvendte Konge et fortryllet Sværd, der paavirker ham i den Grad, at han »wird ganz ausser sich« og gaar ind paa alt, hvad Circe forlanger. Først da hans »Fortrolige« tager det famøse Sværd fra ham, bliver han atter den tapre Helt, der vil befri sin Ø for de paatrængende Bejleres Uvæsen.

I Epilogen præsenteres vi for »Tiden«, der paastaar, at selv om Ulysses' Klogskab og Penelopes Troskab vil huskes evigt, saa blegner dog disse berømte klassiske Personer for Frederik og hans Gemalinde, og til Slut opfordrer den allegoriske Fremtoning Undersaatterne til at forkynde den ganske Jord det herlige Ægtepars Magt og Berømmelse. —

Paa samme Tid som de tyske Operister optraadte paa Slottet, gav de danske Aktører deres Forestillinger i Grønnegadeteatret, og adskillige Gange er den Antagelse fremsat, at Holberg med sin Parodikomedie »Ulysses von Ithacia« skulde have sigtet til Reinhard Keisers Værk. Men som man vil se, fremgaar det tydeligt af det korte Referat af Handlingen, at Holbergs kostelige Komædie ikke kan være nogen direkte Parodi paa Lersners Operatekst, i hvilken vi f. Eks. ikke finder den overdrevne Springen fra Sted til Sted, som i »Ulysses von Ithacia« ubarmhjertig bliver udleveret til alt Folkets Moro. Een direkte Forbindelse har imidlertid de to Værker med hinanden, og Forbindelsen er Chilian, Ulysses' tro Tjener og Følgesvend. En ganske lignende Figur forekommer nemlig i Operaen under Navnet Arpax; i Personlisten kaldes han meget betegnende »Ulysses lustiger Diener«. En saadan »lystig Person« havde Hamborgeroperaen overtaget fra Folkeskuespillene, hvor han træffes under Navne som Hans Wurst eller Harlekin. Han findes i stor Mængde i de os bekendte Librettoer, af hvilke det fremgaar, at hans Funktion bestod i at drive Spøg med saa vel de optrædende Personer som med Publikum. Kort sagt, han var Operaens Klovn og synes at trives udmærket i Sel-

skab med Cæsar, Nero, Seneca og andre ophøjede Væsner. Med Arpax i »Ulysses« staar vi altsaa overfor en typisk Opera-klovn. Betegnende er det, at saasnart denne Spasmager har sat Foden paa Itakas Strand, drikker han sig en forsvarlig Perial, der resulterer i Afsyngelsen af en Drikkevise, en Visegenre, der var meget populær i Datidens Hamborg. I Lersners franske Forbillede findes ingen »lystig Person«, det er en Tildigtning, der ene og alene staar for Bearbejderens egen Regning, og Arpax griber da heller ikke paa nogen Maade ind i Stykkets Gang; hans eneste Mission er »at komme Folk til at le«, og dette har han sikkert opnaaet adskillige Gange, blandt andet ved en Arie, i hvilken den alvorlige Operastil parodieres.

Med Hensyn til Opførelsen af »Ulysses« skete der nu imidlertid det Uheld, at den maatte udsættes nogen Tid. Operaen skulde jo egentlig have været opført paa selve Fødselsdagen, den 11. Oktober, men vi erfarer i en Beretning fra Datiden, at »Hovedsangerinden Madame Kayser nogle Dage forinden blev næsten dødssyg«. Grunden til denne Sygdom var maaske den, at den udmærkede Sangerinde den 8. Oktober havde bragt en Søn til Verden, som blev døbt i Slotskirken den 13. s. M. Kongen, Dronningen og Kronprinsen var saa naadige mod »Ober-Operist« Johann Kayser, den lykkelige Fader, at de stod Faddere, ja, Dronningen gav endogsaa en Daabsgave, men til Gengæld fik Drengen ogsaa de gode danske kongelige Navne Frederich Christian.

Kronprins Christians Fødselsdag i 1722 blev højtideligholdt med den allerstørste Pragt. Der opførtes ved denne Lejlighed en Opera »Delmira und Liciscus«, i hvis Prolog man endog blev præsenteret for et af Majestætens ny Bygningsværker, Fredensborg med dets »behagelige Environs«. For nu yderligere at understrege, at Danmarks vordende Monark stod under himmelske Magters Beskyttelse, aabnede Himlen sig, og over Fredensborg Slot kom Apollo til Syne paa en Sky. At Operaen er skrevet til Kronprinsens Fødselsdag fremgaar tydeligt af den Omstændighed, at enhver tro Undersaat

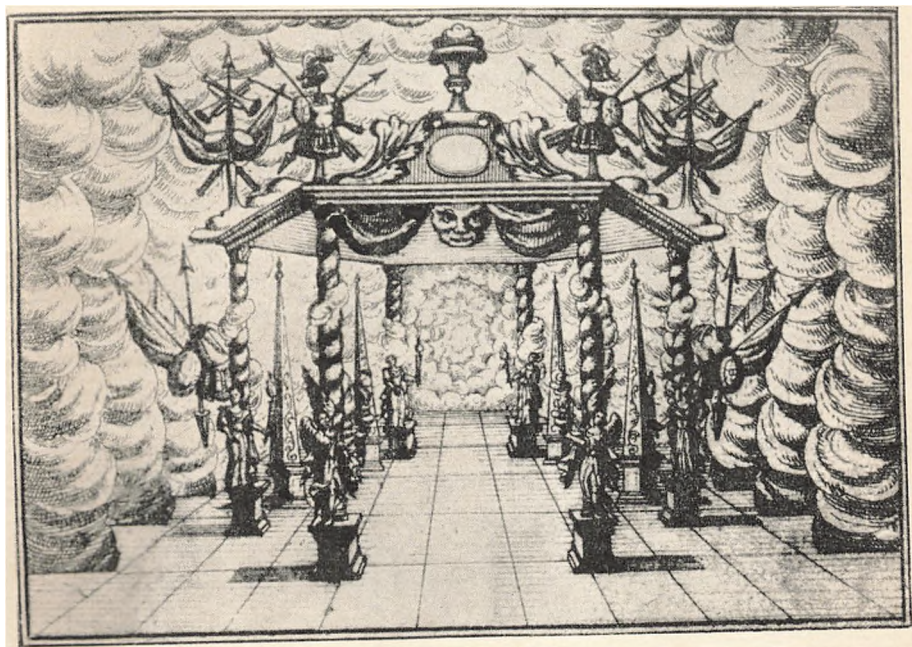
Wünscht, es mög' in güldnen Wiegen
Bald von dir ein Friedrich liegen.

Dette fromme Ønske var i højeste Grad motiveret, idet Kronprinsessen paa denne Tid var i de lykkeligste Omstændigheder.

Som en Slags Epilog til denne Fødselsdagsopera opførtes der et saare mærkeligt Værk, hvis Titel er følgende: »Der von Othino, dem Urheber des Dänischen Reichs geschlossene Tempel des Janus«. Man havde i dette »Sing-Spiel« gjort Knæfald for intet ringere end den gamle nordiske Mytologi og Sangerverden; men som Personlisten tilstrækkelig tydeligt viser, blev den nordiske Mytologi rent ud sagt anvendt noget letsindigt. Og Frode er gjort til Odins »Fortrolige«, og Skjold er blevet en Søn af Frigga i hendes første Ægteskab. Ja, Odin er endog udnævnt til det danske Riges Stifter. Selve Tekstbogen eksisterer ikke, men uden Tvivl har dette Stykke været formet som et allegorisk Festspil, i hvilket der sikkert har lydt adskillige Lovord til »Skjoldungerne«s tilstedeværende Repræsentanter.

Paa det ydre Udstyr ved disse Forestillinger blev der lagt stor Vægt. Vi befinder os jo i den festlige Baroktid, hvor Teaterma-
 lerne søgte at skabe en Eventyrverden, der i Pragt og Fantasi langt overgik den virkelige. Og Fr. IV satte Pris paa skønne Dekora-
 tioner. Paa Slotsteatret var der Plads til ni Kulisser paa hver Side, et efter vore Forhold meget betydeligt Antal, der viser, at Kongen

Scenebillede fra Keisers Opera »Artemisia«.

nok ønskede at give Teatermalerne Lejlighed til at skabe kunstfærdige og sindrige Perspektivvirkninger i deres Dekorationer. Med Hensyn til de Dekorationer og Rekvisitter, som blev benyttet af de tyske Operister, er vi godt underrettede, de findes nemlig opført i en Inventarliste, og ved at studere denne kommer vi midt ind i Baroktidens højst kunstfærdige Teaterpraksis. Af større Dekorationer og Dekorationsgenstande fandtes der paa Slotsteatret blandt andet »en Æreport«, en »Satyrhave«, et Par Skovdekorationer, en Klippedekoration, en Skydekoration, et »Capitolium«, en Fængselsdekoration, en »Maskine som præsenterer Gloria eller Skyerne«, og et Dekorationsstykke, der forestillede Fredensborg. Af Rekvisiter o. l. er der endvidere opført saadanne Genstande som en »kgl. Throne«, »9 Hyrde Stocke med Blickskuffer«, »4 Kastespyd med Blick Spitzer«, en »Triumph Vogn«, en »Bachus Vogn«, en »Løve af Træ«, en »Løve af Pap«, en »Hest med Dække og Støfle«, fire »Biskops Hatter«, en »Apollo Harpe«, en »Ørn med Vinger«, »Morgen Røden« og »Maanen«.

Det viste sig snart, at Johann Kayser var en baade besværlig og højst upaalidelig Person. Den aarlige Sum, som han havde betinget sig af Kongen, kunde han næsten aldrig faa til at slaa til, og til Stadighed bad han om Forskud.

Den tyske Operadirektør kom efterhaanden dybere og dybere i Gæld. Truppens Medlemmer fik ikke deres Tilgodehavende, og i Begyndelsen af 1723 havde en Silkekræmmer ved Navn Witrock taget Anledning til at gøre Arrest i deres Møbler og andre Effekter. Kongen maatte nu træde hjælpende til og give Kayser og Westenholz Bevilling paa »at de samt alle de under deres Bande henhørende Personer maa for al Anstrengelse af deres Creditorer samt for Arrest være befriede indtil deres Gager falde, hvoraf de Enhver skal og bør tilfredsstille«.

Kongen var blevet ked af Johann Kayser og hans Selskab, og han troede, at han nu havde sagt det sidste Ord med Hensyn til Operisterne. Kayser fik snart efter Betaling for første Kvartal af 1723, og til April skulde Truppen afgaa. Hoffet havde faaet nok af tysk Opera. Men der kom et kedeligt Efterspil, som stiller Johann Kayser i det allerdaarligste Lys. Den forgældede Operadirektør løb nemlig fra alle sine Forpligtelser. En skønne Dag forsvandt han fra København, endog uden at tage sin Hustru og sine Børn med. Det talrige Personale stod nu paa bar Bund, og

havde Kongen ikke traadt hjælpende til, var Situationen sikkert blevet kritisk; han bevilgede nemlig, at Johann Kaysers »her værende Hustru maa endnu nyde 1500 Rd. Rendepenge, deraf de andre Operisters havende Fordring skal betaales«. Paa en saa tragisk Maade endte dette Gæstespil, der ikke mindst gennem Reinhard Keisers Værker fik en ikke ringe Betydning for den danske Musikkultur.

INDHOLDSFORTEGNELSE TIL BIND II
TIDEN 1648—1750

HENRIK USSING: Lavsgilder og Arbejdsglæde paa Landet i svundne Aarhundreder.....	Side 7
LOUIS BOBÉ: Hoffester og Borgerliv.....	Side 111
JULIUS CLAUSEN: Omkring Grønnegade-Teatret.	Side 243
TORBEN KROGH: Opera og Musik.....	Side 283

